

**KULTTUURILUOTSI OSALLISUUDEN
MAHDOLLISTAJANA?**

**Kulttuuriluotsattujen kokemuksia
Tampereella**

Heidi Jäntti

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka/

Kulttuuripolitiikan

maisteriohjelma

Yhteiskuntatieteiden ja

filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2017

TIIVISTELMÄ

KULTTUURILUOTSI OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA?

Kulttuuriluotsattujen kokemuksia Tampereella

Heidi Jäntti

Yhteiskuntapolitiikka/kulttuuripolitiikan maisteriohjelma

Pro gradu –tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Mikko Jakonen

Syksy 2017

Sivumäärä: 142 sivua + liitteet 3 sivua

Kulttuuriluotsitoiminta on vertaistoiminnan periaatteisiin pohjaavaa vapaaehtoistyötä, joka edistää kulttuurin saavutettavuutta sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka eivät pääse tai halua lähteä kulttuurin pariin ilman seuraa. Palvelun kautta luotsataan usein vanhuksia tai erityisryhmiin kuuluvia henkilöitä, mutta yhä enemmissä määrin myös muitakin, joille kulttuuriosallistuminen on eri syistä hankalaa. Jyväskylässä vuonna 2006 alkanut toiminta on levinnyt 23 paikkakunnalle Suomessa. Tutkielmassa avataan kulttuuriluotsitoiminnan periaatteita, sen tämänhetkistä tilaa ja paikallisia toimintamalleja. Tutkimusasetelman kautta työssä kuitenkin keskitytään kahdeksan tamperelaisen kokemuksiin, merkityksiin ja koettuihin vaikutuksiin palvelun käyttäjänä.

Tutkielman päätavoite on selvittää, voiko kulttuuriluotsitoiminta tukea luotsattavien osallisuutta kulttuurissa. Tavoitteeseen pyritään etsimällä vastauksia siihen, millaisia kokemuksia ja merkityksiä kulttuuriluotsitoiminta tuo luotsattaville ja millaisia vaikutuksia sillä on luotsattavien elämään. Tutkielmassa avataan myös sitä, kuinka kulttuuriluotsitoimintaa voisi jatkossa kehittää – tätä pohditaan nimenomaan siltä kannalta, mitkä ovat sellaisia asioita, jotka ovat osallisuuden kokemusten esteenä palvelun käytössä. Tutkimuksen aineisto kerättiin puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilta ja se koostuu kahdeksasta haastattelusta. Haastateltavat ovat Tampereen kulttuuriluotsipalvelua käyttäneitä henkilöitä eli luotsattavia. Aineisto analysoidaan teoriaohjaavalla sisällönanalyysointimenetelmällä, jonka teoriasisältönä toimivat aihepiirin aikaisemmat tutkimukset.

Aineistosta selviää, että luotsattavien kokemukset kulttuuriluotsipalvelun käytöstä olivat hyvin positiivisia ja toiminnasta koettiin useita hyviä vaikutuksia: kulttuuriosallistumisen lisääntyminen muun muassa eri tavoin saavutettavuutta tukemalla, maun laajeneminen ja kulttuurisen pääoman kasvaminen, elämänlaadun ja hyvinvoinnin kohoaminen sekä osallisuuden rakentuminen sosiaalisuuden, yhteisöllisyyden ja tasa-arvoisuuden kasvun kautta. Vaikka yhdistäviä kokemuksia ja vaikutuksista oli useita, ei osallisuus näyttäytynyt kaikkien kohdalla samalla tavoin – erityisryhmät kuvasivat osallisuuden kokemuksia vahvemmin.

Tutkimuksesta käy ilmi, että kulttuuriluotsitoiminnassa on paljon potentiaalia osallisuuden tukemiseen kulttuurin avulla. Kuitenkin myös kehittämiskohteita löytyy: palvelusta tiedottaminen on riittämätöntä sisäisesti ja ulkoisesti, taloudellista saavutettavuutta ei tavoiteta aina täysin, luotsauskohteet pysyttelevät valikoimaltaan melko perinteisellä alueella ja rajaavat myös näin ollen osallistujakuntaa. Lisäksi valtakunnallisesti toiminnan kohderyhmät ja tavoitteet ovat jakaantuneita. Yli puolella luotsipaikkakunnista painopisteenä ovat erityisryhmät, eikä toimintaa välttämättä tarjota muille lainkaan. Yleisötyön laajempaa käyttöä on tehty valtakunnallisesti tarkasteltuna melko vähäisesti, vaikka sen hyödyntäminen olisi mahdollista jatkossa myös luotsattavien kohdalla.

Avainsanat: kulttuuriluotsi, osallisuus, osallistuminen, saavutettavuus, kulttuurihyvinvointi

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	2
1.2 Käytettävät käsitteet ja termit	4
1.3 Aikaisempi tutkimus aiheesta	6
1.4 Tutkielman rakenne.....	9
2 KULTTUURIIN OSALLISTUMINEN, OSALLISUUS JA OSALLISTAMINEN.....	11
2.1 Kulttuuriin osallistuminen.....	13
2.2 Osallisuus kulttuurissa	15
2.3 Kulttuuriin osallistaminen ja hallinta.....	19
2.3.1 Kulttuuriin osallistaminen.....	19
2.3.2 Hallinta.....	22
2.4 Saavutettavuus suhteessa osallistumiseen ja osallisuuteen.....	25
2.5 Luotsitoiminta kulttuurihyvinvoinnin kentällä	27
2.6 Kulttuuriluotsitoiminta yleisötyönä	30
2.6.1 Kaikukortti	35
2.6.2 Käräyttäjäkaveri-pilotti	38
3 KULTTUURILUOTSITOIMINNAN VIIITEKEHYS.....	40
3.1 Luotsitoiminta laajenee ja toimintamallit kehittyvät	43
3.2 Luotsitoiminnan organisoituminen ja yhteistyö.....	48
3.3 Toiminnan jatkuvuuden haasteet	51
4 TUTKIMUSAINEISTO JA METODI.....	56
4.1 Aineistona tutkimushaastattelut	56
4.1.1. Haastateltavien tavoittaminen	60
4.2 Haastattelujen toteuttaminen ja aineiston esittely.....	62
4.2.1 Anonymisointi ja tunnistettavuus.....	64

4.2.2	Objektiivisuus ja ennakko-oletukset	65
4.3	Aineiston analysoiminen	67
5 KULTTUURILUOTSITOIMINNAN KOETUT MERKITYKSET JA VAIKUTUKSET		
LUOTSATTAVILLE.....		
		70
5.1.	Kulttuuriin osallistumisen lisääntyminen.....	71
5.1.1	Kulttuuriluotsin tuoma lisäarvo	72
5.2	Sisään pääsylippujen edullisuus mahdollistajana	74
5.3	Kulttuurisen pääoman kasvaminen ja maun laajeneminen	76
5.3.1	Ennakoasenteiden murtuminen ja tiedonjonon lisääntyminen.....	78
5.4	Elämänlaatu ja hyvinvointi	80
5.5	Osallisuus – sosiaalisuus ja yhteisöllisyys	86
5.5.1	Sosiaalisuus.....	87
5.5.2	Yhteisöllisyys.....	90
6 LUOTSATTAVIEN NÄKÖKULMA TOIMINNAN KEHITTÄMISEEN		
		94
6.1	Kulttuuriluotsitoiminnan aloituskynnys ja tavoitavuus	94
6.2	Puheet toiminnan muuttamisesta	97
6.3	Epäselvyydet luotsauskohteiden tarjonnassa	99
6.4	Luotsauskohteiden valikoima	101
7 TULOKSET		
		106
7.1	Millaisia kokemuksia ja merkityksiä kulttuuriluotsitoiminta tuo luotsattaville ja millaisia vaikutuksia sillä on luotsattavien elämään?	106
7.2	Miten kulttuuriluotsitoimintaa voisi kehittää?	113
8 PÄÄTÄNTÖ		
		122
LÄHTEET		
		126
LIITE 1: Haastattelusopimus		
		143
LIITE 2: Haastattelurunko		
		144

1 JOHDANTO

Onhan tää huikee säästö ja huikee panostus yhteiskunnalta, jos tätä kulttuuriluotsitoimintaa kehitetään, siihen panostetaan ja saadaan uusia ihmisiä sen toiminnan kautta huomaamaan, että maailmassa on mahdollisuuksia. (kulttuuriluotsattava)

Kulttuuriluotsitoiminnassa koulutetut, vapaaehtoiset kulttuuriluotsit vievät oman paikkakuntansa kulttuurin ja taiteen pariin sellaisia asiakkaita, joiden ei tulisi lähdetyksi kulttuurikohteisiin ilman apua, seuraa, kannustusta ja opastusta (Yang 2015, Manerus 2009). Toiminnan keskiössä on ajatus vertaistuesta osallistumisen mahdollistajana henkilöille, jotka erilaisista syistä ovat joutuneet jättäytymään kulttuuri- ja taidetapahtumien ulkopuolelle. Kulttuuriluotsin voi pyytää seurakseen esimerkiksi museoihin, näyttelyihin, teattereihin, konsertteihin ja kulttuurikävelyihin.

Nykyään luotseja toimii yli kahdellakymmenellä paikkakunnalla ja vuosittain joukkoon on liittynyt useampia kaupunkeja. Eri paikkakunnilla nimi on tosin muuttunut muun muassa kulttuurikaveriksi, -ystäväksi, -kummiksi ja jopa piristäjäksi. Englanninkieliseksi käännökseksi on vakiintunut *art and culture companions*. Erilaisista nimistä ja toiminnan painotuksista huolimatta kaikilla paikkakunnilla palvelut hyödyntävät alun perin jyvaskyläläistä toimintaideaa. Vuonna 2006 Jyväskylän taidemuseon museolehtori Sirpa Turpeinen osallistui vertaisliikunnanohjaajakurssille ja päätti kehittää ideaa myös kulttuurin pariin rohkaisussa (Turpeinen, 2016, 6). Syntyi kulttuuriluotsitoiminta, jossa vapaaehtoisien, kaverina toimivien sekä samalla opastavien; vertaisohjaajien kautta on mahdollista tarjota matalan kynnyksen kulttuuritoimintaa sitä tarvitseville sekä tuoda kulttuuri lähemmäs ihmisiä (Yang 2015). Palvelun nimitykseksi valittiin *luotsi*, johtuen sen merkityksestä pilottina tai merenkävijänä, joka ohjaa laivoja läpi vaarallisten vesien (Yang, 2015, 98). Nimi symboloi kulttuuriluotsille annettua tehtävää vertaisohjaaja ja -opastajana (ibid.).

Kulttuuriluotsitoiminnan kantava ajatus on mahdollistaa kulttuuripalveluihin osallistuminen kaikille: yhdessä luotsin, eli vertaisihmettelijän, kanssa taidelaitosten kynnykset madaltuvat sekä samalla kulttuuritarjonnasta nauttiminen helpottuu. Vaikka luotsit ovat käyneet ennen vertaisohjaajan tehtävään astumista koulutuksen, jossa käydään usein läpi vapaaehtoistyön yleiset perusteet, tutustutaan luotsauskohteina toimivien kulttuurilaitosten sisältöihin, toimintatapoihin ja

henkilökuntaan;¹ vapaaehtoisen vertaisohjaajan kautta luotsaaja ja luotsattava omaavat samantasoisien statuksen, eikä ammattimaisen oppaan ”ylempiarvoista” suhdetta pääse samalla tavalla syntymään (Yang, 2015, 100). Koulutus pohjansa perusteella luotsilla on hieman palvelun käyttäjää kattavampi tieto kulttuurilaitoksista, joten hän osaa ohjata luotsattavaa nauttimaan paikkakunnan tarjoamista kulttuuripalveluista (Nousiainen, 2017, 8). Osallistumisen helpottamisen lisäksi kulttuuriluotsitoiminnan taustalla vallitsee ajatus kulttuurin saavutettavuuden lisäämisestä; kulttuurin pitäisi olla tasa-arvoisesti kaikkien saatavilla. Käyttöä voivat estää sekä fyysiset, henkiset että taloudelliset ongelmat, ja luotsitoiminnan keskeisin idea on ylittää tällaisia saavutettavuutta haittaavia esteitä (Nousiainen, 2017, 8). Joillakin luotsipaikkakunnilla myös taloudellinen saavutettavuus on huomioitu antamalla useissa vierailukohteissa alennusta pääsylipusta tai tarjoamalla luotsin seurassa luotsattaville kokonaan ilmainen sisäänpääsy esimerkiksi erilaisiin museoihin.

Toiminnan vapaaehtoisuus, vertaisuus ja maksuttomuus tekevät siitä helposti lähestyttävää – kaiken kaikkiaan matalan kynnyksen kulttuurityötä (Manerus, 2009, 6). Taide-elämykset ja kulttuuriharrastukset tuovat hyvinvointia ihmisille.² Erityisesti ikäihmisten, laitoshoidossa olevien ja erityistä tukea tarvitsevien elämänlaatu ja elinpiiri laajenevat luotsauksen ansiosta. Luotsaus ei kuitenkaan ole tärkeää vain luotsitoiminnan asiakkaille, luotsattaville; vaan se tarjoaa myös mielekästä vapaaehtoistyötä ja on luotsille merkittävää sen tarjoamien henkilökohtaisten taide-elämysten myötä (Yang 2015). Jyväskylässä kehitetyn toiminnan syntymiseen vaikutti myös toivomus laajentaa museoiden ja kulttuurikohteiden asiakaskuntaa sekä halu kehittää laadukasta vapaaehtoistyötä (Manerus, 2009, 9). Tarjoamansa seuran lisäksi luotsit osallistuvat välillä vapaaehtoistyössään kulttuurin tuotantoon, esimerkiksi kulttuurilaitosten yleisö- tai kokoelmatyön kautta (Nousiainen, 2017, 8).

1.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Ensinnäkin työni tavoitteena on tuoda tietoa ilmiönä melko vähän tutkitusta, valtakunnalliseksi edenneestä ja yhä useammalle paikkakunnalle leviävästä kulttuuriluotsitoiminnasta. Tarkoitukseni ei ole antaa laajamittaista, kaiken kattavaa kuvaa eri alueiden ottamista toimintatavoista valtakunnallisesti, vaan luoda lyhyesti katsaus siitä, miten kulttuuriluotsaus toimii sekä miten laajalle

---

¹ Nousiainen (2017, 8).

² Lue lisää seuraavasta luvusta.

ja millaisin painotuksin toiminta on levinnyt. Näin ollen tutkielma selvittää, missä kulttuuriluotsitoiminnassa ylipäätään mennään Suomessa. Painotun kuitenkin haastattelujeni kautta Tampereen toimintaan ja sen kautta luon perusteellisemmän esimerkin siitä, miten vuonna 2013 kulttuuriluotsauksen aloittaneessa kaupungissa toiminta on sen asiakkaiden näkökulmasta koettu. Laadullisena tutkimuksena pyrin esittämään tutkitut tapaukset esimerkkinä yleisestä tilanteesta luotsauksen parissa, siinä määrin kuin se on mahdollista.

Toisekseen, kulttuuriluotsitoiminnan esittelemisen ja valtakunnallisen tilanteen kartoittamisen lisäksi, työn pyrkimyksenä on tuoda ilmi merkityksiä, joita yksilöt liittävät kulttuuriluotsitoimintaan. Nämä voivat olla esimerkiksi kulttuuriluotsauksesta koettuja hyötyjä ja vaikutuksia luotsattavien kannalta – etsinnässä on kuitenkin syvemmin luotsauksen merkityksellisyys ja merkitykset yksilöiden elämässä. Vaikka luotsattavat ovat yksilöinä työn keskiössä, valotetaan samalla kuvaa toiminnan mahdollisista yleisistä vaikutuksista ja sen toimivuudesta – yksilöiden kokemusten kautta laajennetaan myös yleisempi arvio toiminnalle anetuista merkityksistä, hyödyistä ja toisaalta mahdollisista parannuskohteista. Niin Tampereen kaupungin kulttuuripalvelut kuin muutkin luotsipaikkakunnat voivat näin ollen käyttää selvitystä esimerkiksi kulttuuriluotsitoimintansa kehittämiseen, arvioimiseen ja toimintansa perustelemiseen.

Päätavoite tutkimuksessani on selvittää, voiko kulttuuriluotsitoiminta tukea luotsattavien osallisuutta kulttuurissa.

Alla oleviin tutkimuskysymyksiini vastaamisen kautta etsin tuloksia tavoitteeseeni:

- 1) Millaisia kokemuksia ja merkityksiä kulttuuriluotsitoiminta tuo luotsattaville ja millaisia vaikutuksia sillä on luotsattavien elämään?
- 2) Miten kulttuuriluotsitoimintaa voisi kehittää?

Aineistoni muodostuu kahdeksasta haastattelusta, joissa haastateltiin Tampereella kulttuuriluotsitoimintaan osallistuneita luotsattavia. Aineisto kerättiin puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla helmikuussa 2017 ja se analysoitiin teoriaohjaavasti sisällönanalyysin menetelmin. Aineiston keruumenetelmäksi valikoituivat haastattelut, koska pyrkimyksenä on tuottaa tietoa osallistujien kokemuksesta ja heidän toiminnalle synnyttämistään merkityksistä ja vaikutuksista – haastattelujen kautta tutkittavien kokemukset ja tietous pääsivät parhaiten esille.

Kaiken kaikkiaan kulttuuriluotsaus muodostaa poikkitieteellisen tutkimuskohteen, jota voitaisiin lähestyä niin ikään esimerkiksi sosiaali- tai vanhustyön, kulttuurintuottamisen ja -tutkimuksen, taidekasvatuksen kuin museotyönkin näkökulmasta. Koska tämä tutkielma kuuluu yhteiskunta- ja

kulttuuripolitiikan opintoihin, tarkastelu tapahtuu niiden näkökulmasta. Kulttuuriluotsitoiminnan tutkimiseen lähestymistapa tuo uutta sisältöä ja lisää tietoutta sen yhteiskunnallisista näkökohdista – samaan aikaan kun tutkimus avaa myös yksilöiden kokemuksia luotsauksesta heidän elämässään. Vaikka tutkielman haastatteluaineiston kautta saadaan tietoa yksilön näkökulmasta, voidaan sitä taustateorioiden kautta laajentaa koskemaan myös yhteiskunnallista tasoa. Tämän vuoksi kulttuuriluotsitoiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä hyödyntämisen lisäksi työ voidaan liittää kulttuuri- ja yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun osallisuudesta.

Kulttuuriluotsitoiminnan osallisuusnäkökulman tutkiminen sijoittuu myös kulttuuripoliittisesti ajankohtaiseen aihepiiriin. Keväällä 2017 julkaistiin *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025*³, jossa kuvataan toimialan tärkeimmät toimintaympäristön muutokset sekä kulttuuripolitiikan kehittämisen tahtotila, tavoitteet ja keskeiset toimenpiteet. Kolmen strategisen tavoitealueen ja tavoitteiden toinen kohta on ”osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin – osallisuus kulttuuriin on lisääntynyt ja eri väestöryhmien erot osallistumisessa ovat kaventuneet.” Tavoitealueeseen liittyen ministeriö avasi myös kokeilu- ja kehittämisavustuksen, jolla haetaan toimintamalleja ja -kokeiluja, joilla voidaan kehittää eri väestöryhmien osallisuutta ja osallistumista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017).

1.2 Käytettävät käsitteet ja termit

Tutkielmassa käsitellystä kulttuuripalvelusta käytetään pääasiassa sanaa *kulttuuriluotsipalvelu*⁴, vaikka nimityksenä kulttuurikaveripalvelu on jo käytetympi. Luotsiin päädyttiin, koska se on ollut nimitys Jyväskylässä, josta idea on lähtöisin vuonna 2006. Lisäksi nimi on käytössä Tampereella, jossa tutkimushaastattelut tehtiin. Kulttuuriluotsipalvelun vertaisohjaajista käytetään sanaa (*kulttuuri*)*luotsi*. Palvelun käyttäjiin viitataan enimmäkseen nimityksellä *luotsattava*. Muutamassa yhteydessä puhutaan *luotsatuista*, kun painotetaan jo tapahtunutta toimintaa. Välillä käytössä on myös käsitteitä *asiakas* tai *käyttäjä*, kun viitataan kokemuksiin kulttuuriluotsipalvelusta. Viitatessa tähän tutkielmaan haastateltuihin luotsattaviin nimitetään heitä *haastateltavan* lisäksi *informantiksi*. Tällä valinnalla korostetaan haastateltavien käsitysten tärkeyttä aiheen tuntijoina sekä omien

³ Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017).

⁴ Toisinaan viitataan lyhyesti luotsipalveluun tai luotsitoimintaan.

kokemustensa ja luotsitoiminnalle antamien merkitystensä avaajina. Kulttuuriluotsauksesta puhutaan yleisesti *luotsauksena* tai *luotsaustoimintana* – verbinä on tällöin *luotsata*.

Tässä tutkielmassa luotsauksella viitataan kulttuuriluotsaukseen, eikä laajemmin luotsimuotoiseen, vertaisohjaajapohjaiseen vapaaehtoistyöhön. Luotsitoiminta on ottanut kulttuurin vierelle myös muita muotoja: muun muassa Jyväskylässä, Tampereella; Helsingissä, Järvenpäässä ja Savonlinnassa on erikseen käynnistetty liikuntaluotsi, -kaveri tai -kummitoimintaa. Idea on sama kuin kulttuuriluotsauksessakin, kaverin saa mukaan liikunnallisiin tapahtumiin, sienimetsään, lenkille tai vaikkapa kuntosalille. Esimerkiksi Tampereella kaupungin kuntosalille pääsee ilmaiseksi luotsin kanssa.⁵ Ympäristöluotseja eli luonto- ja ympäristöasioista kiinnostuneita lähiluonnon ja uusien ympäristöjen kansatutkiskelijoita toimii esimerkiksi Jyväskylässä ja Tampereella.

Se, mitä *kulttuurilla* tarkoitetaan tässä pro gradu -työssä, on tärkeää selventää. Kulttuuria nimittäin käytetään niin yleisesti arki- kuin akateemisessakin puheessa, että sen määritelmä on paikoin hämärtynyt. Kulttuurin käsitteen on sanottu olevan hyperkompleksinen (Fink, 1988, 22) ja sitä on verrattu myös lumipalloon, joka rinnettä alas pyöriessään kerää ja kätkee sisäänsä aina uusia merkityksiä (Everitt, 1999, 8).⁶ Kulttuuria voidaan myös käsitteenä tarkastella niin laajemmassa kuin suppeammassakin näkökulmassa. Kulttuuri on mahdollista ymmärtää laajemman antropologisen käsitteen kautta, jolloin se kytkeytyy enemmän kulttuuri-identiteetin ja -perinnön pohdintoihin. Kuitenkin tässä tutkielmassa kulttuurilla viitataan suppeamman viitekehyksen ymmärrykseen kulttuurin määritelmässä: taiteisiin, jotka nähdään aineellisen kulttuurin tuotteina sekä taiteilijan luovan tai älyllisen työn tuotoksina. Tutkielmassa kulttuuria ovat kulttuuriaktiviteetit ja -tapahtumat, joihin kuuluvat esimerkiksi erilaiset ja eritasoiset konsertit, teatteriesitykset, näyttelyt ja elokuvat. Puhuttaessa kulttuurista organisaatioiden ja hallinnon yhteydessä viitataan pääasiassa erityyppisiin kaupunkien kulttuuripalveluiden yksiköihin – muun muassa museoihin ja samalla myös taidemuseoihin.

Koska tutkielman tavoitteiden yhteydessä puhutaan vaikutuksista, kokemuksista ja merkityksistä on tärkeää määritellä selventävästi, mitä näillä tarkoitetaan. *Vaikutuksella* viitataan toiminnan johdosta, tässä tapauksessa luotsaustapahtumasta, tapahtunutta mahdollista muutosta lähtö- ja lopputilanteen välillä (Rajahonka 2013, Jansson 2014). Sen sijaan tällä tutkimuksella ei ole mahdollista tavoittaa luotsauksen *vaikuttavuutta*, sillä tapahtuneita vaikutuksia pitäisi olla mahdollista arvioida syvemmin ja pidemmällä aikavälillä kuin tämä tutkimus mahdollistaa. Tutkimusasetelman kautta ei nimittäin

5 Ks. Tampereen kaupunki, Kulttuuri- ja liikuntaluotsitoiminta.

6 Lue lisää Pirnes (2008).

pystytä ottamaan huomioon ja sulkemaan eri ulkoistentekijöiden vaikutuksia. *Kokemus ja merkitys* viittaavat tässä tutkimuksessa siihen, että kuten muutkin ilmiöt, taide ja siihen osallistuminen, merkityksellistyvät ihmisille havaintojen, toiminnan, kokemusten ja eri aistimusten välityksellä (Lehikoinen & Vanhanen 2017). Ihmisten reflektoidessa kokemustaan ympäröivästä maailmasta ja sen ilmiöistä, he myös rakentavat merkitystä kokemukselleen (ibid.). Taide ja kulttuuri onkin nähtävä tässä tutkimuksessa tuotannon, kulutuksen tai itseilmaisun lisäksi ennen kaikkea kokemuksena ja merkitysten tuottamisena (Dewey 2010; Lehikoinen & Vanhanen, 2017, 13–14). Koska taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät niin vahvasti havainnot ja kokemuksen muodostuminen, ne eivät ole sinänsä subjektiivisia asioita, vaan sosiaalisesti rakentunutta tulkintaa (ibid.). Tähän vaikuttavat muun muassa asiayhteys, elämänhistoria, vuorovaikutus, kommunikaatio ja kieli (ibid.).

1.3 Aikaisempi tutkimus aiheesta

Nousiaisen (2017) esiselvitys on laajamittaisin ja tuorein kulttuuriluotsitoimintaa käsittelevä työ. Se esittelee kulttuurisen vapaaehtoistyön tilaa Suomessa kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnan kautta. Raportti pohjaa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaan, Tampereen kaupungin kulttuurikasvatusyksikkö TAITEn käynnistämään sekä yhteistyössä Jyväskylän kaupungin kulttuuripalveluiden sekä Lappeenrannan SPR:n piristäjäpalvelun kanssa tehtyyn tutkimushankkeeseen, joka kokosi yhteen luotsitoiminnan paikallisia erityispiirteitä sekä summasi toiminnan vaikuttavuutta. Raportissa tehtyjen kyselyjen ja haastatteluiden perusteella luotsitoiminta tarjoaa paljon mahdollisuuksia: sen odotetaan edistävän tasa-arvoa kulttuuripalvelujen käyttämisessä, tuottavan ennaltaehkäisevästi terveys- ja hyvinvointivaikutuksia ja toisaalta mahdollistavan kansalaisten osallistumista julkisen hallinnon toimintaan esimerkiksi palvelujen kehittämiseen osallistumalla. Toiminnalla on suuri merkitys niin sen käyttäjäkunnalle kuin vapaaehtoisten luotsien elämään. Selvityksen perusteella luotsaus voi tukea etenkin ikäihmisten hyvinvoinnin edistämistä. Lisäksi selvitysraportti toi esille ehdotuksia, jotka keskittyivät toiminnan vakiinnuttamisen tarpeeseen, sillä eri paikkakunnilla luotsaus näyttäisi olevan kehittymisen asteessaan hyvin eri tasoilla. Paikallisesti luotsauksen kehittämisessä ja jatkuvuuden turvaamisessa on kriittistä saada päätoimisesti toimintaa koordinoiva henkilö, jotta toiminta ei ole vain aktiivisten vapaaehtoisten hartioilla. Lisäksi toiminnalle ei ole ollut valtakunnallista koordinaattoria, joka lujittaisi eri paikkakuntien yhteistyötä, tukisi paikallisalueita tai huolehtisi luotsitoiminnan yhteisen linjan pysymisestä ja kehittämisestä.

Yang (2015) selvittää väitöskirjassaan hyötysuuntautuneen yhteisöllisesti osallistavan taiteen (*benefit-oriented art*) käsitettä. Ideana on tarjota konkreettisia ratkaisuja sosiaalisiin ongelmiin kehittämällä osallistujille erilaisia taidepainotteisia palveluja sosiaalityön ja perinteisen taiteen välissä. Väitöskirjassa analysoidaan toisena esimerkkinä kulttuuriluotsausta Jyväskylässä painottuen vahvasti luotsien kokemuksiin. Tutkimus näytti, että kulttuuriluotsaus tuo vaikutuksia sekä yksilöiden että yhteiskunnan tasoilla. Ensinnäkin luotsattaville taide toi iloa ja tyytyväisyyttä; toisekseen luotseille taidekokemukset antoivat voimaantumisen tunnetta, yhteisöllisyyttä, inspiroivat, lisäsivät heidän tietouttaan ja näkemystään kulttuurista sekä auttoivat heitä löytämään luovuutensa ja merkityksellisyyttä elämään. Kolmanneksi tehdyt haastattelut osoittivat, että taide toimi luotsauksessa hyvänä keskustelujen aloittajana ja edisti uuden sosiaalisen yhteyden luontia eri taustaisten ihmisten välille kohtaamaan toisiaan ja vaihtamaan ajatuksiaan. Lisäksi kulttuuriluotsaus hyödytti yhteisöjen tasolla luotsien vieraillessa eri yhteisöissä, kuten vanhustenkodeissa tai toimintakeskuksissa. Luotsaus lisäsi taideteosten esittelyn tai yhteisesti tehdyn taiteen kautta osallisuutta taiteeseen ja kulttuuriin sekä tuki laajemmassa mittakaavassa yhteisöllisyyttä.

Yussifin (2012, 11–19) Kulttuuria kaikille -palvelulle ja valtion taidemuseolle tuottama raportti ottaa toisena esimerkkinä esille kulttuuriluotsipalvelun esitellessään vertaistukivetoisia vapaaehtoistoimia suomalaisella museokentällä. Raportti pohjaa luotsauksen kohdalla yhteen haastatteluun, joka rakentui kahden jyväskyläläisen vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin kokemusten ja näkemysten kautta. Raportissa luotsauksen arvioidaan saavan museoiden ja muun kulttuurikentän toimintaan uusia ja laajempia yleisöjä: luotsaus voi kannustaa mukaan henkilöitä, jotka muuten jäisivät toiminnan ulkopuolelle. Lisäksi luotsaus mahdollistaa osallistujille paikan edistää omaa ja muiden hyvinvointia, tarjoaa yhteisöllisyyttä ja tilan tulla kuulluksi. Luotsitoiminta myös vahvistaa itsetuntoa ja voimaannuttaa osallistujia tarjoamalla uusia kulttuurikokemuksia. Erityisesti vanhusikäisillä ja muilla erityisryhmillä toiminta voi rikastuttaa elämää tuomalla lisää sosiaalista kanssakäymistä ja luoda uusia siteitä ihmisten välille edistämällä yhteenkuuluvuuden ja yhteisöön kuulumisen tunnetta. Luotsitoiminta oli myös aktivoinut jyväskyläläistä museota kehittämään toimintaansa: museo oli ryhtynyt edistämään dialogia ja vuorovaikutusta uuden potentiaalisen yleisön kanssa ja toiminnan aloittaminen oli kannustanut luomaan erilaisten ihmisten, erityisesti erityisryhmien, osallisuutta lisääviä mekanismeja. Lisäksi tilojen saavutettavuuteen oli panostettu enemmän ja huomioitu vahvemmin näyttelyissä fyysisesti, psyykkisesti ja kulttuurillisesti erilaista yleisöä.

Kulttuuriluotseista kirjoittaessa viitataan monesti Maneruksen (2009) opinnäytetyöhön, joka avasi ensimmäisenä kirjoittamishetkellään hyvinkin tuntematonta toimintaa. Luotsauksen kuvaamisen lisäksi se selvitti jyväskyläläisten kulttuuriluotsien profiilia ja heille järjestettyä toimintaa

kulttuuriluotseille lähetetyn kyselyn pohjalta. Tuloksena oli se, että vertaisohjaajana toimimisella oli luotseille positiivinen vaikutus ja se ylipäättään rikastutti heidän elämäänsä. Tämän lisäksi toiminnalle löytyi kehittämiskohteita: luotsien keskinäisen tiedonkulun parantaminen, toiminnan jatkuvuuden takaaminen sekä luotsitoiminnan mahdolliset laajentamisen muodot (joista moni on myöhemmin käynyt toteen). Kaukuan (2014) toimintaterapian opinnäytetyö tutkailee kulttuuriluotsipalveluja toimintaterapian kannalta selvittämällä yhden palvelutalossa asuvan luotsattavan kokemusta Jyväskylässä. Kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia pohtien haastattelutyön tulokseksi ilmeni se, että kulttuuriluotsaus voi tarjota sen asiakkaille merkityksellistä toimintaa ja lisäksi kuntoutusta tukevia elementtejä positiivisten kokemusten, muistojen sekä arvomaailmaa ja identiteettiä tukevien kiinnostuksen kohteiden kautta. Laitaharjun opinnäytetyö (2012) taas ottaa huomioon kuuden iäkkään luotsattavan kokemuksen Jyväskylässä tehtyjen haastatteluiden kautta, mutta toiminnallisena sosiaalialan opinnäytetyönä se kattaa lähinnä vanhus- ja hyvinvointinäkökulmat, eikä ehdi pureutua syvälle luotsattavien kokemukseen.

Tulevaisuuden tutkimuskohteiksi aihepiirin töissä nostetaan muun muassa toiminnan vaikutukset ja luotsattavien kokemukset. Yangin (2015, 101) arvion mukaan kulttuuriluotsitoimintaa pitäisi tutkia sekä luotsattavien että vapaaehtoisten osallistumisen näkökulmasta. Manerus (2009, 44–45) taas poimii mahdolliseksi jatkotutkimuskohteeksi luotsattavien kokemusten ja kulttuuriluotsitoiminnan merkitysten sekä sen aikaansaamien vaikutusten selvittämisen. Yussif (2012, 17) mainitsee tärkeäksi jatkaa toiminnan vaikutusten ja siihen liittyvien toimijoiden – vapaaehtoisten, instituutioiden, työntekijöiden ja käyttäjien – suhteiden selvittämistä.

Aikaisempien aihepiirin töiden perusteella vaikuttaa siltä, että tämän tutkimuksen tekeminen oli tärkeää, sillä tieto valtakunnalliseksi levinneestä toiminnasta ei ole ollut vielä tarpeeksi kattavaa. Luotsitoiminnan tutkimisessa on painotettu vahvasti luotsien kokemukseen sekä kuvattu toimintaa vapaaehtoistyön merkittävyyden kautta. Lisäksi toinen keskeinen näkökulma on ollut keskittyminen taiteen hyvinvointivaikutusten eri aspekteihin, etenkin sosiaali-, vanhus- ja terapiatyössä. Luotsattavien kokemus on kattavamman tutkimuksen kannalta jäänyt laajemmin puuttumaan, vaikka sitä onkin lyhyesti sivuttu useammassa työssä. Toiminnan vaikutuksiin kulttuuriluotsauksen asiakkaille, nimenomaan osallisuuden näkökulmasta, ei ole keskitytty lainkaan.

Vaikka määrällisesti luotsitoimintaa onkin ehditty tutkimaan useammassakin julkaisuissa, selvityksessä tai tutkimuksessa, ovat ne enimmäkseen olleet joko näkökulman rajaukseltaan suppeita, perustuneet niukkoihin aineistoihin ja/tai keränneet melko pintapuolista tietoa. Luotsitoimintaa on ylipäättään valotettu enimmäkseen opinnäytteiden (AMK) kautta. Yangin (2015) väitöskirjaa lukuun

ottamatta varsinaista akateemista tutkimusta aiheesta ei ole tehty lainkaan. Lisäksi Yangin (2015) väitöskirjasta, kuten myös Yussifin (2012) raportista, vain osa sisällöstä käsitteli luotsitoimintaa. Nousiaisen (2017) selvitys lieneekin tällä hetkellä kattavin työ koko aihepiiristä. Myös kulttuuriluotsitoiminnan maantieteellinen jakaantuminen on tutkimuksellisesti keskittynyt selkeästi toiminnan lähtöpisteeseen, Jyväskylään. Kaikissa edellä mainituissa töissä Nousiaista (2017) lukuun ottamatta tutkimusta on tehty ainoastaan Jyväskylässä. Nousiaisen (2017) selvitys nostaa esiin kerätyn kyselyn avulla tietoa osin valtakunnallisesti, mutta painottuu tehtyjen haastatteluiden kautta Jyväskylän, Tampereeseen ja Lappeenrantaan.

Laajan, luotettavan, akateemisen tutkimuksen puuttuminen kulttuuriluotsitoiminnasta vaikeutti myös luotsitoiminnan avaamista ylipäätään tässä työssä. Jyväskylää lukuun ottamatta⁷ tietoa eri paikkakuntien toiminnan kuvauksiin piti etsiä melko pitkälti eri lehtijutuista sekä paikkakuntien kulttuuripalvelujen omista toiminnan kuvauksista. Nousiaisen (2017) selvitystyö ilmestyi tämän tutkimuksen tekemisen aikana ja tarjosi ensimmäistä kertaa kootummin tietoa luotsitoiminnasta. Silti paikkakunnittain tutkimus- tai muuta julkaisutietoa on vähän. Tätä työtä varten päädyttiinkin ottamaan yhteyttä osaan kulttuuriluotsipaikkakunnista,⁸ sillä monilla toimintaa pienimuotoisemmin järjestävillä alueilla oli todella vaikea löytää tietoa edes heidän internetsivuiltaan.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma rakentuu siten, että johdantoluvun jälkeen toisessa luvussa käsitellään teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksen pääkäsitteitä – kulttuuriin osallistumista ja osallisuutta – sekä liitetään näihin muita relevantteja kehyksiä, kuten saavutettavuus, yleisötyö ja (uusi) hallinta. Kolmannessa luvussa keskitytään tuottamaan tietoa kulttuuriluotsitoiminnasta sen valtakunnalliseksi leviävässä mittakaavassa ja selvitetään ylipäätään sitä, miten luotsitoiminta sijoittuu pääasiallisesti julkisesti tarjottujen tukipalvelujen kentälle. Neljäs luku kertoo aineiston hankinnasta sekä aineiston tulkittamiseen valitusta tutkimusmetodista. Aineisto kerättiin luotsattavien temahaastatteluilla ja analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmin.

---

⁷ Jyväskylän luotsitoiminnan kymmenenvuotisjuhlan kunniaksi ilmestyi julkaisu *Kulttuuri kantaa. 10 vuotta kulttuuriluotsitoimintaa*. (Rissanen, et al. 2016).

⁸ Luettelo paikkakunnista, joihin otettiin yhteyttä, löytyy lähteiden lopusta.

Luvuissa viisi, kuusi ja seitsemän liikutaan teoreettisesta tasosta tätä tutkielmaa varten hankitun aineiston tarkasteluun. Viidennessä ja kuudennessa luvussa analysoidaan koottua aineistoa ja se toteutetaan analyysin ensimmäisellä tasolla: luvuissa luokitellaan ja tulkitaan haastatteluaineistoa siinä esiintyvien teemojen pohjalta ja samalla tutkielman tutkimuskysymyksiä silmällä pitäen. Analysoidut asiat eivät kuitenkaan vielä vastaa suoraan tutkimuskysymyksiin, mutta valitun metodin pohjalta katsotaan tekijöihin, joiden arvellaan aikaisemman tutkimuksen vuoksi olevan merkittäviä myös tutkimuskysymysten kannalta. Haastattelusitaateilla kuvataan ja elävöitetään analyysiä, jonka jaottelussa käytetään osin pohjana jo haastattelurungossa esiintyneitä teemoja. Seitsemäs luku kiertyy analyysin toiseen tasoon: siinä vastataan tarkemmin tutkimuskysymyksiin ja heijastetaan tuloksia aihepiirin teoreettiseen pohjaan. Luku pohjaa kaikkiaan vahvasti tutkimuskysymysten ympärille. Kahdeksas, ja samalla viimeinen luku, tiivistää tutkielman annin, sillä luvussa koostetaan tutkimustulokset. Samalla reflektoidaan tutkimuksen onnistuneisuutta ja esitetään tutkimusaiheita tuleville aiheita kartoittaville tutkimuksille.

2 KULTTUURIIN OSALLISTUMINEN, OSALLISUUS JA OSALLISTAMINEN

Kulttuuriin osallistumista (*participation*) ja osallisuutta (*inclusion, social engagement*) kuvaava käsitteistö on hyvin kirjavaa ja monitulkintaista. Ei ole poikkeuksellista, että osallistumisen ja osallisuuden käsitteitä käytetään usein toistensa synonyymeinä (Virolainen, 2015b, 54). Lisäksi niihin liittyy joukko muita käsitteitä, kuten osallistaminen, taiteen ja kulttuurin saatavuus ja saavutettavuus, osallistuminen kulttuuriaktiviteetteihin, kulttuurin harrastaminen, taide- ja kulttuurilaitoksissa käyminen tai kulttuuripalvelujen käyttäminen (ibid.). Epäselvyyden välttämiseksi tutkimuksen keskeisten käsitteiden huolellinen määrittely ja myös niiden ympärille kiinnittyneiden keskustelujen avaaminen on tärkeää.

Molemmista käsitteistä puhuttaessa voidaan viitata useisiin puhunnan tasoihin ja sfääreihin – kulttuuripolitiikassa keskitytään kuitenkin osallisuuden ja osallistumisen poliittisiin ja sosiaalisiin ulottuvaisuuksiin (Virolainen, 2015a, 6). Tämän sisällä käsitteitä voidaan lähestyä myös kolmen eri näkökulmatason pohjalta: osallistumisesta ja osallisuudesta suhteessa yksilöön, yhteisöön tai yhteiskuntaan (Virolainen 2015c). Osallistumisen ja osallisuuden yksilö- tai ryhmätasosta puhuttaessa voidaan miettiä esimerkiksi yksilön tai ryhmän toiminnasta saamia myönteisiä vaikutuksia (ibid.). Yhteiskunnallisella tasolla kulttuuriin osallistumisesta puhuttaessa taas viitataan usein mahdollistaviin tai eriyttäviin yhteiskunnallisiin rakenteisiin tai mekanismeihin.

Viime vuosina kansalaisten kulttuuriosallistumisen lisäämisestä ja osallistumattomuudesta käyty keskustelu ovat olleet uuden kiinnostuksen kohteina kulttuuripolitiikassa liitettyinä kansalaisten osallisuuteen, hyvinvointiin ja kulttuurin moninaisuuteen – aihe ei ole kuitenkaan sinänsä uusi (Virolainen, 2015a, 9). Aiempi kiinnostus kansalaisten kulttuuriin osallistumisen tutkailuun liittyy etenkin hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen aikakaudelle 1960- ja 70 -luvulle *kulttuurin demokratisoinnin* ja *kulttuuridemokratian* ideaaleihin (Virolainen, 2015a, 9). Näiden kivijalka rakentuu tätäkin vanhempaan länsimaiseen demokratiakäsitykseen kansalaistensa tasa-arvosta (ibid.). Kulttuurin demokratisoinnilla tähdättiin pääsääntöisesti kulttuuritoimintojen hajauttamiseen – tarkoituksena oli saada levitettyä taide- ja kulttuuripalveluja sekä mahdollisimman monille eri kansanryhmille että mahdollisimman laajalle maantieteellisesti (Kangas, 1988, 52). Kulttuurilaitosverkoston ulottaminen lakisääteisen valtiosuusjärjestelmän tuella eri puolille maata, kaikkien ulottuville, on esimerkki tästä ideaalista (Virolainen, 2015a, 30). Kulttuurin demokratisoinnin yhteydessä ryhdyttiinkin puhumaan *saatavuudesta* kuvatessa palveluiden

saatavuutta etenkin alueellisesti (Karttunen, 2012, 49–50). Häyrysen (2006, 112) mukaan kulttuurin demokratisointi tähtäsi kulttuurin vastaanottajien tasa-arvoon. Sodan jälkeisen valtion ajatusmallin lähtökohta oli universalismi, uudelleen jakaminen sekä tehokkuuden ja yhdenvertaisuuden yhdistäminen (Kantola & Kananen, 2013, 813; Virolainen, 2016, 66).

1970-luvulla kritiikki käännettiin kulttuurin demokratisoinnin normatiivista kulttuurikäsitystä vastaan: sen katsottiin edustavan kolonialistista jäännettä, jolla kaikki ihmiset yritettiin sulloa samojen kulttuuriarvojen kannattajiksi (Häyrynen, 2006, 114). Kulttuuridemokratia ei nähnyt yhtä, ylhäältä annettua kulttuurimuotoa tai -mieltymystä muita parempana. Katse kiinnitettiin kulttuurirelativistiseen näkökantaan, jonka mukaan kaikilla ihmisillä on omasta elinympäristöstään ja elintavastaan juontuva kulttuuri, joka on samanarvoinen kuin muutkin (Häyrynen, 2006, 115). Kulttuuridemokratian aikaan yleinen käsite oli myös animointi, jolla viitattiin kulttuurin myönteisiin vaikutuksiin pyrkimyksenä lisätä yhteisön jäsenten osallistumista yhteisöjen toimintaan (Pirnes & Tiihonen, 2010, 205).

Nykyisellään keskustelu jatkaa kulttuurin demokratisoinnin ja kulttuuridemokratian perintöä liittäen siihen uusia ajatuksia ja kerrostumaa osallistumisen uusista muodoista ja demokratian uudistamisesta (Virolainen 2015a). Nämä kysymykset ovat nousseet kartalle hyvinvointiyhteiskunnan postmodernista muutoksesta, jota ovat olleet kiihdyttämässä globalisaatio, markkinaehtoistuminen, kasvanut liikkuvuus, yksilöllisyyden kasvu ja institutionaalisuuden purkaminen (Mangset et al., 2008, 2). Vastaukseksi koetulle demokratiavajeelle kansallisessa politiikassa on tapahtunut *osallistava käänne* (Virolainen 2016). Osallistavan käänteen kautta kansalaisten osallistumisen mahdollisuuksia poliittiseen päätöksentekoon ja hallintoon on lisätty erilaisten uusien demokratisointikeinojen tai osallistavien menetelmien avulla – näillä on ollut vaikutusta myös kulttuurin ja kulttuuripolitiikan saralla (ibid.).⁹ Taiteen autonomiaa korostavasta taiteen itseisarvo-ajattelusta on siirryttykin taiteen osallistavia vaikutuksia huomioiviin kulttuuripoliittisiin tavoitteisiin ja käytänteisiin, jotka ovat painottaneet laajempaa näkökulmaa yhteisölliseen kokemukellisuuteen, osallistumiseen, osallisuuteen ja toimijuuteen (Pirnes & Tiihonen, 2010, 205; Virolainen, 2015a, 31).

---

⁹ Osallistamisesta ja hallinnon uusista käytänteistä laajemmin alaluvussa 2.3.

2.1 Kulttuuriin osallistuminen

Kulttuuriin osallistumisen käsite viittaa tietyn tyyppiseen sosiaaliseen käyttäytymiseen, nimittäin erityyppisiin sosiaalisiin käytäntöihin osallistumiseen, jotka voidaan nähdä tietyssä sosiaalisessa kontekstissa kulttuurisena (Kalvina, 2004, 42). Tomka (2013, 261) määrittelee kulttuuriin osallistumisen hyvin monialaiseksi kulttuuriseksi, psykologiseksi ja sosiaaliseksi toiminnaksi. Tämän vuoksi Tomka näkee yksilön näkökulmasta myös kulttuuriin osallistumisen kannustamisen muodostuvan lukemattomilla eri tavoilla, jotka mahdollistavat yksilöiden kyvyn ilmaista itseään, käyttää luovaa potentiaaliaan sekä ymmärtää ja vaikuttaa omaan elettyyn ympäristöönsä (Virolainen, 2015a, 12). Kulttuuripoliittisesti osallistumisesta keskusteltaessa huomiota kiinnitetään osallistumisen merkittävyyteen yksilölle, päätoimijoihin, hyötyihin, osallistumisen kynnyksiin, eri osallistumuotoihin sekä tapoihin mitata ja arvioida sitä (ibid.). Yhteiskunnallisella tasolla tämä voi tarkoittaa kansalaisten kulttuuritoimintoihin osallistumisen tarkastelua tai heidän osallistumistaan kulttuuritoimintojen kehittämistä pohtivaan keskusteluun ja siihen liittyvään päätöksentekoon (Kangas, Jakonen & Havimäki, 2014, 49). Näin ollen kohdetta voidaan laajentaa aktiivisen kansalaisuuden rakentumiseen laajemmin (Virolainen 2015c).

Kulttuuriin osallistumista on mahdollista suhteuttaa myös viittaamalla kulttuuriin osallistumisen käsitteen historialliseen kehitykseen, joka on *kulttuurisen pääoman* kautta yhdistetty kamppailuun legitiimeistä oikeuksista kulttuuristen resurssien omaksumiseen, jakeluun ja käyttöön hallitsevien väestöryhmien välillä (Virolainen, 2015a, 13). Sosiologi Pierre Bourdieun (1930–2002) vuonna 1984 esittämä teoria viittaa kulttuuriin osallistumisen tärkeyteen yhteiskunnallisten luokkien sosiaalisessa erottautumisessa – siihen kuulumisen osoittamisessa (*inclusion*) ja toisaalta ulossulkemisessa (*exclusion*) (Bourdieu 1989). Kulttuuriaktiviteetteihin osallistuminen ja kulttuuriset makumieltymykset ovat järjestäytyneet hierarkioihin, jotka kytkeytyvät henkilön todelliseen (tai tavoiteltuun) sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan yhteiskunnassa (ibid.). Näin ollen kulttuurin kautta muodostetaan ryhmäidentiteettiä, joka kumuloituu taloudelliseen ja *sosiaaliseen pääomaan*¹⁰. Sosiaalisen ja taloudellisen pääoman välinen kytkös rakentuu sosiaalisissa verkostoissa muodostuvan vastavuoroisuuden ja syvän luottamuksen pohjalle. Sosiaalista tai kulttuurista pääomaa ei pidä kuitenkaan ajatella liian deterministisesti: Hyypän (2010) mukaan aktiivinen taiteisiin osallistuminen voi vaikuttaa positiivisesti kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman karttumiseen. Bourdieun teoriaa on kritisoitu osaltaan muun muassa siitä, että se ei sinänsä suhtaudu kriittisesti kulttuuristen

¹⁰ Sosiaalisesta pääomasta lisää s.28.

hierarkioiden ihmisiä ulossulkevaan luonteeseen, vaan laittaa vain tiettyjä kulttuurisia arvoja tärkeysjärjestykseen (Bennett & Savage 2004). Kritiikkiä on saanut myös kulttuurisen pääoman kehys, jossa kulttuurinen osallistuminen on rajattu hyvin kapeasti sisältämättä esimerkiksi populaarikulttuuria (ibid.).

Kulttuuripoliittisessa keskustelussa osallistujan asema ja käytetty terminologia viittaavat osallistujalle annettuun toimijuudelliseen tilaan, valintoihin ja näkökulmiin. Erilaisissa tilaisuuksissa käymistä on perinteisesti pidetty osoituksena aktiivisesta kansalaisuudesta ja osallisuudesta yhteiskuntaan – on puhuttu kävijyydestä ja ei-kävijyydestä (mm. Lindholm 2015; Virolainen 2015b). Myös yleisesti käytetyn *yleisön* rinnalle on ajan myötä tullut muita käsitteitä, kuten käyttäjä, osallistuja, kansalainen, kuluttaja ja asiakas (Balling & Kann-Christensen 2013; Virolainen, 2015c, 55.). Osallistumisen näkökulmaerot ja painotukset näkyvät muun muassa siinä, että asiakkaalle on tarjolla erilaisia palveluja, kun taas käyttäjä viittaa sellaiseen osallistujaan ja toimijaan, joka voi itse paremmin sanella omat agendansa käynnilleen (Virolainen 2015c). Sen sijaan kansalaisella on sekä sosiaalisia että poliittisia oikeuksia, mutta myös velvollisuuksia (Balling & Kann-Christensen, 2013, 69).

Ripeä tieto- ja informaatioteknologian kehitys on vaikuttanut siihen, miten yleisön luonne ja toimijuus määräytyvä (Virolainen 2015c). Digitaalisten tilojen syntyminen on muuttanut taiteisiin osallistumista ja kuluttamista siirtymällä passiivisesta, ”ylhäältä alas”, määräytyvästä yleisölle annetusta tilasta kohti aktiivisempaa ja väljempää osallistumisen kehikkoa (Jenkins, 2006, 3). Osallistuminen ei enää välttämättä ole ”käymistä jossakin”, vaan voi tapahtua internetissä eri alustoilla jakamalla, luomalla, muokkaamalla ja kuluttamalla videoita, kuvia ja musiikkia sekä muita eri inhimillisen luovuuden ilmaisuja (mm. Tomka, 2013, 260–261; Balling & Kann-Christensen 2013). Kulttuurin tuottajien ja kuluttajien raja on hämärtynyt, eikä selkeitä rooleja ja sääntöjä välttämättä voi enää antaa (Jenkins, 2006, 3). Näin ollen eri käyttäjät voivat toimia niin sisällöntuottajina, kuluttajina, kriitikkoina kuin yleisönäkin (Jenkins, Clinton, Purushotma, Robinson & Weigel 2009).

Tieto- ja informaatioteknologian käyttö erilaisine sosiaalisen median alustoineen ei ole synnyttänyt taidetta ja kulttuuria vain internetissä, vaan yhä etenevässä määrin mahdollistanut uusia taiteen maailmoita, jotka hyödyntävät sekä *live-* että *online-elämän* mahdollisuuksia ja saattavat erilaisia ihmisiä ja sopivia resursseja yhteen luomaan uutta (Balling & Kann-Christensen, 2013, 67; 68–69). Yhteistä on kulttuuriaktiiviteettien sijoittuminen ei-instituutionaalisiin tiloihin kulttuuri- ja opetuslaitosten ulkopuolelle, kuten internetin lisäksi esimerkiksi kaduille (ibid.). Kulttuurilla rikotaan

myös yhä enemmän kulttuuri-instituutioiden perinteisiä toimintamalleja.¹¹ Hyviä esimerkkejä tästä ovat uudentyypinen yhteisötaide, eri joukkoistamisen muodot (*crowdsourcing*), kuten joukkorahoitus (*crowdfunding*); osallistavat teatteriesitykset (immersiivinen teatteri), osallistavat museot ja *flash mobit* (Tomka, 2013, 260).¹² Kulttuurin kentässä tapahtuneiden muutoksien takia kulttuuriosallistumisen yhteydessä on ryhdytty puhumaan uudenlaisesta *osallistavasta kulttuurista* (*participatory culture*), jonka Jenkins et al. (2009, 3) määrittelevät kulttuuriksi, jossa kynnys taiteelliseen ilmaisuun ja kansalaisten osallistumiseen on suhteellisen matala. Kokenein ohjaa vastaalkajia, tarjoaa tukea luomiseen ja tuotosten jakamiseen sekä tietynlaista epävirallista mentorointia. Osallistavaa kulttuuria on sovellettu paljon juuri uuteen informaatio- ja tietotekniseen alustaympäristöön, mutta sillä viitataan laajemminkin osallistaviin toimintatapoihin, joissa fokus siirtyy itsenäisestä ilmaisusta kohti laajempaa kollektiivista yhteistoimintaa (Jenkins et al., 2009, 7). Perinteisten yleisön roolien ja niiden hierarkioiden murtumisen lisäksi osallistavalla kulttuurilla on löydetty kasvavissa määrin etuja muun muassa vertaisoppimisessa, kulttuurisen ilmaisun monimuotoisuuden lisäämisessä ja kansalaisuuden käsityksen voimaantumisessa (Jenkins et al., 2009, 3).

2.2 Osallisuus kulttuurissa

Osallisuus on monitasoinen ja -syinen tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuus, jolle on tarjottu useita eri määrittelyjä ja näkökulmia (mm. Jämsén & Pyykkönen 2014). Osallisuus käsitteenä ei ole kovinkaan yksiselitteinen, sillä siitä on muotoutunut väljä kattokäsite (Raivio & Karjalainen, 2013, 12; Helne 2003). Laajassa mielessä osallisuus on ymmärretty yhteisöllisyytenä, kuulumisena, sosiaalisina suhteina sekä osallistumisena yhteisön tai yhteiskunnan toimintaan (Virolainen, 2015c, 101). Osallisuuden eri dimensioiksi luetaan osallisuus yhteiskunnassa, osallisuus ympäröivissä yhteisöissä ja osallisuus yksilöllisenä tunteena, omassa elämässä (Jämsén & Pyykkönen 2014). Jämsén ja Pyykkönen (2014) arvioivat, että keskeistä kaikille osallisuuden määritelmille on luottamus, sitoutuminen ja kuulluksi tuleminen, jotka ovat eriäviä osallisuuden vastakohtana pidetyn syrjäytymisen kanssa.

¹¹ Ks. esim. Porola (2015).

¹² Lisäksi esimerkiksi *Visual Thinking Strategies* (VTS) museoiden yleisötyössä (oma lisäys).

Anttiroiko (2003, 16–17) tiivistää selkeän eron osallistumisen käsitteeseen sillä, että osallistuminen on toiminnallinen käsite, kun taas osallisuus sisältää vahvan kokemuksellisuuden ja jaetun kokemuksen elementin. Näin ollen osallisuus ei ilmene koko laajuudessaan ja muodoissaan vain toiminnallisten käytäntöjen tai osallistumismuotojen mukaan (ibid.). Sen sijaan Anttiroiko (2003, 16) arvioi, että osallisuus on osallistumista syvällisempi, yksilön identiteettiin paikantuva kokemus tai tunne jäsenyydestä yhteisössä ja mahdollisuuksista olla vaikuttamassa mukana yhteisöllisissä tai sitä laajemmissa yhteiskunnallisissa prosesseissa (Virolainen, 2015a, 18). Osallistumisen voi nähdä myös tietynlaisessa osallisuuden jatkumossa ”esivaiheena” osallisuuden toteutumiselle – Leemann, Kuusio & Hämäläinen (2015) huomauttavat, että osallistuminen on prosessi ja keino osallisuuden edistämiseksi ja se voi olla osa tunneperäistä kokemusta sosiaalisesta osallisuudesta.

Osallisuus liitetään käsitteenä vahvasti yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun tavoitteena ja keinona lisätä sekä myös edistää tasa-arvoa ja sosiaalista koheesiota yhteiskunnassa (Raivio & Karjalainen, 2013, 12). Osallisuuden huomioiminen näkyy yhtäältä yksilötason hyvinvoinnin tukemisella, mikä taas heijastuu koko yhteiskuntaan sosiaalisena hyvinvointina, kestävyyttenä, eheytenä, tasa-arvona sekä luottamuksen lisääntymisenä (ibid.). Kaiken kaikkiaan osallisuudessa poliittinen ja sosiaalinen ulottuvuus kietoutuvat yhteen saman käsitteen alle. Selvyyden vuoksi voidaan kuitenkin puhua eri ulottuvuuksista – yhteisön, yhteiskunnan ja yksilön tason lisäksi.

Osallisuuden *sosiaalisessa ulottuvuudessa* yhteisötasolla puhutaan yhteisön turvallisuudesta, oikeudenmukaisuudesta ja yhteenkuuluvuuden syntymisestä; kun taas yksilötasolla yksilön omista toimintamahdollisuuksista ja potentiaalista aktiivisena toimijana tavoittaa kokonaisvaltaisesti hyvä elämä (Särkelä-Kukko, 2014, 37; Jämsén & Pyykkönen, 2014, 9). Osallisuus on näin ollen voimaantumista (*empowerment*), omien elämänhallintataitojen avulla sitoutumista, toimintaa ja vaikuttamista oman elämän kulkuun sekä siitä kumpuavaa hyvinvointia (Jämsén & Pyykkönen, 2014, 9). Sen (1999) ja Nussbaum (2011) molemmat korostavat toimijuutta *capability*-viitekehyksessään, joka tiivistetysti nitoo yhteen ihmisen erilaisia toimintavapauksia ja -mahdollisuuksia eli vapautta tavoitella yksilön, yhteisön tai yhteiskunnan arvostamia asioita.

Sosiaalinen osallisuus (l'inclusion sociale) syntyi sosiologisenä käsitteenä Ranskassa ja on 1990-luvulla tullut muun muassa Euroopan unionin yleiseksi tavoitteeksi (Virolainen, 2015a, 20). Sosiaalisesta ulottuvuudesta puhuttaessa keskustellaan myös osallisuuden vastakohtasta, syrjäytymisestä ja sen ehkäisystä. Vaikka syrjäytyminen kumpuaa yksilön kokemuksesta, on se yhteiskunnallinen termi – syrjäytyminen tapahtuu relationaalisena ilmiönä suhteessa muihin yksilöihin yhteiskunnassa (Raivio & Karjalainen, 2013, 14; Helne, 2003, 175–176). Syrjäytyminen

on ajautumista yhteiskunnan marginaaliin: yleisesti hyväksytyjen elintapojen ja elintason ulkopuolelle (ibid.). Syyt voivat olla moninaisia, mutta esimerkiksi Bourdieu (1999) on tiivistäen todennut, että syrjäytymisessä on kyse yhteiskunnan rakenteissa olevasta ilmiöstä, joka on yhteydessä yksilön osallistumisen, integraation ja vallan heikentymiseen. Kulttuuripolitiikan yhteydessä osallisuuden sosiaalisesta ulottuvuudesta puhuttaessa huomio on usein kohdentunut taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin, kuten syrjäytymisen ehkäisyyn, hyvinvoinnin ja terveyden kohentamiseen sekä terveyserojen kaventumiseen kulttuurin keinoin (Virolainen 2015a).¹³ Näiden vaikutusten nähdään kumuloituvan positiivisesti yksilötasolta yhteiskunnalliselle tasolle.

Osallisuuden *poliittista ulottuvuutta* tarkastellessa osallisuus liitetään usein käsitteenä vaikuttamiseen. Osallisuus on tällöin tarjottuja mahdollisuuksista vaikuttaa omaan lähiympäristöön, itseä koskevaan päätöksentekoon sekä itseä koskeviin asioihin (Virolainen, 2015a, 19), mutta myös kykyä toimia ja kokemuksia siitä, että on tullut otetuksi vakavasti (Kiilakoski et al., 2012, 252). Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna poliittinen ulottuvuus on demokratian, aktiivisen kansalaisuuden ja päätöksentekojärjestelmän merkittävyyttä (Paju, 2008, 13). Taiteeseen ja kulttuuriin liitettynä poliittinen ulottuvuus kytkeytyy ajatukseen taiteesta ja kulttuurista väylinä yksilöiden osallistumiselle kansalaisena demokraattiseen yhteiskuntaan (Fridberg, 2003, 351; Virolainen, 2015a, 19). Tähän näkemykseen linkittyy kulttuurisen kansalaisuuden (*cultural citizenship*) ideaali, jossa kansalaisuuden käsite ei rajaudu vain poliittisiin ja kansalaisoikeuksiin, vaan sisältää myös laajat kulttuuriset oikeudet (Kangas 2012; Virolainen, 2015a, 19). Kulttuuripolitiikan kohdalla tämä ja ylipäätään osallisuuden poliittisuus linkitetään usein erityis- ja vähemmistöryhmien osallistumisen, kulttuurisen identiteetin ja kulttuuristen oikeuksien tunnustamiseen ja tukemiseen (ibid.). Poliittiseen ulottuvuuteen sitoutuu myös saavutettavuuden ja moninaisuuden ideaali, jotka vertautuvat niin yksilöiden oikeuksien toteutumiseen kuin yhteisöllisiin kulttuurisiin oikeuksiin.

Kulttuuripolitiikan keskusteluissa sosiaalinen ja poliittinen ulottuvuus käsitellään usein melko lailla erottelemattomana osallisuuden kokonaisuutena – samalla eri dimensioiden rinnastaminen tapahtuu suhteellisen ongelmattomasti, vaikka niillä on erilainen institutionaalinen perusta (Virolainen, 2015a, 18, 41). Raja-aidat eivät aina olekaan selviä, mutta tämä lähestymiskulmien erojen huomioimattomuus tarkasteluissa johtaa osallisuuskeskustelussa keskenään kilpaileviin suuntiin ja tavoitteisiin, jotka haittaavat politiikan suunnan yhtenäisyyttä (Virolainen, 2015a, 41). Kansalaisten kulttuurisista oikeuksista ja niiden toteutumisesta tai saavutettavuudesta puhuttaessa keskustelu

---

¹³ Tästä lisää erillisessä alaluvussa 2.5.

linkitetään usein suoraan hyvinvointinäkökulmaan, eikä huomioida sosiaalisen ja poliittisen osallisuuden eroja. Huomioimatta jää usein se, että sosiaalisesta ulottuvuudesta ja sen hyvinvointivaikutuksia korostettaessa puhe sen odotetuista välillisistä tai välittömistä sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista on monesti läsnä. Taiteen autonomiaa, ”taidetta taiteen vuoksi” korostavan puheen sijaan taiteen osallistavien vaikutusten (mm. yhteisöllisyyden, kokemuksellisuuden, osallistumisen ja toimijuuden) tutkailu taiteen soveltavan käytön ideoiden muodossa on pinnalla (Virolainen, 2015a, 31). Belfioren & Bennettin (2007) mukaan pelkän sosiaalisen osallisuuden painotuksin taiteen ja kulttuurin sija tylpistyy tulevaisuudessa instrumentaaliseksi. Esteettisen, filosofisen ja henkilökohtaisen sijaan tällöin taiteella ja kulttuurilla etsitään sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia, joiden lopputuloksena odotetaan kaikille samoja, yhtäläisiä vaikutuksia (ibid.). Heidän mukaansa välineellisen arvon perusoletuksena piilee ajattelu niiden vaikutusten yleistettävyydestä – eri taidelajien sisällä ja niiden välillä sekä erilaisten yleisöjen kesken.

Kulttuurin välineellistä arvoa painottavia perusteluja on tutkinut muun muassa Scott Sørensen (2014; Virolaisessa, 2015a, 32). Scott Sørensenin mukaan 2000-luvun puolivälissä alkoi kausi, jonka aikana kulttuuripoliittikkaa on leimannut demokratian yhdistäminen sosiaalisen vaikuttavuuden (*social impact*) ja siitä saatavan lisäarvon (*added value*) käsitteisiin. Vaikka näihin liittyy vahvasti myös taloudellisen välineellistämisen kaiku, ovat ne olleet käsittelyssä paremminkin suoraan sosiaalisiin kysymyksiin liitettynä (ibid.). Taloudellinen välineellistäminen on näkynyt enemmänkin implisiittisesti, sillä kehityskulun taustalla on paine mitata ja oikeuttaa kulttuurille allokoituja julkisia varoja ja näin ollen perustella niitä niiden vaikuttavuudella (Virolainen, 2015a, 37).

Scott Sørensen (2014) arvioi, että etenkin juuri osallistumisen (ja osallisuuden¹⁴) edistämällä on nähty välineellinen arvo saavuttaa yhteiskuntaa sosiaalisesti muokkaavia (*socially transformative*) yhteiskuntapoliittisia tavoitteita. Valtioiden kiinnostus kansalaistensa osallisuuteen kulttuurin ja taiteiden piirissä pohjaa huomioihin niiden merkityksestä poliittisestikin. Suomessa valtion rooli kulttuuripoliittisena toimijana on moneen muuhun maahan verrattuna vahvempi, sillä julkisen rahoituksen osuus (valtio ja kunnat) kulttuurista ja taiteesta on hyvin suuri. Vaikka intentiot olisivat hyviä, julkisen sektorin painottama näkökulma osallisuuteen kulttuurissa toistaa helposti ”ylhäältä alas” -näkökulmaa, joka nojaa sinänsä idealistiseen kulttuurin demokratisoinnin paradigmaan. Tällöin nimittäin kulttuuriosallistumisessa toimijuus ja vastuu osallistumisesta on pääsääntöisesti kulttuuri-instituutioiden ja päättäjien käsissä, vaikka osallistuja olisikin toiminnan kohteena, sen

---

¹⁴ Kirjoittajan lisäys.

keskiössä (Tomka, 2013, 261–262; Balling & Kann-Christensen, 2013, 68). Tällöin kysyttäväksi jää, syntykö poliittista tai sosiaalista osallisuutta oikeasti?

Tässä tutkielmassa tiedostetaan osallisuuden määritelmän laajuus ja sen eri dimensioiden moninaisuus. Sen sijaan, että osallisuutta pyrittäisiin lokeroimaan pelkästään joko poliittiseksi tai sosiaalisesti osallisuudeksi; keskitytään siihen, että osallisuuden molempia dimensioita tuotaisiin esiin. Tässä tutkimuksessa osallisuutta kuitenkin tarkastellaan enimmäkseen yksilöiden ja heidän kokemustensa näkökulmasta, jolloin sosiaalinen osallisuus korostuu. Osallisuus kulttuuriin mielletään tästä huolimatta ylipäättään demokratiaan sekä laajasti ihmisten hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Tällöin kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja osallisuus eri tavoin, niin lähiympäristöön kuin koko yhteiskuntaan; nähdään tärkeänä asiana, joka lisää sekä kulttuuriin osallistumista että osallisuutta kulttuuriin.

2.3 Kulttuuriin osallistaminen ja hallinta

Tässä osiossa käsitteet kulttuuriin osallistumisesta ja osallisuudesta laajennetaan vaihtoehtoisen, kriittisen katseen alle tarkastelemalla kulttuuripoliittisessa keskustelussa kulttuuriin osallistamisen käytäntöjä ja laajemmin yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa käytävää pohdintaa hallinnan käytäntöjen muutoksesta. Näitä tarkastellaan kulttuuriluotsitoimintaan soveltamisen viitekehyksessä. Tutkielmassa on päädytty rajaamaan osallistamisen ja hallinnan käsitteiden sekä niihin liittyvän keskustelun tarkastelu pääasiallisesti tähän suppeaan alalukuun. Kuitenkin, hallintavallan näkökulmaa olisi ollut myös mahdollista soveltaa laajemmin koko tutkielman läpäisevänä analyysin välineenä. Tähän ei kuitenkaan päädytty, sillä työssä haluttiin saavuttaa laajempi katsanto aiheeseen – yhteen hallitsevaan teoriaan tukeutuminen olisi sulkenut tutkielmassa muita ovia, luonut sokeita pisteitä ja värittänyt asioita tutkielman kirjottajan mielestä liikaa.

2.3.1 Kulttuuriin osallistaminen

Osallisuuden lähikäsite on *osallistaminen*, jolla tarkoitetaan yleisesti hallinnon toimia, joiden pyrkimyksenä on lisätä kansalaisten osallistumista ja osallisuutta – näin ollen osallistaminen viittaa osalliseksi tekemiseen eli aktivoimiseen (Anttiroiko, 2003, 18–19; Virolainen, 2015b, 57).

Osallistamista voidaan kuitenkin pitää institutionaalisesti latautuneena käsitteenä, joka korostaa viranomaisten tai muiden institutionaalisten toimijoiden näkökulmaa kansalaisosallistumiseen eli ylhäältä alaspäin suuntautuvaa toimintaa (ibid.). Osallistamistoimenpiteiden, kuten ohjelmien ja hankkeiden, pääkohteena pidetään *osallistumattomuutta* eli *ei-osallistumista*, sillä osallistumattomuutta ei nähdä usein staattisena asemana (Virolainen 2015b, 57). Sen sijaan sitä tarkastellaan monesti taide- ja kulttuurilaitosten kävijäkunnan kautta ja selitetään erilaisten sosio-demografisten tekijöiden tulokseksi (Virolainen 2015b, 57).

Kulttuuriin osallistamista voidaan tarkastella kriittisesti. Stevenson, Balling & Kann-Rasmussen (2015) ovat tutkiskelleet kulttuurisen osallistumattomuuden problematisointia kulttuuripoliittisissa kannanotoissa eri maissa. Heidän mukaansa ei-osallistumisen problematisointi on tyypillistä ympäri Eurooppaa. Stevenson et al. (2015, 3) nostavat esiin kritiikissään Foucault’lta periytyviä ideoita modernin valtion hallitsemisesta luomalla toivottuja käyttäytymisnormeja, joiden mukaan ihmisten poliittisina subjekteina pitäisi asettua. He huomauttavat, että nämä normit arvottavat myös sitä, mitä on mahdollista ajatella, sanoa ja tehdä ”ongelmalle”. Näin ollen eriävät representaatiot hiljennetään, jätetään huomiotta tai marginalisoidaan – valtaapitävillä on paremmat mahdollisuudet oman konstruktion läpivientiin kuin kilpailevilla huomioilla ei-osallistumisen ongelmasta (ibid.). Loppujen lopuksi osallistumista pitäisi kuitenkin tarkastella siitä peruskysymyksestä, haluavatko kaikki ihmiset osallistua ja vaikuttaa (Kangas, Jakonen & Havimäki, 2014, 48). Vallassa on normitettu, ulkoa iskostettu, osallistumattomuuden ongelma.

Stevensonin et al. (2015, 7) analyysin mukaan nykyisen kulttuuripolitiikan diskurssit painottavat rakenteellisia tekijöitä yksilön toimijuuden sijaan. Yksilöt on pelkistetty esittämään roolia kahdella eri tavalla: heidät on esitetty halukkaina osallistua, mutta jollain tavoin rajoitettuna kapasiteetiltaan täyttää tuota haluaan. Toinen selitys heidän mukaansa on se, että kiinnostuksen puute kulttuuria kohtaan johtuu ymmärryksen puutteesta, joka suurelta osaltaan taas selittyy osallistumisen esteillä heidän menneisyydessään. Tällä ei tarkoiteta, etteikö rakenteellisella epätasa-arvolla voisi olla jotain sijaa heidän käyttäytymisessään. Tutkijat kuitenkin huomauttavat, että molemmat edellä mainituista osallistujien representaatioista jättävät kokonaan huomiotta sen mahdollisuuden, että ei-osallistujat olisivat tehneet itse aktiivisen valinnan oman ajankäyttönsä priorisoimisen suhteen: osallistumisen puute on usein kuvattu epäonnistumiseksi ymmärtää kulttuurin arvo sekä osallistumisen hyvää antavat hyödyt.

Tutkimukset ei-osallistujista ja osallistujista tylpistyvät turhan usein huomioihin kulttuuriorganisaatioista ja laitoksista, jotka ovat valtion kautta tuettuja ja jo valmiiksi varakkaampien

ja paremmin kouluttautuneiden vierailukohteita – ne ottavat huonosti lukuun laajemmassa ymmärryksessä ihmisten rikkaan ja laajan taiteeseen ja kulttuurin osallistumisen ja niiden tukemisen (Stevenson et al. 2015). Tutkimuksissa passiivisiksi leimautuneet ei-käyttäjät voivatkin olla aktiivisia kulttuuriin osallistujia, jotka kaihtavat vakiintuneiden taide- ja kulttuurilaitosten palveluja (Balling & Kann-Christensen 2013). Korkeakulttuurin sijaan nämä aktiviteetit suuntautuvat usein populaarikulttuurin tai viihteen eri muotoihin (Balling & Kann-Christensen 2013). Silti laajemman kulttuurikäsitteen sijaan ei-osallistujia identifioidessa käytetään normaaliakin kapeampaa kulttuurin kuvausta (Stevenson et al., 2015, 8). Kalvina (2004) ehdottaa, että kulttuurin kuluttajilla pitäisi olla suurempi oikeus tehdä erottelu kulttuurisiksi ja ei-kulttuurisiksi jaoteltujen aktiviteettien välillä. Kulttuurikentän laajentamisen lisäksi osallistujilla pitäisi myös olla mahdollisuus määritellä, mitä ovat kulttuuriin osallistumisen hyväksytyt muodot ja millaisia ovat kulttuuriin osallistumisen vaikutukset heidän näkökulmastaan (ibid.). Uusilla kulttuurin kentillä olisi otettava paremmin huomioon kulttuurin kuluttajan vaihtelevat roolit, motivaatiot ja eri käyttäytymisen mallit,¹⁵ joita nostettiin esiin tässä tutkielmassa kulttuuriin osallistumisen yhteydessä. Häyrisen (2015, 92) mukaan vallalla ovat edelleen normatiivisen kulttuurikäsitteen mukaiset tavoitteet siitä, että jokin kulttuuri on muita parempaa ja siksi myös suositeltavaa ”lähetysajatusmaisesti” saada niiden ihmisten tietoon, jotka eivät ole sitä vielä kohdanneet. Ei-osallistumista nimitetään myös interventiota vaativaksi, jotta ”erityisryhmät antaisivat kulttuurin tavoittaa heidät” (Stevenson et al., 2015, 7).

Kulttuuriluotsitoimintaan suhteutettuna Stevensonin et al. (2015) tutkimuksen tuloksia voisi hyödyntää esimerkiksi siinä, kuinka kulttuuriin osallistumista ja luotsattavia, mahdollisia ei-kävijöitä; kuvataan toiminnan markkinoinnissa? Millaisia representaatioita heistä esitetään, millaisiksi henkilöiksi heitä helposti oletetaan? Miten heitä lähestytään? Entä tarvitseeko kaikkia edes tavoittaa? Ei-osallistujien ja osallistujien kuvaamisen kriittinen arvioiminen on tärkeää, sillä kahtiajaon korostaminen näiden ryhmien välillä vain syventää juopaa erilaisten kulttuurin kuluttajien välillä (Stevenson et al. 2015). Ei-osallistujat ovat heterogeeninen ryhmä, josta puhuttaessa on myös tarjottava vaihtoehtoja heidän esittämälleen roolilleen (ibid.). He ovat aktiivisia, omasta osallistumisestaan päättäviä yksilöitä – myös silloinkin, jos mahdolliset yhteiskunnan epätasa-arvosta johtuvat rajoitteet ja saavutettavuusongelmat ovat vaikuttamassa osallistumattomuuden takana (ibid.).

---

¹⁵ Balling & Kann-Christensen (2013).

2.3.2 Hallinta

Kulttuuriin osallistamisen lisäksi katsomistapaa hallinnon käytäntöihin voidaan laajentaa kulttuuripoliittisesta yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun tarkastelemalla lähemmin hallintaa (kutsutaan myös *uudeksi hallinnaksi*) käsitteenä. Viimeisten vuosikymmenen aikana julkisen hallinnon jatkuva innovointi, kokeilut ja muutokset ovat pyrkineet tuottamaan kansalaisille parempia palveluja tehokkaammin, halvemmin ja enemmän tavoitellen – pyrkimyksenä on ollut ratkaista yhä monimutkaisempia yhteiskunnallisia ongelmia (Kulovaara & Nousiainen, 2016, 7). Julkisen hallinnon käytäntöjen muutos on liukunut valtion harjoittamasta keskusjohtoisesta hallitsemisesta toimintatapoihin, joilla pyritään rikkomaan rajoja byrokraattisen julkisen hallinnon, yritysmailman sekä kolmannen sektorin välimaastossa (Kulovaara & Nousiainen, 2016, 7–8). Valtionhallinnon vallankäyttö koskettaakin yhä enemmän erilaisia verkostoja ja toimijoita, jotka ennen olivat sen ulkopuolella – erityisesti kansalaisia ja muita hallinnon ulkopuolisia, vapaita toimijoita, on osallistettu poliittisten ongelmien ratkaisuun (ibid.).

Nykyinen hallinta-ajattelu tukeutuu perimiltään pessimistiseen ajatukseen valtion ja sen hallinnan mahdollisuuksista hallita ja kontrolloida omia alueitaan keskusjohtoisesti nykymaailmassa, jossa globalisaation myötä muun muassa markkinat, rajat ja valtioiden keskinäinen dynamiikka toimivat eri tavoin kuin ennen. Uuden hallinnan keskeinen innoittaja ja taustanimittäjä on 1980-luvulla vauhtiin päässyt uusliberalismi. Liberaalin hallinnan tyyppille ominaista on pienentää valtion menoja ja tehostaa palvelujen tuottamista vähentämällä julkisen sektorin ja valtion roolia. Uuden hallinnan taloudellisen tehokkuusajattelun hoitavat käytännössä erilaiset sopimukset, tavoitteenasettelu, mittarit, indikaattorit, monitoroinnit ja arvioinnit. (Kulovaara & Nousiainen, 2016, 8–9.) Tässä yhteydessä byrokraattisina ja tehottomina pidettyjä hallintomalleja on uudistettu ja purettu. Samaa taloudellisen kannattavuuden mittaristolla toimivaa ohjausta ja ammattimaisen tehokasta johtoa on ulotettu myös kolmannelle sektorille ja järjestökentälle (Pyykkönen 2010), sillä uusliberalismissa on kyse koko yhteiskunnan hallinnallisuuden perustamisesta markkinatalouden periaatteille – talouden ja politiikan rationaliteettien yhteensulautumisesta (Jakonen, 2015, 34).

Uuden hallinnan ja uusliberalismin muodot näkyvät myös kulttuuripolitiikan puolella: 1990-luvulta eteenpäin hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikkaa voidaan luonnehtia taloudellisilla perusteluilla ja rationaliteeteilla hallitsevaksi, jossa kulttuuria on yleisesti välineellistetty ja tuotteistettu (Jakonen, 2015, 34). Kulttuurin alalla yksityistäminen, tehokkuusajattelu sekä kulttuurimuotojen, historian ja inhimillisen luovuuden tuotteistaminen on rakentanut suomalaisen kulttuuripolitiikkaa

uusliberaalisen kerroksen (ibid.). Tässä kulttuuripolitiikan sanastossa ja diskursseissa tutuiksi ovat tulleet innovatiivisuus, luova teollisuus, luova talous ja globalisaatio (Jakonen, 2015, 38). Kulttuuripolitiikan alalla hallinnan uusliberaalit muodot näkyvät muun muassa markkinataloudellisten mittareiden ja päämäärien nousemisessa sekä kilpailukykypuheessa etenkin luovan talouden ja kulttuurilla brändäämisen yhteydessä taiteen ja kulttuurin itseisarvon sijaan.

Hallinta ei ole kuitenkaan vain yrityselämästä tuttuja taloudellisia toimintamalleja ja tehokkuutta, vaan myös erilaisia toimijoita aktivoiva ja yhteen liittävä ulottuvuus (Kulovaara & Nousiainen, 2016, 11). Hallinnan tätä ulottuvuutta kuvataan verkostomaiseksi hallinnaksi, jossa hallinta toimii erilaisten epämuodollisten ja väliaikaistenkin kumppanuuksien kautta liittäen yhteen valtionhallinnon toimijoita, yrityksiä, kansalaisjärjestöjen edustajia ja ihan tavallisiakin kansalaisia (ibid.). Yhteistoiminta tapahtuu esimerkiksi eri tahojen välisinä neuvotteluina ja yhteistyönä autonomisissa, vapaaehtoisissa yhteistoiminnan verkostoissa, joissa palvellaan julkista tehtävää (Sørensen & Torfing 2005; Kulovaara & Nousiainen 2016). Toiminnan eduiksi on luettu nopea ongelmiin reagoimisen mahdollisuus, joustavuus, yhteistyö, verkostoituminen, taloudelliset synergiaedut, kollektiivinen tiedontuotanto, vaikuttavuus sekä hallinnan tehokkuus – lisäksi joissakin keskusteluissa uutta hallintaa on pidetty mahdollisuutena lisätä kansalaisten demokraattista vaikuttamista – useat empiiriset tutkimukset ovat olleet kuitenkin asian suhteen pessimistisiä (Kulovaara & Nousiainen, 2016, 11–12; Kuokkanen, 2016, 128).

Uuden hallinnan ajatusten taustalla vaikuttaa ranskalaisen filosofin ja yhteiskuntatieteilijä Michel Foucault'n (1926–84) käsitteiden ja teorioiden perintö – Foucault nimittäin tutki myös hallinnallisuuden käsitettä. Hän näki hallinnan laajemmin kuin vain toimijoiden välisenä alistussuhteena esimerkiksi valtioiden kontekstissa. Foucault ymmärsi hallinnan pääasiallisesti itsehallinnaksi eli subjektien käyttäytymisen ja toiminnan ohjaamiseksi tiedon ja vallan historiallisen ja diskurssiivisen taitamisen sekä poliittisen rationaalisuuden kautta. Foucault loi myös biovallan käsitteen, joka viittaa ihmisten luokitteluun erilaisten normien ja tekniikoiden kautta: biovallan mekanismit luovat normatiivista subjektiutta, johon ihmisten pitäisi mahtua täyttääkseen yhteiskunnan antamat odotukset ja kuuluakseen muiden joukkoon. Biovallan kautta pyritään siis tuottamaan kriteerejä ja standardeja sille, mikä on normaalia ja ei-normaalia. Yhteiskunnan normien välityksellä tavoitteena on niin sanottujen ei-normaalien henkilöiden ”parantaminen”. Valta ja sen hierarkiat näyttävät toimijoiden välisenä suhteena, joka jatkuvasti sekä rakentaa että muotoilee vallan osapuolia – valta on vahvasti sosiaalista ja dynaamista. Hallitsemisessa onkin tärkeää tuottaa

subjekteja, jotka itseohjaavasti omaa vapauttaan hyödyntäen saadaan toimimaan hallinnallisesti halutulla tavalla.¹⁶

Kulttuuriluotsitoimintaan liitettyä (uuden) hallinnan näkökulmia voidaan tarkastella kriittisesti esimerkiksi siinä mielessä, millaisia tehtäviä ja tavoitteita julkisen sektorin ulkopuolisille toimijoille on kulttuuriluotsitoiminnassa annettu. Toiminnan järjestämisen muotoa vertaisuusperiaatteella sekä erilaisissa sektorirajoja ylittävissä yhteistoiminnan verkostoissa toimien voidaan tarkastella edellä mainitun verkostomaisen hallinnan suhteen. Laajalla vapaaehtoispuolella toimien kulttuuriluotsauksen tyyppistä palvelua voidaan tuottaa huomattavasti kevyemmin, halvemmin ja yksilöllisemmin kuin pelkän julkisen sektorin avulla olisi mahdollista. Vaikka luotsitoiminta usein tapahtuukin julkisen sektorin siipien suojassa, voi luotsauksessa nähdä hyvinvointivaltion askeleen takavasarille – vapaaehtoiset luotsit ja osalla luotsipaikkakuntia toimintaa koordinoivat järjestöt kantavat tuolloin vastuun palvelun tuottamisesta. Etenkin projektimaisesti pyörittämien kulttuuriluotsihankkeiden tarkastelussa uuden hallinnan menetelmiä näkyy vastuun siirtämisessä valtiolta paikallistason verkostoille lyhytaikaisiin, kohdennettuihin erikoistoiimiin universaalisti toimivan hyvinvointipolitiikan sijaan. Uuden, verkostomaisen hallinnan toimintatapaan sopii myös laajemmin katsottuna luotsitoiminnan taustalla olevat tavoitteet ratkaista kompleksisia yhteiskunnallisia ongelmia – kuten osallisuuden puutetta (syrjäytyneisyyttä), saavutettavuusongelmia, yhdenvertaisuusvajetta sekä kulttuurin hyvinvointivaikutusten kautta kansalaisten terveysongelmia ja niistä kasvavia kustannuksia.

Uuden hallinnan teorioita mukaillen luotsitoimintaa voisi pitää myös esimerkkinä osallistavan käänteisen mukaisesta toiminnasta, jossa uusia kansalaisosallistumisen ja vuorovaikutuksen muotoja kehitetään hallinnon alalle pyrkimyksenä tehostaa hallintoa sitouttamalla kansalaisia osallistuvuuden keinoin ilman suuria vaikuttamisen mahdollisuuksia todellisuudessa. Toisaalta vähemmän kriittisesti ja pessimistisesti katsoen: luotsauksen avulla voidaan valtaistaa heikommassa asemassa olevia ryhmiä ja lisätä julkisen hallinnon responsiivisuuden tasoa. Foucault'n biovallan käsitteen pohjalta kulttuuriluotsausta kriittisesti tarkastellessa tuotetaan normatiivista subjektiutta olettamalla, että kaikki haluaisivat tai heidän pitäisi osallistua kulttuuriin. Luotsattavat asiakkaat hakeutuvat tällöin luotsauksen piiriin, koska haluavat toteuttaa ”normaalia” kaavaa ja käydä kulttuuririennoissa kuten muutkin. Edellisessä alaluvussa samaa näkökulmaa heräteltiin osallistamisen käsitteen kautta.

---

¹⁶ Koko kappaleen lähteenä käytetty Kulovaara & Nousiaista (2016, 13–14).

2.4 Saavutettavuus suhteessa osallistumiseen ja osallisuuteen

Kulttuuriin osallistumisen vastakohta kulttuuriin osallistumattomuus, ei-osallistuminen, kytkeytyy useisiin eri syihin. Mikäli osallistumattomuus johtuu potentiaalisen osallistujan kokemista esteistä ja rajoitteista, viitataan taiteen ja kulttuurin saavutettavuuteen. Saavutettavuudella tarkoitetaan yleisesti osallistumisen mahdollisuutta yksilöiden erilaisista ominaisuuksista huolimatta (Opetusministeriö, 2009, 34). Saavutettavassa kulttuurikohteessa monenlainen yleisö otetaan palvelussa hyvin huomioon (ibid.). Saavutettavuus rajautuukin osallisuuteen ja osallisuuteen sen kautta, että saavutettavassa kohteessa kaikilla on yhtäläinen mahdollisuus osallistua ja saada elämyksiä ja sen kautta olla myös osallisena kulttuurissa (ibid). Osallisuus mahdollistuu kunnioittamalla yksilöiden moninaisuutta¹⁷ ja huomioimalla saavutettavuus sen kaikilla eri tasoilla.

Kulttuuriluotsitoiminnassa puhutaan usein saavutettavuudesta, sillä suhteellisen suuri määrä luotsattavista asiakkaista kuuluu erityisryhmiin, kuten vanhuksiin ja liikunta- ja aistirajoitteisiin. Joillakin luotsipaikkakunnilla luotsien koulutuksissa tutustutaan tarkemmin paikkakunnan kulttuuritarjonnan *esteettömyyteen*. Asiakkaan fyysiset rajoitteet voivat törmätä rakennetun ympäristön esteisiin (esteettömyys) ja saavutettavuuden vaikeuteen eri aistien näkökulmasta.¹⁸ Tämän tyyppistä saavutettavuutta voidaan kehittää esimerkiksi poistamalla liikkumisen fyysiset esteet laitosten tiloista tai edistämällä osallistumista esimerkiksi kuvailutulkkauksen avulla (Sorjonen & Sivonen, 2015, 12).

Saavutettavuus voi olla muutakin kuin näkyvä haitta – *taloudellisen saavutettavuuden* huomioiminen hinnoittelulla tukee pienituloisten (joihin moni luotsattava myös kuuluu) osallistumista.¹⁹ Taloudellisia saavutettavuuden tukikeinoiksi on kehitetty muun muassa kulttuuripasseja,²⁰ jotka palkitsevat kävijää edullisempien hintojen muodossa ja mahdollistavat palvelut taloudellisesti heikommassa asemassa oleville (Sorjonen & Sivonen 2015). Kulttuuriosallistumista rajoittavat esteet voivat liittyä esimerkiksi *alueelliseen saavutettavuuteen* (saatavuus) – siihen ovatko kulttuuripalvelut

---

¹⁷ Moninaisuudella tarkoitetaan ihmisten erilaisia ominaisuuksia, rooleja ja eri ryhmiin kuulumista, joita jokaisella henkilöllä voi taustansa ja identiteettinsä vuoksi olla useita. Nämä voivat liittyä esimerkiksi henkilön sukupuoleen, seksuaalisuuteen, sosio-ekonomiseen asemaan, ikään, fyysisiin ominaisuuksiin, vammaisuuteen, ulkonäköön, uskontoon, kieleen, kulttuurieroihin, etnisiin piirteisiin, poliittisiin näkemyksiin tai erilaisiin ideologioihin ja vakaumuksiin. Vähemmistöryhmät ovat osa yhteiskunnan moninaisuutta. (Kulttuuria kaikille -palvelu, *Mitä on moninaisuus?*)

¹⁸ Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014).

¹⁹ Lisää pääsylippujen hinnoittelusta kulttuuriluotsipalveluissa luvussa 3.3.1 ja taloudellisen saavutettavuuden merkittävydestä luotsattaville aineistokappaleessa kohdassa 5.5.2.

²⁰ Kutsutaan pilottihankkeen loppumisen myötä nykyään Kaikukortiksi. Ks. alaluku 2.6.1.

kohtuullisen välimatkan päässä tai pääseekö niihin hyvin eri kulkuvälineillä.²¹ *Viestinnän saavutettavuus* kertoo muun muassa selkeästä viestinnästä, joka lähestyy eri kohderyhmiä sekä eri kieliä puhuvia helposti ymmärrettävästi (ibid.). *Strategioiden ja suunnitelmien tasolla saavutettavuus* ohjaa esimerkiksi päätöksentekoprosessin läpinäkyvyyttä ja eri kävijäryhmien osallisuuden mahdollistamista (ibid.).

Saavutettavuuden esteet voivat olla sosiaalisia, jolloin sosiaaliset syyt vähentävät kulttuurin kuluttamista joidenkin kävijöiden kohdalla, vaikka halua osallistumiseen kenties olisi. *Sosiaalinen saavutettavuudella* otetaan huomioon esimerkiksi se, onko taide- ja kulttuuripalveluihin mahdollista osallistua yhdessä ystäväpiirin tai oman viiteryhmän kanssa. Sosiaalista saavutettavuutta voidaan tukea yhdenvertaisella ja ystävällisellä asiakaspalvelulla, joka saa kaikki tuntemaan itsensä tervetulleeksi.²² Kulttuuriluotsauksella on mahdollista alentaa kulttuuriin osallistumisen kynnyksiä niiden kohdalla, jotka eivät voi saada esimerkiksi omaa ystävää mukaan. Joskus myös oman viiteryhmän kulutustottumukset voivat olla sosiaalisen saavutettavuuden esteenä, sillä ne ohjaavat käyttäytymistä yllättävän paljon – ne saavat osallistumaan helpommin sellaisiin kulttuuriaktiviteetteihin, jotka ovat omalle viiteryhmälle luontaisia (Mustonen & Lindblom 2016). Tällöin esimerkiksi kynnys astua Oopperatalon ovista sisään on huomattavasti korkeampi kuin kynnys mennä ensimmäistä kertaa kirjastoon (ibid.).

Saavutettavuuden perusteluiksi voidaan lukea perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten turvaamat kulttuuriset perusoikeudet sekä yhdenvertaisen kohtelun vaatimus. Kulttuurisia perusoikeuksia ovat oikeus osallistua taiteisiin ja kulttuuriin, kehittää itseään ja yhteisöään niiden avulla sekä mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti (Lehikoinen & Rautiainen 2016). Yhdenvertaisen kohtelun vaatimus ohjaa valtiosäännön sisällä siihen, että kaikilla ihmisillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet saada erilaisia palveluja – huolimatta iästä, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, kansallisuudesta, kielestä, uskonnosta, vakaumuksesta, mielipiteestä, terveydentilasta, vammaisuudesta, sukupuolisesta suuntautumisesta tai muuhun henkilöön liittyvästä syystä.²³ Näin ollen jokaisella pitäisi olla yhdenvertaiset mahdollisuudet päästä osallisiksi taide- ja kulttuuripalveluiden tarjonnasta ja tavoitella niiden kautta itselleen kulttuurihyvinvointia (Lehikoinen & Vanhanen, 2017, 18–19).

---

²¹ Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014).

²² Ks. Kulttuuria kaikille –palvelu. *Mitä on saavutettavuus?*

²³ Finlex. *Yhdenvertaisuuslaki* 9.§.

2.5 Luotsitoiminta kulttuurihyvinvoinnin kentällä

Tässä alaluvussa kuvataan lyhyesti taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuskeskustelun perusteita ja linkitetään se osallisuusajatteluun sekä kulttuuriluotsitoimintaan. Taiteen hyvinvointivaikutuksiin, tai viime vuosina käytettyyn termiin, *kulttuurihyvinvointiin*, liittyvää tutkimusta on hyvin laajasti – tämän tutkielman mitassa aihetta voidaan kartoittaa vain hyvin kevyesti. Allardin (1976) holistinen ymmärrys hyvinvoinnista tiivistää sen määrittelynä sanoihin: *having*, *loving* ja *being*, jossa ensimmäisen osio sisältää materiaalisia olosuhteita, kuten terveyden, elintason, asumisen ja tulot. Toinen osio viittaa tarpeeseen olla yhteydessä muihin ihmisiin – ihmissuhteet. Kolmanteen kuuluu mielekäs elämä eli mahdollisuudet toteuttaa itseään, kuulua yhteiskuntaan ja vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Hyvinvointi onkin ihmisten kokemia tarpeita ja niiden tyydyttämistä, mutta myös vahvasti ympäristön mahdollistamia voimavaroja ja ihmisten mahdollisuuksia toimia elinympäristössään (Sen 1999; Lehikoinen & Vanhanen 2017). Se on kykyä elää ja toimia niin, että elämästä muodostuu ihmiselle itselleen merkityksellinen (ibid.).

Kulttuuripoliittisissa keskusteluissa kulttuuriin osallistuminen ja osallisuuden edistäminen kytketään usein osaksi kansalaisten terveyttä ja hyvinvointia (Virolainen, 2015a, 35) – niin myös kulttuuriluotsitoiminnan perusteluissa. Terveyttä ja hyvinvointia katsotaan luotsauksen yhteydessä fyysistä terveyttä laajemmin, jolloin sen etuina pidetään sosiaalisuuden, osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämistä sekä samalla syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisemistä. Taiteen ja kulttuurin vaikutuksia hyvinvointiin voidaan tiivistetysti tarkastella kahdesta näkökulmasta. Ensimmäinen pitää taide- ja kulttuuritoimintaa itsearvoisena (ei perusteltavana vain mitattavien vaikutusten kautta) ja näkee siitä nauttimisen jokaisen perusoikeutena – taide ja kulttuuri ovat erottamaton osa jokaisen henkilön hyvinvoinnin perustaa (Hokkanen, 2011, 12). Toisesta näkökulmasta katsottuna taidetta ja kulttuuria hyödynnetään tietoisesti hyvinvointia edistävissä toimissa soveltamalla sitä: sillä voidaan muun muassa ehkäistä syrjäytymistä, vahvistaa osallisuutta tai käsitellä vaikeita teemoja (ibid.). Tällöin kulttuurille annetaan välillistä arvoa. Kulttuurin soveltavia hyvinvointivaikutuksia käytetäänkin yhä enemmän perusteluina kulttuurin ja taiteen kentän projekteissa ja hankkeissa. Näkökulmaerot eivät ole silti yleensä toisiaan poissulkevia, vaan kulttuuri nähdään sen molempien katsantojen kautta.

Tarkastellessa kulttuuria ja taiteita soveltavasti, ihmisten elämänlaadun ja hyvinvoinnin paranemisen kannalta, viitataan usein tutkimuksiin, joissa kulttuurin monipuolisella harrastamisella ja seuraamisella

on todettu myönteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin.²⁴ Aihepiiriä on tutkittu kansainvälisestikin laajasti eri tulokulmista. Niiden perusteella kulttuurin ja taiteen positiiviset vaikutukset yltävät niin henkisen kuin fyysisenkin terveyden hoitamiseen, sillä lääketieteellisissä tutkimuksissa on todettu, että taideinterventiot voivat muun muassa lieventää ahdistusta, stressiä ja masennusta sekä vähentää tarvetta kipulääkkeille ja rauhoittavalle lääkitykselle (Westerlund et al., 2016, 6). Taiteen ja sen todettujen terveysvaikutusten aukoton todentaminen ilman taustamuuttujia on kuitenkin vaikeaa, sillä jo valmiiksi aktiiviset, hyvinvoivat ja parempituloiset ihmiset harrastavat usein kulttuuria enemmän. Ulkoisten tekijöiden vaikutusten erottamisen lisäksi pitkäaikaisten vaikutusten huomioon ottaminen ei ole mutkatonta (Lehikoinen & Vanhanen 2017). Kulttuuriin harrastamisen hyvinvoinnille aiheuttamia positiivisia terveysvaikutuksia on helpompi selittää yksilöiden positiivisten subjektiivisten kokemusten kautta (Crossick & Kaszynska, 2016, 38). Kuitenkin juuri näitä ihmisten kulttuurisia kokemuksia, elämyksiä ja merkityksenantoja on vaikea saada numeeriseen analyysimuotoon, joita toisinaan pidetään laadullista tutkimusta pätevämpänä ”todistuskeinona” (Perttula & Latomaa 2005).

Tärkeä elämänlaatua ja hyvinvointia lisäävä vaikutus näyttäisi olevan myös kulttuuriharrastusten tarjoama yhteisöllisyys sekä sosiaalisuus (Hyypä 2011). Merkityksellistä on mahdollisuus tavata muita ihmisiä kulttuuriin tarjoamien virikkeiden äärellä ja sen kautta lisätä sosiaalista vuorovaikutusta ja kasvattaa oman kulttuurisen pääomansa lisäksi sosiaalista pääomaansa (ibid.). Bourdieu määritteli sosiaalisen pääoman sosiaalisiksi verkostoiksi ja yhteyksiksi, jotka auttavat yksilöitä saavuttamaan etua ja hyötyä (Hyypä 2004): ”esimerkiksi sosiaalisesta pääomasta voi antaa intuitiivisen käsityksen sanomalla, että se on sitä, mitä normaalikielessä kutsutaan ’suhteiksi’” (Bourdieu, 1980, 67). Liikanen (2003, 2010) perustelee taide- ja kulttuuritoiminnan hyvinvointivaikutuksia tiivistämällä niitä neljään kokonaisuuteen. Ensinnäkin, taide tarjoaa mahdollisuuden kokea merkityksellisiä esteettisiä kokemuksia, merkityksiä, taidenautintoja ja tuntemuksia. Toiseksi taide on yhteydessä parempaan koettuun terveyteen, työkykyyn ja hyvän elämän kokemuksiin. Kolmanneksi, taideaktiviteetit lisäävät yhteisöllisyyttä ja verkostoja, jotka auttavat hallitsemaan paremmin omaa elämää. Neljänneksi, luomalla paikallista ja alueellista identiteettiä sekä sosiaalista yhteenkuuluvuutta taide tekee elinympäristöistä miellyttävämpiä ja houkuttelevampia.

---

²⁴ Ks. esim. Hyypä (2002), Liikanen (2003, 2010); von Brandenburg (2008), Westerlund et al. (2016). Käynnissä on myös suomalainen ArtsEqual-hanke (2015–2020), joka pohtii taidetta yhteiskunnallista tasa-arvoa ja hyvinvointia tuovana julkisena palveluna.

Savonlinnan kulttuuri- ja liikuntaluotsitoiminnan KultRinki-hankkeen²⁵ perusteluissa tulee hyvin esiin luotsauksen hyvinvointinäkökulma. Hankkeessa hyvinvoinnin mahdollistaminen kulttuurin ja osallisuuden kautta on nostettu tärkeäksi päämääräksi ja tavoitteena on vaikutusalueen asukkaiden elämänlaadun parantaminen pidemmällä aikavälillä. Luotsitoimintaa esitellään ennaltaehkäisevänä hyvinvointipalveluna, joka voidaan nähdä myös investointina tulevaisuuteen sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden edistäjänä. Luotsitoiminnan arvioidaan myös edesauttavan yhteisöllisyyttä ja osallistumismahdollisuuksia, esteettömyyttä, asukkaiden tietoisuutta seudun palveluista sekä kannustavan aktiivisuuteen. Hankkeen osatavoitteet ovat myös vahvasti hyvinvointi- ja osallisuusnäkökulmia tukevia, sillä niiksi on luokiteltu muun muassa sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ehkäisy, elinikäisen oppimisen tukeminen, aktiivisuuden ja elämänlaadun edistäminen, hyvinvointipalvelujen räätälöiminen asukkaiden omien toivomusten perusteella sekä paikallisten kulttuuri- ja liikuntatoimijoiden tuottamien palveluiden käytön lisääminen. Hanketoiminnan lisäksi useammassakin kaupungissa kulttuuriluotsitoiminnan tärkeys asukkaiden hyvinvoinnin edistämässä on kirjattu suoraan hyvinvointisuunnitelmiin, etenkin vanhusväestön kohdalla. Näin on tehty esimerkiksi Kuopiossa²⁶, Rovaniemellä²⁷, Vantaalla²⁸ sekä Lahdessa²⁹.

Sen lisäksi, että kulttuuriluotsitoiminnalla tuotetaan hyvinvointia luotsattaville henkilöille ja ryhmille, on toiminnalla paljon positiivisia vaikutuksia myös kulttuuriluotsien elämään. Kulttuurinen vapaaehtoistyö yhdistää vapaaehtoistyöstä saatavan mielihyvän kulttuurin hyvinvointia tuoviin sisältöihin (Manerus 2009). Kulttuuriluotsina toimiminen lisää kulttuuriharrastuneisuutta ja kiinnostusta kulttuuriympäristöön, kasvattaa itseluottamusta sekä tuo lisää sisältöä elämään (ibid.). Yang (2015, 128) löysi useita kulttuuriluotsitoiminnasta luotseille syntyneitä positiivisia vaikutuksia: se voimaannutti ja inspiroi luotseja, laajensi heidän tietouttaan kulttuurista sekä auttoi heitä löytämään luovuutta ja merkityksellisyyttä elämäänsä.

Kulttuuriluotsitoiminta on yksi esimerkki kulttuurin ja taiteen soveltamisen mahdollisuuksista hyvinvoinnin kentällä. Kulttuuriluotsitoiminnan taustalla vaikuttavat kulttuurisen demokratian ja sosiokulttuurisen innostamisen tematiikka linkittävät hyvinvoinnin idean vahvasti myös osallisuuteen. Kulttuurinen demokratia pyrkii saamaan taiteen jokaisen ihmisen omaan arkeen ja

---

²⁵ KultRinki kulttuuri- ja liikuntaluotsihanke (2016, 2).

²⁶ Kuopion kaupungin Ikäystävällinen Kuopio -ohjelma vuosille 2009–2030 (Villanen 2014).

²⁷ Ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma vuoteen 2020 (Rovaniemen kaupunki 2015).

²⁸ Vantaan ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma 2016–17 (Vantaan kaupunki 2016).

²⁹ Lahden ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2015–2020 (Lahden kaupunki, 2015, 38). Lahdessa paikallinen kulttuurikummitoiminta päättyi hyvinvointisuunnitelman valmistumisen jälkeen.

elämisen piiriin mukaan (Liikanen, 2010, 33). Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena on, että mahdollisimman moni pääsisi nauttimaan taiteesta ja osallisuudesta kulttuuriin – tähän voidaan tähdätä osallistumista ja luovuutta tukemalla sekä kannustamalla omaehtoisen kulttuuritoiminnan muodostumista (Liikanen, 2010, 39). Molempiin teorioihin kuuluvat ideaalit demokratiasta, yksilön tasa-arvoisista oikeuksista ja mahdollisuuksista tehdä itse taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan halunsa, toimintakykynsä sekä luovien voimavarojensa mukaan; tekevät kulttuuriluotsitoiminnasta kokonaisvaltaisen läpäisevästi kulttuurihyvinvoinnin välittäjän – mutta laajemmin muutakin. Vaikka luotsauksessa kulkee paikoin mukana vahva sosiaali- ja terveyspalvelullinen vire, joka painottaa taiteen hyvinvoinnillisia ja sosiaalisia vaikutuksia sekä toisaalta yhteiskuntapoliittisia näkökulmia osallisuuden edistämisen kautta; ei luotsauksessa ole kuitenkaan unohdettu taiteen ja kulttuurin itseisarvon tuomia esteettisiä näkökohtia yksilölle. Yksilön kokemuksen merkitys sekä tasa-arvoinen oikeus ja mahdollisuus taiteeseen ovat tärkeitä lähtökohtia toiminnassa. Toiminnalla voidaan tukea yksilön kulttuurikokemusten mahdollistumista ja lisätä yksilön kulttuurielämysten syvyyttä kulttuurista pääomaa kasvattamalla, ehkä tulevaisuudessa myös enemmän yleisöyhteistyön menetelmin.

2.6 Kulttuuriluotsitoiminta yleisötyönä

Sorjosen & Sivosen (2015, 8) mukaan yleisötyö (*audience development*) määritellään ”toimenpiteiksi, joiden tavoitteena on yksilön tiedollisia ja tunnepitoisia valmiuksia kehittämällä perehdyttää eri kohderyhmiä taide- ja kulttuurilaitoksiin ja edistää siten osallistumista näiden laitosten perustehtävän toteuttamiseksi tuotettuihin esityksiin ja tilaisuuksiin”. Asiakkaille yleisötyö merkitsee siis mahdollisuutta tutustua laitosten toimintaan, syventää omaa ymmärrystään taiteen ja kulttuurin sisällöistä ja joskus jopa mahdollisuutta osallistua taideteoksen tai -tapahtuman luomiseen ammattilaisten ohjauksessa (ibid.). Yleisötyö on kaksisuuntaista vuorovaikutusta, sillä myös kulttuurilaitos oppii yleisöltään ja uudistuu sen kautta (Lindholm, 2015, 18). Kulttuurilaitosten kohdalla yleisötyö (kutsuttu myös yleisöyhteistyöksi) tähtää laajenemiseen uusille yleisöille, verkostoitumiseen, yhteistyöhön vapaiden toimijoiden kanssa ja osallistumiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun (Sorjonen & Sivonen, 2015, 8). Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyötä voidaan tarkastella myös yhteiskunnallisemmalla tasolla kriittisesti siinä mielessä, millaisia ryhmiä toimijoiden vakiintuneet toimintamuodot jättävät toimintansa ulkopuolelle, ja mitä tarpeita näillä ryhmillä on.

Yleisötyötä edistetään muun muassa kehittämällä toiminnan asiakaslähtöisyyttä ja erilaisia tukipalveluja sekä jalkautumalla ulos toimijan seinien sisältä (Sorjonen & Ruusuvirta, 2013, 52). Yleisötyön keskeisiä kohderyhmiä ovat yhä enemmän monet erityisryhmät, kuten kieli- ja kulttuurivähemmistöt ja vammaiset (ibid.). Saavutettavuuden tukeminen on näin ollen noussut merkittäväksi osaksi yleisötyötä: yleensä siinä otetaan huomioon sen fyysiset (esteettömyys) ja taloudelliset dimensiot (Sorjonen & Sivonen, 2015, 12). Laitosten tuotokset laitetaan esimerkiksi yleisön saataville muodoissa, jotka eivät edellytä fyysistä läsnäoloa: museoissa digitoidaan aineistoja ja viedään ne verkkoon sekä teatteri- ja konserttiesityksiä lähetetään internetissä suorina lähetyksinä (ibid.). Hyvänä esimerkkinä tästä lienee Ylen ja Suomen kansallisbaletin ja -oopperan yhteistyö, jossa suoraa lähetystä kokonaisista esityksistä voi seurata vaikkapa omalta kotisohvalta.³⁰

Eri kaupungeissa kulttuuriluotsitoimintaa on järjestetty eri tavoin; kuitenkin esimerkiksi Jyväskylässä ja Tampereella toiminta on vahvasti yleisötyötä. Vaikka kulttuuriluotsitoimintaan voidaan pitää laajemminkin yleisötyönä, selvimmin se näkyy luotseille järjestettävän toiminnan kautta. Jyväskylässä luotsit ovat muun muassa yhteisöllisesti ideoineet tapahtumia, vieneet matkalaukkunäyttelyitä palvelutaloihin tai päiväkeskuksiin, koonneet näyttelyitä, järjestäneet lukupiirejä ja esitelleet lukuvinkkejä sekä järjestäneet retkiä niin lähelle kuin kauaskin (Rissanen et al. 2016). Tampereellakin luotseja on tutustutettu konkreettisesti mukaan museotoimintaan osallistamalla heitä muun muassa Pirkanmaan maakuntamuseon ohjaamaan Tampellan alueen kulttuuriperintötyöhön sekä linkittämällä luotseja valokuvanäyttelyn tekoon (Kaita-aho 2014). Lisäksi luotsit ovat Tampereella olleet suunnittelemassa ohjelmaa erilaisille teemapäiville, kuten uuden taidenäyttelyn avajaisviikolle. Esimerkiksi näyttelyiden tekemisen ja kokoamisen tyyppistä museoiden yhteisöllistämistä avaamalla niiden toimintaa taiteen tekemisen keinoin, voidaan kuvata yleisötyön lisäksi yhteisöllisesti osallistavaksi taiteeksi, yhteisötaiteeksi.

Yhteisötaiteen (*community art*) ja yleisötyön raja on häilyvä, sillä yleisötyö on terminä Suomen kontekstissa vielä nuori (Sivonen, 2015, 25). Rajanveto kahden termin välillä on myös haastavaa, sillä yleisötyötä ei voi irrottaa selkeärajaisesti taiteellisesta toiminnasta (Sivonen, 2015, 30). Yhteisötaide on kuitenkin askeleen verran lähempänä taiteen tekemistä. Yhteisötaiteessa kyse on vahvemmin taitelijan ja yleisön kohtaamisesta – keskeistä on yleisön tai osan yleisöstä osallistuminen taideteoksen tekemiseen (Virolainen, 2015a, 16). Kiinnostavaa on ennen kaikkea syntyneen taideteoksen ohella yhteistyön prosessi, joka voidaan ymmärtää taiteeksi, jatkuvaksi performanssiksi itsessään (ibid.). Yhteisötaiteessa osapuolten pyrkimys on kiinnittynyt usein

---

30 Ks. Suomen kansallisooppera ja -baletti. *Stage24*.

poliittisiin aiheisiin (Kantonen, 2005, 49–51) ja niin sanottua hyötysuuntautunutta yhteisöllisesti osallistavaa taidetta (Yang 2015) voidaan käyttää löytämään konkreettisia ratkaisuja sosiaalisiin ongelmiin kehittämällä osallistujille taidepainotteisia palveluja. Tutkimuksessaan Yang (2015) esitteli esimerkkinä juuri kulttuuriluotsipalvelun.

Yleisötyön tutkimuksissa viitataan usein Kawashimaan (2006, 2000), joka on pohtinut sosiaalisen osallisuuden (*social inclusion*) sosiaalipoliittista luonnetta yleisötyössä. Kawashiman (2006, 58) mukaan kulttuurilaitoksien tekemä yleisötyö ja osallisuuteen tähtäävä työ eroavat toisistaan, sillä laitoksissa yleisötyö keskittyy pääsääntöisesti ideoihin yleisöstä ja ei-yleisöstä; kun taas osallisuuden näkökulma ei keskity kulttuuriin osallistumisen laajuuteen ja tasoon – vaan syrjäytyneisiin ihmisiin ja heidän osallisuuden mahdollisuuksiensa rajallisuuteen. Yleisötyöllä ja osallisuuteen pyrkivällä toiminnalla on siis lähtökohtaisesti erilaiset merkityspäruustat, vaikka osallisuuden voi nähdä laajentavankin yleisötyön näkökulmaa. Tomkan (2013, 261) mukaan yleisötyössä osallisuudesta puhutaan usein managerialistisesta näkökulmasta, jossa huomio on työkaluissa, kuten hinnoittelussa, markkinasegmentaatioissa ja varainhankinnassa, joita organisaatio voi hyödyntää työssään. Sosio-poliittinen näkökulma on perinteisesti laitosten työssä esillä harvemmin, sillä siinä keskitytään päätoimijoihin, edunsaajiin, esteisiin, osallistumisen muotoihin sekä tapoihin mitata tai arvioida sitä. (ibid.) Kawashiman (2006, 56) mukaan osallisuuden näkökulman laajentuminen yleisötyön kentälle onkin vienyt taide- ja kulttuurilaitokset vieraalle alueelle, sillä uudet niille asetetut tavoitteet ovat perimmäiseltä luonteeltaan ei-kulttuurisia. Yleisötyöhön kuuluvien perinteisten tehtävien lisäksi laitoksilta on vaadittu yleisötyön avulla positiivista tuotoksia erilaisiin syrjäytymisen ongelmiin (ibid.) – tavoitteisiin ja tehtäviin, jotka eivät ole niille alun alkaen kuuluneet (Virolainen, 2016, 24).³¹

Yleisötyölle asetettuja sosiaalipoliittisia tavoitteita on lähdetty tavoittelemaan erilaisin yleisötyöhön kuuluvien aktiviteetein. Kawashima (2006) on ryhmitellyt yleisötyön ja osallisuuden strategioita neljään eri kategoriaan. Yleisötyön alle hän laittaa 1) laajennetun markkinoinnin (*extended marketing*), 2) maun kehittämisen (*taste cultivation*), 3) yleisökasvatuksen (*audience education*) ja 4) ulkopuolelle suuntautumisen (*outreach*). Todellisia sosiaalisuuden osallisuuden tyyppejä museoiden tekemässä työssä ovat strategia kulttuurin hyödyntämisestä sosiaaliseen elvyttämiseen (*culture for social regeneration*) ja sosiaaliseen muutokseen (*culture for social change*). Sosiaalisen elvyttämisen edistämiseksi viitataan kulttuurin mahdollisuuksiin sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen tason muutostyössä parantamalla yksilöiden elämänlaatua. Yleisötyön ja sosiaalisen osallisuuden

---

³¹ Vrt. alaluvussa 2.3.2 käsitellyyn uuden hallinnan tematiikkaan: valtionhallinnon vallankäyttö on osallistanut yhä enemmän erilaisia hallinnon ulkokehän eri sektoreita, verkostoja ja toimijoita poliittisten ongelmien ratkaisuun, jotka ennen olivat sen ulkopuolella.

välimaastossa liikkuvana Kawashima (2006, 61) näkee osallistavan yleisötyön yhden muodon, ulkopuolelle suuntautumisen, silloin kun se onnistuu vaikuttamaan osallistujien tunteisiin museoiden tarjoamalla kulttuurisilla resursseilla. Sosiaalinen muutos on sosiaalisen osallisuuden jatkumolla ulkopuolelle suuntautumista syvempi taso, jonka saavuttaakseen yleisö on kokenut voimaantumista tai tiettyjen ryhmien elämänlaatu on parantunut yleisötyön vaikutuksesta. Tämä taso viittaa yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen.

Yleisötyön strategiana laajennetulla markkinoinnilla taivutellaan potentiaalista yleisöä taiteen pariin. Tähän joukkoon kuuluu entisiä ja satunnaisia kävijöitä, jotka ovat kiinnostuneet taiteista, mutta eivät ole jonkun esteen vuoksi osallistuneet viime aikoina. Heillä on kuitenkin suuri potentiaali tulla uudelleen aktiivisiksi kävijöiksi pienellä herättelyllä, jos näkymättömät ja näkyvät esteet taidetilaisuuksiin osallistumiseen poistetaan. Asiakkaaksi suostutellaan esimerkiksi fyysisiä esteitä poistamalla tai luomalla mukavammat olosuhteet vierailuun harvoin käyville. Kawashiman toinen yleisötyötyyppi viittaa yleisön maun kehittämiseen. Se tapahtuu esittelemällä tietyn genren yleisöille muita taidegenrejä ja -muotoja, muun muassa klassisen musiikin yleisöille tarjotaan kevyempää nykymusiikkia tai yhdistetään kokemukseen taidenäyttelyitä. Perinteisen korkeakulttuurin ulkopuolelle kurkottelevat teokset voivat houkuttaa uusia kävijöitä taloudellisin tähtäimin, mutta osoittavat myös vannoutuneille asiakkaille kyvyn uudistua ja tarjota yllättäviä elämyksiä. Maun kehittäminen rajautuu kuitenkin pääsääntöisesti vanhaan, nykyiseen yleisöön kohdistuvaksi, sillä tällaisia erilaisten taidemuotojen välillä ”flirttailevia” esityksiä Kawashima pitää tavallisten esitysten erillisinä tuotteina, joilla houkuttellaan perusohjelmistosta nauttivaa asiakaskuntaa kokemaan uutta.³²

Kawashiman (2000, 2006) kolmas yleisötyötyyppi, yleisökasvatus, kohdistuu maun kehittämisen tapaan pääsääntöisesti nykyisiin yleisöihin, sen avulla pyritään parantamaan yleisön taidekokemuksen laatua lisäämällä heidän ymmärrystään ja nautintoaan kuluttamastaan taiteesta. Taloudellisen hyödyn tavoittelun sijaan tähdätään kokemuksen laadun kasvattamiseen esimerkiksi esitystä ennen tai sen jälkeen tapahtuvalla keskustelutilaisuudella. Taidemarkkinat eivät välttämättä laajene, mutta kokemuksen rikastumisen kautta ydinyleisö saadaan palaamaan tapahtumiin pariin entistä useammin. Taloudellisessa mielessä yleisökasvatuksessa on kuitenkin kyse kulttuurikokemuksen tuotteistamisesta uudella tavalla, eikä varsinaisesta taideopetuksesta. Neljäs yleisötyötyyppi on laitosten ulkopuolelle suuntautuminen, jossa rohkaistaan aliedustettuja ryhmiä osallistumaan helpottamalla tai edesauttamalla osallistumista – taidetta voidaan esimerkiksi viedä yleisön luo laitoksiin ja vanhainkoteihin tai tukea erikoisryhmiä (esimerkiksi kulttuurisia

---

³² Koko kappaleessa viitattu Kawashimaan (2000, 2006.)

vähemmistöjä, pienituloisia ja eri tavoin syrjäytyneitä) tulemaan kulttuurilaitoksiin. Tällä yleisötyypillä on vahvasti sosiaalisia tavoitteita ja se tähtää uusiin yleisöihin.

Kawashima avaa yleisötyötä suhteessa osallisuuteen myös taide- ja kulttuurilaitosten markkinoinnin kautta jakamalla ne kahteen näkökulmaan: tuote- ja kohdelähtöiseen markkinointiin. Laitosten lähestymistapa on yleensä tuotelähtöinen markkinointi, joka pohjaa tuotteen luomiseen ensin ja sen jälkeen sen kohdentamiselle sopivalle asiakassegmentille. Kohdennus tehdään yleensä kuuntelemalla markkinoita ja muokkaamalla tuote paremmin markkinointiympäristöönsä sopivaksi. Tällöinkin ydintuotetta suojellaan vahvasti ja sen ydinsisältöön lisätään tai kustomoidaan vain kosmeettisia elementtejä houkuttelemaan lisää kävijöitä, myös perinteisesti vahvoja ei-osallistujia. Esimerkiksi ”vakavaan” konserttisarjaan lisätään kevyempiä ja tunnettuja osioita, joka houkuttelee laajempaa yleisöä. Kohdelähtöinen markkinointi taas pyrkii löytämään ensin kohderyhmän, jota se voisi palvella, ja tarjoaa (tai jopa kehittää) sen jälkeen tuotteen heidän tarpeisiinsa. Kaksi näkökulmaa ovat vain ideaalimalleja – ne voivat sekoittua keskenään ja molempia otetaan yhä enemmän huomioon.³³

Kawashiman mukaan kulttuurilaitoksilla on kuitenkin tendenssi soveltaa markkinointinäkökulmaa myös yleisötyöhön itsesään ja pysytellä *tuotelähtöisessä yleisötyössä*, jossa ei-osallistuja yleisön taustasyihin ei pureuduta, vaan keskitytään pelkkään kosmeettiseen esteiden poistamiseen ydintuotteista lisäämällä niihin uusia palveluja. Tämä ilmenee esimerkiksi pelkän saavutettavuuden teknisenä huomioimisena. Kyse ei tällöin ole taiteellisten kompromissien välttämisestä, vaan siitä, että ei-osallistujien kulttuurista potentiaalisesti saamia hyötyä ei tunnisteta, eikä pohdita sitä, voisiko laitos vastata heidän tarpeisiinsa todellisuudessa. Tällä taktiikalla puuttuvat ihmisryhmät kenties tunnistetaan, mutta osallisuuden tukemista aliedustetun yleisöpohjan kohdalla ei todellisuudessa tapahdu. Kaupallisessa mielessä niin sanottu latentti tuotteiden kysyntä jää tällöin huomioimatta ja tunnistamatta. Yleisötyön yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmasta laajempiin sosiaalisiin kysymyksiin, kuten esimerkiksi osallisuuteen, ei päästä etsimään ratkaisuja käytännön toimin, ellei sekä markkinointi- että yleisötyönäkökulmaa keskitetä kohdelähtöiseksi ja samalla huomioida ei-osallisuuden taustalla vaikuttavia yhteiskunnallisia mekanismeja.³⁴

Kawashiman (2006) yleisötyön tyypeistä kulttuuriluotsauksessa hyödynnetään niin laajennetun markkinoinnin, maun kehittämisen kuin ulkopuolelle suuntautumisenkin strategioita. Laajennetussa markkinoinnissa huomioidaan muun muassa liikuntaesteellisiä luotsin avustamisella ja taloudellista

³³ Koko kappaleessa viitattu Kawashimaan (2006, 66–68.)

³⁴ Koko kappaleessa viitattu Kawashimaan (2006, 65–68.)

saavutettavuutta tarjoamalla luotsattavien sisäänpääsylippuja halvemmalla tai ilmaiseksi.³⁵ Ulkopuolelle suuntautumisen strategiaa käytetään taas esimerkiksi tuomalla matkalaukkunäyttelyitä hoitolaitoksiin, viemällä luotsien kanssa taideteoksia kotihoidon asiakkaiden koteihin³⁶ ja luotsaamalla muita erityisryhmiä kulttuurin pariin. Maun kehittämistä on epäsuorasti luotsattavien johdattaminen uusien genreen pariin ja tarjoamalla heille vaihtelevia kulttuurikokemuksia. Sen sijaan Kawashiman (2006) neljättä tyyppiä, yleisökasvatuksen strategiaa, kulttuuriluotsauksessa on hyödynnetty vain hyvin rajallisesti. Luotseille on järjestetty koulutuksien, lisäperehdytyksien ja muiden tapahtumien kautta yleisötyömäistä toimintaa etenkin ”isommilla” luotsipaikkakunnilla. Kuitenkin luotsattaville samanlaisia tilaisuuksia ei ilmeisesti ole ollut tarjolla ainakaan isolla mittapuulla.³⁷

Seuraavassa aluvuossa esitellään lyhyesti muutama osallistava yleisötyön hanke, joiden avulla ei-osallistujia on houkuteltu erilaisten kulttuurimuotojen pariin yleisötyön avulla. Kyseiset palvelut tähtäävät osallisuuden ja saavutettavuuden lisäämiseen kulttuurin kentällä, mutta hieman eri lähestymiskulmasta kuin kulttuuriluotsaus. Molemmissa on piirteitä, joista voisi olla hyötyä luotsipalvelun kehittämisen kannalta – Käräyttäjäkaverissa myös yleisökasvatuksen strategiaa on hyödynnetty.

2.6.1 Kaikukortti

Kaikukortti on maksuton alennuskortti, jolla pienituloisten, Kaikukortti-verkoston kuuluvien sosiaali- ja terveysalan organisaatioiden asiakkaiden³⁸ on mahdollista hankkia maksuttomia pääsylippuja kulttuuripalveluihin. Kohderyhmänä ovat henkilöt, joiden taloudellinen tilanne on niin tiukka, että se estää kulttuuripalvelujen käyttämisen. Kulttuuria kaikille -palvelun koordinoimaa toimintamallia pilotoitiin ensimmäisen kerran Espoossa Kulttuuripassin pilotointihankkeen nimellä reilun vuoden ajan 2014–2015. Nykyisellään Kaikukortti on vakiintunut Espoossa pysyvään käyttöön ja levinnyt jo muuallekin: vuonna 2016 kortti otettiin käyttöön koko Kainuun maakuntaan. Kokeilua

³⁵ Toteutuu vain osassa kulttuuriluotsipaikkakuntia. Lue lisää seuraavasta luvusta.

³⁶ Osana Taikusydämen ja Taiteen edistämiskeskuksen Taide ulkoilee -projektia Jyväskylässä (Laitinen, Peltola & Rantanen 2017).

³⁷ Jyväskylässä on järjestetty Perjantaiporina-tilaisuuksia, joissa toisilleen tuntemattomat ihmiset ovat voineet pysähtyä jakamaan rennosti taidekokemuksiaan toistensa ja luotsien kanssa Jyväskylän taidemuseon tiloissa (Yang, 2015, 129; 179). Tilaisuudet eivät ole kuitenkaan suunnattu vain luotsattaville.

³⁸ Kyseiset sosiaali- ja terveysalan toimijat vaihtelevat kaupungeittain, mutta kyseessä on mm. sosiaalityön, kriisikeskusten, mielenterveysyhdistysten, maahanmuuttajapalveluiden ja tukiasuntojen asiakkaita.

on tarkoitus jatkaa vuoden 2017 loppuun. Lappeenrannassa malli otettiin testattavaksi kuudeksi kuukaudeksi, vuoden 2017 loppuun saakka. Savonlinnassa palvelu alkaa vuoden 2018 alussa. Vuonna 2017 lanseerattiin myös Kaikukortti pop up -kohteet, joissa Kaikukortti-verkoston ulkopuoliset toimijat tarjoavat erikoisetuja kortin haltioille. Tavoitteena on asteittain saada malli valtakunnalliseen käyttöön alueilla, jotka ovat siitä kiinnostuneita.³⁹

Taustaideana Kaikukortissa on tasa-arvoisemman yhteiskunnan edistäminen vähentämällä taloudellisia esteitä kulttuuripalveluissa niiltä, joille hinta muodostaa esteen. Parantamalla taloudellisesti tiukassa tilanteessa olevien henkilöiden ja perheiden mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään edistetään samalla pienituloisten elämänlaatua, terveyttä ja osallisuutta yhteiskuntaan. Kulttuurielämään osallistuminen ja taide-elämysten kokeminen ei pitäisi olla tiukassakaan elämäntilanteessa luksusta, vaan jokaisen ihmisen perusoikeus, sillä oikeus itsensä kehittämiseen varallisuudesta riippumatta on kirjattu myös Suomen perustuslakiin, pykälään 16 Sivistyksellisistä oikeuksista. Kaikukortin lähtökohtana on, että jokaisella tulisi olla varallisuudesta riippumatta mahdollisuus käyttää itseä kiinnostavia taide- ja kulttuuripalveluja, ja kokea olevansa haluttu ja tervetullut kävijä. (Linnapuomi, 2016, 4.) Vaikka näkökulma saavutettavuuteen on pääasiassa taloudellinen, toiminnassa kulkee vahvasti rinnalla myös sosiaalinen kuntoutuminen ja saavutettavuuden edistäminen (Haataja, 2015, 7). Sosiaalisen kynnyksen esteitä voidaan madaltaa yhteistyöllä kulttuuriluotsipalvelun kanssa. Lisäksi sosiaali- ja terveystoimija voi hankkia yhteisölle Kaikukortin, jotta kulttuurin pariin pääsee turvallisesti yhdessä esimerkiksi pienryhmässä.⁴⁰ Organisaatioiden tasolla Kaikukortti-toiminnan tavoitteena on luoda uusia yhteistyömuotoja kulttuuri-, sosiaali- ja terveystoimijoiden välille, tuoda uusia yleisöjä kulttuuritarjonnan piiriin, lisätä kulttuuripalveluiden käyttöastetta ja kasvattaa toimijoiden tunnettavuutta yhteiskunnallisina vaikuttajina (ibid.).

Kaikukortin (silloisen Kulttuuripassin) kehittämiseen osallistui sosiaali-, terveys- ja kulttuurialan valtakunnallisia asiantuntijoita, jotka ammensivat ideoita esimerkiksi Keski-Euroopassa käytössä olleista toimintamalleista.⁴¹ Belgiassa Article 27 -yhdistys on pitänyt päämääränään vuodesta 1999 alkaen tarjota henkistä ravintoa, kulttuurilippuja, fyysisen ravinnon eli leivän hinnalla.⁴² Itävallassa vuonna 2003 Hunger auf Kunst und Kultur -yhdistys loi kulttuuripassin (*Kulturpass*), joka oikeuttaa

³⁹ Koko kappaleessa viitattu: Kulttuuria kaikille -palvelu, *Kulttuuripassin jatkohanke* ja *Kaikukortti*.

⁴⁰ Ks. Kulttuuria kaikille -palvelu. *Kulttuuripassin jatkohanke*.

⁴¹ Ks. Kulttuuria kaikille -palvelu. *Kulttuuripassin jatkohanke*.

⁴² Article 27. <<http://www.article27.be/>>.

maksuttomiin pääsylippuihin Kaikukortin tavoin.⁴³ Itävallan lisäksi toimintaa on Kulturpass-idean pohjalta sen nimellä myös Saksan puolella neljässä kaupungissa ja tämän lisäksi Luxemburgissa (ibid.). Itävallassa toimintaan on liitetty myös vuonna 2017 kulttuuriluotsitoimintaa muistuttava *Kulturbuddy*-kulttuuriystäväpalvelu.⁴⁴ Saksassa vuonna 2010 aloitettu *Kulturloge*-toiminta on levinnyt laajalle ja pyrkii mahdollistamaan pienituloisten, sosiaalipalveluiden asiakkaiden osallistumista kulttuurielämään ilman syrjintää ja leimautumista.⁴⁵

Kaikukortin selvityksessä Linnapuomi (2016, 4) toteaa, että taloudellinen kynnyks osallistua voi olla monelle suuri, vaikka kulttuuritoimijat huomioivatkin yhä enemmän pienituloisia henkilöitä muun muassa alennuksin, ilmaistapahtumin ja vapaalipuin. Varsinaista tutkimustietoa pienituloisten henkilöiden näkemyksistä kulttuuripalvelujen käytön esteistä on vähän (ibid.). Linnapuomi nostaa esiin Tampereella vuonna 2011 tehdyn selvityksen toimeentulotukiasiakkaiden näkemyksiä pääsylippujen vaikutuksesta kulttuuripalvelujen käyttöön. Tällöin suurin osa vastaajista totesi, että taloudelliset tekijät rajoittavat kulttuuripalvelujen käyttöä (Malmberg, 2011, 36). Myös Kunnallissalan kehittämissäätiön kulttuuri- ja liikuntapalveluja koskevan tutkimuksen (2014) mukaan lähes puolet alle 20 000 euroa vuodessa ansaitsevista totesi, että he ovat täysin tai jokseenkin eri mieltä sen kanssa, että heillä olisi riittävästi rahaa osallistua kulttuuripalveluihin (Sokka, Kangas, Itkonen, Matilainen & Räisänen, 2014, 96).

Kulttuuriluotsitoiminnan kannalta Kaikukortti on onnistunut ottamaan huomioon etenkin taloudellisen saavutettavuuden vaikutukset kulttuurin saavutettavuuteen ja osallisuuteen. Luotsipaikkakuntien kohdalla käytäntöjä taloudellisen saavutettavuuden edistämiseksi on tehty vähäisesti, sillä suurimmassa osassa liput ovat normaalihintaisia.⁴⁶ 23 paikkakunnasta vain viisi on huomionnut saavutettavuuden taloudellisen dimension, jolloin liput ovat yleensä luotsin kanssa halvempia tai joissakin kohteissa kokonaan ilmaisia. Huomioitavaa kuitenkin on, että joillakin paikkakunnilla on alkanut Kaikukortin kaltaisia omia hankkeita,⁴⁷ joiden taloudellisen saavutettavuuden turvaavia etuisuuksia voidaan käyttää kulttuuriluotsauksen kanssa yhtä aikaa.

⁴³ Hunger auf Kunst und Kultur. <<http://www.hungeraufkunstundkultur.at/jart/prj3/hakuk/main.jart?rel=infos&reserve-mode=active>>.

⁴⁴ Ks. Caritas & Du. *Kulturbuddy*. <<https://freiwillige.caritas-wien.at/aktiv-werden/freiwilligen-projekte/kulturbuddy/>>.

⁴⁵ Ks. Bundesverband Kulturloge. <http://www.kulturloge.de/index.php?article_id=12>.

⁴⁶ Kulttuuriluotsipaikkakuntien pääsylippujen hinnoittelusta lisää seuraavassa luvussa taulukkokoonnin yhteydessä.

⁴⁷ Esimerkiksi Jyväskylässä Kipinä-etu ja Turussa Kimmoke-ranneke tarjoavat kulttuuri- ja liikuntaelämyksiä ilmaiseksi tai edullisemmin sosiaali-, työllisyys- tai terveystaloudellisten asiakkaille.

2.6.2 Käräyttäjäkaveri-pilotti

Käräyttäjäkaveri-pilotti⁴⁸ on syksyllä 2014 pilotoitu toimintamalli, jossa ihmiset käräyttivät (eli haastoivat tai kutsuivat) kulttuurista ei ollenkaan tai vähäisesti käyttävät kaverinsa ja/tai itsensä uusiksi kulttuurikävijöiksi ja pääsivät tutustumaan itselleen vieraampiin kulttuurimuotoihin ilmaiseksi (Eskola 2014). Kokeilu pohjasi aiempaan Itä-Helsingin kulttuurikeskusten käyttämättömyystutkimukseen, jonka pohjalta haluttiin nujertaa ensinnäkin yksi suurimmista kynnyksistä kulttuuritapahtumiin osallistumiseen, nimittäin seuran puute (ibid.). Toinen seikka oli käymättömyyteen korreloitunut alempi sosioekonominen tilanne – koulutuksesta ja taloudellisesta tilanteesta johtunut korkeaksi koetun lippujen hinnan vaikutus kulttuurin kuluttamiseen (ibid.). Pilotissa molemmat kynnykset ratkaistiin tarjoamalla osallistujapareille tapahtumia ilmaiseksi sekä luomalla pilotin puitteissa koulutuksellisia elementtejä eli tarjoamalla lisätietoa tukemaan kulttuurisen pääoman kasvattamista (Eskola, 2014, 12–14).

Pilotin kautta pyrittiin kulttuurikeskusten kävijäpohjan laajentamiseen ja uusien kävijöiden saattamiseen kulttuurin pariin (Eskola 2014) – näin olleen hankkeen taustalla oli osallistumisen tukemisen kävijä/ei-kävijäpohdintaa, mutta myös ajatuksia osallisuuden lisäämisestä kulttuurin demokratiasoinnin sekä osallistujien kulttuurisen pääoman kasvattamisen kautta. Mielenkiintoista kulttuuriluotsipalvelun kannalta pilotissa oli oheisohjelma, jota tarjottiin käräyttäjäpareille. Heille oli tiettyjä esityksiä, joihin käräyttäjät ja käräytettävät saivat yhdessä ilmoittautua (Eskola, 2014, 30). Näihin esityksiin oli valmiiksi suunniteltua ohjeisohjelmaa ennen ja/tai jälkeen esitystä tuomaa lisäarvoa kokemukseen (Eskola, 2014, 31–32). Koska monelle osallistujalle kyse oli kokonaan uuden kulttuurimuodon kokeilusta, esimerkiksi jazz-konsertista, elämyksestä haluttiin tehdä kokonaisvaltaisempi – tämä toteutettiin parhaimmillaan lisäämällä osallistujien kompetenssia eli kulttuurista pääomaa kulttuurimuotoon orientoivalla kokemuksella, Enemmän irti esityksestä -alustuksilla (ibid.) Käräyttäjäkavereita varten oli esimerkiksi kutsuttu jazz-valmentaja-muusikko, joka alusti yleisluontoisesti musiikkityylin pariin (Eskola, 2014, 32). Käräyttäjäkaveri-tapahtumiin liittyi myös oheistapahtumia, joissa sai illanvieton kautta rentoutua ja keskustella kulttuurikokemuksesta muiden kanssa esityksen jälkeen (Eskola 2014).

Oheistapahtumana esimerkiksi ennen klassisen musiikin konserttia muusikon tai kapellimestarin tapaaminen tai teatterissa ohjaajan tai näyttelijän kanssa keskustelu ovat monelle henkilökohtaisesti

---

⁴⁸ Käräyttäjäkaveri-pilotti oli osa Vetovoimaa kulttuurikeskuksiin -hanketta, jossa olivat mukana HUMAK, OKM ja Helsingin alueelliset kulttuurikeskukset (Ks. Eskola 2014).

tunnetusta ja arvokkaasta. Käräyttäjäkaveri-pilotin perusteella kulttuurielämysten kokemusten arvoa lisäsi niiden kylkeen järjestetty esittely, yhteinen juttutuokio tai ajatusten purku. Hansenin (2014) tutkimuksessa teatteriesityksen jälkeiset keskustelut vaikuttivat positiivisesti sekä teatteriin myönteisesti että kielteisesti suhtautuneiden kävijöiden kokemukseen. Torjuvalla asenteella oleilla keskustelu lisäsi suvaitsevaisuutta esitystä ja esiintyjä kohtaan (ibid.). Oheisohjelma voi olla myös kulttuurisen pääoman lisäämisen kautta voimaannuttavaa: epävarmalla kulttuurin käyttäjällä oman kulttuurisen kompetenssin kasvattaminen madalluttaa kynnystä mennä tapahtumiin uudelleen. Joka tietää ja ymmärtää esityksestä enemmän, ei jännitä osallistumista niin paljoa.

3 KULTTUURILUOTSITOIMINNAN VIITEKEHYS

Useimpien kulttuuriluotsipaikkakuntien sivuilla toimintaa mainostetaan matalan kynnyksen kulttuuritoimintana sen vaihtelevista nimityksistä huolimatta. Kaiken kattavaa, yhdistävää toimintatapaa tälle melko nopeasti valtakunnalliseksi levinneelle mallille on vaikea piirtää. Tässä luvussa pyritään kuitenkin kuvaamaan keskeisimpiä yhdistäviä piirteitä sekä sitä kautta tarkemmin havainnollistamaan, mitä kulttuuriluotsitoiminta itse asiassa pitää sisällään. Osiossa tuodaan myös näkyviin luotsauksen viitekehystä, joka sisältää näkökohtia tulevaisuuden kehitykselle koskien toiminnan organisointia ja yhteistyötä eri toimijoiden kanssa sekä jatkuvuuden haasteita. Lisäksi luvusta löytyy taulukko, joka kokoaa kaikki 23 kulttuuriluotsipaikkakuntaa perustietoineen yhteen.

Yleensä kulttuuriluotsi tilataan *luotsivälityksestä*, jota hoitaa muiden tehtäviensä ohella palkattu *kulttuuriluotsikoordinaattori*⁴⁹. Julkisella sektorilla tai toimintaa koordinoivassa järjestössä tehtävää hoitava koordinaattori ottaa yhteyttä⁵⁰ sopivaan kulttuuriluotsiin (tai luotseihin) ja tarjoaa yksilö- tai ryhmäluotsauksia vapaaehtoisille. Luotsauskeikkojen välittäjä ottaa usein huomioon luotsattavan toiveet kohteesta ja muut mahdolliset pyynnöt luotsaukseen liittyen – joillakin paikkakunnilla esimerkiksi tiedustellaan jo varausvaiheessa asiakkaan erityistarpeita liikkumisen suhteen. Luotsit voivat valita keikan omien aikataulujensa ja mahdollisesti kohteisiin erikoistumisensa mukaan ja sopivan luotsin löydyttyä luotsi ottaa yleensä itse yhteyttä luotsattavaan. Yleistä on se, että luotsattava pyytää kulttuuriluotsin tiettyyn ennalta valittuun esitykseen tai kohteeseen, joka kuuluu alueen luotsivälityksen kohteisiin. Mikään ei kuitenkaan estä toivomasta luotsilta vinkkejä mielenkiintoisista kohteista ja näyttelyistä, joissa kannattaisi vierailla yhdessä, sillä luotsit ovat yleensä perehtyneet hyvin kulttuuriluotsikoulutuksensa kautta alueen kulttuuri- ja taidetarjontaan. Joillakin paikkakunnilla⁵¹ luotsit voivat luotsata myös omien kontaktiensa kautta oma-aloitteisesti kulttuurikohteisiin luotsivälityksen kautta kulkevien tilausten lisäksi (Yang, 2015, 100). Luotsit ovat usein aktiivisia toimijoita, jotka houkuttelevat toimintaan mukaan myös omat kontaktinsa esimerkiksi järjestö-, seurakunta-, yhdistys- tai seuratoiminnasta. Vaikka luotsaus onkin keikkapainotteista eikä

⁴⁹ Vain muutamalla paikkakunnalla kyseessä on kokoaikainen koordinaattori. Helsingissä ja Tampereella luotsivälitystä hoitavat poikkeuksellisesti luotsit.

⁵⁰ Yleensä tämä tapahtuu puhelimitse tai sähköpostitse, mutta Helsingissä on käytössä sähköinen välitysohjelma Clara, jota on kaavailtu otettavan käyttöön myös muissa kaupungeissa (Nousiainen, 2017, 29). Jyväskylässä ollaan ottamassa käyttöön sovellusta, joka mahdollistaa luotsivälittäjän ja luotsin välisen yhteydenpidon sen kautta. Applikaatio hyödyntää pelastusviranomaisten käyttämää sovelluspohjaa (tieto saatu Jyväskylän kulttuuriluotsikoordinaattori Hanne Laitiselta).

⁵¹ Ainakin Jyväskylässä, Tampereella, Järvenpäässä ja Vantaalla (Nousiainen, 2017, 29).

perinteistä ystävöimintää, tapahtumissa käymistä voi jatkaa saman luotsin kanssa – näin tuttavuus ei jää kertaluonteiseksi.

Toiminnan tavoitteena on edistää osallistumista ja osallisuutta erityisesti silloin, kun henkilöiden on haastavaa tai jopa mahdotonta päästä itse liikkeelle – kulttuuritapahtumaan lähtemisen kynnyks voi olla esimerkiksi elämäntilanteen vuoksi korkealla tai yksin liikkeelle lähteminen saattaa fyysisistä syistä olla hankalaa tai pelottavaa. Lisäksi lippujen hankkimistilanne jännittää joitakin tai se koetaan liian vaikeaksi. Monilla paikkakunnilla luotsi varaa ja tarvittaessa noutaa liput kulttuuritapahtumaan, jolloin mahdolliset esteitä aiheuttavat välivaiheet ennen esitystä poistuvat. Vapaaehtoistoiminnan piiriin kuuluvalla kulttuuriluotsauksella voidaan kohentaa erityisesti ikääntyneiden, laitoksissa asuvien ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden elämänlaatua. Monilla paikkakunnilla vapaaehtoisten luotsien tekemä työ etenkin vanhusten parissa on merkittävää: ikäihmisiä luotsataan kulttuurikohteisiin palveluyksiköistä ja huonokuntoisia tai yksinäisiä senioreita haetaan kotoa mukaan toimintaan. Joillakin paikkakunnilla hoitohenkilöstö tietää hyvin toiminnan virkistysmahdollisuuksista ja tilaa palvelua suoraan asiakkailleen.

Ikäihmisten luotsaamisen korkean osuuden vuoksi fyysinen esteellisyys ja sen aiheuttamat haitat kulttuuritapahtumiin pääsyssä on otettu hyvin huomioon useimmilla luotsipaikkakunnilla: luotsi vähintäänkin auttaa ja varmistaa, että liikuntaesteellinen pääsee hänelle tilattuun kyytiin, vaikka matka kulttuuritapahtumiin täytyykin kustantaa itse. Muutamilla paikkakunnilla, kuten Helsingissä, Jyväskylässä ja Kuopiossa, luotsi voi kuitenkin joskus sovittaessa sekä noutaa että saattaa luotsattavan kotiinsa. Palveluyksikössä asuvia ikäihmisiä luotsatessa luotsi voi liittyä tukea tarvitsevien seuraan jo palvelukeskuksesta lähtien. Kulttuurin pariin lähtemistä helpottavia vaihtoehtoja ovat myös ryhmäluotsaukset, joissa esimerkiksi tukea tarvitseva ryhmä laitoksesta tai järjestöstä voi saada oman luotsauksen kulttuurikohteen. Tampereella luotsattavaksi ovat päässeet muun muassa palvelutaloissa asuvat vanhukset, mielenterveysjärjestön jäsenet sekä yhdistys, joka tukee vankilasta vapautuvia henkilöitä. Joskus on silti helpompaa, että kulttuuri tulee luokse, eikä toisin päin. Muutamilla paikkakunnilla, esimerkiksi Jyväskylässä, luotsit ovat ideoineet itse tapahtumia, joita on viety muun muassa matkalaukunäyttelyn muodossa palvelutaloihin tai päiväkeskuksiin (Aholainen 2016). Lisäksi taidetta on viety kotihoidon asiakkaiden koteihin Taide ulkoilee -tempauksien myötä (Laitinen, Peltola & Rantanen 2017).

Yhteensä koulutettuja luotseja on Suomessa jo yli 800 (Nousiainen 2017). Suurin osa kulttuuriluotsipaikkakunnista järjestää luotseille koulutuksen ennen vapaaehtoistyöhön ryhtymistä. Resursseista ja luotsien tarpeesta riippuen koulutuksia järjestetään vuosittain tai harvemmin.

Koulutuksen pituus ja sisältö vaihtelevat, mutta yleensä kulttuuriluotsit perehtyvät yhdessä kotikaupunkinsa kulttuurikohteisiin ja kulloinkin avoimena oleviin näyttelyihin. Lisäksi saatetaan käsitellä eri kohteiden erikoispalvelut ja saavutettavuusasiat siltä varalta, että luotsauskeikkaan liittyisi tulevaisuudessa liikunta- tai näkörajoitteisten avustamista. Luotsipaikkakunnasta riippuen luotseille tarjotaan myös jatkoperehdytyksiä ja -koulutuksia: esimerkiksi Jyväskylässä kulttuuriluotsi voi olla perehtynyt johonkin taiteenlajiin erityisen hyvin: tarjolla on tanssi- ja elokuvaaluotseja.⁵² Joillakin paikkakunnilla voi esimerkiksi saada lisäkoulutusta muistisairaana luotsaamiseen Muistiliiton kanssa tehdyn yhteistyön kautta. Yleisimpiä koulutuksia ovat kuitenkin kulttuurilaitosten esityskausien vaihtuessa tutustumiskäynnit tulevaan kulttuuritarjontaan ja -ohjelmistoon. Loppujen lopuksi koulutuksella ei tavoitella vain tietojen ja taitojen lisäystä paikallisesta taide- ja kulttuurikentästä; vaan tarkoituksena on myös suoda luotseille innostavia kokemuksia, jotka antavat lähtösysteihin toimintaan. Yhteisöllisen luotsiporukan muotoutuminen on myös tärkeä syy järjestää kohtaamisia. Luotsit tulevat vertaisohjaajina mukaan toimintaan omine persoonineen ja taustoineen. Esimerkiksi Jyväskylässä heihin kuuluu senioreita, opiskelijoita, erityisryhmien- ja järjestöjen edustajia, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia sekä palvelutalojen ja asukasyhdistysten toimijoita.⁵³ Tampereella taas kaikki luotsit ovat tällä hetkellä eläkeikäisiä, mutta muuten eri taustoista tulevia. Vertaisohjaajan asemassa luotsit eivät ole varsinaisesti oppaita, vaan vapaaehtoisia, joita koskevat myös vapaaehtoistoiminnan periaatteet⁵⁴. Eräänlaiseksi kiitokseksi vapaaehtoistoiminnasta luotsin liput kulttuuritapahtumiin luotsatun kanssa ovat pääsääntöisesti ilmaisia.

Kulttuuriluotsit eivät vain ohjaa ihmisiä museoihin ja tulkitse kokoelmia heille, vaan osallistuvat aktiivisesti erilaisten yhteisöjen toimintaan: he esittävät taiteilijoiden ja itsensä tekemiä teoksia marginalisoiduille ryhmille, fasilitoivat keskustelua yhteisöjen jäsenten kesken, tekevät taidetta yhdessä ihmisten kanssa sekä inspiroivat heitä osallistumaan taiteen pariin (Yang, 2015, 128.). Luotsien tarkoitus onkin saada asiakkaita löytämään kulttuurin ja taiteen tarjoamat mahdollisuudet (ibid.). Luotsit eivät ole ”terapeutteja”, jotka voisivat ratkaista marginalisoitujen ryhmien ongelmia, mutta luotsi voi auttaa löytämään taiteen hyvinvointia tuovia sisältöä (ibid.) Yang (2015) näkee luotsitoiminnan muunakin kuin pelkkänä museon vapaaehtoistoimena – ennen kaikkea pitkällisenä, jatkuvana yhteisötaideprojektina, joka tempaisee eri osapuolet mukaansa. Innokkaiden, aktiivisten ja itselleen mielekästä tekemistä saavien luotsien panos toiminnan kehittämisessä, jatkuvuuden tukemisessa ja edistämässä on myös tärkeä resurssi – luotseista koostuvalla yhteisöllä on

⁵² Ks. Jyväskylän taidemuseo. *Taide tekee hyvää ja kulttuuri kuuluu kaikille!*

⁵³ Jyväskylän taidemuseo. *Taide tekee hyvää ja kulttuuri kuuluu kaikille!*

⁵⁴ Ibid. Vapaaehtoistoiminnan periaatteista esim. <http://www.kansalaisareena.fi/vapaaehtoisen_opas_2014.pdf>.

paikallisista tarpeista kumpuavaa tietoa, joilla voidaan kehittää juuri kyseiselle paikkakunnalle sopivaa toimintaa.

3.1 Luotsitoiminta laajenee ja toimintamallit kehittyvät

Jyväskylän vuonna 2006 aloittaman esimerkin pohjalta luotsitoimintaa on synnytetty useilla eri paikkakunnilla. Tämän alaluvun on tarkoitus luoda lyhyesti kuvaa siitä, miten laajalle toiminta on asetunut paikallisesti käyttöön sekä koota tiivistetysti tietoa siitä, millaisia eri toimintamalleja siihen on kehitetty. Jyväskylän esimerkkiä seurasi ensimmäisenä Kuopio vuonna 2010. Sen jälkeen toimintaa on eri muodoissaan järjestetty halki Suomen ja joka vuosi uusia kaupunkeja ilmestyy verkoston kartalle, mutta välillä paikkakuntia myös poistuu joukosta. Toimintaa on saatu vakiinnutettua jo hieman kauemmin luotsausta harjoittaneilla paikkakunnilla. Lyhyemmän aikaa luotsausta pyörittäneillä, etenkin pienemmillä paikkakunnilla, työ on kuitenkin vasta alussa. Luotsitoiminta on kaiken kaikkiaan vielä melko pienimuotoista: Nousiaisen (2017) kyselyyn vastanneista paikkakunnista puolella oli vähemmän kuin 25 luotsia ja luotsauskeikkojakin vain muutamia kymmeniä vuodessa. Toiminnan aktiivisuus on suurinta Jyväskylässä ja Helsingissä (ibid.).

Kulttuuriluotsauksen kaltaisia ohjelmia ja projekteja on syntynyt myös ulkomailla: Irlannissa vuonna 2011 alkanut *Cultural Companions* muistuttaa eniten luotsausta, vaikka keskittyykin vain ikäihmisiin. *Cultural Companions* -ohjelman idea on saada ilmaisella palvelulla kannustettua ikääntyneitä lähtemään liikkeelle taide- ja kulttuuritapahtumiin löytämällä heille seuraa tapahtumissa käymiseen (Independent 2011). Palvelun kautta kulttuuritapahtumiin lähdetään isommalla, toiminnan kautta syntyneellä porukalla tai pareittain: toimintaidea syntyi Dublinissa vanhusten tarpeesta saada seuraa kulttuuritapahtumiin ja niihin liikkumiseen, etenkin iltaisin turvattomaan pimeään aikaan (ibid.). Dublinissa palvelua pyörittää *Age & Opportunity*, joka on Irlannissa kansallisesti toimiva järjestö.⁵⁵ Toiminta tapahtuu yhteistyössä julkisen sektorin, muun muassa Irlannin liikunta- ja kulttuurineuvoston, sekä yksityisen sektorin kanssa (ibid.). Vuonna 2016 toiminta oli Dublinissa melko aktiivista ja tapahtumia järjestettiin teattereihin, museoihin ja konsertteihin – vuodelle 2017 ohjelmaa on suunniteltu viikoittain.⁵⁶ Kulttuuritapahtuman jälkeen jäädään yleensä ryhmänä kahvittelemaan ja keskustelemaan kulttuurikokemuksesta (ibid.). Ohjelma on pyrkinyt leviämään

⁵⁵ Age & Opportunity. *About*.

⁵⁶ Age & Opportunity. *News*.

Irlannissa myös muille paikkakunnille sekä edelleen maailmalle, vuonna 2016 toiminta alkoi ainakin yhdellä paikkakunnalla Australiassa.⁵⁷

Cultural Companions -nimeä ovat kantaneet myös Yhdysvalloissa maahanmuuttajien ja pakolaisten uuteen kotimaahan sopeutumista tukevat projektit, joissa paikalliset voivat ilmoittautua vapaaehtoisiksi kavereiksi ja paikallisen elämän oppaiksi. Lisäksi ulkomaalaisille vaihto-opiskelijoille on samanhenkistä toimintaa Saksassa ja Yhdysvalloissa. Jyväskylässä Kotoutumispalvelujen sisällä on erikseen organisoitu kotokaveritoimintaa,⁵⁸ joka pohjaa samaan kaavaan. Kaikki nämä maahanmuuttajien kotoutumisohjelmat ovat periaatteeltaan hyvin samanlaisia kuin luotsaus, mutta operoivat laajan kulttuurin käsitteen ja monikulttuurisuuden tasolla, sillä yhdessä tekeminen ei ole rajattu vain kulttuuritapahtumiin. Monikulttuurisuutta ei kuitenkaan ole unohdettu kulttuuriluotsitoiminnassakaan, sillä luotsauksia on järjestetty joillakin paikkakunnilla myös erityisesti maahanmuuttajille.⁵⁹ Kulttuuriluotsitoiminnassa on mahdollisuuksia luoda entistä useammalla paikkakunnilla neutraaleja kohtaamistapahtumia kantaväestön ja maahanmuuttajien välille sekä samalla vahvistaa sektorien välistä yhteistyötä kulttuuri- ja vanhuspalvelujen lisäksi maahanmuuttajapalveluiden kanssa.

Kulttuuriluotsipaikkakunnat vuonna 2017⁶⁰

	Aloitus- vuosi	Paikka- tai seutu- kunta ⁶¹	Nimitys	Taustaorgani- saatio(t)	Pääsylippujen hintaa luotsattavalle	Muuta huomatta- vaa, esim. toiminnan avoimuus
1	2006	Jyväskylä	Kulttuuriluotsi/Art and Culture Companion	Jyväskylän kaupunki, kulttuuripalvelut	Maksuton museoihin, muualle alennettu lippu	Laajasti koulutusta ja oheisohjelmaa luotseille.
2	2010	Kuopio	Kulttuuriluotsi	Kuopion kaupunki, yhteisö- ja toimintakeskuspalvelut	Normaali	Kotona asuville ikäihmisille
3	2011	Turku & Kaarina	Kulttuuriystävä	SPR:n Turun osasto	Normaali	Ikäihmisille

⁵⁷ Age & Opportunity. *Cultural companions*.

⁵⁸ Ks. lisää Juntunen & Myllykoski (2013).

⁵⁹ Nissilä & Laitinen (2016, 18).

⁶⁰ Muokattu, täydennetty ja päivitetty alkuperäisestä lähteestä Nissilä & Laitinen (2016, 21) mm.

kulttuuriluotsipaikkakuntien toiminnan järjestäjän internetsivuillaan julkaiseman tai suoraan tiedustellun tiedon pohjalta. Pääsylippujen hinnat ovat luotseille ilmaisia ja toiminta kaikille avointa, ellei erikseen mainittu.

⁶¹ Paikka- tai seutukunta. Tilanteessa, jossa esimerkiksi hankkeen kautta toimintaa tuotetaan useilla eri paikkakunnilla, mutta saman järjestäjän tai hankkeen kautta; on luetteloitu samaan sarakkeeseen.

4	2012	Vantaa	Kulttuuriluotsi	Vantaan kaupunki, kulttuurinen vanhustyö	Maksuton tai alennettu lippu	Kenelle vain, erityisesti suunnattu ikäihmisille. Luotsauskeikkoja myös Helsingin puolelle Kansallisoopperaan.
5		Rovaniemi	Kulttuurikaveri	Rovaniemen seudun Mielenterveysseura ry/Neuvokas, Vapaaehtoistyönkeskus	Normaali	Aiempi nimitys kulttuuriväärti(saattaja)
6	2013	Helsinki	Kulttuurikaveri/Kulturkompis	Helsingin kaupunki, kulttuurivapaa-ajan toimiala. Yhteistyössä sosiaali- ja terveysvirasto.	Maksutta tai alennettuun. maks. 5e hintaan.	Kaikille yli 18-vuotiaille. Mukaan voi ottaa samalla hinnalla maks. 5 henkeä, esim. ystävän tai puolison.
7		Mikkeli	Kulttuurikaveri	Mikkelin vapaaehtoistojien verkosto, Mikkelin kulttuuripalvelut	Normaali	Yli 65-vuotiaille
8		Järvenpää	Kulttuuriluotsi	Setlementti Louhela	Normaali	Ikäihmisille
9		Tampere	Kulttuuriluotsi/Culture Companion	Tampereen kaupunki, kulttuurivapaa-aikapalvelut	Museoihin maksutta ja muutoin alennettuun hintaan	
10	2014	Eura-joki	Kulttuurikaveri	Eura-joen kunta: kulttuurisosaalitoimi	Normaali. Luotsi maksaa lippunsa itse.	Ikäihmisille
11		Lappeenranta	Piristäjä	SPR Piristäjäpalvelu	Normaali	”Ikääntyneet tai muut kulkemiseen apua tarvitsevat”
12		Kouvolaa	Kouvola-kaveri	Kouvolan kaupunki, yhteisöllisyyden edistämisen yksikkö	Normaali. Kouvola-kaveri pääsee ilmaiseksi/edullisesti.	Kutsuttiin aiemmin kulttuurikavereiksi
13		Espoo	Kulttuurikaveri	Espoon kaupungin kulttuuriyksikkö	Maksutta tai alennuslippulla	Kohteena myös

						Helsingissä Suomen Kansallis-oopperan harjoitukset. Omaisen voi ottaa mukaan.
14		Kokkola	Kulttuuriystävä	SPR ystävöimistö	Normaali. Kulttuuriystävälle alennuslippu	
15		Kemi	Kulttuurikaveri	Kemin kriisikeskus Turvapoiju, jota hallinnoi Meri-Lapin mielenterveysseura ry.	Normaali	
16	2015	Imatra	Piristäjä	SPR Piristäjäpalvelu	Normaali. Piristäjille edulliset tai maksuttomat liput	Vanhuksille, myöhemmin mahdollisesti muillekin.
17		Kauhava, Evijärvi, Lappajärvi	Kulttuurikaveri	Aijjoos-toiminta/ Kauhavan seudun Vanhustenkotiyhdistys ry. Taustalla kirjasto ja kulttuuritoimet sekä Kuntayhtymä Kaksineuvoinen.	Normaali. Luotseille enimmäkseen ilmainen pääsy.	Kaikenikäisille, enimmäkseen asiakkaina vanhuksia, vammaisia nuoria ja mielenterveyskuntoutujia.
18		Savonlinna + maa-seutualueet, Heinävesi ja Enonkoski	Kulttuuriluotsi	KultRinki-hanke, koordinoija Savonlinnan Seudun Kolomonen ry.	Normaali. Luotseille vapaa pääsy tai muut paikkakohtaiset etuudet.	Erityisesti ikääntyville ja erityistukea tarvitseville. Resurssien ja paikallisten tarpeiden mukaan muillekin. Hanke päättyy 2017.
19		Pieksämäki	Kulttuurikaveri/kulttuurikummi	Pieksämäen seudun Mielenterveysseura ry/Neuvokas Toimintakeskus	Normaali	Ei erikseen koulutettuja kulttuurikavereita, vaan Neuvokkaan omia koulutettuja vapaaehtoi-

						sia. Toiminta pienimuotoista.
20	2016	Kuortane	Kuortanes-kaveri	Kuortaneen kunta, kulttuuri-, liikunta- ja vanhustoiminta	Normaali	Ikäihmisille. Luotsauskeikkoja vasta vähän.
21		Seinäjoki	Kulttuurikaveri	Seinäjoen kulttuuripalvelut	Normaali	Vanhuksille. Toiminta vielä pienimuotoista.
22		Rauma	Kulttuurikaveri/ Kulturkambraatt	Rauman kaupunki, kulttuuri- ja vanhuspalvelut	Normaali	Ikäihminen
23		Heinola	Kulttuurikummi	Jyränkölän Settlementin Tuttavantupa ja Heinolan kaupungin kulttuuritoimi	Normaali	Pääsääntöisesti niille, joiden osallistuminen ei onnistu ilman tukea: ikäihmiset, liikkumis- ja aistirajoitteiset sekä pitkäaikais-sairaat.

Kuten taulukosta ilmenee, se kuka konkreettisesti voi osallistua mukaan matalan kynnyksen toimintaan, riippuu hieman kaupungista toiseen. Joillakin luotsipaikkakunnilla toiminta on kaikille yli 18-vuotiaille asukkaille avointa, niin luotsajaan kuin luotsattavankin roolissa. Helsingin kaupungin sivuilla kulttuurikaveritoiminta on rajattu hienovaraisen avoimeksi: ”Kulttuurikaveritoiminta on kehitetty avuksi kaikille, joilla kulttuuritapahtumaan lähtemisen kynnys on korkea ja joita yksin lähteminen ei houkuttele tai joille se on vaikeaa”.⁶² Kuvauksessa tulee hyvin esiin se, kuinka kohderyhmällä kulttuuriin osallistumisen kynnys voi olla niin fyysistä kuin sosiaalistakin. Yksinäisyys, turvattomuuden tai vierauden tunne tai se, että ei ole yksinkertaisesti aikaisemmin käynyt kulttuuritapahtumissa, voivat olla myös varsin hyviä syitä tilata kulttuuriluotsi (ibid.).

Mikäli luotsattavaksi osallistumista rajataan, yleisintä se on luotsattavan iän perusteella – esimerkiksi Mikkelissä luotsataan vain yli 65-vuotiaita, monella paikkakunnalla ikäihmisiä: yhteensä 10 järjestäjää 23:sta rajaa luotsattavat vain ikääntyneisiin. Usein silloinkin, kun osallistuminen olisi mainittu vapaaksi kaikille, palvelusta kerrottaessa saattaa olla painotus ”kelle, vain, mutta erityisesti

⁶² Helsingin kaupunki. *Vapaaehtoistoiminta, kulttuurikaveri*.

ikäihmisille.” Toisekseen toimintaa suunnataan usein niin sanotuille erityisryhmille, kuten vanhuksille, liikunta- näkö- ja kehitysvammaisille (avustajineen) sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutujille. Helsingissä houkutellaan myös omaishoitajia yksin tai omaisineen.⁶³ Kaiken kaikkiaan alle puolella luotsipaikkakunnista, 10 paikkakunnalla, toiminnan kuvauksen muotoilu oli pidetty sen verran väljänä, että se mahdollistaa kenenkä tahansa osallistumisen kulttuuriluotsaukseen.

Luotsauskohteiden valikoima sekä maksuttomuus vaihtelevat paikkakunnittain. Vapaaehtoisen kanssa voi kaupungista riippuen lähteä kaksin tai pienessä ryhmässä museoon, teatteriin, konserttiin, taidenäyttelyyn, elokuvaesitykseen tai vaikkapa tanssitapahtumaan.⁶⁴ Etenkin isommilla paikkakunnilla saattaa olla mahdollisuus päästä luotsin kanssa ainakin kaupunginmuseoihin ja -näyttelyihin ilmaiseksi sekä muihin vaihteleviin luotsauskohteisiin alennetulla pääsymaksulla. Parhain tilanne maksuttomuuden suhteen on Helsingissä, jossa hyvin suuri osa tapahtumista on ilmaisia tai enintään viiden euron hintaisia. Kulttuuriluotsipalveluiden järjestäjien tiedonantojen perusteella valtaosalla paikkakunnista kaikki liput ovat normaalihintaisia: 23:sta paikasta 18 ilmoitti lippujen olevan luotsattaville normaalihintaisia. Muutamilla paikkakunnilla, kuten Eurajoella, Kokkolassa, Kouvolassa, Imatralla sekä Savonlinnan ja Kauhavan alueilla myös luotsi joutuu toisinaan maksamaan jotakin lipustaan.⁶⁵ Yhteistä kaikille 23 paikkakunnalle on kuitenkin se, että itse kulttuuriluotsin tilaaminen on maksutonta.

3.2 Luotsitoiminnan organisoituminen ja yhteistyö

Luotsitoimintaa on organisoitu monin eri tavoin: joillakin paikkakunnilla kaupungin tai kunnan kulttuuri- tai vanhuspalvelut ovat ottaneet toiminnan hoitaakseen ja palkanneet tehtävään koordinaattorin. Toinen vahva järjestäjätaho ovat yhdistykset ja järjestöt: paikalliset sosiaali- ja terveysalan yhdistykset (muun muassa paikallinen settlementtiyhdistys tai mielenterveysseura) tai valtakunnallisesti toimiva Suomen Punainen Risti (SPR), jolla on pitkäaikaista kokemusta ystäväpalvelujen koordinoimisesta. Organisoijatahon valinta riippuu paljolti toiminnan suuntaamisesta ja siihen saatavista resursseista: jos luotsausta suunnataan vain ikäihmisille, on palvelun järjestäjänä yleensä joko vanhuspalvelut, paikallinen (ikäihmisten) yhdistys tai SPR.

---

⁶³ Helsingin kaupunki. *Vapaaehtoistoiminta, kulttuurikaveri*.

⁶⁴ Ks. esimerkiksi Jyväskylä.

⁶⁵ Tiedot kerätty paikallisen luotsitoiminnan järjestäjien internetsivujen ja tiedotteiden pohjalta.

Julkinen taho (kaupunki tai kunta) on päävastuussa 11:sta yhteensä 23 luotsipaikkakunnasta. Näistä 11:sta kulttuuripalvelut (tai kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut) hoitavat monen luotsitoimintaa. Kuitenkin vanhusten ollessa pääasiakasryhmänä, kulttuuri- ja vanhuspalvelut tekevät usein yhteistyötä ja vetävät toimintaa yhdessä. Lisäksi useimman toimintaa organisoivan järjestön vahvana taustatukena ovat kaupungit ja kunnat niiden eri yksiköineen.

Kulttuuriluotsitoiminta ohjaa yhteen eri julkisen ja kolmannen sektorin toimijoita, puhumattakaan lisääntyneestä yhteistyöstä alueen kulttuurilaitoksiin ja muihin kulttuurin tuottajatahoihin. Samalla kun kaupunkien ja kuntien hallinnollisten ja sektorillisten rajojen ylittämällä yksiköiden yhteistoimintaa kehitetään jouhevammaksi, edistetään kulttuuripalvelujen tarjonnan tunnettavuutta ja ennen kaikkea luodaan uudenlaista osallisuutta, saavutettavuutta ja hyvinvointia tukevaa palvelua. Kulttuurilaitosten kanssa tehtävää tiivistä yhteistyötä selkiyttämään solmitaan usein yhteistyösopimus, joka mahdollistaa pääsylippujärjestelyt kulttuurikohteissa ja luotsien toisinaan tekemän yleisö- ja kokoelmatyön. Käyttäjien lisäksi myös kulttuuriyksiköt hyötyvät toiminnasta omassa kehittämistyössään: luotsitoiminta auttaa suuntaamaan kulttuurikohteiden yleisötyötä, herättää erityistarpeisten luotsauksien kautta huomioimaan vahvemmin saavutettavuutta kokonaisuutena sekä tarkastelemaan laajemmin yksiköiden suhdetta osallisuutta lisääviin näkökulmiin. Positiivista on myös luotsauksen lisäämä tietoisuus kulttuurilaitosten toiminnasta ja uusien vierailijoiden johdattaminen kulttuurin pariin – lisää tietoa luotsauksen konkreettisista vaikutuksista laitosten kävijämääriin tarvittaneen kuitenkin vielä. Toiminnan suunnittelu yhteistyössä ketterien kolmannen sektorin toimijoiden ja niissä vapaaehtoistyötä tekevien luotsien kanssa houkuttelee kulttuuriin mukaan myös ryhmiä, jotka ovat perinteisesti joutuneet helposti katvealueelle: esimerkiksi tamperelaiset järjestöt ovat saaneet kulttuuriluotsauksen kautta kulttuurin pariin useita mielenterveys-, vanki- ja päihdetaustaisia ihmisiä. Muillakin paikkakunnilla mielenterveysjärjestöt ovat olleet aktiivisia ja saaneet madallettua kynnystä kulttuuriin mielenterveyskuntoutujien ja syrjäytyneiden parissa. Järjestöjen lisäksi yhteistyötä tehdään toisinaan myös seurakuntien kanssa – ainakin Turussa⁶⁶ ja Lahdessa⁶⁷ tästä on ollut kokemusta.

Tulevaisuudessa yhteistyön kehittämisessä keskeistä on pyrkiä viestimään kulttuuriluotsauksen yhteiskunnallisesta merkityksestä niin paikalliselle kuin yhteiskunnallisellekin tasolle (Nousiainen, 2017, 52). Kuntien, maakuntien ja kulttuurilaitosten tasolla on edelleen epätietoisuutta niin koko toiminnasta kuin sen merkittävydestäkin, vaikka kulttuuriluotsaus voi vastata moniin tulevaisuuden

---

⁶⁶ Turussa paikallinen kulttuuriystäväpalvelu sai alkunsa vapaaehtoisen vanhustyön kehittämisryhmän kautta, jossa oli mukana kaupungin lisäksi seurakunnan ja yhdistysten edustajia (Rosenlöf, 2014, 33).

⁶⁷ Lahden toiminta on päättynyt.

kehittämiskohteisiin ja -tarpeisiin varsin suoraan. Esimerkiksi *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025* -julkaisu (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017, 29–31) nostaa esille tarpeen kehittää lisää moniammatillisia yhteistyörakenteita tukevaa palvelutoimintaa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kulttuuritoimen välille. Julkaisu osoittaa myös ylipäättään tarpeita hallinnonalojen väliselle yhteistyölle, joka edistäisi taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja saisi taiteen ja kulttuurin myönteiset vaikutukset leviämään aiempaa laajemmin koko yhteiskuntaan (ibid.). Lisäksi tulevaisuuden muuttuvassa toimintaympäristössä luotsitoiminnalla on oma paikkansa: sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) ja maakuntauudistuksen – kuin myös kulttuurilaitoksiin vaikuttavan kulttuurinvaltionosuusjärjestelmän – muutosten yhteydessä osallistaviin, vapaaehtoisuuteen ja hyvinvointia tukeviin innostaviin käytäntöihin on tarvetta painostaa yhä enemmän. Sote- ja maakuntauudistusten myötä kunnat ovat keskeisessä asemassa asukkaitensa ennaltaehkäisevään hyvinvointiin panostamisessa. Kulttuurilla ja sitä myötä myös kulttuuriluotsauksella on tässä merkittävä tehtävä. Kuntien lisäksi kolmannella sektorilla kulttuuriluotsausta koordinoivat, etenkin sosiaali- ja terveysalan yhteisöt ja järjestöt, voisivat vahvistaa tulevaisuudessa asemaansa kulttuurihyvinvointipalveluiden tuottajina. Kulttuurin valtionosuusjärjestelmän avautuminen laajemmin kulttuurilaitosten ulkopuolisille kulttuurintuottajille avanee myös mahdollisuuksia laajempaan yhteistyöhön pienempien kulttuurintuottajayksiköiden kanssa.

Eri sektoreiden välisten kytkösten lisäksi eri paikkakuntien kulttuuriluotsikoordinaattorit tekevät yhteistyötä, sillä löyhä, valtakunnallinen kulttuuriluotsikoordinaattoriverkosto on muodostettu jakamaan paikkakuntien välillä tietoa, hyviä käytäntöjä, ideointiapua, vuoropuhelua ja vertaistukea toiminnan organisointiin. Yhteisellä verkostoitumisella voidaan luoda myös uusia avauksia ja ideoita eri tasoille: hallintoon, tuotantoon, sisältöihin ja käyttäjien kokemuksiin (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2015, 29). Yhteistyökanavan kautta on mahdollista tiedottaa sopivista koulutuksista niin koordinaattoreille kuin luotsseillekin. Lisäksi luotsipaikkakunnat järjestävät vierailuja toistensa luo, esimerkiksi jyvaskyläläiset ja tamperelaiset kulttuuriluotsit ovat olleet tutustumassa toistensa toimintaan ja paikallisiin kulttuurikohteisiin. Vastaavanlaisissa hankkeissa ja projekteissa työskenteleviä henkilöitä on myös verkotettu yhteistyöhön: esimerkiksi Kulttuuria kaikille -palvelun koordinoiman Kaikukortin parissa työskentelevät henkilöt kuuluvat kontaktien piiriin. Verkosto pitää pääasiassa yhteyttä Facebook-ryhmän ja sähköpostilistan kautta. Osa paikkakunnista on yhteyden pitämisessä huomattavasti aktiivisempia kuin toiset – tähän mennessä toiminnan syntyipaikkakunta Jyväskylä on kantanut suurimman vastuun verkoston ylläpitämisestä.

Verkoston virallistamiselle ja vahvistamiselle on ollut tarvetta, jotta toiminnan jatkamiselle ja levittämiselle saataisiin lisää tukea. Selvitysraportissaan Nousiainen (2017, 52) ehdottaa valtakunnallista luotsikoordinaattoria toiminnan tukemiseen, sillä koordinaattoreiden verkoston aktiivisuus ja pysyvyys ovat olleet epävarmalla tasolla. Harvalla luotsityötä vapaaehtoisesti tai palkallisesti koordinoivalla on ollut aikaa paneutua yhteistyön edistämiseen tai paikallisten yksiköiden tukemiseen. Lisäksi käytäntöjen hajanaisuuden vuoksi toiminnan ydinsisältöjen suhteen olisi rakennettava yhteistä näkemystä (Nousiainen 2017).⁶⁸ Luotsiverkoston epävirallinen hajaannus on näkynyt myös epätietoisuudesta toiminnan levinneisyydestä ja ajankohtaisesta tiedosta aktiivisista luotsipaikkakunnista. Esimeriksi Kemiössä, Lahdessa ja Hangossa toimintaa ei ole enää useampaan vuoteen ollut, vaikka ne luotsipaikkakuntalistauksiin onkin merkitty.⁶⁹ Verkoston väljyydestä kertoo myös se, että muun muassa Kemi, Seinäjoki ja Pieksämäki ovat puuttuneet listauksista, eikä kaikilla paikkakunnilla ole ollut tietoa verkoston olemassaolosta. Tämän vuoksi onkin hyvin mahdollista, että myös tähän tutkimukseen tehdyn koonnin ulkopuolella on edelleen paikkakuntia, joita ei ole vielä ”löydetty”.

3.3 Toiminnan jatkuvuuden haasteet

Kulttuuriluotsitoiminnan jatkuvuuden suurin ongelma vaikuttaisi olevan ylipäätään liian pienet resurssit toiminnan järjestämiseen. Tämä vaikeuttaa toiminnan vakiinnuttamista, joka näkyy myös erilaisina toimintamalleina ja vaihtelevina käyttäjäryhmäkohdennuksina. Luotsipaikkakuntien monimuotoisuuden vuoksi haasteet ovat paikoin osin hieman erilaisia, mutta yhdistäviä tekijöitäkin löytyy. Tämän tutkielman yhteydessä joihinkin kulttuuriluotsipaikkakuntiin⁷⁰ tehtyjen vapaamuotoisten yhteydenottojen perusteella haasteita resurssien puolesta on etenkin pienemmillä paikkakunnilla, jotka ovat usein pyörittäneet toimintaa lyhyemmän aikaa. Toiminnan aloittaminen ja järjestäminen on onnistunut, mutta jatkuvuutta heikentävät esimerkiksi kulttuuriluotsausta koordinoivan henkilön puuttuminen, työntekijän osa-aikaisuus tai sen vapaaehtoisuuspohjaisuus. Myös Nousiaisen (2017) raportissa luotsitoimintaan kohdennetun taloudellisen panoksen vähäisyys koettiin koordinaattoreiden parissa yhdeksi selkeimmistä jatkuvuuden ongelmista ja se kävi ilmi myös

---

⁶⁸ Tätä käsitellään seuraavassa alaluvussa 3.3.

⁶⁹ Ks. esim. Nissilä & Laitinen (2016, 21).

⁷⁰ Yhteyttä otettiin Tampereen lisäksi pääsääntöisesti puhelimitse tai sähköpostitse Jyväskylään, Pieksämäelle, Kuortaneelle, Kemiönsaareen, Lahteen, Hankoon, Savonlinnaan, Evijärven, Lappajärven ja Kauhavan Aijjokseen; Sotkamoon, Porvooseen, Kemiin, Ouluun, Seinäjoelle sekä Lappeenrantaan.

isompien, kauemmin toimintaa harjoittaneiden paikkakuntien kohdalla. Resurssien minimaalisuus ilmenee etenkin siinä, että luotsikoordinaattorin palkkaus on harvoin taloudellisesti mahdollista edes puolikkaalla työajalla. Vuonna 2015 vain viidellä isommalla paikkakunnalla⁷¹ edes puolikas työaika olisi luotsitoimintaan sijoitettujen rahallisten resurssien puolesta ollut mahdollista (ibid.). Näillä paikkakunnilla toiminnan pysyvyys ja aktiivisuus olivat myös suurinta luotsauskeikkojen määrän suhteen – toiminnan jatkuvuus ja vakiinnuttaminen vaikuttaisivatkin vaativan palkatun työntekijän panosta (ibid.).

Yhteydenottojen perusteella niin pienemmällä kuin isommillakin paikkakunnilla luotsattavien houkuttelu ei ole läheskään aina ottanut siipiä alleen. Myös Nousiaisen (2017, 21) kyselyssä luotsauskeikkojen vähäisyys suhteessa luotsien haluun tehdä keikkoja nähtiin haittaavan toimintaa keskimäärin joko jonkin verran tai selvästi. Eniten ongelmia tästä oli toiminnan alussa olevilla paikkakunnilla (ibid.). Todennäköisin syy luotsikeikkojen pieneen määrään on toiminnasta tiedottamisen vähyys, joka johtuu resurssien riittämättömyydestä: luotsitoiminnan markkinointi ei ole tavoittanut tarpeeksi potentiaalisia asiakkaita monilla paikkakunnilla. Tämä kävi ilmi myös tutkielmaan tehtyjen haastattelujen pohjalta. Nousiaisen (2017) arvion mukaan luotsien suuri into toimintaan on toinen syy keikkojen riittämättömyyteen.

Pienemmällä, vähemmän aikaa toimintaa harjoittaneilla paikkakunnilla luotsauksen järjestämisen todellisuuteen vaikuttaa myös kulttuuritapahtumien sekä museoiden tarjonnan vähäisyys. Vaihtoehtojen rajoittuneisuus vähentää houkutusta pyytää luotsausta, jos tarjonta ei osu luotsattavan omiin kiinnostuksen kohteisiin. Museot, näyttelyt ja teatteriesitykset ovat yleensä suhteellisen helppoja ja kiinnostavia kohteita kokeilla yhdessä luotsin kanssa, mutta jos nämä puuttuvat tarjonnasta, innostus lähteä mukaan voi laskea. Etenkin talviaika kuuluu olevan pikkupaikkakunnilla hankalaa aikaa, koska kesäteatterit ja muut kesätapahtumat puuttuvat mahdollisista, jo muutenkin vähäisemmistä, käyntikohteista. Kohteiden pieni määrä vaikuttaa myös siihen, kuinka laajasti kulttuuri määritellään luotsauksessa. Esimerkiksi Evijärven, Lappajärven ja Kauhavan Aijjoos -toiminnassa kulttuuri on ymmärretty laajemmin: niin seurakuntien tapahtumat kuin vaikka yhteinen metsäretki mustikkaan voivat olla asiakkaalle tässä yhteydessä kulttuurisia kokemuksia.⁷² Myös esimerkiksi Lappeenrannassa ja Imatralla luotsataan seurakuntien tilaisuuksiin sekä urheilutapahtumiin.

---

⁷¹ Jyväskylässä, Tampereella, Helsingissä, Rovaniemellä ja Lappeenrannassa (Nousiainen 2017). Jyväskylässä, Tampereella ja Helsingissä on tällä hetkellä jatkuvasti palkattu koordinaattori. Lappeenrannassa yhdyshenkilö on palkattu vuodeksi 2017 (tieto saatu Kyösti Heikkoselta, SPR:n LPR-osasto).

⁷² Puhelinkeskustelu Aijjoos-toiminnan Marja-Liisa Nevalan kanssa.

Etenkin pienemmillä paikkakunnilla ongelmana näyttäytyvät pitkät välimatkat ja julkisen liikenteen puuttuminen. Muutamalla alueella on onnistuneesti saatu purettua liikkumisen esteellisyyttä kulttuuritapahtumiin luotsin tarvittaessa järjestämällä kyydillä tai tarjoamalla tuella julkisissa liikennevälineissä. Esimerkiksi laajalti Savonlinnan maaseutualueella toimivan KultRinki-hankkeen puitteissa on ollut mahdollista tarpeen vaatiessa järjestää myös yhteiskyydityksiä erilaisiin tapahtumiin.⁷³ Monilla paikkakunnilla tätä vaihtoehtoa ei useinkaan ole, eikä luotsin järjestämä kyyditys ei ole mahdollinen. Luotsilla itsellään ei välttämättä ole ajokorttia, autoa tai aikaa kyyditsemiseen, välimatkat ovat liian pitkiä ja kilometrikorvausten mahdollisuus puuttuu kokonaan. Vastuukysymykset kyyditsemisessä myös pohdituttavat: kuka korvaa, jos sattuu esimerkiksi onnettomuus? Aijjoos-toiminnassa⁷⁴ käytännöksi onkin muodostunut todeta kyyditettävän toimivan ”omalla vastuullaan”. Niina Hiltusen (2016, 77) tutkielmassa Seinäjoen kaupungin ja kansalaisyhteiskunnan kumppanuuksien mahdollisuuksista sama kysymys nousi esiin julkisen toimijan vastuun puolelta kaupunkiorganisaation haastatteluissa:

”– tätä kulttuurikaveritoimintaa, haluttiin tämmöselle iäkkäämmälle ihmiselle osoittaa joku kulttuurikaveri. Ja niitä ilmoittautuki niitä kulttuurikavereita sitten, et vois kyytsätä niitä jonnekin, vaikka teatteriin tai minne lie, mutta sitten tuli tää vastuukysymys. Kuka vastaa jos se auto ajaakin kolarin ja sit siellä on se mummo kyytissä? Niin se loppu sitten siihen.”

Nousiaisen (2017) selvitysraportissa koordinaattoreille tehdyssä kyselyssä kolmantena ongelmana näyttäytyi se, että hoitolaitosten henkilöstö ei ole tarpeeksi tietoista luotsitoiminnasta. Tähän tutkielmaan tehtyjen toiminnan järjestäjien yhteydenottojen yhteydessä asiaa ei isolla mittakaavalla ilmennyt, mutta luotsattavat nostivat asian esille. Toiminnan jatkuvuuden tukemisen ja palvelun kysynnän lisäämisen vuoksi hoitolaitosten henkilökunnan tiedottaminen palvelusta on jatkossa tärkeää, sillä hoitolaitoksissa on paljon virkistävää toimintaa kaipaavia, potentiaalisia asiakkaita.

Kulttuuriluotsipalvelu on päätynyt jo muutamalla paikkakunnalla, ainakin toistaiseksi, etenkin toiminnan rahoituksen haasteiden vuoksi. Hangossa luotseja koulutettiin kymmenisen kappaletta Uudenmaan liiton Hangon kaupungille jakaman maakunnan kehittämisrahan (800€) turvin.⁷⁵ Toiminta on kuitenkin tällä hetkellä katkolla.⁷⁶ Sama tilanne on Kauhajoella, jossa Suupohjan Kulttuuriyhdistyksen koordinoima ja opetus- ja kulttuuriministeriön vuosina 2013–2014 rahoittama toiminta päättyi Kulttuurikummi-hankkeen loppuessa (Virolainen, 2015a, 43). Hankkeessa

⁷³ KultRinki kulttuuri- ja liikuntaluotsihanke (2016, 2).

⁷⁴ Puhelinkeskustelu Aijjoos-toiminnan Marja-Liisa Nevalan kanssa.

⁷⁵ Ks. Hangon kaupunki. *Kulttuuriluotsitoiminta käynnistyy Hangossa*.

⁷⁶ Tieto saatu Hangon kaupungin Päivi Melasniemeltä.

rakennettiin yhtenäinen kulttuurikummitoimintapaketti, jota eri tahot saivat järjestää omalla alueellaan muokaten sitä omiin tarpeisiinsa sopivaksi (ibid.). Samalla pyrittiin myös laajentamaan toimintaa vanhuspalvelujen ja sosiaali-, perhe- ja nuorisotyön kentälle (ibid.). Kemiössä luotsitoiminta aloitettiin vuonna 2012, mutta yhteistyöprojekti silloisen Kemiön kunnan kanssa lopatti vähäisen osallistujamäärän vuoksi, vaikka yhteistyötä oli myös paikallisten kulttuuritoimijoidenkin kesken. Nykyisessä Kemiönsaarella on kuitenkin viritteillä uutta kulttuuriluotsaukseen liittyvää toimintaa, joka saataneen liikkeelle vuonna 2018.⁷⁷

Lahden vuonna 2012 kulttuurikummitoimintahankkeen pohjalta alkanut työ päättyi hiljalleen usean uudelleenkäynnistämisyhtiön jälkeen.⁷⁸ Syy toiminnan päättymiselle oli liian vähäinen kiinnostus luotsattavien toimesta (ibid.). Ikäihmisille ja vammaisille suunnattua toimintaa pyöritti Lahden seurakuntayhtymän diakoniatyön vapaaehtoistoiminnankeskus Marian kammari ja Lahden Lähimmäispalvelu yhteistyössä Lahden kaupungin kanssa. Oulussa Vuolle Settlementin suojissa vuonna 2012 käynnistynyt kulttuuriluotsaus päättyi vuoden 2016 lopussa.⁷⁹ Ikäihmisille suunnatulle toiminnalle saadut resurssit eivät olleet tarpeeksi pysyviä, jotta pienimuotoiseksi jäänyttä toimintaa olisi voinut markkinoida luotsattaville laajasti. Vuolle Settlementti kuitenkin jatkaa vapaaehtoistoiminnalla vanhustenystäväpalvelua, jonka turvin pääsee myös kulttuurin pariin.

Porvoossa paikallisen kulttuurikaveritoiminnan pyörittämiseen kehitettiin omanlaisensa malli, jossa Edupoli-koulutuskuntayhtymän sosiaali- ja terveystoimintayhtymän aikuisopiskelijat toimivat osana koulutustaan kulttuurikavereina. Edupolin rooli koordinoinnissa oli suuri: se myös välitti keikkoja eteenpäin, Porvoon kaupungin vanhus- ja vammaispalveluiden sekä kaupungin kulttuuripalveluiden toimiessa taustatukena. Palvelu loppui vuoden 2017 alussa luotsikeikkojen vähäisyyden sekä Edupolin poisjättäytymisen vuoksi. Vuonna 2014 hankerahoituksella käynnistetty Sotkamon kulttuuriluotsihanke päättyi vuoden 2017 alussa hankerahoituksen loppumiseen. Eläkeliiton Sotkamon yhdistyksen koordinoima hanke tarjosi avoimesti kaikille sotkamolaisille kulttuuriluotsien palveluja. Luotsauksen puitteissa järjestettiin muun muassa yhteiskyydityksiä kulttuuritapahtumiin alueella ja lippujen hinnoista sai kohtuullisen hyvin alennusta, sillä osassa tapahtumia lippujen hinnoittelumottona oli: ”vie mukana toinen henkilö, joka ei muuten pääsisi tai lähtisi teatteriin, saatte kaksi lippua yhden hinnalla.” Kulttuuriluotsina sai toimia kuka tahansa kuntalainen, sillä ideana oli, että kuka vain voi innostaa kulttuuritilaisuuteen henkilön, jonka ei yksinään tulisi lähdettyä

---

⁷⁷ Sagalundin museon Li Näse puhelinkeskustelussa.

⁷⁸ Puhelinkeskustelu Lahden seurakuntayhtymän Mervi Rossin kanssa.

⁷⁹ Oulun tiedot täsmäsi Vuolle Settlementin Anne Mustakangas-Mäkelä.

tapahtumiin mukaan. Vaikka toiminta varsinaisesti loppui, hankkeelle perustettu Facebook-sivusto aiotaan säilyttää alueen kulttuuritilaisuuksista ja mahdollisista kimppakyydeistä tiedottamiseen.⁸⁰

Kulttuuriluotsitoiminnan jatkuvuutta kampittaa resurssien yleisen vähäisyyden lisäksi toiminnan rahoituksen muoto: hankeperusteella toiminnan ylläpitämistä on vaikeaa turvata, sillä hankkeiden päättyessä toiminnan jatko on aina vaakalaudalla. Jalkautetut toimintamallit ja -verkot katoavat pian hankkeiden loppumisen mukana. Lisäksi henkilöstövaihdokset hankkeiden päättyessä työllistävät ja kampittavat toiminnan sujuvuutta ja jatkuvuutta. Muun muassa Yussif (2012) mainitsee tärkeäksi luoda luotsauksen pariin strategioita ja toimintatapoja, joilla voidaan turvata toiminta pidemmällä tähtäimellä. Vaikka edellä on listattu kulttuuriluotsihankkeita, jotka ovat tyystin loppuneet tai joutuneet katkolle hankkeiden päättyttyä, on alun alkujaan hankeperusteisen toiminnan jatkamisesta ainakin yksi hyvä kokemus: Hyvinvointia kuntiin ilman rajoja -hanke⁸¹ juurrutti Evijärven, Lappajärven ja Kauhavan alueelle kulttuurikaveritoiminnan, joka hankkeen ensimmäisen vaiheen päättyttyä otettiin mukaan Aijjoos-toimintaan. Koko Aijjooksen, ja samalla paikallisen kulttuurikaveritoiminnan, hallinnoijana jatkaa Kauhavan Seudun Vanhustenkotiyhdistys ry ja rahoittajana Veikkaus⁸².

---

⁸⁰ Tiedot saatu Eläkeliiton Sotkamon yhdistyksen Aila Fjöltiltä.

⁸¹ Ks. Etelä-Pohjanmaan Liitto. *Hyvinvointia kuntiin ilma rajoja*.

⁸² Ks. Aijjoos-toiminta. *Aijjoos-kaveritoiminta*.

4 TUTKIMUSAINEISTO JA METODI

Tässä luvussa tutustutaan tutkimuksen aineistoon ja sen metodeihin. Osion alussa esitellään tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä, teemahaastattelu eli puolistrukturoitua haastattelu, sekä kerrotaan haastateltavien valikoitumisesta ja haastattelujen etenemisestä. Luvussa tuodaan esiin myös kerätty aineisto, pohditaan aineiston anonymisoinnin kautta tutkimusasetelman eettisyyttä sekä sen luotettavuutta tutkimukseen vaikuttaneiden ennako-oletuksien ja niiden mahdollisten vaikutusten kautta. Lisäksi kerrotaan tutkimuksen metodeista sekä niiden toteuttamisesta ja vahvuuksista tämän tutkielman kannalta. Kerätty aineisto analysoitiin teoriaohjaavasti sisällönanalyysin menetelmin.

4.1 Aineistona tutkimushaastattelut

Tässä tutkimuksessa laadullisella aineiston hankinnalla, tutkimushaastatteluilla, voidaan sen vahvuuksien kautta valottaa kulttuuriluotsitoimintaa ja sen merkityksiä käyttäjilleen. Kvalitatiivinen eli laadullinen aineisto viittaa pelkistetyimmillään aineiston (ja analyysin) ei-numeraaliseen muotoon (Eskola & Suoranta, 2005, 13). Numerollisen tiedon kokoamisen sijaan kvalitatiivisen tutkimuksen vahvuus piilee siinä, että sen metodien avulla voidaan saavuttaa ymmärrystä monimutkaisista ilmiöistä, niiden yksityiskohdista ja kontekstista (Mason, 2002, 3). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja todellisuuden moninaisuuden osoittaminen (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara, 2014, 161). Todellisuutta ei voi kuitenkaan pilkkoa mielivaltaisesti osiin, sillä kvalitatiivinen suuntaus olettaa jo lähtökohtaisesti, että muuttujat ovat monimutkaisia, toisiinsa kietoutuneita ja samalla vaikeasti mitattavissa (Glesne & Peshkin 1992). Tapahtuvat muovaavat samanaikaisten, monensuuntaisten suhteiden kautta toisiaan – tämän vuoksi kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdetta on pyrittävä tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsijärvi et al., 2014, 161).

Masonin (2002, 63) mukaan tutkimushaastatteluiden taustalla *ontologisena näkemyksenä* on ajatus ihmisten tiedoista, näkemyksistä, tulkinnoista, kokemuksista ja vuorovaikutuksesta merkittävänä osina sosiaalisen todellisuuden muodostamiseen. Nämä asiat tekevät myös tämän tutkimuksen kohdalla luotsattavien tutkimisesta tärkeää – tutkimalla luotsattavien kokemuksia on mahdollista saavuttaa tietoa todellisuudesta. Tutkimuksen *epistemologinen näkemys* taas pohjaa siihen, että sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta voidaan saada tietoa ihmisten kesken vuorovaikutuksen

pohjalta (Mason, 2002, 64). Tällaista vuorovaikutusta voi olla esimerkiksi toisen ihmisen haastattelu kysymysten esittämisen kautta, aivan kuten tässä tutkielmassa luotsattavien parissa tehdään. Vaikka haastattelujen kautta voidaan saada tietoa tutkitusta aiheesta, haastatteluissa kerrotut kokemukset ja tulkinnat ovat kuitenkin loppujen lopuksi vain haastateltavien kertomia konstruktioita tai rekonstruktioita todellisuudesta, jotka riippuvat ihmisten vuorovaikutuksesta sekä kyvyistä sanallistaa, käsitteellistää ja muistaa asioita (ibid.). Haastattelut eivät näin ollen ole suora heijastus tai suoria totuuksia todellisuudesta, vaan aina tilanteellisia, sosiaalisessa kanssakäymisessä luotuja tulkintoja todellisuudesta (Mason, 2002, 64–65).

Tässä tutkielmassa laadulliseksi aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui tarkemmin ottaen *puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu*. Tuomi ja Sarajärvi (2009) sekä Saaranen-Kauppinen & Puusniekka (2006) näkevät käytännössä puolistrukturoidun haastattelun samaksi kuin teemahaastattelu. Hirsijärven & Hurmeen (2014) mukaan osittain järjesteltyinä ja osittain avoimempina haastatteluina puolistrukturoidut haastattelut (tai teemahaastattelut) sijoittuvat formaaliudessaan täysin strukturoidun lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välille. Teemahaastatteluissa edetään yksityiskohtaisten kysymysten sijaan keskeisten teemojen varassa henkilöiden vuorovaikutuksessa (Hirsijärvi & Hurme, 2014, 48). Teemahaastattelussa korostetaan ihmisten tulkintoja asioista, heidän niille antamia merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät (ibid.). Teemahaastattelu avaa myös haastateltavien elämymaailmaa ja heidän määritelmiään tilanteista (ibid.) Teemahaastatteluissa vastaukset eivät ole rajoitettuja tiettyihin vastausvaihtoehtoihin, vaan kysymykset ovat sen kaltaisia, että haastateltavan odotetaan vastaavan niihin omin sanoin ja omalla tavallaan. Hirsijärven ja Hurmeen (2014, 48) mukaan tämä vapauttaa haastattelun tiukasta tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin.

Teemahaastattelu sopi tutkielmaan hyvin, sillä tarkoituksena oli saada tietoa tietyistä tutkimustehtävään liittyvistä teemoista, joihin pääsi sisälle etukäteen hahmoteltujen, tarkentavien tukikysymysten kautta. Haastatteluiden runko muotoutuikin yhdistämällä alustaviin tutkimuskysymyksiin aiheeseen liittyviä taustateorioita, jotka olivat teemoina tulleet esiin aiempiin aihepiiriin tutkimuksiin tutustuessa.⁸³ Loppujen lopuksi haastattelurunko koostui noin 28 kysymyksestä, jotka muodostivat kaksi isoa pääteemaa: 1) kokemukset kulttuuriluotsipalvelun käytöstä 2) vaikutukset, merkitykset ja osallisuus. Ensimmäinen teema lähestyi aihetta taustoittavina kysymyksinä, joilla pyrittiin johdattamaan aiheeseen ja saamaan selville luotsatun kokemuksia käyttäjänä sekä selvittämään palvelun toimivuutta asiakkaan kannalta. Näin ollen ensimmäinen teema

---

⁸³ Haastattelurunko löytyy tutkielman liitteistä.

toimi taustoittavana kysymyspakettina, mutta myös vastasi tutkimuskysymykseen numero kaksi: miten kulttuuriluotsitoimintaa voisi kehittää? Teeman kaksi alla esiintyvillä kysymyksillä haettiin vastauksia suoraan päätutkimustavoitteeseen⁸⁴ ja ensimmäiseen tutkimuskysymykseen⁸⁵.

Käytännössä haastatteluissa informanteilla oli pääsääntöisesti samat kysymykset,⁸⁶ jotka myös esitettiin jokaiselle likipitään samassa järjestyksessä. Haastattelujen aikana oltiin kuitenkin valmiita vaihtamaan järjestystä ja jättämään joitakin kysymyksiä väliin keskustelun jouhevuuden säilyttämiseksi, mikäli vastaus kysymykseeni ilmeni jo aiemmin. Haastatteluissa tehtiin myös vaihtelevia, tarkentavia ja täsmentäviä lisäkysymyksiä tarpeen mukaan. Lisäksi informanttien annettiin puhua ja nostaa esiin asioita, joita he kokivat tärkeäksi. Koska tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita nimenomaan luotsattavien kokemuksista ja havainnoista luotsipalvelun käytöstä sekä heidän rakentamistaan merkityksistä palvelulle, olisi ollut tarkoitukseltaan keskeyttää teemaan liittyvää avointa pohdiskelua. Lisäksi tutkittavia kannustettiin avoimeen tulkintaan ja merkityksenantoon pyytämällä heitä esimerkiksi kuvaamaan mieleenpainuvinta luotsauskokemustaan.

Tutkimusmenetelmänä haastattelujen suurin hyöty on haastateltavien omien kokemusten, tulkintojen ja äänen saaminen esiin tutkimuksessa, mitkä olivat myös tutkimuksellisia tavoitteita luotsattavien kokemusten selvittämisen kautta. Vaikka haastatteluja ohjattiinkin tiettyjen teemojen ympärille osin etukäteen valmisteltujen kysymysten kautta, oli tutkimustilanteessa mahdollisuus korostaa informantteja subjekteina. Haastateltavat saivat tuoda esille mahdollisimman vapaasti heille tärkeitä asioita ja niiden yhteyksiä luotsaukseen sekä haastattelujen lopuksi heiltä tiedusteltiin, halusivatko he vapaasti kertoa vielä jotakin. Hirsijärvi et al. (2007, 205) korostavatkin, että haastateltava ihminen on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli.

Haastattelututkimuksen kautta on mahdollisuus saada syvällisyyttä aiheen pohdintaan – etuna on syvän, monivivahteisen ja -tahoisen aineiston saaminen verrattuna laajoihin, suuria ihmisryhmiä käsitteleviin, mutta asioita pintapuolisesti kattaviin kyselyihin (Mason, 2002, 65). Tämän kokoisen

---

⁸⁴ Päätaavoite tässä tutkimuksessa on selvittää, voiko kulttuuriluotsitoiminta tukea luotsattavien osallisuutta kulttuurissa.

⁸⁵ Millaisia kokemuksia ja merkityksiä kulttuuriluotsitoiminta tuo luotsattaville ja millaisia vaikutuksia sillä on luotsattavien elämään?

⁸⁶ Selkeä poikkeus kuitenkin tapahtui kahden palvelutalossa asuvan haastateltavan kanssa, sillä heiltä en kysytty kaikkein abstrakteimpia, haastavimpia kysymyksiä. Sen sijaan haastattelujen annettiin soljua vähän vapaammin ja kysymykset olivat napakampia, konkreettisempia ja helpommin vastattavissa olevia. Nämä kaksi vanhusten haastattelua olivat myös lyhyempiä, sillä haastateltavat väsyivät pian ja etenkin toisella haastateltavalla puheentuottaminen oli osittaisen halvauksen vuoksi vaikeaa.

tutkimuksen haitaksi voi sanoa suhteellisen pienen ”otannan”.⁸⁷ Kuitenkin suuren, vertailukelpoisen datan kerääminen ei ollut tutkielmassa itseisarvo, vaan tärkeämpää oli aihepiirin syvempi ymmärtäminen ja luotsattavien omien tulkintojen kuuleminen. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka (2006) toteavat, että keskeistä tutkimuksen ja sen edustavuuden kannalta on enemmänkin se, että tutkija osaa kerätä sisällöllisesti ja määrällisesti sopivankokoisen aineiston. Kyselyiden tekeminen haastattelujen tueksi olisi toki ollut mahdollista, mutta tutkielman suppean luonteen rajaavuuden vuoksi ei ollut mahdollista käyttää molempia aineistonkeruumenetelmiä. Kyselyn etuna olisi ollut suurempi maantieteellinen kattavuus: sitä olisi voinut jakaa eri kulttuuriluotsipaikkakunnille ympäri Suomea. Loppujen lopuksi haastattelut aineistonkeruuna riittivät tutkimuksen tekoon kuitenkin hyvin, sillä tutkielma ei tavoitellut koko Suomen mittakaavaan sopivaa, yleispäteväksi laajennettavaa tietoa, vaan näkökulmaa siihen, millaisia kokemuksia ja tulkintoja yksilöillä aiheesta voi olla. Haastattelu on lisäksi tutkimuseettisesti parempi tapa tehdä tutkimusta kuin esimerkiksi kysely: haastattelu mahdollistaa tutkittaville joustavuutensa vuoksi suuremman vapauden ja kontrollin tutkimustilanteeseen kuin strukturoidummat menetelmät (Mason, 2002, 66). Haastattelutilanteessa tutkittavien oli muun muassa mahdollisuus pyytää avaamaan, tarkentamaan tai toistamaan kysymykset. Tutkittaville tarjoutuu myös reilumpi tilanne kertoa oma tulkintansa aiheesta verrattuna strukturoituihin formaatteihin, joissa vastausvaihtoehdot voivat olla suljettuja (ibid.).

Tutkimuksen onnistumisen kannalta kyselyiden lisäksi strukturoidut haastattelut eivät olisi tässä työssä toimineet, sillä täsmälleen samasta aiheesta ei ole tehty aikaisempaa tutkimusta. Vaikka olisi ollut mahdollista luoda strukturoituja tutkimuskysymyksiä, olisi ollut vaikeaa arvioida ennalta, kuinka haastateltavat tulevat niihin vastaamaan. Tämän vuoksi valmiiden vastausvaihtoehtojen muotoileminen olisi ollut hankalaa ja se olisi työstänyt aineiston monimuotoisuutta. Standardoitujen kysymysten joustamattomuus ei olisi mahdollistanut tutkielmassa ajoittain tarpeen tullutta kysymysten uudelleen järjestelyä ja muokkaamista haastatteluiden kuluessa.

Hirsijärvi et al. (2007, 206) nostavat esiin haastateltavien halun antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, jotka voivat aiheuttaa tulosten luotettavuuden heikkenemistä. Foddyn (1995, 118) mukaan haastateltava haluaa usein esiintyä hyvänä kansalaisena, paljon tietävänä kulttuuripersonana ja moraaliset sekä sosiaaliset velvollisuudet täyttävänä ihmisenä. Tutkimuksessa haluttiin päästä juuri noiden asioiden taakse ja kuulla teemoista, joista usein mielellään vaietaan: esimerkiksi sairauksista, vajavaisuuksista sekä taloudellisesta tilanteesta (ibid.). Aiemmissä selvityksissä

---

⁸⁷ Laadullisessa aineistossa ei yleensä puhuta otoksesta tai näytteestä samassa mielessä kuin tilastollisessa tutkimuksessa. Sen sijaan laadullisessa tutkimuksessa korostetaan näytteen tai tutkimuksen harkinnanvaraisuutta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

kulttuurihyvinvoinnin ja kulttuuriluotsien positiivisesta vaikutuksesta vanhustyössä ilmenneiden kytkösten ⁸⁸ perusteella tässä tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita kuulemaan laajalti erilaisista luotsauskokemuksista, mutta erityisesti haastateltavan toivottiin avaavan taustaansa, mikäli siihen heijastui luotsatun kokemus esimerkiksi vähätuloisena, laitoshoidossa olevana vanhuksena, mielenterveyskuntoutujana tai muutoin yhteiskunnan marginaalissa olijana. Haasteena oli tarjota lyhyessä haastattelukohtaamisessa tila, jossa uskaltaisi avautua ventovieraalle. Loppujen lopuksi useimmat haastateltavista nostivat vaikeat aiheet itse esille ja olivat hyvinkin avoimia taustastaan, jotka vaikuttivat luotsaustilanteisiin. Hieman yllättäen, halu kertoa sosiaalisesti suotavia vastauksia saattoi näkyä eniten parin haastateltavan kohdalla keskusteltaessa luotsauksen kautta saatujen edullisten lippujen merkityksestä heille. Lippujen edullisuus nimittäin voitiin mainita haastattelun aikana useassakin kohtaa ja viitata sen olevan joillekin henkilöille varmasti tärkeä seikka, mutta esitettäessä niistä tarkemman, erillisen kysymyksen; haastateltavat vaikuttivat vähätteleviltä ja varautuneilta asian suhteen. Kuitenkin valtaosa informanteista kertoi suoraan lippujen edullisuuden olevan heille tärkeä ja mahdollistava tekijä kulttuuritapahtumissa käymiseen ja yksi monista kannustimista palvelun käyttämiseen.

4.1.1. Haastateltavien tavoittaminen

Jo aikaisemmissa kulttuuriluotsausta sivunneissa tutkielmissa on nostettu esiin luotsattavien tutkimisen tärkeys jatkon kannalta, mutta samalla tutkimuskohdetta on pidetty liian haastavana luotsattavien tavoittamisen suhteen. Syitä tähän on muutamia: ensinnäkin osa luotsattavista kokeilee palvelua vain kerran tai pari – näin syvempää luotsi-luotsattavasuhdetta ei pääse syntymään (Yang 2015, 134). Toisekseen, osa palvelua käyttävistä on erityisryhmien ihmisistä (palvelukodeissa asuvat vanhuksat, mielenterveyskuntoutujat, vammaiset), joita on vaikea tavoittaa suoraan (ibid.) Myös tässä tutkimuksessa aineiston keräämisessä haasteellisinta oli sopivien haastateltavien tavoittaminen. Haastateltavien löytämiseen tarvittiin sekä Tampereen kulttuuriluotsikoordinaattorin että luotsien apua. Koordinaattorilla oli kyllä tieto luotsattujen määristä ja vierailukohteista, mutta ei varsinaisesti tietoja luotsattavista henkilöistä ja heidän yhteystiedoistaan. Näin ollen luotsit olivat ratkaisevana linkkinä luotsattaviin, sillä heidän kauttaan oli mahdollista tavoittaa luotsisuhteessa jo pidempään olleita henkilöitä, joilla oli enemmän kokemusta palvelun käytöstä. Toinen vaihtoehto haastateltavien

---

⁸⁸ esim. Laitaharju (2012) ja Kaukua (2014).

hankintaan olisi ollut heidän tavoittamisensa luotsivälityksen kautta.⁸⁹ Luotsivälitykseen tulevat etenkin luotsattaviksi haluavien ensimmäiset yhteydenotot, vaikka siihen voivat ottaa yhteyttä jo aiemmin luotattavana olleet.

Haastateltavia ei kuitenkaan päädytty hankkimaan luotsivälityksen kautta, sillä varsinkin ensi kertaa palveluun soittavalla jo yhteydenotto luotsipalveluun saattoi olla itsensä ylittämistä.⁹⁰ Näin ollen välitön haastattelupyynnö välytyksen yhteydessä ei tuntunut toimivalta. Lisäksi jo useamman luotsauskohteen kokeneilla, pidempiaikaisilla luotsipalvelun asiakkaila, oletettiin olevan vahvempi kokemus palvelun toimivuudesta ja sen vaikutuksista heidän elämäänsä. Myös Tuomen & Sarajärven (2002, 85–86) mukaan haastateltavia valitessa on merkittävää, että tutkittavat tietävät tutkittavasta ilmiöstä paljon tai heillä on kertynyt siitä kokemusta, koska tarkoituksena on kuvata tiettyä ilmiötä ja pyrkiä ymmärtämään sitä. Näin ollen luotsivälityksen kautta haastateltavien rekrytointi ei tullut kysymykseen, sillä moni haastateltava olisi tällöin ollut palvelun käyttäjänä vasta-alkaja.

Haaste sopivien haastateltavien tavoittamisessa ratkaistiin niin, että haastateltavien lähestyminen tapahtui luotsien omien sosiaalisten kontaktien kautta. Tampereen kulttuuriluotsikoordinaattori välitti haastateltavien rekrytointiviestiä tutkijan yhteystietoineen eteenpäin kulttuuriluotsien sähköpostilistalle. Aktiiviset kulttuuriluotsit taas veivät viestiä eteenpäin luotsattavilleen ja näin kertyi yhteys kuuteen sopivaan haastateltavaan. Viimeisten haastateltavien tavoittamiseksi tutkimuksesta käytiin kertomassa luotsien kokoontumisessa ja tämän kautta saatiin tieto palvelukeskuksesta, jonka asukkaita oli luotsattu kulttuuriin pariin. Ottamalla yhteyttä palvelukeskuksen sosiaaliohjaajaan saatiin kaksi viimeistä haastateltavaa kasaan. Ainoastaan palvelutalon asukkaiden kohdalla jouduttiin turvautumaan sosiaaliohjaajan tekemään päätökseen, muuten kaikki haastateltavat löytyivät ilman kulttuuripalvelujen työntekijöiden suositteluja tai etukäteen tehtyjä valintoja. Tehdyn ratkaisun avulla voitiin tukea haastateltavien vapaampaa valikoitumista. Tarkoituksenmukaista laadullisissa tutkimuksissa ei kuitenkaan ole haastateltavien täysi sattumanvaraisuus, sillä informanttien valinnan on pyrittävä olemaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 85–86). Tässä tutkimuksessa haastateltavien sopiva valikoituminen taattiin välittämällä haastattelukutsua luotsien sähköpostilistalle.

Haastateltavien anonymiteetin suojaaminen valmiissa työssä oli helpompaa kuin sen varmistaminen, että haastateltavien nimet eivät tulisi haastateltavien rekrytointivaiheessa liian monen ihmisen tietoon, koska sopia haastateltavia jouduttiin utelemaan luotsien kautta. Lisäksi luotsattavien nimiä

---

⁸⁹ Luotsien välittäminen Tampereella tapahtuu kahtena päivänä viikossa luotsivälityksen kautta, jota hoitaa nykyisellään vapaaehtoisten kulttuuriluotsien joukko.

⁹⁰ Tästä lisää aineistoluvussa.

ei haluttu kulttuuripalveluilla työskentelevien tietoon, sillä se olisi voinut heikentää haastateltavien halua puhua rehellisesti esimerkiksi toiminnan kehittämiskohteista tai ongelmista.

4.2 Haastattelujen toteuttaminen ja aineiston esittely

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tai ymmärtämään jotain tapahtumaa ja/tai antamaan teoreettista tietoa jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta, 2005, 61). Tähän päämäärään pyritään analysoimalla suhteellisen pientä määrää tapauksia mahdollisimman tarkasti (Eskola & Suoranta, 2005, 18). Tutkimuksen tieteellisyyttä mitataan tällöin aineiston laadulla, eikä sen määrällä, koska tulkitut tapaukset voidaan nostaa esimerkkinä yleisestä (ibid.). Tämä tulee olla tehtynä teoreettisesti edustavan tutkimusaineiston rajauksen ehdoilla (Eskola & Suoranta, 1998, 65).

Tätä tutkielmaa varten tehtiin kahdeksan kulttuuriluotsatun haastattelua. Haastattelut vaihtelivat kestoltaan reilusta 20 minuutista lähelle tuntia ja 15 minuuttia. Haastattelujen määrä ei ole näin ollen suuren suuri, eikä siitä voi tehdä mittavia yleistyksiä. Kuitenkin tehdyt haastattelut kattoivat syvällisesti tutkittavaa ilmiötä ja antoivat kahdeksan esimerkkiä kulttuuriluotsattavien kokemuksista palvelun käyttämisestä Tampereella. Yhdistettynä teoreettiseen pohdintaan analysoitu aineisto tuo tietoa erityisesti valituista teemoista (luotsattavien kokemuksista ja osallisuudesta kulttuurissa) ja lisää uutta ymmärrystä. Tutkijan tarkoitus ei ole kertoa vain aineistoista, vaan tuoda teoreettisten näkökulmien kautta käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta aineistostaan (Eskola & Suoranta, 2005, 62). Haastatteluista ensimmäiset kuusi pidettiin Tampereen kulttuuripalveluiden kautta Museokeskus Vapriikista vuokratussa tilassa. Tämä tila on erillinen kulttuuriluotsauksen parissa työskentelevien henkilöiden työtiloista, eikä Vapriikin henkilökunnalla ollut tarkempaa tietoa, missä tarkoituksessa haastattelutila oli käytössä. Kaksi viimeistä haastattelua pidettiin tamperelaisessa palvelukodissa, jossa oli varattu huone haastattelujen pitämistä varten. Molemmille palvelukodin asukkaille olisi liikuntarajoitteidensa vuoksi ollut vaikeaa päästä Vapriikkiin haastatteluun.

Kahdeksasta haastatellusta kuusi oli naisia ja kaksi miehiä. Luotsattavien tosiasiallista sukupuolijakaumaa haastateltavat saattavat edustavaa siinä mielessä, että myös Nousiaisen (2017) selvitykseen vastanneista luotsattavista valtaosa oli naisia (70%). Haastateltavat olivat iältään 29–77-vuotiaita. Kuten Nousiaisen (2017) selvityksessä, tässäkin työssä eläkkeellä olevat tai eläkeikää lähestyvät olivat hyvin edustettuina, sillä heitä oli kaiken kaikkiaan viisi kahdeksasta haastateltavasta. Tämä vaikuttaisi olevan luotsipalvelujen käyttäjäkunnassa ylipäätään yleistä, sillä Nousiaisenkin

tutkimuksessa yli 61-vuotiaita oli peräti yli 80%.⁹¹ Positioltaan puolet haastateltavista oli eläkkeellä olevia henkilöitä, mutta joukkoon kuului myös neljä työtöntä, joista osa oli työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntouttavassa työtoiminnassa. Yksikään haastateltavista ei siis ollut haastatteluja tehtäessä varsinaisessa palkkatyössä. Kaikki olivat kokeilleet kulttuuriluotsausta jo useamman kerran, joten toiminnan tuttuuden vuoksi heille oli ehtinyt muotoutua kokemusta ja mielikuvaa palvelun käytöstä. Lisäksi luotsattavilla oli tietoa eri kohteista: kaikki olivat käyneet vähintäänkin museoiden näyttelyissä ja konserteissa ja osa oli päässyt teatteriinkin.

Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeimpiä eettisiä periaatteita ovat yleensä informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys (Hirsijärvi & Hurme, 2014, 20). Hirsijärven et al. (2014, 25) mukaan hyvää tieteellistä käytäntöä voidaan edistää takamaalla ihmisarvon kunnioittaminen. Ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioitus toteutuu esimerkiksi antamalla tutkittavien vapaasti itse päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen (ibid.). Lisäksi osallistuvilta henkilöiltä edellytetään perehtyneesti annettua suostumusta, joka tarkoittaa sitä, että tutkimuksen kulusta kerrotaan haastateltaville ja varmistetaan, että tutkittava on kykenevä ymmärtämään tämän informaation (ibid.). Tässä tutkimuksessa hyvää tieteellistä käytäntöä seurattiin kirjoittamalla tutkittavien kanssa haastattelusopimukset⁹², joiden muotoilemisen tukena käytettiin Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston *Aineistonhallinnan käsikirjaa*. Haastattelusopimusten kirjoittaminen oli tärkeää selvyuden, eettisyyden, läpinäkyvyyden ja vastuullisuuden vuoksi. Lisäksi haastattelusopimukset mahdollisesti lisäsivät haastateltavien luottamusta tutkijaan ja selvensivät sitä, mihin heidän antamaansa haastattelua käytetään ja miten tutkimusaineiston elinkaari muodostuu.⁹³ Ennen haastattelun alkua tuotiin ilmi myös tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja mahdollisuus keskeyttää osallistuminen missä vaiheessa tahansa. Haastattelusopimuksen kirjoittaminen ja siitä keskustelu tarjosivat tilaisuuden informoida haastateltavia johdonmukaisessa ja selkeässä muodossa mahdollistaen samalla informanteille tilaisuuden esittää askarruttavia kysymyksiä tutkimukseen liittyen.

---

⁹¹ 84:sta haastateltavasta.

⁹² Haastattelusopimus löytyy tutkielman liitteistä.

⁹³ Tutkimusaineisto päätettiin olla luovuttamatta arkistoon ja muuhun jatkokäyttöön.

4.2.1 Anonymisointi ja tunnistettavuus

Haastattelusopimusten kirjoittamisen lisäksi erityistä huomiota kiinnitettiin tutkimuksen eettisyyden varmistamiseksi haastateltavien tunnistettavuuden peittämiseen eli *anonymisointiin*. Haastattelujen luottamuksellisuus, työn seuraukset haastateltaville ja heidän yksityisyytensä kunnioittaminen olivat tutkimuksessa tärkeitä asioita. Tarkoitus oli estää synnyttämästä tilanteita, joissa tutkittavat joutuisivat pohtimaan ”mitähän muut haastattelustani ajattelevat” tai ”kehtaanko enää käyttää kulttuuriluotsipalvelua haastattelun jälkeen”. Koska haastateltavien joukossa oli niin syrjäytyneitä, vähävaraisia, mielenterveystoipilaita kuin päihde- ja kriminaalitaustaisiakin, heitä ei haluttu leimattavan taustansa vuoksi. Anonymisointi mahdollisti ilmapiirin, jossa haastateltavat uskaltautuivat puhumaan avoimemmin ja pystyivät tarpeen tullen kritisoimaan toimintaa. Luultavasti uskaltautuminen haastateltavaksi oli myös helpompaa nimettömyyden kautta.

Tutkimushaastattelut pidettiin luottamuksellisina keskusteluina, jotka nauhoitettiin informanttien luvalla. Haastattelun jälkeen nauhoitteet kirjoitettiin auki tekstitiedostoksi litteroimalla. *Aineistonhallinnan käsikirja*⁹⁴ ohjeena pitäen litteroidessa oli yksiselitteistä poistaa suorat tai vahvat epäsuorat tunnisteet tutkielmaan tulevasta tekstistä. Näitä olivat muun muassa nimet ja muut henkilötiedot. Sen sijaan anonyymia eli tunnisteetonta tietoa tavoitellakseen jouduttiin huomioimaan monet haastatteluissa esiin tulleet epäsuorat tunnisteet, jotka yhdistettynä toisiinsa olisivat voineet paljastaa informanttien henkilöllisyyden helposti. Näitä olivat tarkat iät, ammattinimekkeet ja asuinpaikat (alueet Tampereen sisällä), jotka suorissa aineisto-otteissa eli haastatteluiden sitaateissa olisivat kuvailleet liian hyvin haastateltavia etenkin luotsipalveluun liittyville henkilöille. Tarpeen tullen epäsuoria tunnisteita myös karkeistettiin, esimerkiksi esille tulleiden muiden erisnimien kohdalla.⁹⁵

Tunnistettavuuden häivyttämiseksi sitaattien yhteydessä päädyttiin mainitsemaan vain haastateltavien positio. Aluksi pohdinnassa oli myös sukupuolen esiin tuominen sitaattien yhteydessä, mutta koska luotsauksen aktiivinen käyttäjäjoukko Tampereella (luotsit ja luotsattavat) on suhteellisen pieni, päädyttiin vain position säilyttämiseen. Luotsattavan position, kuten ”mielenterveyskuntoutuja” tai ”kuntouttavassa työtoiminnassa” koettiin kertovan useassa kohtaa tärkeää taustatietoa luotsitoiminnasta saaduille kokemuksille, havainnoille ja merkityksille ja siksi ne jätettiin sitaattien yhteyteen. Lisäksi Aineistonhallinnan käsikirjan mukaan ”tieto on anonyymiä eli

⁹⁴ Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston Aineistonhallinnan käsikirja. *Tunnisteellisuus ja anonymisointi*.

⁹⁵ Ohjeena käytetty samaa kuin edellä.

tunnisteetonta, jos tunnusomaiset piirteet (esimerkiksi epäsuorat tunnisteet yhdistettynä) koskevat samanlaisina useampaa henkilöä ja jos katsotaan että henkilöä ei voida tunnistaa huomioiden kohtuullisesti toteutettavissa olevat toimenpiteet.”⁹⁶ Haastatellut henkilöt eivät olleet asemaltaan kovinkaan poikkeuksellisia, vaan samassa väljästi muotoillussa positiossa olevia henkilöitä oli luotsipalvelun käyttäjissä muitakin. Taustamuuttujia tarkasteltiin myös suhteessa toisiinsa ja etenkin haastattelujen sitaateissa käsiteltyjä asioita suhteessa haastatelluista annettuun tietoon.

4.2.2 Objektiivisuus ja ennako-oletukset

Eskolan ja Suorannan (2005, 17) mukaan objektiivisuudella tarkoitetaan omien subjektiivisten uskomusten, asenteiden ja arvostustensa tunnistamista etukäteen. Objektiivisuus on ennen kaikkea omien asenteellisten näkemysten tutkiskelua ja tietoista pyrkimystä välttää puolueellista katsomista suhteessa tutkimuskohteeseensa (Eskola & Suoranta, 2005, 17–18). Laadullisen tutkimuksen objektiivisuuteen kuuluu myös hypoteesittomuus, jolla tarkoitetaan tutkijan vapautta lukkoon lyödyistä ennako-oletuksista tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta, 2005, 19). Tähän on tärkeää pyrkiä tiedostamalla omat ennako-oletuksensa ja sitä kautta myös tutkimuksen esioletukset, vaikka omia havaintoja on mahdotonta irrottaa täysin aikaisemmista kokemuksistaan (Eskola & Suoranta, 2005, 20). Hirsijärven et al. (2014, 161) mukaan tutkijan arvolähtökohdat vaikuttavat, sillä arvot muovaavat sitä, miten pyrimme ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä: loppujen lopuksi tietäjä eli tutkija ja se mitä tiedetään kietoutuvat tiiviisti yhteen. Tutkimuksien tulokseksi voidaan saada vain ehdollisia selityksiä johonkin aikaan ja paikkaan rajoittuen (ibid.). Aineiston olisi hypoteesin ja ennako-oletusten todistamisen sijaan tarkoitus auttaa aineistoa tutkaillessa hypoteesin keksimisessä eli uusien näkökulmien löytymisessä (Eskola & Suoranta, 2005, 20).

Vaikka laadullisessa tutkimuksessa pyritäänkin objektiivisuuteen, tutkijan on silti etukäteen tiedettävä, mitä hän tekee niin teknisestä näkökulmasta kuin tutkijan eettisestä vireestäkin katsoen (Eskola & Suoranta 2005). Erilaisista yleisistä eettisistä ohjeistuksista huolimatta jokainen tutkimus kantaa omia eettisiä ongelmiaan tutkimuksessa tehtyjen valintojen suhteen (ibid.). Tieteellisen ilmaisun kannalta onkin tärkeää pyrkiä perustelemana valintojaan, mutta tutkijan työhönsä tekemiä valintoja ei voi purkaa rationaalisesti loputtomiin, vaan jossain kohdin tulee vastaan tutkijan

⁹⁶Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston Aineistonhallinnan käsikirja. *Tunnisteellisuus ja anonymisointi*.

perustelematon usko tai asenne (von Wright 1970). Loppujen lopuksi ihminen toimii tieteessä usein uskojensa suhteen päämääräkeskeisesti ja pyrkii perustelujensa pohjalta osoittamaan uskonsa todeksi (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 67–68). Tutkimusongelma määrittääkin tutkimustyyppin, -strategian ja -otteen, mutta uskomukset ovat jo vaikuttamassa tutkimusongelmaa muotoillessa (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 68). Tämän takia tämänkään tutkimuksen tutkimusongelman muotoilu ei ole voinut tapahtua teoria- ja arvovapaana, vaan siihen ovat vaikuttaneet esimerkiksi aikaisemmat kokemukset aiheesta (ibid.). Tärkeintä kuitenkin on, että omista kokemuksista ei muodosta asetelmia, jotka rajaisivat jo tutkimuksellisia toimenpiteitä valmiiksi (Eskola & Suoranta, 2005, 19).

Kuten jokaisella tutkijalla, myös tämän tutkimuksen kirjoittajalla on ollut ennakko-oletuksia tutkimuskohteestaan, tässä tapauksessa kulttuuriluotsauksesta ja sen vaikutuksista. Omiin ennakko-oletuksiini ovat vaikuttaneet eniten positiiviset kokemukseni palvelun käyttäjänä, jonka vuoksi niitä on tärkeää avata lyhyesti. Muutettuani Helsinkiin huomasin kaupungin tiedotuslehdessä mainoksen paikallisesta kulttuurikaveripalvelusta ja päätin kokeilla toimintaa, sillä halusin tuntee oloni kotoisammaksi uudessa ympäristössä, löytää lisää paikallisia tuttavuuksia ja myös ammatillisessa mielessä tutustua toimintaan. Kulttuurikaveri-idea solahi myös hyvin kulttuuritarpeeseeni, sillä olin halunnut päästä käymään oopperassa, mutta minulla ei ollut sosiaalista tukea tai seuraa oopperassa vierailuidealleni. Oopperaan menemisessä oli kynnys – jännitin sitä, tuntisinko oloni kovin vieraaksi hieman elitistiseksi kokemassani paikassa, huolimatta siitä, että olin muuten tottunut kulttuurin kuluttaja. Luotsaus auttoi omalla kohdallani uudessa ympäristössä ja sosiaalisessa tilanteessa tuntemaan oloni rennommaksi ja keskittymään itse kulttuurikokemukseen. Koin kynnyksen ylittämisen jälkeen oloni tervetulleemmaksi minulle vieraaksi jääneeseen kulttuurinmuotoon ja osallisemmaksi ihmisjoukkoa, joka käy oopperassa. Omien positiivisten kokemuksieni perusteella ymmärsin toiminnan tärkeyden – jos en kulttuurin suhteellisen suurena kuluttajana rohjennut mennä oopperaan, miltä se mahtaisi tuntua kulttuurista hyvin vähän harrastavalta?

Kokemukseni pohjalta luotsattavien kokemusten selvittäminen kiinnosti minua eniten. Päädyin toissijaisesti valottamaan kulttuuriluotsitoimintaa Suomessa noin yleensä, mutta syventymään ensisijaisesti haastatteluiden kautta tamperelaisten luotsattavien kokemuksiin. Omista havainnoistani johtuen halusin selvittää, voisiko kulttuuriluotsauksen avulla tukea ihmisten osallisuuden kokemusten vahvistumista sekä tunnetta siitä, että jokainen vierailija on tasa-arvoisen arvokas ja haluttu kulttuurin kuluttaja kuin muutkin; vaikka asia vähän etukäteen jännittäisi ja näkymättömät kynnykset olisivat edessä. Kulttuuriluotsauskokemukseni olivat muokkaamassa haastattelurungon muotoa siinä mielessä, että tunsin luotsauspalvelun käytännöt ja osasin kysyä tamperelaisilta niistä paljon tarkentavia kysymyksiä. Kokemukseni olivat silti toissijaisessa asemassa lopullisten

haastattelu- ja tutkimuskysymysten muodostamisessa, sillä ennen kaikkea kysymyksiin ja ajatusteni hioutumiseen vaikuttivat osallisuudesta, kulttuuriin osallistumisesta, kulttuurin saavutettavuudesta, yleisötyöstä ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista luettu tutkimuskirjallisuus. Pidin mahdollisena näiden teemojen linkittymisen luotsauskokemuksiin ja tein haastattelut nämä teorit tausta-aineistonani. Loppujen lopuksi omien kokemuksieni merkitys vaikuttaa tutkimuksellisesti eniten siinä, mitä päädyin tutkimaan sekä mihin keskittymään tutkielmaa rajaamalla. Omista huomioistani huolimatta tutkimuksellisesti pyrin avoimuuteen sekä tarkastelemaan objektiivisesti sitä, millaisia kokemuksia ja vaikutuksia muut käyttäjät saivat luotsauksesta. Tarkoituksenani ei ole toisintaa tutkimuksessa omaa kokemustani.

4.3 Aineiston analysoiminen

Eskolan & Suorannan (2005, 137) mukaan laadullisen aineiston analyysin päämääränä on luoda hajanaiseen aineistoon tarkkuutta ja selkeyttä ja niiden pohjalta tuoda uutta tietoa tutkittavaan asiaan. Analyysin tehtävä on saada aineisto tiivistymään kadottamatta sen sisältämää informaatiota – ja itse asiassa lisätä informaatioarvoa luomalla aineistosta selkeää, yhtenäistä ja mielekästä (ibid.). Analyysin kautta aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä ja samanlaisuutta, mutta myös eroja ja moninaisuutta (Eskola & Suoranta, 2005, 139). Näiden osien avulla aineistosta rakennetaan sanallinen ja selkeä kuva sekä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä (Hämäläinen 1987). Analyysissä pyritäänkin tuottamaan teoreettista tulkintaa ja yleistettävyyttä valitusta ilmiöstä (Mason 2002). Aineiston laadullinen käsittely pohjaa loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto hajotetaan tarkasteltavaksi ensin osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi (Hämäläinen 1987; Strauss & Corbin 1990, 1998). Laadullisessa aineistossa analyysiä kuljetetaan tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa (ibid.).

Perusanalyysimenetelmä, jota käytetään laajasti etenkin laadullisessa tutkimuksessa, on *sisällönanalyysi* (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 91). Sitä hyödynnetään niin yksittäisenä metodina kuin väljästi teoreettisena taustana, jota liitetään eri analyysikokonaisuuksiin (ibid.). Tämän lisäksi useat muut hieman eri nimityksillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat sisällönanalyysiin, jolla tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysiä väljänä teoreettisena kehyksenä (ibid.). Usein tämän kehyksen sisällä analyysin tekniikkoina käytetään esimerkiksi luokittelua, teemoittelua ja tyypittelyä; joita ymmärretään usein myös varsinaiseksi

analyysiksi (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 93). Loppujen lopuksi nämä eivät ole kuitenkaan analyysiprosessista erillisiä vaihteita, vaan osa sen kokonaisuutta.

Koska aineisto oli kerätty teemahaastatteluilla, tutkimuksessa päädyttiin hyödyntämään pääsääntöisesti *teemoittelua* analyysin tekniikkana. Teemoittelu painottaa sisältöä, sitä mitä kustakin aiheesta on kerrottu; kyse on laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 93). Tarkoituksena on siis etsiä tiettyjä, keskeisiä teemoja kuvaavia näkemyksiä (ibid.). Haastattelurunko toimi hyvänä työkaluna aineiston analysoinnissa ja auttoi jäsentämään litteroitua haastatteluaineistoa pala palalta. Koska haastattelurungon luomisessa oli käytetty alun perin aiemmista tutkimuksista kerättyjä teoreettisia näkemyksiä sekä omia kokemuksia, oli aineiston seulominen järkevää myös sen perusteella. Ennen teemoitteluun etenemistä haastattelut kuitenkin litteroitiin, jotta teemoittelun tekeminen helpottuisi. Litteroinnin tasona käytettiin peruslitterointia: litterointi tapahtui sanatarkasti puhekieltä noudattaen. Kuitenkin nostaessa esille haastattelusitaatteja tekstistä jätettiin pois osa täytesanoista (esimerkiksi tota, niinkun, semmonen, että, joo), toistot sekä keskenjääneet sanat ja ilmaukset. Luettavuutta helpotettiin myös lisäämällä hakasulkuihin muutamia sanoja.⁹⁷ Sitaatit ovat tutkimuksessa tärkeä työkalu, sillä niitä voidaan käyttää perustelemaan tutkijan tekemää tulkintaa, sitaatti voi toimia aineistoa kuvaavana esimerkkinä, lainaus voi elävöittää tekstiä tai aineistosta voidaan pelkistäen saada tiivistettyjä kertomuksia, joilla voidaan esitellä aineistosta kumpuavia tyyppejä (Savolainen, 1991, 454).

Teemoittelun ei pidä kuitenkaan tylpistyä pelkäsi sitaattikokoelmaksi, vaan onnistuakseen se tarvitsee teorian ja empirian vuorovaikutusta, tiukkaa aineiston ja teorian yhteyttä (Eskola & Suoranta, 2005, 174–180). Vaikka tämän tutkimuksen aineiston analysoinnissa käytettiin taustalla väljänä kehyksenä sisällönanalyysiä⁹⁸ tuotiin teoriaa lähemmäs aineistoa hyödyntämällä *teoriaohjaavaa analyysiä*. Siinä analyysin tueksi otetaan mukaan teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjaa suoraan tiettyyn teoriaan tai teoriaa voidaan käyttää apuna analyysin etenemisessä (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 166). Teoriaohjaavassa analyysissä aineisto on myös tärkeässä osassa, sillä analyysiyksiköt pohjaavat aineistoon, vaikka aikaisempi tieto ohjaa ja auttaa analyysiä (ibid.). Analyysissä onkin tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, jonka on tarkoitus avata uusia ajatusuria, kuitenkin rakentamatta valmiita kehyksiä, joihin uutta aineistoa vain soviteltaisiin kuten teorialähtöisessä analyysissä (ibid.).

⁹⁷ Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston Aineistohallinnan käsikirja. *Kvalitatiivisen datatiedoston käsittely*.

⁹⁸ Aineisto toimi siis teoreettisen ajattelun lähtökohtana, apuvälineenä ja lähtökohtana tulkinnoille (Eskola & Suoranta, 2005, 145).

Teoriaohjaava analyysi sijoittuu silkan aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin välille: aineistolähtöisyys ja valmiit teoreettiset mallit ovat vuoropuhelussa keskenään (Tuomi & Sarajärvi 2009). Analyysimalli pohjaa abduktiiseen päättelyyn, jossa teoriamuodostus mahdollistuu, jos havaintojen tekoon liittyy joku johtoajatatus tai johtolanka (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 95). Teorian ja aineiston yhdistelyn tuloksena voi syntyä myös kokonaan uutta tietoa, sillä analyysimuodon dialogi teorian ja aineistolähtöisyyden välillä vaikuttaa koko tutkimusprosessin läpi (Tuomi & Sarajärvi 2009). Teoriaohjaavassa analyysissä aineiston hankinta (kuinka tutkittava ilmiö käsitteenä määritellään) on vapaata suhteessa teoriaosan jo tiedettyyn tietoon tutkittavasta ilmiöstä (ibid.). Aineiston analyysivaiheessa edetään ensin aineistolähtöisesti, mutta analyysin loppuvaiheessa palautetaan teoria aineiston analyysiä ohjaavaksi ajatukseksi (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 97). Teoriaohjaavassa analyysissä riippuu tutkijasta, kuinka aikaisin teoria otetaan mukaan analyysiin, ohjaamaan tutkimuksen lopputulosta (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 100). Raportointivaihe on jälleen kuitenkin teoriaohjaavaa (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 98). Teoriaohjaava analyysi pyrkii korjaamaan aineistolähtöisen tutkimuksen heikkouksia. Kuten Tuomi ja Sarajärvi (2009, 166) toteavat, sisällönanalyysin käyttäminen pelkkänä metodina sitomatta sitä mihinkään teoreettiseen kokonaisuuteen ei ole mielekästä. Tämä johtuu siitä, että ei ole olemassa laadullista, neutraalia tutkimusta, joka tuottaisi objektiivisia tutkimustuloksia, kuten aineistolähtöisissä tutkimuksissa on usein virheellisesti ajateltu.⁹⁹

Käytännössä teoriaohjaavuus näkyy tutkielmassa jo teemojen ympärille rakennetun haastattelurungon kautta, sillä sen pohja on rakentunut perustuen aikaisempaan tutkimukseen aiheesta sekä tutkijan omiin kokemuksiin. Haastattelurunko antoi tutkimukseen vastauksia, joita poimittiin analysoitavaksi. Saadut haastatteluvastaukset taas ohjaavat analyysia, samalla kun tutkimuksen taustateoriat ohjaavat poimimaan analysoitavaksi tiettyjä kohtia.

---

⁹⁹ Tuomi & Sarajärvi (2009, 96).

5 KULTTUURILUOTSITOIMINNAN KOETUT MERKITYKSET JA VAIKUTUKSET LUOTSATTAVILLE

Tässä ja seuraavassa kappaleessa analysoidaan kahdeksan teemahaastatteluun pohjautuvaan aineistoon nojaten tutkimuskysymysten kannalta olennaisia asioita. Osa analyysikappaleiden sisällöstä vastaa tutkimuskysymyksiin epäsuorasti – analyysi toimii tällöin taustoittava ja selittävänä tekijänä. Luvun analyysissa painotutaan luotsattavien kokemuksiin merkityksiin ja vaikutuksiin ja näin ollen vastataan tutkimuskysymykseen yksi: millaisia kokemuksia ja merkityksiä kulttuuriluotsitoiminta tuo luotsattaville ja millaisia vaikutuksia sillä on luotsattavien elämään? Samalla kartoitetaan epäsuorasti tutkimuksen päätavoitetta, luotsattavien osallisuuden kokemusten selvittämistä. Toisessa analyysiluvussa¹⁰⁰ painotutaan vastaamaan kysymykseen toiminnan kehittämistä. Tulokset-luvussa analyysi tiivistyy edelleen: siinä vastataan tutkimuskysymyksiin aineistosta tehdyn analyysin pohjalta heijastelemalla teoriaa ja tutkijan omia päätelmiä vahvemmin mukaan aiheeseen. Tämän luvun rakenne pohjaa haastatteluissa käytettyjen pääteemojen ympärille: 1) kokemukset kulttuuriluotsipalvelun käytöstä 2) vaikutukset, merkitykset ja osallisuus. Poiketen haastattelujen teemarakenteesta, tämä luku tiivistyy seuraavaksi: kulttuuriluotsauksen koetut merkitykset ja vaikutukset luotsattaville.

Kaikki haastateltavat pitivät luotsipalvelua ylipäättään positiivisena kokemuksena. Vastauksissa korostuivat luotsauksen herättämät ja tarjoamat vahvat (uudet) kokemukset kulttuurin parissa sekä hyvät vaikutukset omaan elämään. Se, mitä palvelusta saatuina kokemuksina, merkityksinä ja vaikutuksina omaan elämään mainittiin, riippui hieman haastateltavasta toiseen. Luotsattavien puheissa nousi esiin kuitenkin paljon samoja, toistuvia teemoja. Useimmiten mainittujen joukossa oli kulttuurinkulutuksen ja kulttuuritapahtumiin osallistumisen lisääntyminen, jossa kulttuuriluotsin vertaistuki koettiin lisäarvoa tuovana ja kannustava asiana. Kulttuuritapahtumien lippujen edullisuus oli haastatelluille merkittävää ja kulttuuriin osallistumiseen mahdollistava tekijä. Useampikin haastateltava koki kulttuurimakunsa laajenneen, ennakkoasenteiden murtuneen tai uusien mielenkiinnonkohteiden löytyneen luotsauksen myötä. Lisäksi yli puolet haastatelluista oli kokenut tiedonjanssa eri kulttuurilajien sisältöjä kohtaan kasvaneen. Luotsattavien elämänlaatuun ja hyvinvointiin ei vaikuttanut vain tarjottu kulttuurikokemus sinänsä, vaan monet luotsauksen kautta

---

¹⁰⁰ Luku 6, Luotsattavien näkökulma toiminnan kehittämiseen.

yhdistyvät hyvinvointia tukevat asiat. Yksi näistä oli luotsauksen tarjoama sosiaalinen ja yhteisöllinen viire, joka tarjosi osallisuutta tukevia elementtejä.

5.1. Kulttuuriin osallistumisen lisääntyminen

Haastateltavat mainitsivat kulttuuriluotsipalvelun käytön lisänneen heidän kulttuurinkulutustaan ylipäättään, mutta kasvua oli monen kohdalla tapahtunut erityisesti aiemmin vieraammiksi jääneiden kulttuurimuotojen parissa. Luotsaus oli ennen kaikkea aktivoinut informantteja, mutta joidenkin kohdalla selkeästi myös mahdollistanut monia kokemuksia, jotka eivät olleet heidän kohdallaan itsestäänselvyyksiä tai aiemmin lainkaan mahdollisia. Näin ollen luotsaus tarjosi monelle kokonaan uusia kokeiluja tuntemattomiksi jääneiden kulttuurinmuotojen parissa. Toisinaan luotsaus myös mahdollisti kulttuurinkuluttamista elämäntilanteen vuoksi vähentyneen vaiheen jälkeen – ja pääsyn asioiden pariin, joista luotsattava oli nauttinut jo aiemmin.

Se merkitys, et tää on mahollistanu mulle semmosia asioita, mistä tykkään. Mä haluan käydä kuuntelee välillä hyvää musiikkia ja käydä välillä teatterissa. se on mahollistanu asioita, jotka ei välttämättä ois niin itsestään selviä. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Muutama haastateltava oli hurahtanut melko vähäisestä hyvinkin aktiiviseen kulttuurin kuluttamiseen, jossa kaupungin näyttelytarjontaan käytiin tutustumassa, vaikka useita kertoja.

Käydään nuo kaikki taidenäyttelyt, kaikki käydään, aina kun tulee uusi. Siitä lähtien on käyty, kun ollaan tässä oltu. Joissain ollaan käyty kahteenkin kertaan. (eläkeläinen)

Kulttuuriluotsit ovat aktiivisia ”kulttuurivinkkaajia” ja hyvin perillä kaupungin kausittaisestakin kulttuuritarjonnasta. Monella luotsausasiakkaalla tietoisuus tarjolla olevasta, niin pysyvästä kuin vaihtuvastakin, tarjonnasta oli lisääntynyt luotsin kautta. ”Puskaradio” toimi virallista tiedotusta paremmin tavoittavana tiedotuskanavana.

Kyllä se taidekenttä on auennut, että kyllä se on tullut enemmän esiin. Saan siitä aika hyvin vinkkejä, että on uus taidenäyttely. Tää kaveri [luotsi] käy kattoo sen aina etukäteen ja treenaa sen etukäteen ja taustoittaa sen. Sitten vasta mennään sinne, että kyllä, kyllä sitä tietoo on tullu. Sen kautta, puskaradiosta. (eläkeläinen)

Joo! Siis himpun verran enemmän tulee nyt katottua. Joo, laittaa kans enemmän merkille ja kun kulkee esimerkiks kaupungil, niin kättelee vähän enemmän seiniä ja muuta. Kyllä niitä tulee nyt seurattua paremmin. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Esimerkiksi edellinen sitaatti avaa useammankin luotsattavan kohdalla tapahtunutta kulttuurikentän monipuolisuuden avautumista: kyse ei ollut jatkuvasti luotsilta tulleesta kutsusta lähteä kokeilemaan kulttuuritarjontaa, vaan itsenäisestä ”omien silmien avautumisesta”. Kulttuuriaktiivisuuden kasvamisen myötä moni luotsipalvelun asiakas oli herännyt huomioimaan luotsaustapahtumien lisäksi myös kaupungin muita taide- ja kulttuurikentän tapahtumia. Luotsattavaksi ryhtyminen oli synnyttänyt aktiivisuutta ja kiinnostusta ruokkivan kierteen, joka laittoi tarkkailemaan kaupungin kulttuuri- ja taidetapahtumien monipuolisuutta ja laajuutta eri tavalla itsenäisemmin kuin aiemmin.

5.1.1 Kulttuuriluotsin tuoma lisäarvo

Useilla vastaajilla luotsin läsnäolo nousi tärkeäksi tekijäksi kulttuuriin osallistumiseen kannustamisessa ja ylipäättään luotsauskokemusten muodostumisessa. Merkittävää ei ollutkaan vain päästä ”jonnekin kulttuurin pariin”, vaan luotsin tilanteeseen tuoma lisäarvo muodosti olennaisen osan kulttuurikokemukseen vaikuttaneista eri osatekijöistä. Haastateltavien kokemusten perusteella luotsi toimi kulttuurikokemuksessa tiedollista taustaa tuovana kanssakokijana ja rinnalla kulkijana. Merkityksetöntä luotsauskokemuksessa ollut myöskään tieto siitä, että luotsi teki tehtävää vapaaehtoistyönä, ilman mitään varsinaista korvausta.

Luotsit tekee aivan mahtavaa vapaaehtoista työtä, eikä se oo pelkästään siinä, et kohde mihin he menee; vaan se, et tehään paljon sitä taustatyötä ja tehdään paljon muutakin. Se on upeeta, kun ihmiset antaa niin paljon aikaa ilman mitään semmosta vastinetta. (työtön)

Seuraavasta sitaatista huomaa luotsin roolin kahden ääripään välissä: luotsin tiedollista taustaa näyttelyyn tai esityksen taustoihin arvostettiin, mutta hänen ei odotettu toimivan kaikkitietävänä oppaana. Luotsin sija oli enemmänkin vertaisena, läsnäolevana, eteenpäin ohjaavana kanssakokijana, joka jätti luotsattavan omalle tulkinnalle tilaa, mutta tarvittaessa tarjosi taustoitusta ja jopa asiantuntijuutta kulttuurikokemukseen.

Vaikka luotsit ei oo näyttelyissä oppaita – – mutta he osaa kyllä kertoa aika kivasti ja sillain yleisesti, ei kovin tarkasti, eikä tulkiten; mutta sillain kivasti siellä näyttelyissä monista asioista.

Mun mielestä se on kyllä enemmän kuin että menis yksin, ku se toinen osaa kuitenkin vähän enemmän kertoa. (eläkeläinen)

Luotsin sopiva tiedollinen osaavuus, asioihin etukäteen perehtyminen ja heittäytymiskyky rohkaisivat ja loivat välittömän tunnelman esimerkiksi näyttelyyn, jonka aihepiiri oli itselle vieras. Luotsin läsnäolo tuntui turvalliselta.

Tää henkilö, joka meitä luotsaa, taustottaa hyvin. Me oltiin tuossa just Pelimuseota katsomassa, että oli koittanut siitakin ottaa selvää, vaikka ei oo ikinä Joystickiä kädessä pitänyt. Kovasti oli töitä tehny. Ihan kivalta tuntuu, että voi turvallisesti mennä. Sieltä saa aina semmosen ensiavun näihin systeemeihin. (eläkeläinen)

Lisäksi luotsit, nimensä mukaisesti, luotsasivat läpi mahdollisesti hieman uuden ja jännittävän paikan tai tilanteen toimien samalla turvallisena tukena uusia sosiaalisia tilanteita jännittäville. Vieraaseen paikkaan oli helpompi lähteä, kun yksinäinen tiesi jo etukäteen, että joku odottaa paikan päällä. Seuran puute on yleensä yksi suurimmista syistä jättää kulttuurikokemus välistä (Eskola 2014). Lindholmin (2015) mukaan kaverilla on usein jopa suurempi merkitys kuin tapahtuman sisällöllä, lippujen hinnalla tai millään muulla seikalla.

Niin ja se kynnyks lähtee itekseen on ihan erilainen kuin se, että on saa jonkun ihmisen, joka on vastassa täällä [museolla]. (mielenterveyskuntoutuja)

Kyl mä oon nimenomaan just sitä sosiaalista puolta ja kun voi mennä jonkun kanssa, eikä voi sit jännittää niin paljon. Sit kun siinä joku tulee vieressä. Jos yksinään menee, niin saattaa vähän jännittää. Se on hyvä kokemus siitä. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Yksinäisyyden ja sosiaalisen epävarmuuden ehkäisemisen lisäksi luotsien merkitys oli suuri ryhmäluotsausten fasilitaattoreina. Luotsit toimivat ymmärtävinä ryhmänohjaajina, joiden vahvan myötäelämisen kautta tuleva tuki oli tärkeää esimerkiksi ryhmäluotsatun porukan näyttelykokemuksen muodostumisessa.

Vahvimpia kokemuksia oli siel Sara Hildenil. Siel tuli jotenkin niin kovaa semmosia, se oli niin vaikuttava näyttely. Se luotsin toiminta siinä tilanteessa, se eli niin valtavan hienosti mukana. Sai olla yhdessä siin. Siel meitä oli ite asiassa enemmän, meitä oli kuus siellä. Luotsi oli nainen ja me muut oltiin miehiä. Se oli makee kokemus, että kaikki oltiin ihan innoissaan ja luotsikin oli ihan vaikuttunu, että miten mieslauma voi olla ihan pää pilvissä. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Luotsin puoleen voitiin myös kääntyä, jos tukea tai apua tarvittiin taustoittamaan ja avaamaan mietityttämään jääneitä seikkoja kulttuurikokemuksesta. Tähän luotsi oli erityisen tarpeellinen, jos käytiin ensimmäistä kertaa uuden kulttuurilajin tai -kohteen parissa. Luotsi tarjosi läsnäolollaan myös puuttunutta kulttuurista kompetenssia.

Esimerkiksi joku sinfonia ei oo ihan mun juttu, että se oli ehkä enemmän [kynnykseltä tuntuva kokemus]. Mutta kulttuuriluotsin kanssa ei ollu kynnystä, että musta on hyvä, että siinä on joku mukana, joka tietää asioista ja pystyy valottamaan ja kertomaan. Se jotenkin helpottaa sitä tilannetta. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Palvelutalossa asuneiden iäkkäiden haastateltavien kohdalla luotsin merkittävyys korostui luotsin tarjoaman fyysisen tuen ja turvallisuuden kautta, mikä mahdollisti osin halvautuneille luotsattaville tukea esteettömyyteen ja saavutettavuuteen. Molempien ikäihmisten kokemuksen mukaan luotsi ei vain helpottanut liikkeelle lähtemistä ja fyysistä saavutettavuutta, vaan luotsista tuli myös erityinen ”turvallinen olo”, vaikka palvelutaksi oli avustamassa luotsattavia liikkumisessa. Fyysisen avun lisäksi luotsin läsnäolo oli siis merkittävää myös sosiaalisesti: luotsin tietous kulttuurikohteesta teki hänestä erityisen seuralaisen, eikä vain avustajaa tai saattajaa.

Tuntuu turvallisemmalta lähteä. Kyllähän mä oon matkustanu aina, mutta hän oli siinä henkilö, joka tiesi myös vähän jotakin. (palvelutalon asukas)

5.2 Sisäänpääsylippujen edullisuus mahdollistajana

No paras asia on varmaan se edullisuus ja se, että ehkä tulee lähdettyä. (eläkeläinen)

Kaikki haastateltavat mainitsivat enemmän tai vähemmän suoraan kulttuuriluotsauksen kautta saatujen lippujen edullisuuden tärkeyden palvelun käyttämisessä. Tämä ei ollut kellekään ainut syy käyttää luotsausta, mutta se toimi kannustimena, joka oli lisännyt heidän kulttuuritapahtumissa vierailumääräänsä. Haastateltavissa tuntui olevan toimeentulotasoltaan hieman eri tasoisia henkilöitä, mikä vaikutti myös lippujen edullisuuden tärkeyteen. Etenkin erilaisissa kuntoutuksissa oleville ja muille pienituloisille haastateltaville taloudellisen saavutettavuuden huomioiminen oli hyvin merkittävää. Palvelutalossa asuvien iäkkäiden haastateltavien kohdalla luotsauskokemuksesta museoon jäi maksettavaksi vain palvelutaksin hinta. Haastatellut vanhukset mainitsivat asian heille tärkeänä, sillä oma käyttöraha oli hyvin tiukassa.

Pieni hinta kannusti kaiken kaikkiaan luotsattavia lähtemään rohkeammin liikkeelle kulttuurin pariin ja testaamaan uusia kulttuurikohteita. Maksullisiin kulttuuritapahtumiin lähtemistä ei tarvinnut harkita niin paljoa, kun lippujen hinta ei aiheuttanut turhia esteitä. Museoiden näyttelylippujen täysi ilmaisuus mainittiin useissa haastatteluissa hyvänä etuna, joka sai liikkeelle lähestulkoon kaikkiin tarjolla oleviin uusiin näyttelyihin, muiden luotsauskohteiden lisäksi. Luotsihintaiset liput olivat mahdollistaneet osalle haastateltavista vierailut hieman hintavimpiin kulttuurikohteisiin, joihin heillä ei olisi normaalisti muuten ollut varaa. Esimerkiksi teatterissa vierailleille haastateltaville normaalihinnoilla hyvin kalliiksi koettujen teatterilippujen alennettu luotsaushinta oli tärkeä tekijä. Se mahdollisti muutoin ulottumattomiin jääneiden kokemusten tavoittamisen:

Se edullisuus, edullisempi hinta, on iso juttu, jos on pienemmät tulot tai muuta niin, se on tosi hyvä. – – Että monesti on jäänyt itekseen tekemättä, kun on ollu niin kalliit. – – Tai kalliit ja kalliit, sen hintaset liput, että ei oo yksinkertaisesti ollu varaa. Kyllä tää on mahdollistanu monta juttuu. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Haastateltavilta tiedusteltiin myös luotsialennuksen riittävyttä, minkä valtaosa koki sopivaksi itse maksettavaksi jääneiden, alennettujen konsertti- ja teatterilippujen kohdalla.

Ton luotsialennuksen jälkeen ne on kyllä tosi hyvä hintaluokka siihen nähden, mitä ne palvelee, tai mitä se tarjonta on. Ainakin ton teatterin kohalla nään, että se on tosi hyvä se hinta. Siinä ei oo ollu kyllä mitään moittimista. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Vaikka lähes kaikki haastateltavat pitivät luotsialennusta riittävänä, alkoivat 20 euron lähellä ja sen yli hinnoissaan olevat (teatteri)liput koetella taloudellisen sietokyvyn rajoja ainakin erään haastateltavan kohdalla.

Kun se kaupunginorkesterin lippu, kun se on kympin, niin mä pidän sitä sietokyvyn rajoissa olevana. Mutta ollaan me kyllä laskettu mun puolison kanssa, kuinka monta lippua mä voin lunastaa kevät- tai syyskauden aikana. Se, että se teatteri makso vähän enemmän, jäiköhän siitä musikaalilipusta 20 euroa, vai 25 euroako siitä sitten peräti jäi? Olikohan se näytelmä sitten 15 euroa? Se on huomattavasti enemmän. (mielenterveyskuntoutuja)

Vaikka lippujen hinta ei ollut kellekään selkeästi ainoa syy käyttää luotsipalvelua, oli se myös toisille elämäntilanteellisesti ja taloudellisesti ainut keino päästä nauttimaan esimerkiksi teatteriesityksestä. Useat haastateltavat pitivät esimerkiksi normaalihintaisia teatterilippuja oman taloudellisen tilanteensa ulottumattomissa. Ilman luotsausta kalliimmista pääsylipuista ainoastaan tuntia ennen esitystä ilmoille laskettavat hajapaikkojen alennushintaiset liput olisivat tulleet taloudellisesti kysymykseen. Sosiaalisen tilanteen vuoksi ne kuitenkin olivat usein poissa laskuista: esimerkiksi

kaukana keskustasta asuvalle, etukäteen tilattavalla palveluliikenteellä kulkevalle, hieman syrjäytyneelle¹⁰¹ ja aralle ihmiselle, kyseiset liput olivat kaukana ulottumattomissa.

Se teatterilippu monesti on lähtöhinnaltaan aika arvokas ja sitten jos ajattelee, että saisi niitä hajapaikkoja teatterin ovelta – jos sitten löytäisi jonkun tutun, jonka kanssa menisi – niin saako vierekkäisiä paikkoja tai jotain muuta? Tuleeko sinne sitten ilta illan perään lähdettyä jonottamaan sitä edukkaampaa lippua? Ja jos aattelee, että muutenkin on sitten kyse semmosista ihmisistä, jotka ei kovin miellellään lähe ulotoihin paikkoihin. (mielenterveyskuntoutuja)

5.3 Kulttuurisen pääoman kasvaminen ja maun laajeneminen

Siis näitä sinfonioita oli ihan ensimmäisiä kokemuksia, teatterissa oon käynyt tosi vähän, jotain satunnaisesti kertoja. Tää on teatterin kohdalla nostanu tätä [haastateltavan mieltymystä]. Ehkä siinä on just ollut sitä sosiaalista, sosiaalisempaa menoa. Että joku on kertonut siitä näytöksestä, eikä oo tarvinnut vaan itseksensä tuijottaa sitä ymmärtämättä mitään. Kyllä se on, ja siitä on saanu ihan semmosta uutta kipinää siihen teatteriin. Huomattavasti teatterikäynnitkin lisääntyneet. Semmosta, että näkee ihan erilaisia, kun kattoo näitä. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Kulttuuriluotsaus tarjosi monelle haastateltavalle uusia kokemuksia kulttuurin ja taiteen piirissä, jopa aikaisemmin kokeilemattomilta kulttuurin aloilta. Nämä elämykset veivät vieraille, aivan oman mukavuusalueen ulkopuolella olevillekin kulttuurin muodoille. Osalla uudet kokemukset saivat aikaan innostumisen kokonaan uudesta taiteenlajista ja ”silmiä avaamalla” mahdollisuuden oman kulttuurimaun laajentamiseen. Vaikuttavista elämyksistä riitti myös sulateltavaa, vaikka useammaksi päiväksi. Tavallisen, turvallisen kulttuurivierailun piiriin rikkoontuessa ja mentäessä etenkin korkeakulttuuriseksi mielletylle alueelle – joka oli muutamalla luotsattavalla jäänyt erityisen vieraaksi – luotsi tarjosi suojaa, josta tutkailla elitistisiksikin mielletyn maun aluetta. Oma kulttuurimakua laajennettaessa luotsin läsnäolo oli tärkeää sosiaalisen tuen saamisen kannalta.

Kuten alaluvun aloitussitaatista voi huomata, luotsaus vaikutti puhkaisevan taloudellisen saavutettavuuden kynnyksen lisäksi vielä jotakin syvempääkin. Kyse ei ollut luokasta vain sen taloudellisessa mielessä, vaan myös vahvasti sen sosiaalisesta ilmenemismuodosta, jonka suhteen

---

¹⁰¹ Syrjäytynyt-termin käytöstä on noussut valtakansalliskeskusteluja (ks. esim. Laine 2013). Tässä termiä on päätetty käyttää, koska haastateltava kutsui itseään syrjäytyneeksi.

luotsattavalla joko oli tai ei ollut kulttuurista kompetenssia. Makua voidaan kulttuurin viitekehyksessä havainnoida muun muassa Bourdieun (1989) kulttuurisen pääoman käsitteen yhteydessä, johon on viitattu tutkielman teoriaosuudessa. Bourdieun teoria pohjaa ajatukseen siitä, että henkilön yhteiskuntaluokka ja maku ovat yhteydessä toisiinsa. Ylempi yhteiskuntaluokka on perinteisesti halunnut erottua mieltymyksillään muista yhteiskunnan toimijoista ja ”ominut” tiettyjä taiteen ja kulttuurin lajeja itselleen. Osa kulttuurisista makumieltymyksistä taas nähdään enemmän toiselle ääripäälle, työväenluokalle, ominaisemmiksi. Kulttuurinen pääoma on näin ollen laajemmin voimavaroja, ominaisuuksia ja suhteita, jotka vaikuttavat kulttuuristen merkkijärjestelmien kentällä. Näiden keskellä taidetapahtuman epätyypillinen kävijä tuntee itsensä usein kiusaantuneeksi, sillä Bourdieun mukaan taiteella on annettavaa lähinnä niille, joilla on kulttuurista kompetenssia lukea taidetta (Lindholm, 2015, 25). Epätyypilliselle, kompetenssiltaan vähäiselle, kävijälle tämä kasvattaa kynnystä kulttuurin ja taiteen pariin tulemiselle – alempien sosiaaliluokkien jäsenet eivät tunne taidelaitosten kirjoittamattomia sääntöjä ja eivät siksi koe olevansa niissä oikeassa paikassa (Kaitavuori 2009). Bourdieu kehitti teoriansa ranskalaisesta yhteiskunnasta tekemisensä havaintojen pohjalta – suomalaiseseen, perinteisesti vähemmän luokkajakoiseen yhteiskuntaan, sitä ei voida soveltaa yksi yhteen, mutta kylläkin käyttää ajattelun pohjana tarkastellessa yhteiskunnallisia hierarkioita.

Onhan siellä, se ihmismateriaali vähän erilaista, kun mihin on tottunu. Mutta ei se tolei kun menee jonkun mukana, niin se ei oo yhtään enää niin, se myös auttaa siihen kulttuurieroihin tai yhteiskuntaluokitukseen. Ihan mihin vaan. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Eräälle haastateltavalle näyttelyt, teatteri ja klassisen musiikin konsertit tuntuivat kokonaan vieraalta alueelta muun muassa kulttuurierojen ja erilaiseksi koetun yhteiskuntaluokituksen vuoksi. Luotsin avulla kynnys kohteissa vierailuun kuitenkin madaltui ja omaa kulttuurista pääomaa oli helppo rakentaa pikkuhiljaa toisen seurassa. Luotsauksen merkitys ei ole muuttaa sen käyttäjien makumieltymyksiä korkeakulttuurisempaan suuntaan, vaan tarjota tasa-arvoistava mahdollisuus kulttuurin kokemiseen myös niiden kohdalla, joilla kulttuurista kompetenssia ei ole jostain syystä rakentunut niin paljoa. Luotsattavien tausta vaikuttikin merkittävästi siihen, koettiinko kynnystä korkeakulttuurisiksi miellettyihin kulttuurikohteisiin vierailtaessa: vain osa haastateltavista mainitsi luotsin vertaistuen arvon tällaisessa yhteydessä.

Uusien kulttuurikokemusten kuvaamisen yhteydessä esiin nousi luotsauskokemusten ”silmiä avaava” luonne ja niiden vaikuttavuus. Lisäksi luotsausten luonnehdittiin tarjonneen elämään uusia mielenkiinnonkohteita. Eräs haastateltava oli päässyt ensimmäisiä kertoja teatteriin luotsauksen

kautta ja innostus sitä kohtaan oli syttynyt. Luotsattava oli löytänyt oman taiteenlajinsa ja mielenkiintonsa kohteen.

No varmaa elokuvat, mutta sekin on tuossa teatteriskäynnistä jäänyt. Jotenkin päässy mukaan siihen hommaan ja saanu ihan uudenlaisen kytköksen siihen. Että ne on vähän menettäny merkitystään, nyt toi teatterissa käynti on alkanu nousta aika korkeelle. Siinä on jotenkin niin makee, kun niissä on ne live-esiintyjät ja kun sen kontaktin saa ja pääsee siihen näytelmään sisään. Ja kun ne näyttelijät ottaa sitä kontaktia, niin pääsee ihan uudenlaisiin ulottuvuuksiin. Se on alkanu nousee ihan korkeelle. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Syntyneiden elämysten kautta luotsattavan oli mahdollista päästä kulttuurikokemuksissa uudelle tasolle ja kehittää itsestään uusia, erilaisia puolia löytyneiden kiinnostuksenkohteiden avulla. Haastateltava totesi myös olevan mahdollista, että hänestä tulisi jonain päivänä jopa oikeastikin sinfonian ystävä.

Sit ollaan käyty teatterissa, useammassa näytöksissä ja sellokonsertissa, se oli joku slovakialainen sellokonsertto. Ne nimetkin tuntuu niin uskomattomilta, nää ei oo yhtään mun alaa. Mutta mun on pakko sanoo, että mulla on auennu ihan valtavasti uusia juttuja. On päässy iha uudelle tasolle. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

5.3.1 Ennakkoasenteiden murtuminen ja tiedonjanon lisääntyminen

Uudet, uteliaat kokeilut mahdollistivat myös omien ennakkoasenteiden haastamisen. Näitä osalla haastateltavista oli kertynyt etenkin tiettyä kulttuurilajia kohtaan. Luotsattavien haastatteluista kävi ilmi, että luotsauksen kautta hakeuduttiin aktiivisesti laajentamaan omaa perspektiiviä, tietämystä ja kulttuuristen kokemusten kirjoa – omaa kulttuurista pääomaa. Luotsin kanssa nämä kokeilut olivat helppoja saada alkuun – ja mahdollisesti jopa murtaa omat vanhat käsitykset.

Se on kyllä jotenkin niin mainio, että mä oon aina mieltäny, että joku sinfonia tai tämmönen, siis missä on orkesteri tai kaikkia näitä soittimia; että se on semmosta sekametalii, että mä en pysty kuuntelee. Mutta nyt kun on muutaman kerran käyny kuuntelee, nii on tajunnu, että eihän se kaikki ookaan semmosta. Onhan sitäkin, mutta ei kaikki oo. On löytyny ihan hyvää, hyvii juttuikin. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Mä oon eniten saanu semmosia, että kaikkee kannattaa lähtee kokeilee, koska sitä ei aina voi ihan luottaa omiin ennakkokäsityksiin. Kyllähän mullakin oli semmonen vahva, että mua

pyydetään museoon – mä en tykkää. Mä aattelin automaattisesti, että mä en tykkää, kunnes mä menin sinne museoon ja mä yllättäen tykkäsin olla siellä. Siinä on aika usein käyny semmonen efekti nytten, ennakoasenteiden musertuminen on tapahtunu. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Ennakoasenteiden murtumisen jälkeen luotsattava oli jatkanut kulttuurin kuluttamistaan hyvin avoimin mielin ja laajalla skaalalla entisen, lähinnä omaan lempimusiikkimuotoonsa, rajoittuneen valikoiman rinnalla. Luotsauksen avulla oli hyvä jatkaa kokeiluja turvallisen rajatypin ulkopuolellekin.

Ennen mä en käyny juurikaan tasan tarkkaan missään muualla kuin jonkun räpmusiikin keikalla, mutta nyt oon aika laajalti tarkkaillu, et mitä Tampereella tapahtuu ja käyn musiikkitapahtumissa ja käyn taidenäyttelyissä, käyn elokuvissa ja aika laajalti, stand upia jopa kattomassa. Se on sillein avartanu mun silmiä sille, et muutakin on. Ei tarvii aina mennä semmosella tutulla ja turvallisella osa-alueella. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Yllä olevasta sitaatista ilmenee selkeimmin se, miksi kulttuuriluotsitoiminta ymmärretään laajassa mielessä yleisötyöksi¹⁰², jopa ilman Kawashiman (2000, 2006) lajittelun mukaista yleisökasvatuselementtiä¹⁰³. Sitaatin perusteella haastateltavan tiedolliset ja tunnepitoiset valmiudet ovat kehittyneet ja hän on aiemman ei-kävijyytensä sijaan perehtynyt hänelle uusien taide- ja kulttuurilaitosten toimintaan ja osallistunut näiden laitosten perustehtävän toteuttamiseksi tuotettuihin esityksiin ja tilaisuuksiin. Lisäksi luotsaus on tarjonnut mahdollisuuden syventää omaa ymmärrystä taiteen ja kulttuurin sisällöistä. Kahteen edelliseen virkkeeseen on sisällytetty muokattuna Sorjosen & Sivosen (2015, 8) määritelmä yleisötyöstä perustelemaan päätelmää kulttuuriluotsauksesta osana yleisötyön strategiaa. Tärkeää luotsauksen yhteydessä yleisökasvatusta pohdittaessa on se, että yleisökasvatusta ei ymmärretä strategiana, jonka välitön lopputulema olisi se, että luotsattava olisi ”ehdollistettu” tai kasvatettu johonkin haluttuun kulttuurimuottiin. Yleisötyö on ymmärrettävänä paremminkin kulttuuriin saavutettavuuden parantamisena ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamisena – loppujen lopuksi luotsattava voi itse päättää, mitä mieltä hän on tarjotusta kulttuurielämyksestä. Kokemus voi olla yhtä hyvin kielteinen, mutta yleisökasvatuksen mahdollistaman tilaisuuden jälkeen mielipide on rakentunut ennakkoluulon sijaan todellisesta, omasta kokemuksesta.

¹⁰² Yleisötyöstä (ja Kawashimasta) laajemmin alaluvussa 2.6. Kulttuuriluotsitoiminta yleisötyönä.

¹⁰³ Kawashiman (2000, 2006) yleisökasvatuselementtiin voitaneen tähän mennessä jaotella vain luotseille järjestettyjä tilaisuuksia.

Kulttuuriin osallistumisen lisääntymisen ja ennakkoasenteiden murtumisen lisäksi on mahdollista tarkastella tiedonjonon lisääntymistä osana yleisötyön herättämiä luonnollisia kehityskulkuja. Kulttuuriluotsipalvelun käyttäminen herätti useammallakin haastateltavalla syvemmän tiedollisen kiinnostuksen uutta taidelajia kohtaan tai sai luotsattavan syventymään erilaisten esitysten taustojen tutkailuun, muun muassa luotsinsa tarjoaman esimerkin mukaisesti. Vertaisen kokijan tarjoamalla esimerkillä oli tärkeä, inspiroiva tarkoitus, koska luotsia ei ajateltu kaikkietävänä oppaana. Luotsaus oli enemminkin yhdessä oppimista kulttuurin inspiroimassa vuorovaikutustilanteessa.

No on tullu tutkittua vähän enemmän noita, kun mäkin meen kuuntelemaan noita esityksiä niin, jos on semmonen, mitä mä en tiedä, että mä melkein kuuntelen sen etukäteen ja otan selville siitä säveltäjästä ja esittäjästä. Vähän niinkun tää meidän luotsi, että me tiedetään aika lailla samat asiat, kun me mennään sinne. Että kyllä selvitetään, ja sitten keskustellaan siitä. Se on hyvä siinä. (eläkeläinen)

Luotsaus kulttuurin pariin oli usealla haastateltavalla viikon odotettu kohokohta, johon jopa valmistauduttiin, esimerkiksi teatteriesityksen taustoihin tutustumalla. Luotsaus oli tapahtumana paljon enemmän kuin vain kulttuuriesitys *per se*.

Mä pääsin kattoo syksyllä tota Lauri Viita -juttua, josta mä olin niin kauheen innostunu, kun siinä on niin syvällinen se asiasisältökin ja se oli toteutettu niin teknisestikin hienosti. Mä luin etukäteen siitä kaiken, mitä mä sain tietooni. Mä oikein valmistauduinkin siihen. (mielenterveyskuntoutuja)

Luotsatut eivät kokeneet vain tiedonjansansa kasvaneen, vaan myös oppineensa lisää ja syvällisemmin jostakin taiteen tai kulttuurin alueesta. Saadun tiedon koettiin myös avartavan omaa kokemusmaailmaa ja samalla se toimi itsensä kehittämisen keinona.

– – ruokkii kyllä kovasti sitä tiedonhalua niiltä osilta ja se kokemus tuntuu siltä, että on siinä itelläkin semmosta, että oppii lisää. (työtön)

5.4 Elämänlaatu ja hyvinvointi

Sitä huomaa, että nyt mä voin hyvin, ja tämmöset asiat tuottaa mulle hyvinvointia lisää. (mielenterveyskuntoutuja)

Useissa suomalaisissa ja kansanvälisissä tutkimuksissa kulttuurin ja taiteen parissa viihtymisellä on todettu olevan paljon positiivisia terveysvaikutuksia, jotka ovat yhteydessä niin fyysiseen kuin psyykkiseenkin terveyteen sekä pidempään elinikään (mm. Hyypä 2002; Liikanen 2010; Westerlund et al. 2016). Avain asemassa kulttuurin harrastamisen positiivisten terveysvaikutusten suhteen vaikuttaisivat olevan taiteesta ja kulttuurista saadut positiiviset subjektiiviset kokemukset (Crossick & Kaszynska, 2016, 38). Kulttuuritoiminnan tuoma sosiaalisuus, yhteisöllisyys ja yhteenkuuluvuuden tunne vaikuttaisivat olevan myös kytköksissä hyvinvoinnin lisääntymiseen (Hyypä 2002). Aikaisemmista luotsitoimintaa ja sen vaikutuksia elämänlaatuun ja hyvinvointiin sivunneista tutkimuksista Nousiainen (2017, 46) selvityksessä oli tiedusteltu luotsattavien tuntemuksia luotsauksen jälkeen. Enemmistö kyselyyn vastanneista koki luotsauksen virkistäneen heitä paljon (ibid.).

Kaikilta haastateltavilta kysyttiin luotsauksen aiheuttamista mahdollisista positiivista vaikutuksista heidän omaan elämänlaatuunsa ja hyvinvointiinsa. Hyvinvointi ja elämänlaadun paraneminen luotsitoiminnan kontekstissa linkittyi laajalle monisyisinä kokemuksina, joita oli välillä vaikea erottaa tiukasti muista luotsauksen herättämistä tunnelmista. Yleisesti ottaen luotsattavien kohdalla hyvinvoinnin lisääntyminen on sidoksissa kulttuurikokemuksista saatuihin positiivisiin tuntemuksiin. Huomioitavaa kuitenkin on, että luotsitoiminnalla vaikuttaisi olevan selvä lisäarvo kulttuurikokemukseen: hyvinvoinnin lisääntyminen ei ole johtunut vain kulttuurin parissa vietetystä ajasta, vaan on yhteydessä luotsauksesta saatuihin osallisuuden kokemuksiin, sosiaalisuuteen ja yhteisöllisyyteen sekä lisääntyneeseen kulttuurin saavutettavuuteen. Hyvinvoinnin ja elämänlaadun kohoaminen on myös ennen kaikkea yksilöllinen kokemus, joka ei ole erillinen prosessi luotsattavan sen hetkisestä elämäntilanteesta. Kulttuuriluotsauksen etuna on sen mukautuminen asiakkaan elämäntilanteesta kumpuaviin tarpeisiin myös esimerkiksi hyvinvoinnin heikentyessä.

Luotsaus tarjosi kulttuurin ja taiteen kautta normaalista arjesta eroavia, kohottavia hetkiä ja kokemuksia, jotka tuntuivat oman olotilan ja hyvinvoinnin paranemisena. Eräs haastateltava kuvasi tunnetta ”troukseina”, jotka toivat hetkeksi paremman olon. Kulttuurikokemuksen kuvattiin myös tekevän yhtä lailla hyvää kuin lomamatkalle lähtemisen.

Esimerkiksi joku hyvä näyttely tai ne konsertit, on ollu sellasia, et se tekee yhtä lailla hyvää kuin jos sä meet johonkin pienen matkan tekee tai jonkun semmosen. Niin kyllähän, jos se on oikein hyvä ollu, niin siitä tulee oikein hyvänolon tunne. Jos oot saanu siitä itekin pohdittavia asioita, niin kyllähän se on kohottava kokemus. (työtön)

Eräs haastateltava kuvasi luotsauksen tarjoaman hyvinvoinnin oravanpyörän pysäyttäväksi toiminnaksi ja samalla tärkeäksi, harvinaiseksi omaksi ajaksi.

Sinällään se on ainakin todella hyvin vaikuttanu, et se katkaisee ja pysäyttää sen oravanpyörän. Se on mulle hyvin usein semmonen luotsausjuttu, se et se pysäyttää. Joutuu vähän pysähtyy ja saa vähän – miten mä sanoisin, omaa aikaa. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Eräälle luotsattavalle hyvinvointi näyttäytyi luotsauksen tarjoaman toiminnallisuuden kautta. Luotsaus aktivoi ja virkisti rauhallista eläkeläisen elämää, ennen kaikkea mielekkään tekemisen ja uusien kokemusten myötä.

Mä voin kyllä sanoa, että on vaikuttanut, että se on tuonut paljon tämmöistä kivaa, uutta toimintaa. (eläkeläinen)

Palvelutalon asukkaille luotsaus tarjosi kaivattua vaihtelua, sosiaalisuutta ja hetkiä tavata sekä nähdä muita ihmisiä, paikkoja ja asioita. Saadut virikkeet auttoivat ennen kaikkea jaksamaan palvelutalon hyvin samanlaisena toistuvan arjen.

Justiin se, että päästään jonnekin. Täällä tää on melkein semmosta istumista tää vaan. (palvelutalon asukas)

Pari haastateltavaa totesi luotsauksen myös tuoneen heille hyvinvointia sen kautta, että heidän parisuhteeseensakin oli kantautunut hyvää virettä luotsauksen tarjoaman kulttuuriharrastuksen myötä. Toisella haastateltavalla tämä syntyi siitä, että kulttuuriharrastaminen mahdollistui taloudellisesti ja sosiaalisesti luotsauksen avulla tyttöystävän kanssa. Mielenterveyskuntoutuja taas tunsu olonsa paremmaksi päästyään kulttuurivirikkeiden pariin ja positiivisuus ilmeni myös kotioloihin.

Sit siinä on ainakin semmonen välillinen vaikutus, että mun parisuhde pysyy hyvänä. (mielenterveyskuntoutuja)

Taiteen keinoin on mahdollisuus edistää hyvinvointia lisäämällä muun muassa yhteisöllisyyden tunnetta, tasa-arvoa ja toisten ihmisten kohtaamista (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015).¹⁰⁴ Taidelähtöistä hyvinvointityötä onkin käytetty useiden eri kuntoutusryhmien tukena vammaispalveluista aina päihde- ja kriminaaliryöön syrjäytymisen estämisessä ja asiakkaiden omanarvon löytämisen tukemisessa. Taiteen positiiviset vaikutukset terveyden ja hyvinvoinnin saralla ovat todentuneet ennen kaikkea pitkäaikaissairauksien hoidossa, kuntoutuksessa ja sairauden

---

¹⁰⁴ Seuraavassa alaluvussa lisää luotsauksen vaikutuksista osallisuuteen sosiaalisuuden ja yhteisöllisyyden kautta.

kanssa pärjäämisen tukea (Westerlund et al., 2016, 6). Vahvaa hyvinvointiin liittyvää näyttöä on myös saatu mielenterveyspalvelujen saralla, jossa taiteet ovat vaikuttaneet positiivisesti potilaiden itseilmaisun keinoihin, viestintätaitojen parantamiseen sekä perhesiteiden ja itsetunnon vahvistamiseen (ibid.).

Mä oon huomannu, että mä pärjään erilaisten ihmisten kanssa, että se vahvistaa mun sosiaalisia taitoja ja sit kun oppii hyväksymään erilaisuutta, ennakkoluulot vähenee ja muuta tämmöstä. –
– Oppii arvostamaan erilaisten ihmisten työtä ja sen sisältöä ja kaikennäköstä. Se kun saa niitä juttuhetkiä, niin siellä tulee vaikka mitä uusia asioita vastaan ja uudenlaisia näkökulmia. Jos on kattonu johonkin putkeen, niin se putki pikkuhiljaa laajenee. Sinne tulee semmosia erilaisia koloja ja mutkia sinne putkeen. Hei tämmöstäkin voi olla ja tää on ihan mielenkiintoista, vaikka mun ei tarvii sitä hyväksyä, niin jollekulle se voi olla hyvinkin tärkeätä. Eli jos jotain asiaa ei oo hyväksyny, tai pysty hyväksyy; niin silti sen voi suoda toisille. Se maailmankuva laajenee tosissaan, ihan huomaamatta. (mielenterveyskuntoutuja)

Mielenterveyskuntoutujataustaisella luotsattavalla palvelun käyttämisen kautta syntyneet kokemukset vaikuttavat allekirjoittavan taiteen ja hyvinvoinnin väitetyt kytkökset. Haastateltava oli päässyt luotsauksen parissa harjoittamaan sosiaalisen kanssakäymisen taitojaan ja pärjäämistään erilaisten ihmisten kanssa. Hän myös koki suurempaa ymmärrystä, ennakkoluulottomuutta ja myötätuntoa erilaisuutta kohtaan, oli kyseessä sitten maahanmuuttajat, eri kansanryhmät tai taiteenlajin osaajat. Kaikki tämä tapahtui rohkaistumisen ja maailmankuvan laajenemisen kautta. Luotsattava kertoi myös useassa vaiheessa haastatteluaan näyttelyihin ja etenkin teatteriin suuntautuneista luotsauskokemuksista, joissa hän oli taiteen kautta päässyt kanavoimaan ja käsittelemään vaikeita kokemuksiaan ja henkisiä solmujaan. Taide ja ennen kaikkea luotsaaminen oli auttanut häntä ylipäättään niin henkisissä, fyysisissäkin, kuin sosiaalisten tilanteiden pelkoihin ja arkuuteen liittyvissä ongelmissa. Crossick & Kaszynska (2016) nostavat esiin samanlaisia havaintoja kulttuurin suhteen: heidän mukaansa kulttuurilla voi parantaa ymmärrystä omasta elämäkulusta, parantaa empatiakykyä muita ihmisiä kohtaan sekä lisätä arvostusta inhimillisyyden laajuutta ja muita kulttuureja kohtaan (ibid.). Kulttuurin kautta voi myös eläytyen käydä läpi eri elämänvalintoja ja mahdollisia tulevaisuusskenaarioita (ibid.).

Kun mulla on persoonallisuushäiriö, joka on lapsuuden takia kehittyny ja sit muuta, niin voi käydä erilaisia tunnetiloja läpi itte. Se on aika tärkeätä mun mielestäni. Siinä tulee tämmöstä asiaa, että se keventää terveyspalveluja, kun saa lääkityt itsensä muissa yhteyksissä ja pysyy hyvässä kunnossa. (mielenterveyskuntoutuja)

Luotsattava oli saanut luotsitoiminnasta laajasti apua hyvinvointinsa tukemiseen: niin syrjäytyneisyyteen ja psyykkisiin ongelmiin kuin fyysiseen terveyteensä. Hän näki taiteen ja kulttuurin kuluttamisen itsensä lääkitsemisen kannalta kahtiajakoisesti: taide toimi reaktiivisesti ”apteekkina” jo syntyneille oireille, mutta myös proaktiivisesti näkyvissä olevien sairausoireiden ehkäisyyn. Luotsattava painotti sekä kokemiaan psyykkisiä että henkisiä hyötyjä, mutta myös ilmi käyneitä fyysisiä etuja, jotka näkyivät muun muassa verenpaineen laskuna. Sen hän oli saanut selville mittailemalla verenpainetta silloin tällöin luotsauskäyntien jälkeen. Kokemustensa kautta haastateltava toivoi suurempaa panostusta luotsaukseen ja muihin kulttuuripalveluihin, sillä hän näki niiden maksavan itsensä takaisin ja tulevan yhteiskunnalle ylipäättään halvemmaksi kuin jo syntyneiden ongelmien hoitamisen terveydenhuollossa.

Onhan tää, että kun näkee ihmisiä, niin kyllähän se jollain tavalla ruokkii, että haluaa nähdä lisää. Ja sitten ne terveydelliset vaikutukset, siellä mä huomaan verenpainemittarista sen. – Se fyysiseen terveyteen vaikuttaa ja henkiseen terveyteen se vaikuttaa eritoten, joka on munikin kohdalla aika paljon säästänyt sitä, että mä en oo psykiatrian avopoliklinikan palveluita oo tarvinnu nyt kovinkaan paljoo. Todennäköisesti mä oisin nyt semmosessa elämäntilanteessa, että mä käyttäisin niitä paljon enemmän. Se on ihan mun kohdalla ollu säästöä kaupungin budjettiin. (mielenterveyskuntoutuja)

Mielenterveyskuntoutujan edellisen kommentin lopetus on mielenkiintoinen, koska siitä välittyy luotsattavan huono omatunto siitä, että hän rasittaisi kaupungin budjettia terveydenhoidontarpeillaan. Yksilön tulokulmaa voidaan laajentaa sosiaalipoliittiseen keskusteluun ja heijastaa sitä uuteen hallintaan¹⁰⁵ liittyviin kytkösiin. Vuonna 1931 Eino Kuusi (1880–1936) määritteli sosiaalipoliitiikan toimintana, jossa tavoitellaan ihmisryhmien lähentymistä ja luokkavastakohtaisuuksien lieventymistä – ajat ovat tästä muuttuneet, sillä yhtenäisyyttä korostava sosiaalipoliittinen näkökulma on vuosikymmenten kuluessa hämärtynyt (Isola et al., 2017, 4). Vertaisuus ei nimittäin enää sanana yhdisty yhteiskuntaryhmät ylittäväksi suhteeksi, vaan sitä käsitellään lähinnä ongelmaperustaisesti tai ihmiselämän osa-alueena (ibid.) Vertaisohjaajat ja vertaistukihenkilöt ovat puheessa yleisempiä kuin vertaisuus itsessään (ibid.). Luotsitoiminnan tyyppinen kustannustehokas, vertaisuuspohjainen vapaaehtoistoiminta voidaan ymmärtää uuden hallinnan keskustelujen sisälle perinteisten palvelujärjestelmien ja kansalaisyhteiskunnan väliin sijoittuvana osallisuustyönä. Isola et al. (2017, 4) määrittelevät osallisuustyön paikallisesti johdetuksi työksi, joka yhdistää palvelut, elinkeinoelämän, järjestöt ja asukkaat. Uuden hallinnan teorioiden perusteella trendinä on tällä hetkellä vastuun siirtäminen julkiselta hallinnolta sirpaleisesti muillekin toimijoille. Vastuuta omasta

¹⁰⁵ Laajemmin (uudesta) hallinnasta alaluvussa 2.3.2.

hyvinvoinnista on siirretty myös yksilön hartioille: 2000-luvun taitteessa yhteiskuntapolitiikkaan alkoi ujuttautua yksilöä vastuullistava puhetapa (Isolan et al., 2017, 4). Tämän haastateltu mielenterveyskuntoutuja vaikutti sisäistäneen.

Luotsattavan aikaisempi syrjäytyneisyys ja psyykkiset ongelmat ilmenivät muun muassa ajoittaisena sosiaalisena arkuutena ja etenkin ahdistuneisuutena julkisissa kulkuneuvoissa sekä julkisten paikkojen välttelynä. Huonomman psyykkisen vaiheen jälkeen luotsaus oli juuri sopivalla tavalla tarpeeksi tukea sisältävää ja saavutettavaa toimintaa lähteä ulos kotoa. Antoisat luotsauskokemukset uusissa sosiaalisissa ympyröissä olivat vahvistaneet haastateltavan rohkeutta ja itsevarmuutta sekä luoneet innostusta ja kokemuksia omasta kykeneväisyydestä, joita hän ammensi hyvinvointinsakin tueksi.

Mä luulen niin, että mä oisin oottanu pitempään, että mä olisin opetellu kulkemaan kaupungissa. Se paha olo, joka mulla niihin kulkemisiin liitty ja muuta, että se ois mennä ohitte. Niin se ois mennä pitempää. Mutta sitten toisaalta musta tuntuu, kun mulle kävi näin hyvä tuuri, niin tää luotsitoiminta on auttanut mua paljon siihen, että mun on paljon helpompi lähteä sieltä kotoa. Helpompi lähteä semmoseen paikkaan, mistä mä voin saaha tuohon psyykkiseen hyvinvointiin tukea. Se on aika merkittävä tapaus kyllä ollu, että mä oon saanu tapaa niin ihanan ihmisen, kuin tää mun tuttu luotsini on. (mielenterveyskuntoutuja)

Osallistavien taidemenetelmien on todettu vahvistavan osallistujiensa persoonallista ja sosiaalista identiteettiä, omanarvontuntoa ja luovuutta.¹⁰⁶ Mielenterveyskuntoutujalle luotsauksen kautta tarjolla ollut taide ja kulttuuri tarjosivat hyvinvointia herättämällä esimerkkiensä kautta hänen omia taiteellisia ja luovia voimavarojaan oman hyvinvointinsa tukemiseen. Luotsattava oli oman taiteen tekemiseen insiproitumisella saanut lisää itseluottamusta ja onnistunut kohottamaan omaa itsetuntemustaan.

Se [kun luotsitoiminnan kautta näkee kulttuuria] aktivoi ihmisiä siihen omaehtoiseen, oman luovuuden käyttämiseen ja se aktivoi varmaankin ihan tätä niin sanottua tavallista kansaakin. – Sit kun pääsee näiden taiteentekijöiden kulttuuriakin näkee, niin siinä näkee, että nää omatkin luovat voimavarat voi ottaa käyttöön, että se edistäis omaa terveyttä. (mielenterveyskuntoutuja)

---

¹⁰⁶ Esim. Rose & Lonsdale (2016).

5.5 Osallisuus – sosiaalisuus ja yhteisöllisyys

Tässä analyysiosiossa luotsattavien osallisuutta kulttuurissa tarkastellaan sosiaalisen osallisuuden kautta, mikä voidaan nähdä niin yksilön kokemuksellisenä tunteena kuin yhteiskunnallisesta näkökulmasta arvotavoitteeksi ja keinoksi ehkäistä syrjäytymistä sekä mahdollistaa ja tukea kansalaisten osallistumista yhteiskuntaan (Leemann et al. 2015). Koska analyysiosiossa mennään luotsattavien kokemuksiin, osallisuutta pohditaan haastateltavien yksilöllisestä näkökulmasta. Siitä katsottuna sosiaalinen osallisuus on tunneperäinen, henkilökohtainen tai subjektiivinen ilmiö, joka syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (ibid.).¹⁰⁷ Keskeistä on tunne kuulumisesta johonkin yhteisöön tai yhteiskuntaan, mutta myös oma, subjektiivinen oletus vaikutusmahdollisuuksista oman elämän kulkuun (ibid.). Sosiaalisen osallisuuden kokemuksellista luonnetta ei voida määrittää ulkopuolelta, mutta sitä voidaan edistää yksilöiden kohdalla parantamalla muun muassa mahdollisuuksia ja kykyjä yhteiskuntaan osallistumisessa (ibid.). Sosiaalinen osallisuus nivoo käsitteenä yhteen yksilökeskeisen tunteen osallisuudesta ja huomiot osallisuuden sosiaalisesta luonteesta – toiminnassa, tunteissa ja uskomuksissa. Tällöin osallisuus on yksilöllisesti muotoutuva suhde hyvinvoinnin ja resurssien välillä (Isola et al., 2017, 4).

Haastatteluissa osallisuutta lähestyttiin tiedustelemalla luotsattavilta heidän kokemuksiaan luotsauksen sosiaalisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Kysymykset sosiaalisuudesta ja luotsauksen yhteisöllisyyttä luovasta luonteesta vaikuttivat olevan hieman haastaviakin muutamalle haastateltavalle, ehkä kysymysten lievän abstraktiuden vuoksi tai siksi, että haastateltava ei ollut aiemmin pohdiskellut aktiivisesti luotsauksen sosiaalista tai yhteisöllistä luonnetta. Kokemusten erittely ja sanoittaminen saattoivat olla myös hankalaa, vaikka haastattelutilanteessa kysymysaihoita pyrittiin muokkaamaan yksinkertaisemmiksi ja konkreettisemmiksi.

Kaikissa tilanteissa ei ole yksinkertaista erottaa kulttuuriluotsauksesta hyvinvoinnille ja elämänlaadulle koettuja merkittäviä seikkoja yhteisöön kuulumisen tunteesta eikä etenkin sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Loppujen lopuksi kaikkiin näihin osa-alueisiin panostaminen vaikuttaa osallisuuden kokemuksesta edistävästi. Siinä mielessä tässä luvussa tehty jaottelu on keinotekoinen. Tutkimuskirjallisuudessa taidetoimintaan osallistumisen on nähty vaikuttavan terveyteen ja hyvinvointiin, joita vahvistamalla taas voidaan edistää sosiaalista osallisuutta – ihmisten mahdollisuuksia osallistua ja toimia yhdenvertaisina yhteiskunnassa (Westerlund et al., 2016, 6).

---

¹⁰⁷ Sosiaalisen osallisuuden ja ylipäätään osallisuuden käsitettä ja merkitystä tässä työssä on avattu tarkemmin kappaleessa kaksi. Kyseisessä kappaleessa osallisuutta esitellään myös poliittisesta näkökulmasta.

Taiteiden sosiaaliset vaikutukset taas liittyvät yhteenkuuluvuuden ja yhdenvertaisuuden tunteen kasvamiseen ja sitä kautta myös osallisuuden tunteen kehittymiseen. Westerlund et al. (2016, 9) arvioivat taiteiden positiivisten sosiaalisten vaikutusten juontuvan muun muassa sosiaalisen kanssakäymisen lisääntymisestä yksilöiden ja ryhmien tasolla, ilmaisukyvyn lisääntymisestä ja luovuuden vahvistumisesta. Ansion, Furun ja Hounin (2016) mukaan osallistava, matalan kynnyksen taide- ja kulttuuritoiminta vahvistaa sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta itsetuntoa, itseluottamusta, sosiaalisuutta ja yhteisöön kuulumisen tunnetta, mikä vähentää juurettomuutta ja syrjäytymistä. Matalan kynnyksen kulttuuritoimintana myös luotsaus sopii tähän kategoriaan.

Nousiaisen (2017, 43) selvityksessä yhdeksi tärkeimmistä syistä luotsattavaksi hakeutumisessa nousi yksinäisyys. Myös tähän tutkimukseen haastatelluilla tärkeänä asiana luotsauksessa nousi seuran saaminen kulttuuritapahtumiin mukaan. Haastateltavat eivät kuitenkaan eksplisiittisesti kuvanneet itseään yksinäisiksi, mutta valtaosa nosti esiin muilla maininnoilla seuran ja sosiaalisuuden tärkeyden luotsauksessa. Yksinäisyydessä ei olekaan kyse vain ihmissuhteista, vaan laajemmin arjesta ja siihen sisältyvistä mahdollisuuksista kokea osallisuutta sekä kiinnittyä toisiin ihmisiin (Ansio et al. 2016). Yhteisöllinen taide- ja kulttuuritoiminta voi mahdollistaa tällaisen osallisuuden ja kiinnittymisen (ibid.) – kulttuuriluotsaus on siitä yksi esimerkki.

5.5.1 Sosiaalisuus

Luotsauksessa syntynyt sosiaalisuus ja yhteisöllisyys olivat luotsattavien ryhmän sisällä melko yksilöllisiä tuntemuksia ja niitä kuvattiin hyvin eri tavoin: luotsauksen sosiaalista tai yhteisöllistä elementtiä oli välillä vaikea sanoittaa. Syntynyt sosiaalinen vire mainittiin kuitenkin usein teoiksi: se oli mukana esityksessä olemista ja taide- tai kulttuuriteoksesta keskustelua yhdessä. Sosiaalisuus ei välttämättä ollut uusia ystäviä, vaan muita samassa tilanteessa olevia ihmisiä, joiden kanssa jakaa yhteinen kokemus. Sosiaalisuus oli pelkistetyimmillään taiteen ja kulttuurin nauttimista yhdessä. Erään haastateltavan kohdalla se oli luotsin tekemää sosiaalisen tilanteen helpottamista läsnäololla, teosta avaamalla, ja tukemalla ensimmäisessä vierailussa teatterin pariin.

Ehkä siinä [luotsauksessa] on just, ollu sitä sosiaalisempaakin menoa. Että joku on kertonu siitä näytöksestä, eikä oo tarvinnu vaan itsekseen tuijottaa sitä ymmärtämättä mitään. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Sosiaalisuus syntyi syvien ystävyksien sijaan ihmisten välisistä kohtaamisista, joissa voitiin jakaa kulttuuritapahtumasta syntyneitä ajatuksia ja pohtia eri näkökulmia. Vaikka ihmisten taustat ja koetut elämykset saattoivat loppujen lopuksi olla hyvin erilaisia, oli heillä yhteisen kokemuksen vuoksi myös jotain jaettavaa. Yhdessä keskusteleminen auttoi ja toi rentoutta myös vierauden ja ulkopuolisuuden tunteeseen, jotka olivat sosiaalisen kynnyksen aiheita.

Just se semmonen tapahtuma, joka ei sit kauheesti oo sitä omaa alaa, että kun siinä on sit vähän muitakin, niin siinä pystyy keskustelemaan ja saa sit vähän uusia näkökulmia, että se aukee sit paremmin. Että kyllä se sosiaalisuuskin on hyvä sitten siinä. (kuntouttavassa toiminnassa)

Voi jakaa sitä kokemusta ja elämystä, kun mähän en oo millonkaan aiemmin käynyt Filharmonian konsertissa, se on mulle aivan uusi kokemus, ja enhän mä tiedä... Sit kun siel on niitä, jotka on paljon käynyt. He tuntevat teokset etukäteen ja osaavat arvioida, kuinka tää kapellimestari johtaa, jonka orkesteri soittaa. Mulle ne elämykset on vähän toisenlaisia, mutta on hauska jutella niistä. (mielenterveyskuntoutuja)

Luotsaus vaikuttikin kasvattavan sen käyttäjien sosiaalista pääomaa, jolla viitataan sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen, jotka kumuloituvat tuttavuus- ja arvostussuhteisiin.¹⁰⁸ Joidenkin haastateltavien vaikean tai rajoittavan elämäntilanteen vuoksi pääomaa oli kertynyt vähemmän. Vaikka luotsauksen kautta ei olisi sinänsä tutustunut uusiin ihmisiin tai päässyt syvemmin juttusille kenenkään kanssa, moni luotsattava totesi tärkeäksi sen, että sai vain katsella muita ihmisiä ja olla muiden ympäröimänä sosiaalisessa tilanteessa. Tärkeää oli päästä tuntemaan itsensä osaksi jotakin ryhmää – ihmisjoukkoa, joka harrastaa kulttuuria. Palvelutalon asukkaille oli erityisen merkityksellistä ja virkistävää olla osana normaalia arkea, jossa on mahdollista kulkea ja liikkua laitosasumisen arjen ulkopuolella. Luotsauksesta sai vaihtelua kapeaan elämänpiiriin.

Kyllä siel hauskaa on kuunnella ja katsella ihmisiä. Olla mukana siinä tilanteessa. (eläkeläinen)

Yhdessä koetut kulttuurikokemukset mahdollistivat myös helposti spontaanit keskustelut, jotka syntyivät esimerkiksi esityksen aihepiirin liepeiltä mieleen kummunneista ajatuksista. Luotsin (ja toisten luotsattavien kanssa) oli mahdollista jakaa ja käsitellä yllättävänkin vaikeita kokemuksia.

Mä oon päässyt puhua ihmisten kanssa jonkun verran, semmosista asioista, kuten oman isoäidin kuolema tai tämmönen. (kuntouttavassa työtoiminnassa).

¹⁰⁸ Bourdeau (1989) mukaan näillä sosiaalisiin suhteisiin kuuluvilla sisä- ja ulkopiiriin jakamisilla on usein myös taloudellista merkitystä.

Luotsauksen sosiaalinen luonne sekä uusien ihmisten kohtaaminen tarjosivat erilaisia ajattelun aiheita ja mahdollisuuksia omien näkökantojen tarkistamiseen sekä erilaisuuden laajempaan hyväksymiseen. Tärkeitä eivät olleet kasvoihin yhdistyvät nimet tai uudet kontaktit puhelimen muistiin ilmaantuneiden numeroiden muodossa, kuten eräs luotsattava totesi. Niitä tärkeämpiä olivat vieraiden ihmisten kokemusten luo vieneet keskustelut, jotka avasivat portteja uusiin näkökulmiin. Aiemmin syrjäytyneelle haastateltavalle luotauksessa saadut kohtaamiset ja keskustelut olivat merkittäviä hänen matkallaan sosiaalisesta eristyneisyydestä takaisin ihmisten pariin. Haastateltava koki luotauksen voimavaraksi, joka voisi nostaa hänet taas uudelleen ”pinnalle”, mikäli hän rupeaisi syrjäytymään uudelleen.

Mä oon tavannu siellä niin ihania ihmisiä. Jos mulle tulis se, että mä uudestaan rupeisin syrjäytyä ja sit kun sieltä tulee hakee ylös, niin kyllä mä varmaan rupeisin uudelleen hakee tätä toimintaa. Vaikka siellä on semmosia ihmisiä, joista tiedän etunimee ja kasvoja osaan yhdistää, mutta mitä juttua on tullu ihmisten kanssa, niin mulle tulee enemmänkin mieleen se, mitä ihmisen pään sisällä liikkuu. Siellä on kyllä tullu semmosia keskusteluja vastaan, että kyllä mä niitä varmaan kaipaan koko loppuelämäni, että semmosia hetkiä täytyy löytyä. (mielenterveyskuntoutuja)

Syntynyt sosiaalisuus ei ollut vain keskusteluja, uusia tuttavuuksia ja tunteiden sekä kokemusten jakamista, vaan myös konkreettisesti sitä, että elämässä oli enemmän sisältöä ja sosiaalisia tapahtumia. Yksinäisiä ja hiljaisia hetkiä jäi arkeen vähemmän.

On tullu semmosta, vähän enemmän niitä tapahtumiinkin. Menoo illalle, tai onko se sit päivällä, millon...Joo, on se [sosiaalisuus] kyl lisääntyny huomattavasti. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Yksinäisyyttä tai syrjäytymistä kokeneille luotsaus tarjosi osallisuuden kokemuksia sosiaalisella ja yhteisöllisellä vivahteellaan. Koska luotsin kanssa ei ole ”seurusteluvelvollisuutta”, sosiaalisesti aralle ihmiselle yhdessä kulttuurista nauttiminen antaa keinon tehdä jotain toisen ihmisen kanssa – helposti yhdessä kokiensa, mutta turhaan jännittämättä.

Varmaan semmonen ihminen, joka on yksinäinen, eikä lähtis yksin, niin on helppo pyytää luotsi mukaan. Eikä siinä oo mitään semmosta seurusteluvelvollisuutta, että ne on yleensä semmosia aika mukavia ja avoimia ihmisiä. (eläkeläinen)

Luotsausta voi pitää suhteellisen helppona keinona saada yksinäisiä tai syrjäytyneitä ihmisiä jälleen mukaan yhteiskuntaan ja sosiaalisesti osalliseksi. Toisaalta luotsattavaksi hakeutuminen vaatii kuitenkin usein luotsattavan omaa aloitetta ja näin ollen suhteellisen hyvää kuntoa kulttuurin pariin pääsemiseksi. Mielenterveyskuntoutuja oli kuitenkin kokenut luotsauksen auttaneen lyhentämään

hänen matkaansa syrjäytyneisyydestä jälleen muiden ihmisten pariin. Kulttuuriluotsaus oli hyvä paikka harjoitella omia sosiaalisia taitojaan ja juuri sopivan verran siihen haastavaa.

Kyllä sillä aika iso merkitys on ja siinä elämäntilanteessa, missä mä olin, niin sanoisin, että se oli aika käänteentekevä merkitys ollu siinä mielessä, että se on lyhentäny mun matkaa sieltä syrjäytyneisyydestä siihen, että mä uskallan lähteä uusien, erilaisten ihmisten tykö. (mielenterveyskuntoutuja)

5.5.2 Yhteisöllisyys

Yhteisöllisyys näyttäytyi enimmäkseen samaan porukkaan kuulumisen tunteena ja luotsattavien hajanaisen hiljaisena yhteisönä, jossa muutkin olivat hakemassa samalla tavalla seuraa kulttuurin pariin sekä liikkeellä näyttelyiden ja esitysten perässä. Välillä luotsattavat myös törmäsivät kulttuuririennoissa ja keskustelivat kulttuuritarjonnasta ja mahdollisista seuraavista kohteista. Kulttuurivinkkaaminen oli helppo tapa aloittaa keskustelut ventovieraan kanssa.

Ehkä siinä on semmonen, että mä oon päässy sisälle tämmöseen...yhteyteen. -- Mä en oikein osaa kuitenkaan eritellä sitä. Mutta kyllä, tavallaan mukana sillein siinä, että on seuraa. Mitäs täällä on menoo ja on sillein ahaa, tonnekin vois mennä. (eläkeläinen)

Tärkeää oli ihmisten kasvojen tunnistaminen ja ”hyvänäpäiväntutuksi” tuleminen, joka loi turvallisuuden tunnetta ja sidosta ventovieraiden välillä. Luotsauksen kautta hyvinkin erilaisissa elämäntilanteissa olevat henkilöt kohtasivat ja spontaanit keskustelut madalsivat raja-aitoja eri taustoista tulevien ihmisten kesken, ”luotsattavien yhteisön” sisällä.

Kun menee niissä tapahtumissa ja on tavannu niitä muitakin luotseja siellä niin, tavannu muitakin ihmisiä. Kyllähän siinä, hekin on ollu tosi rentoja ja avoimia, niin kyllähän siinä on tullu semmonen olo, että ok, nää on tätä samaa porukkaa. (kuntouttavassa toiminnassa)

Eräs luotsattava odotti aina ennen luotsausta innostuneesti, keitä muita luotsattavia hän tällä kertaa pääsisi tapaamaan. Häntä viehätti eniten tavattujen ihmisten erilaisuus ja kohtaamisten moninaisuus.

Ihan ilmiselvästi mä oon ruvennu huomaan, että mä oon siellä luotsattavien porukas tullu hyvänäpäiväntutuks sellasten ihmisten kanssa, joita en ois varmaan ikinä missään muualla tavannu. Kyllä mä ilolla odotan, jos sit joskus kevään korvalla tai syksyllä näkisin joitain tämmösiä ihmisiä, jotka on tullu ihan eri maailmasta kuin minä. Niin kyllä se varmaan

semmosta yhteisöön kuulumista, vaikkakin toisenlaisesta maailmasta kuin minä, mukanaan lisää. Kyllä se varmaan niin on, että se niitä rajoja madaltaa. (mielenterveyskuntoutuja)

Luotsattava näki yhteisöllisyyden kasvattamisen olevan luotsitoiminnan kautta mahdollista myös korkeammalla käsitteellisyuden tasolla – eri sosiaali- ja ikäryhmien yhteenkuuluvuuden ja yhdenvertaisuuden tukemisella. Luotsauksella voisi kannustaa ihmisiä laajempaan sosiaaliseen kanssakäymiseen, joka alentaa samalla ihmisryhmien välillä olevia ennakkoluuloja ja raja-aitoja. Myös osallisuuskirjallisuudessa samanlaisia huomiota on nostettu esiin: Isola et al. (2017, 4) nimeävät osallisuustyön vahvuudeksi yhteiskuntaryhmät ylittävän yhteisyyden kasvun, joka taas synnyttää osallisuutta, yhteiskuntaryhmät ylittävää ymmärrystä ja kestäväää yhteiskuntapolitiikkaa. Ajatus käy hyvin ilmi seuraavasta haastattelusitaatista:

Jos kynnys erilaisten sosiaaliryhmien välillä kanssakäymisessä madaltuis, niin sehän olisi suuri voimavara valtakunnalle; kun nythän puhutaan kauheesti siitä, että eri sosiaaliryhmien väliset erot kasvaa. Niin kyllähän jos loppupeleissä ajatellaan sitä sisäisen turvallisuuden kysymystä, josta ne puhuu uutisissa. Pienistä asioistahan sitä parannetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta tai pystytään tekemään niitä raja-aitoja. Tää on sitä ruohonjuuritason työtä. Tälläkin asialla sitä voitaisiin edistää. (mielenterveyskuntoutuja)

Lisäksi kulttuuriluotsaaminen toimii eri sukupolvien välisen kuilun pienentäjänä. Erityisesti ryhmäluotsauksen kautta kulttuurin pariin voidaan houkutella kokemaan yhdessä hyvin eri ikäisiä ihmisiä. Tämän myös haastateltava oli pannut merkille:

Tuolla luotsattavien porukassakin, kun mä oon ollu sellasissa porukoissa, joissa on ollu noin kaksikymppisiä ja mua huomattavasti vanhempia samassa porukassa, niin siinä tulee sitä sukupolvien välistä kuiluakin pienennettyä. Se on aika tärkeää. (mielenterveyskuntoutuja)

Haastatellulla mielenterveyskuntoutujalla (ja aiemmin syrjäytyneellä) oli paljon luotsauksen kautta tapahtuvaan laajempaan kehittämiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyviä ideoita. Hänen kommenttinsa ovat mielenkiintoisia liitettäessä niitä teoreettiseen viitekehykseen ja pohdittaessa luotsauksen kautta mahdollistuvaa osallisuuden ja *toimijuuden* asemaa. Nussbaum (2011) nostaa vaikuttamisen omaan elinympäristöön toimijuuden (joka voidaan nähdä laajemmin osana osallisuuden kokemusta) yhdeksi tärkeäksi osa-alueeksi. Sosiaalisen kanssakäymisen kautta tapahtuva toiseen ihmiseen vaikuttaminen omilla mielipiteillään innostaa ihmisiä kääntymään itsestään ulospäin, asennoitumaan avoimemmaksi ja vaikuttamaan itse vuorostaan toisesta ihmisestä (Isola et al., 2017, 30–31). Onnistunut vaikuttaminen ja jäljen jättäminen itsensä ulkopuolelle tuo sisältöä ja merkityksellisyyttä elämään (Isola, Turunen & Hiilamo 2016) ja näin ollen vaikuttaa

positiivisesti osallisuuden kokemukseen. Henkilökohtaista vaikuttamista on tässä katsottava toimijuuden jatkumolla, jonka toisessa päässä on poliittinen toimijuus (Isola et al., 2017, 30–31). Henkilökohtainen toimijuus on yhteyttä omiin tarpeisiinsa, voimavaroihinsa sekä osallisuutta hyvinvointia tuottaviin ja jakaviin suhteisiin sekä myös vapautta tavoitella arvostamia asioita (ibid.). Haastateltava oli luotsaustoiminnan lisäksi aktiivinen muutamassa vertaistoiminnan ryhmässä, mutta hänen toimijuudellinen aktiivisuutensa oli ennen kaikkea noussut esiin luotsauksen kautta mahdollistuneen ihmisten kohtaamisen kautta: hän oli löytänyt kanavan loiventaa eri yhteiskuntaryhmien välillä olevia ennakkoluuloja. Häntä kiinnostivat etenkin mielenterveyskuntoutujiin ja syrjäytyneisiin liittyvien ennakkoluulojen murentaminen.

Pareittain tapahtuvien luotsausten lisäksi järjestetään ryhmäluotsauksia, joissa esimerkiksi samaa esitystä tai näyttelyä lähtee luotsin kanssa seuraamaan yhtä aikaa pääsääntöisesti useampi kuin kaksi henkilöä. Usein ryhmäluotsauksia järjestetään jo ”valmiille” ryhmille, jotka ovat pyytäneet luotsausta. Näitä voivat olla esimerkiksi erilaiset järjestötoimijat tai sosiaali- ja terveystalvelujen asiakkaat. Toisinaan luotsi kuitenkin vetää ryhmää, jossa luotsattavat ovat valikoituneet suhteellisen sattumanvaraisesti kyseiseen luotsauskohteeseen hakeutumisen kautta. Haastattelujen perusteella yksinään tutun luotsin kanssa liikkuneella ja suuremmissa ryhmässä luotsatuksi tulleella koettu sosiaalisuus ja yhteisöllisyys eivät olleet täysin samanlaisia. Osasyynä lienee erilaiset taustat, sillä eniten ryhmäluotsauksissa käyneet henkilöt (3 henkilöä) olivat myös kuntouttavassa elämänvaiheessa. Heille ryhmäluotsausta oli tarjottu enemmän ja siitä oli tullut heille tärkeä hyvinvointia tukeva elementti, jota keuhuttiin paljon. Näiden luotsattavien kohdalla sosiaalisuus ja yhteisöllisyys osana luotsausta vaikuttivat olevan näkyvämpiä ja merkittävämmässä roolissa ilmeisesti ”huonomman” lähtötilanteen vuoksi. Ryhmäluotsaus oli heille väline osallisuuden rakentamiseen.

Sitä [ryhmäluotsauksen] kautta mä oon tutustunu näihin muihin luotsattaviin, jotka on ollu samassa ryhmässä. Tämmösiä tuttuja on tullu. Sit kun odottaa, että tulee mun vuoroni päästä, kun niitä lippujahan on aika vaikee saada ja ois paljon ihmisiä, jotka tarttee sitä luotsaustoimintaa; että sitten ku tulee minun vuoroni, niin mä voin kysyy, tulisko nää ja nää samalla kertaa ja näin pois päin. Ne on semmosia ihmisiä, joiden kanssa on kiva jutella väliajalla.
(mielenterveyskuntoutuja)

Haastateltavat, joiden luotsi oli omasta ystäväpiiristä valmiiksi jo tuttu ihminen, eivät pitäneet luotsauksen tuomaa sosiaalista tai yhteisöllistä merkitystä niin korkealla kuin ryhmäluotsauksissa olleet. Tämä juontui oletettavasti siitä, että he eivät olleet luotsauksen kautta tutustuneet kuin näöltä

uusiin ihmisiin, muihin luotsattaviin ja luotseihin. Ryhmäluotsauksissa kanssakäyminen ihmisten kanssa oli tiiviimpää.

No enpä kyllä, kun tää luotsi on tuttu ennestään, nii eipä tässä kyllä mitään semmosta. Joo, no siinä mielessä ehkä, kun tää luotsi tuntee tietty paljon muitakin, ihmisiä ja puolituttuja. Niiden nimi tulee tietysti esiin. -- Niin sillain on ehkä tullu sitä vanhaa sosiaalista piiriä, joka on ollu ennestäänkin, että on vähän tullu näitä lähemmäs, että on saattanu tulla juttuihin. (eläkeläinen)

Eräs yleensä tutun luotsinsa kanssa liikkuva haastateltava ei pitänyt luotsauksen sosiaalisen kanssakäymisen lisäämistä esimerkiksi ryhmäluotsauksen kautta kovin hyvänä ideana: hän halusi keskittyä kulttuurikokemukseen ja oman luotsinsa tuomaan opastukseen. Toisaalta sama haastateltava kuvasi sosialisoituvansa juomalla pullakahvit oman luotsinsa kanssa museovierailujen päätteeksi.

En mä epäsosiaalinen oo, mutta esimerkiks ku mä meen sinne konserttiin, niin kyllä mä lähen vähä sitä varten, että mä en menis sit mitään muuta tekee. Mä niin virittelen siihen kuunteluun, ettei siinä mitään sosiaalista tarttis olla ylimäärästä. Kyllä se riittää, että sinne pääsee istuu, rauhottuu. Niin, sitä varten mitä siellä ollaan. (eläkeläinen)

Ryhmäluotsauksia oli tarjottu tamperelaiselle kuntouttavan työtoiminnan porukalle, jolle palvelun käyttämisen kautta syntyi vahvempaa yhteisöllisyyttä ja ryhmähenkeä. Ryhmäluotsauksien kautta he olivat tutustuneet paremmin toisiinsa, myös ”työminän” ulkopuolella. Yhteiset taidekokemukset antoivat uusia jaettuina puheenaiheita ihmissuhteisiin, minkä kautta väki työporukassa oli lähentynyt ja luottamus ryhmän sisällä lisääntynyt.

Oon tutustunu ja tuttujahan ne on ollu sitten suunnilleen. Mutta sen kautta lisää saanu tutustuu ja saanu sit lisää keskustelun aiheita. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Se on ainakin mejän työyhteisöön vaikuttanu, et monet mejän työyhteisössä käyttää sitä palvelua, et kyllä uskon, et se on tota ainakin lähentäny meitä työyhteisössä. Kun näkee toisen luotsin kanssa työajan ulkopuolella, niin siinä huomaa sen eron toisessa ihmisessä. Karisee se työminä ja sit esimiehen kanssa kun on, niin se on helpommin lähestyttävää tehdä ihan mitä tahansa. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

6 LUOTSATTAVIEN NÄKÖKULMA TOIMINNAN KEHITTÄMISEEN

Tässä toisessa analyysiluvussa keskitytään vastauksiin, joita kerättiin analyysin toiseen pääkohtaan, luotsattavien näkökulmaan toiminnan kehittämistä, koskien. Tämä osa analyysia vastaa suoraan toiseen tutkimuskysymykseen: miten kulttuuriluotsitoimintaa voisi kehittää? Vastauksia tutkimuskysymykseen saatiin tamperelaisten kulttuuriluotsattavien kokemusten perusteella.

Haastateltavat olivat pääsääntöisesti hyvin tyytyväisiä kulttuuriluotsipalveluun ja sen toimivuuteen. Eniten kehittämiskommenteja tuli eri tavoin käyttäjiä vaivanneesta palvelun vähäisestä tiedottamisesta ja mainostamisesta, mikä huomioitiin kaikkien kahdeksan haastateltavan toimesta. Ne koettiin riittämättömäksi usealla eri osa-alueella: ylipäättään palvelun olemassaolosta tiedottamisen suhteen sekä uusien asiakkaiden ja tiettyjen asiakasryhmien tavoittamisessa. Vastajien mielestä tiedottamisen saavutettavuus oli riittämätöntä. Lisäksi epäselvyyttä koettiin luotsauskohteiden valikoimasta ja luotsausmahdollisuuksista kerrottaessa. Myös toiminnan muuttamisesta kulki sitkeitä huhuja, jotka aiheuttivat epävarmuutta. Ainut laajassa perspektiivissä viestintään liittymätön kehittämiskommentti koski ehdotuksia vierailukohteiden monimuotoistamisesta.

6.1 Kulttuuriluotsitoiminnan aloituskynnys ja tavoitavuus

Luotsattavilta tiedusteltiin luotsauksen käytön aloittamisesta ja siihen mahdollisesti liittyvästä kynnyksestä. Valtaosa luotsattavista alleviivasi oman luotsinsa merkitystä siihen, että he ylipäättään lähtivät mukaan toimintaan. Suurin osa haastateltavista olikin aloittanut palvelun käytön kuultuaan siitä luotsina toimivalta tuttavaltaan tai ystävältään. Koska luotsi oli ennestään tuttu, palvelun käyttäminen oli helppo aloittaa: se madalsi selkeästi kynnystä hakeutua luotsattavaksi, eikä varsinaisia esteitä koettu. Toimintaan vetävänä tekijänä tuttujen luotsien merkitys korostui etenkin eläkkeellä olevien haastateltavien kohdalla. Tämä johtui todennäköisesti siitä, että kaikki Tampereella koulutetut luotsit ovat tällä hetkellä eläkeikäisiä eli samaa ikäryhmää kuin enemmistö luotsatuista – ja näin ollen todennäköisemmin ennestään tuttavia keskenään. Palvelutalosta luotsatuille vanhuksille hoitohenkilökunta oli ollut aktiivinen taho, joka oli kertonut toiminnan mahdollisuuksista ja houkuttellut mukaan.

Ihan tosta vaan, kuten mä sanoin, niin on ystävä toi kaveri [luotsi], että ei oo mitään ongelmia, ei mulle tullu mieleenkään, että ois mitään ongelmia ollu. Se kerto tän syteemin ja sit siinä samalla vaan sovittiin, että eikun vaan pistät brosyryrin, nii ruksataan vaan siitä ja tullaan. (eläkeläinen)

Useat tamperelaiset luotsit ovat hyvin aktiivisia myös vapaa-ajallaan eri harrastuspiireissä ja järjestöissä. Aktiivisuutensa ja laajojen kontaktiensa kautta he ovat saaneet kannustettua palveluun mukaan tuttaviansa lisäksi henkilöitä, joille tuntemattoman kanssa kulttuuritapahtumaan uskaltautuminen olisi voinut olla haastavaa. Erityisesti kuntouttavassa toiminnassa olevat henkilöt päätyivät luotsattavaksi herkemmin, kun luotsauksesta oli tultu kertomaan heille läheisiin järjestöihin tai toimintakeskuksiin. Lisäksi joillekin näissä tilaisuuksissa luotsitoimintaa esitellyt henkilö oli jo myös ennestään tuttu ihminen, sillä luotsi toimi vapaaehtoisena järjestössä tai oli muuten kytköksissä sen toimintaan. Luotsien innokas jalkautuminen erilaisten järjestöjen ja yhteisöjen pariin teki aloittamiskynnyksestä myös heille matalan.

Mä olin yhdessä yhdistyksessä, tein siellä vapaaehtoisena hommia ja sitä kautta se tuli sit eteen tämmönen tieto, että on tämmönen palvelu olemassa. Ja sit sattuu vielä, että yks tuttu oli siel vielä ja sen kautta otin sit yhteyttä. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Mä olin hirveen syrjäytynyt, ja mä en ois millään päässyt tänne [museolle, Vapriikkiin]. Mullehan oli ihan onnen asia, ja sekin oli semmosta sattumankauppaa, että mä satuin tälle luentokokonaisuudelle, mitä tää luotsi piti. – – Se oli ihan tämmönen sattuma. Olisin mä ehkä jossain vaiheessa muutenkin ruvennu tutustumaan tähän luotsitoimintaan, mutta se kävi sillein kauheen luontevasti. Se kynnys oli mulle aika matala jo. (mielenterveyskuntoutuja)

Koska kaikilla haastatelluilla oli luotsiin jonkinlainen etukäteiskytkös ennen luotsattavaksi päätymistään, tutkielmaan haastatellut eivät kaiken kaikkiaan kokeneet luotsauksen aloittamiseen liittyvän suurtakaan kynnystä. Eräässä haastattelussa kuitenkin kävi ilmi niinkin pienen asian kuin luotsipinssien merkitys mahdollisen (aloitus)kynnyksen muodostumiseen. Monella luotsipaikkakunnalla luotsattaville on jaettu luotsipinssit, joiden on tarkoitus auttaa uusia luotsattavia löytämään oma luotsinsa muun yleisön joukosta. Osa luotseista käyttää pinssiään myös tuttujen luotsattavien kanssaan kulkiessaan osoittaakseen olevansa vapaaehtoistyötehtävässä. Seuraava sitaatti tuo ilmi luotsattavien tarpeen mieluummin sulautua muun yleisön massaan kuin tuntea olevansa enemmän näkyvillä pinssiä kantavan luotsin kanssa – heillä on tarve tuntea itsensä osaksi suurempaa joukkoa ilman mitään sen kummempaa ”erityisyysaspektia”.

Mun mielestä pitäis saada sulautua yleisöön niin, että siellä ei näkyis niin, että hei nää on niitä kulttuuriluotsin kanssa tulleita. Jollekulle voi jopa se olla se kynnyks, että kulttuuriluotsilla on se merkki tässä, niin jos joku on oikein herkkä luonteeltaan, nii sekin voi sitten tehdä semmosen mielipahan olon. Onhan se hienoo, että sen luotsin siellä sitten tunnistaa, että mä oon nyt tulossa luotsin kanssa, jos ei tunne etukäteen luotsia. (mielenterveyskuntoutuja)

Haastateltavien sattumanvaraisen valikoitumisen vuoksi selvittämättä jäi kuitenkin kokonaan vieraan luotsin kanssa kulttuurin pariin lähteneiden kokemukset, sillä heitä ei sattunut haastateltavien ryhmään lukeutumaan.¹⁰⁹ Moni haastateltava kuitenkin pohti asiaa oman tilanteensa ulkopuolelta ja epäili, että palvelun kokeileminen olisi jäänyt heikon tiedottamisen vuoksi tekemättä ilman henkilökohtaista kontaktia luotsiin. Luotsin kautta, suusta suuhun kulkenut mainostaminen oli ratkaiseva tekijä siihen, että he olivat kuulleet toiminnasta lainkaan. Tieto luotsitoiminnasta koettiin olevan kaiken kaikkiaan huonosti saavutettavaa. Esimerkiksi kaupungin internetsivuja tai sosiaalisen median tilejä ei seurattu, mistä tietoa Tampereella olisi erityisesti saattanut saada. Myöhemmin, palvelun tultua jo tutuksi, joidenkin luotsattavien silmä kuitenkin harjaantui löytämään palvelun markkinointia jokseenkin paremmin.

Siitä [luotsitoiminnasta] ei kauheen hyvin tiedotettu. Mä oon ite törmänny sillein, kun itse osaa katsoakin. Jonkun verran on jossain lehdissä ollut, mutta tosi vähän. Minusta siitä pitäisi tiedottaa enemmän. Yleisesti, että ihmiset tietäis siitä. (eläkeläinen)

Mutta semmonen ois varmaan ollu, että jos ei mulla ois tuttua luotsia ollu, niin en varmaan tänä päivänä tietäis siitä. Kun en mä hirveesti selaile mitään kaupungin sivuja, enkä käy missään. –
– En tiedä miten ois muuten tullu se tieto mulle. Hyvä näin, että oli tämmönen sisäinen tiedottaja. (eläkeläinen)

Haasteltavat myös ihmettelivät sanomalehtien ja aikakauslehtien laimeaa innostusta julkaista juttuja luotsauksesta. Sanomalehdet nähtiin mahdollisina kanavina ihmisten laajempaan palvelun käyttöön kannustamiseen. Lisäksi kaupungilla sijaitsevia ilmoitustauluja ja mainoslehtisiä pidettiin hyvinä vaihtoehtoina. Kaupungilta toivottiin enemmän ilmoittelua tai mainontaa kulttuuriluotsauksesta muissakin kanavissa kuin pelkästään kaupungin omassa tiedotuslehdessä tai tietoteknisiä taitoja vaativissa viestimissä, jotka eivät välttämättä saavuta palvelua juuri eniten tarvitsevia kovinkaan hyvin.

---

¹⁰⁹ Myös palvelukodin asukkaiden mukaan heidän luotsinsa oli ennestään palvelukodilla vapaaehtoistyötä tehnyt henkilö.

Selkeesti jotain lisämainontaa. Ja kans kaikki ei käytä tietokoneita, nii en tiedä saako niitä mitä kautta sitten infottuu. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Viestinnän saavuttavuutta epäiltiin etenkin syrjäytyneiden henkilöiden kohdalla:

Se kaupungin tiedotus, yhtään missään asiassa, ei tunnu tavoittavan näitä ihmisiä, jotka eivät käytä moderneja viestimiä ja jotka ei oikein kotoa mihkään lähde. (mielenterveyskuntoutuja)

Haastateltavilla oli selkeästi halua saada hyväksi kokemansa palvelu leviämään uusille käyttäjille. Useampikin informantti ehdotti, että helposti marginaaliin joutuvien ryhmien (yksinäiset, syrjäytyneet, laitoshoidossa olevat vanhukset) tavoittamisen eteen olisi tehtävä entistä enemmän työtä kulttuuriluotsitoiminnan tiedottamisen piirissä. Jo valmiiksi aktiivisia henkilöitä on suhteellisen helppo houkutella mukaan, kun taas juuri palvelua eniten tarvitsevat eivät löydä tai kuule toiminnasta. Myös kaupungin uusien asukkaiden ajateltiin tutustuvan uuteen kotikaupunkiinsa helpommin palvelun mahdollisen käytön myötä. Laitoshoidossa olevien vanhusten kohdalla palvelun käyttöön kannustamista ei koettu järkeväksi jättää kiireisen hoitohenkilökunnan toimeksi. Useat vastaajat kantoivat huolta juuri yksinäisten vanhusten ja hoitolaitoksiin unohdettujen ikäihmisten tavoittamattomuudesta.

Mutta se, ettei oo kaveria, ei saa kaveria, jonka kanssa lähtee, niin ei oo varmaan aktiivisuutta hakeekaan tuota tietoa. Tai en tiä, mitkä kanavat siinä olisi parhaita. Mutta kuten mä sanoin, nii ei oo mullekaan tullu muuta kautta siitä tietoa. Jotain varmaan ois siinä markkinoinnissa, semmosta pientä fiilaamisen paikkaa. (eläkeläinen)

En mä oo sitä sanaakaan huomannu missään. Ehkä tommoset sitten, sanotaan nyt eläkeläiset ja sellaset, joilla on jotain harrastuspiirejä, saattaa sitten saada tietoa. Mutta semmoset ihmiset, jotka on linnoittautunu, eikä käy oikein missään, niin ei kuule tarjonnasta. Ne jää myös tästäkin paitsi. (eläkeläinen)

6.2 Puheet toiminnan muuttamisesta

Vaikka palvelusta löydettiin muutamia kehittämiskohteita, oli liikkeellä myös huolta toimiviksi koettujen osa-alueiden ja yksityiskohtien muuttamisesta, jotka vaikuttaisivat ratkaisevasti palvelun käyttöön ainakin muutaman haastateltavan kohdalla. Tampereen luotsipalvelussa kiersi haastattelujen aikaan sitkeä huhu, että luotsien pitäisi rajoittaa omien tuttujensa luotsaamista ja lisäksi sama henkilö ei jatkossa saisi luotsata omia tuttaviaan tai samoja ihmisiä kulttuuritapahtumiin. Eräs luotsattava

epäili palvelun käyttäjänä jatkamistaan, jos tulevaisuudessa luotsi olisi satunnainen, vieras ihminen. Hän perusteli tutun luotsin käyttämistä erityisesti sillä, että tämänhetkinen luotsi oli todettu sopivan asiantuntevaksi – luotsipalvelun käyttämisen syy hänen kohdallaan oli ensisijaisesti luotsin tarjoama tiedollinen ”erityislisä” kulttuurikokemukseen.

Toinen haastateltava oli aloittanut luotsitoiminnan pyrkiessään pikkuhiljaa pois syrjäytyneisyydestään ja oli kokenut suureksi eduksi ja turvaksi sen, että luotsi pysyi samana. Uuden, vieraan luotsin saaminen lähes jokaiselle luotsauskerralle nostaisi hänen kohdallaan kynnystä palvelun käytölle. Luotsattava oli alkanut hakeutua ryhmäluotsauksiin ja hänelle muiden vaihtuvien luotsattavien tapaaminen oli jo tarpeeksi suuri, jännitystä aiheuttava elementti ja haaste kulttuurikokemukseen. Lisäksi haastateltava nosti myös esille useampaan otteeseen syrjäytymisestään johtuvan vaikeutensa soittaa eri palvelunumeroihin – luotsipalvelun numero ei ollut tässä poikkeus. Vetäytyvälle ja aralle ihmisille, joka tarvitsisi rohkaisua kulttuurin pariin sekä liikkeelle lähtemiseen, joka ikistä luotsauskertaa varten tehtävä soitto palvelunumeroon olisi liian haastavaa.

Mä oon kuullu vähän semmosta ikävää palautetta, että jotkut ois ollu siitä otettuja vähän huonossa mielessä, et jotkut luotsit ois vieny samoja henkilöitä liian monta kertaa. Mut mä oon sitä mieltä, että esimerkiks mulle se, että mä oon päässy tän tutun henkilön kanssa useemman kerran, se on avannu mulle sen mahdollisuuden, että mä voin nauttia siitä kulttuuritapahtumastakin ilman, että mun tarvii pelätä ja jännittää sitä tilannetta ja niitä ihmisiä, joita siihen porukkaan kuuluu, kun tuolla teatterissa ja konserteissa on useampi henkilö mukana tuolla luotsilla. Mä ainakin pidän sitä hirveen tärkeänä, että tämmönen syrjäytyny ihminen, joka on vähän ujo ja arka – – Sais tältä samalta tutulta henkilöltä pyytää, ettei tarttis soittaa sinne luotsipalvelun numeroon. Koska mulla on esimerkiks sitten, vaikka mä oon niin puhelias näin; niin puhelimeen soittaminen on aivan mahdotonta. – – Sais alkuun lähtee niin päin liikkeelle, että ois se luotsi, johon ottais yhteyttä. Ei tulis tälle luotsille mitään semmosta ilkeetä takana päin puhumista, että hän nyt näitä tuttujaan. (mielenterveyskuntoutuja)

Edellinen huhu ei ollut ainoa laatuaan, sillä luotsipalvelussa kiersi myös sitkeä puhe siitä, että ainakin erään paikallisen teatterin väki olisi pitänyt luotsattavia liian siistin näköisinä, potentiaalisina normaalihintaisia lippuja ostavina asiakkaina, joille kuitenkin tällä hetkellä tarjottiin lippuja ”liian halvalla” luotsauksen kautta.

Mä kuulin semmosta ikävää puhetta, kun luotsattavat ei näytä köyhiltä. Monihan haluaa parasta päälle sitten kun pääsee johonkin tommoseen, jopa lainaa jostain tutulta kaverilta vaatteitakin. Kirppikseltäkin saa tosi nättejä vaatteita halvalla. Pitäiskö meidän luotsattavien sitten jonkun

teatterin edustajien mielestä näyttää oikein siellä teatterissakin siltä, että me ollaan toisen luokan kansalaisia? Eikö se olisi hyvä, että ihmisellä olisi edes kerran elämässään mahdollisuus pistää sitä parasta päälle, mitä itte voi? (mielenterveyskuntoutuja)

Edellinen sitaatti tiivistää hyvin tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden tarpeen, joka ilmeni etenkin erityistarpeisten luotsattavien kohdalla. Vaikka luotsatut maksoivatkin lipuistaan hieman vähemmän, heillä oli yhtä suuri tarve tuntea itsensä yhdenvertaisiksi ja tasa-arvoisen tervetulleeksi kulttuuritapahtumiin kuin muullakin yleisöllä. Kuultuaan huhusta luotsattava kuvasi tunteneensa itsensä loukkaantuneeksi. Hänestä tuntui pahalta, että luotsattavan odotettiin näyttävän likimain rähjäiseltä, vaikka kulttuurin pariin pääseminen saattoi olla joillekin luotsatuista niin harvinaislaatuinen, erityinen ja arjen ulkopuolelle kohottava hetki, että tilaisuuteen haluttiin laittaa ”ykköset päälle”. Erityisesti luotsatuilla, jotka kokivat jo muutenkin jonkinlaisen sosiaalisen kynnyksen estävän heitä osallistumasta kulttuuriin; kaikenlainen ylenkatsominen ja pienet epäarvostamisen eleet haittasivat ja lisäsivät epävarmuutta. Pienetkin vastoinkäymiset saattavat olla haastavassa elämäntilanteessa olevalle liikaa ja kääntää henkilön vetäytymään kotiinsa uudestaan. Mikäli huhulla on todenperäisyyttä, mielenkiintoista on implisiittinen oletus luotsattavan ulkomuodosta jotenkin epäsiistinnäköisenä henkilönä, jolloin luotsaamisen tarpeen pitäisi näkyä jotenkin ihmisen habituksessa. Onko tällöin ymmärretty oikein palvelun toimintalogiikka, jonka on tarkoitus ylittää moninaisia, niin näkymättömiä kuin näkyviäkin, osallisuuden esteitä? Puheiden täyttä todenperäisyyttä on vaikea arvioida, mutta vuonna 2017 luotsiyhteistyö paikallisen teatterin kanssa joka tapauksessa päättyi. ”Pahat puheet” kuitenkin jo itsessään ovat harmillisia luotsattavien kannalta.

6.3 Epäselvyydet luotsauskohteiden tarjonnassa

Luotsattavilla oli toisinaan hieman epäselvyyttä siitä, mihin luotsin kanssa on mahdollista mennä vierailemaan Tampereella. Konsertit ja erilaisten museoiden näyttelyt olivat monille selviä kohteita, mutta esimerkiksi teatterissa, elokuvissa, kirjastossa tai kulttuurikävelyillä vierailumahdollisuuksista ei aina oltu tietoisia.

Vois se tietty selkeempikin olla, että mulle on ehkä jäänyt vähän... Mä oon ehkä vähän noiden kokemuksienkin myötä koittanu ottaa vähän enemmän selvääkin. Mutta vois ne olla selkeemmätkin. Mä tiedän et on Tampere-talol, Sinfoniaorkesterii, teatteria, semmosta. Mutta vois olla vähän tarkempia tietoja, että mitä kaikkea se sisältää. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Teatterin kohdalla epäselvyyttä oli useammallakin haastateltavalla etenkin sen kohdalla, kuinka ja milloin ylipäättään sinne saisi lippuja. Teatteriluotsauksille oli haastateltavien joukossa paljonkin tilausta, mutta luotsipalvelun teatterin kanssa tekemä yhteistyö oli ollut melko hankalaa ja poukkoilevaa – tämä vaikutti näkyvän myös luotsattavien suuntaan.

Mä tapasin semmosia ihmisiä, jota ois kiinnostunu olla tässä mukana, että ois päässy teatteriin luotsin kanssa. Niin kaikki ne luotsitkaan ei oikein tienny, kuinka niitä lippuja on tarjolla. Se määrä ja koska – Kysyin, että mistä sen saa tietää, koska nää luotsit saa näitä teatterilippuja? Niin ei siitä saa etukäteen tietoo, että se tulee sieltä teatterilta tieto. Ois tarvinnu jatkuvasti soitella sinne kulttuuriluotsipalvelun numeroon. (mielenterveyskuntoutuja)

Tieto luotsauskohteiden valikoimasta ja tapahtumalippujen saamisesta vaikutti olevan selkeintä henkilöille, joille luotsi itse tiedotti aktiivisesti tulevista luotsausmahdollisuuksista ja ehdotti tapahtumia vierailtavaksi. Tiedottaminen perustui hyvin pitkälle luotsin aktiivisuuteen. Moni informanteista kuitenkin epäili tiedottamisen riittävyttä ilman luotsin suunnasta tullutta aktiivisuutta. Innokkaan luotsin omaavat olivat myös suhteellisen läheisiä tuttavina luotsin kanssa toiminnan ulkopuolelta. Kuitenkaan kaikkien luotsattavien kohdalla yhteydenpito ei ollut niin säännöllistä, että tieto tapahtumista olisi liikkunut tarpeeksi luotsattaville. Tietoa ei liioin osattu hakea esimerkiksi Tampereen kaupungin sivuilta, minkä vuoksi suoraa tiedottamista kaivattiin lisää.

Mä voin tähän sanoa nyt, että mun yksi ystäväni on luotsi, että se on varmana vaikuttanut siihen aika paljon, merkittävästi. Et jos se ei ois, niin olisinkohan sitten tullut niin paljon käyttäneeksi? Enpä usko, että hän tiedottaa aina niin hyvin kaikesta ja mitä järjestetään ja mitä on. Mulle tää on aina ollut hyvin selkeä alusta asti. (eläkeläinen)

No mulle on ollu selkeä se. Mulle se on menny vähän niin, että luotsi on tullu kysymään, että kiinnostaako mua lähtee vaikka johonkin Filharmonian konserttiin. Niin se on ollu mulle helpompi suostua ja lähteä mukaan. Mutta joskus on ollu semmosia tilanteita, että joku on kysyny, et minne voi luotsata, niin mä oon vaan vastannu, et sinne pääsee noihin teattereihin ja muihin. Kyllä ihmiset varmaan kaipais enemmän semmosta tietoo, et mihin kaikkialle [pääsee]. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Parilla haastateltavalla oli syntynyt tunne, että he eivät halunneet ”vaivata” luotsia omilla tiedusteluillaan mahdollisista tulevista konserteista tai näytöksistä, joihin lippuja voisi olla saatavilla. Koska luotsi ei varsinaisesti ollut läheinen tuttava ennestään, etenkin arasta ihmisestä tuntui vaikealta ottaa luotsiin itse yhteyttä ja kysellä, mitä uusia ”luotsauskauden” tapahtumia ja kohteita olisi tarjolla. Lisäksi luotsivälitykseen soittaminen jokaisen luotsauksen takia tuntui hankalalta.

Joskus jos löytää semmosen luotsin, niin vois etukäteen sopia, että jos luotsi saa jonkun lipun jonnekin kulttuuritapahtumaan, luotsi voi luotsattavalle tarjota sitä. Se menis niin päin, että luotsattavat ei kävis riippakiveks. Ne tekee kuitenkin vapaaehtoistyötä. Jos sitä puolta vois toiminnassa kehittää, niin mä luulen, että se ois semmonen hyvä juttu. Saatais just silloin enemmän näitä ihmisiä aktivoitua, jotka kaiken eniten on yksinään syrjässä. (mielenterveyskuntoutuja)

Palvelutalossa sosiaaliohjaaja ja muu hoitohenkilökunta huolehtivat luotsien tilaamisesta asukkaille. Molemmilla vanhuksilla oli paljon mielenkiintoa lähteä taas luotsattavaksi, mutta heillä oli epätietoisuutta kohdemahdollisuuksista ja ylipäätään siitä, milloin luotsattavaksi taas pääsisi. Asukkaat kaipasivat enemmän luotsien omaa aktiivisuutta asiassa. Luotsaustoiveet mahdollisesti myös hukkuivat välillä hoitohenkilökunnan kiireisiin, eivätkä edenneet luotseille asti. Tiedottamisen parantamiseksi useampikin haastateltava toivoi esimerkiksi parin kuukauden välein tai kevät-/syyskausittain lähetettävää koostetta teatteriesityksistä tai tarjolla olevista näyttelyistä, joihin olisi mahdollista lähteä luotsin kanssa. Vaikka kulttuurilaitoksilla on omat kanavat ja uutiskirjeet tulevan kauden ohjelmistosta, tiedotetta juuri mahdollisista kulttuuriluotsin kanssa vierailtavista kohteista pidettiin hyvänä ideana.

Joo se [jonkinlainen koonti tarjolla olevista tapahtumista] ois ainakin helppo sillei kattoo, et mikä ois oma juttu ja minne haluais mennä. Ehkä osais paremmin kattoo omaa kalenteria, että onko jotain siihen aikaan, että pääsekö tai pystyykö lähtee. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

6.4 Luotsauskohteiden valikoima

Luotsatuilta pyydettiin arviota luotsauskohteiden valikoimasta. Haastattelujen perusteella siihen oltiin ylipäätään melko tyytyväisiä. Maininnan mahdolliseksi uudeksi luotsauskohteeksi saivat Tampereen alueen kesäteatterit.¹¹⁰ Määrällisesti eniten toivomuksia kuitenkin satoi ylipäätään teatterivaihtoehtojen määrän lisäämisestä: Tampereella teatterit ovat lähteneet luotsitoimintaan mukaan nihkeästi.¹¹¹ Myös luotsauskohteeksi tarjottujen näytösten määrä on ollut rajallinen. Pienituloisten näkökulmasta juuri teatteriliput ovat olleet kulttuurikohteena kaikkein eniten tavoittamattomissa lippujen kalleuden vuoksi.

¹¹⁰ Esimerkiksi Jyväskylässä kesäteattereihin luotsataan (tieto saatu Jyväskylän kulttuuriluotsikoordinaattori Hanne Laitiselta).

¹¹¹ Pian haastatteluiden tekemisen jälkeen luotsaaminen teatterikohteisiin Tampereella loppui kokonaan.

No teatteria voisi olla lisää, koska teatteriliput on niin kamalan kalliitakin, että se ois esimerkiksi hiukan halvempi. Varsinkin kun eläkeläislippu ei oo kun vaan pari euroa halvempi [kuin] se peruslippu, että sitä voisi olla enemmän. (eläkeläinen)

Valtakunnallisesti luotsauskohteista hyvin edustettuina ovat teatterit, konsertit, taidemuseot ja galleriat, historialliset museot sekä muut kulttuuritapahtumat (Nousiainen 2017). Tampere ei ole tässä poikkeus, sillä parhaiten tarjolla on taidemuseota ja historiallisia museota.¹¹² Näiden lisäksi luotsausta järjestetään pääkirjasto Metsoon, Niagaran elokuvaan ja Tampere Filharmonian konsertteihin. Pääkirjastoa ja elokuvateatteri Niagaraa lukuun ottamatta kohteet ovat melko perinteisiä ja korkeakulttuurisiksikin miellettyjä kohteita. Haastateltavista nuorin, noin kolmekymppinen, arveli luotsauskohteiden valikoituneisuuden vaikuttavan myös palvelun potentiaaliseen käyttäjäkuntaan. Tampereella tarjotut kohteet eivät välttämättä ole ensisijaisesti vetovoimaisia mahdollisten nuorien luotsattavien kohdalla, vaan heidän houkuttelemisekseen toiminnassa saisi olla enemmän nuorten tapahtumia sekä ylipäätään heitä mahdollisesti paremmin kiinnostavia rennompia, populaarikulttuurin kohteita. Nuorimman haastateltavan lisäksi toivomus ”keikkamaisemmista” viihteellisen musiikin konserteista tuli myös muutamalta keski-ikäiseltäkin luotsattavalta. He epäilivät asian olevan taloudellisesti mahdoton lippujen tukemisen kannalta.

– – tuonne musiikkipuoleen voisi ehkä enemmän. Itellä on ainakin vaan kokemusta tohon Filharmonian puolelta. En tiää, et pystyiskö sitä luotsitoimintaa miten laajalti tekee muilla keikoilla. Se voisi olla vetovoimaisempi nuorempia kohtaan, jos ajattelee. – – Jos ajattelen vielä omaa itteenikin nuorempia ihmisiä, niin kyllähän joku nuorisomusiikki ois semmonen, mihin mahdollisesti voisi lähteä. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Haastattelussa nousi esiin myös se tosiasia, että nuorten houkuttelu tapahtumiin olisi helpompaa, jos paikalle olisi tulossa myös muita oman ikäisiä.

Tietenkin nuoret on vähän sellasia, että ne lähtee vaan nuorten juttuihin. Sitten jos tota luotsipalvelua haluis hyödyntää, niin se ois semmosta laumassa liikkumista. En tiedä miten vetovoimasta se ois, et jos tietää, että siellä on vanhempia ihmisiä. Että ei välttämättä. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Nousiaisen (2017) tekemän selvityksessä luotsattavien vastaajajoukossa valtaosa oli ikääntyneitä tai lähestymässä pitkälti eläkeikää. Vaikuttaakin siltä, että valtakunnallisesti luotsattavien ja luotsien keski-ikä on eläkeikäisissä henkilöissä, vaikka joillakin luotsipaikkakunnilla luotsattavat voivat olla

¹¹² Keväällä 2017 kohteina olivat Tampereen taidemuseo, Museo Milavida, Sara Hildénin taidemuseo, Työväenmuseo Werstas, Lenin-museo, Vapriikki-museokeskus sekä kesäisin avoinna oleva Amurin työläismuseokortteli.

minkä ikäisiä tahansa, jopa alle 18-vuotiaita. Tähän tutkimukseen haastateltavista kolme oli alle eläkeikäisiä¹¹³. Nuorin haastateltava kuvasi usein olevansa ”nuorimmasta päästä luotsattavia”. Myös luotseissa nuoria on vähän, eikä Tampere ole tässä poikkeus, sillä tällä hetkellä Tampereen noin kolmestakymmenestä luotsista kaikki ovat eläkeikäisiä. Tämä johtuu osin siitä, että aiemmin luotsiksi pääsi vain eläkeiän ylittäneitä henkilöitä. Jos nuorten määrää palvelun käyttäjinä halutaan saada nousemaan, voitaisiin nuorille mieleisiä tapahtumia lisätä luotsikohteiden joukkoon sekä etsiä innokkaita nuoria toimimaan luotseina. Suuri ikäero luotsiin saattaa haitata myös vertaisuusasetelman syntymistä. Etenkin syrjäytyneiden nuorten kohdalla vertainen esimerkki kulttuuriharrastamisen mahdollisuuksista voisi toimia kannustava tekijänä. Jyväskylässä tarpeeseen aiotaan vastata kouluttamalla vuoden 2018 aikana ryhmä opiskelijoita luotseiksi.¹¹⁴ Tämän lisäksi koulutuksen järjestämistä suunnitellaan tehtävän alan opiskelijoiden kanssa (ibid.). Opiskelijayhteistyötä oli aiemmin myös Porvoossa, jossa sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijat toimivat kulttuurikavereina osana opintojaan.¹¹⁵ Itä-Suomen yliopiston ylioppilaskunnalla oli myös suunnitteilla innovatiivista opiskelijoiden kulttuurikaveritoimintaa, mutta hanke kariutui ideoidusta muodostaan (Huttunen 2015).

Haastateltaville esitettiin kysymys heidän kiinnostuksestaan ryhmäluotsausmaisiin tapahtumiin, joissa joukko luotsi-luotsattavapareja pääsisi kuuntelemaan esimerkiksi ohjaajan, näyttelijän tai kapellimestarin näkemyksiä vierailtavasta esityksestä. Tällaisessa yleisötyömaaisessa¹¹⁶ tilanteessa voitaisiin avata esimerkiksi esitystä ja sen taustoja sekä samalla päästää yleisöä kurkistamaan kulttuurialan ammattilaisen arkeen ja lavan taakse. Toisaalta esimerkiksi esityksen jälkeen voisi jakaa yhdessä tunteita ja kokemuksia, joita esityksen pohjalta syntyi. Haastateltavat olivat kiinnostuneita tilaisuuksista, osa tosin tietyin ehdoin. Pari luotsattavaa nosti idean myös esiin omin sanoin, ennen kuin asiaa ehdittiin tiedustella. Yleisötyömaisten tilaisuuksien arveltiin antavan lisää taustaa ja tarttumapintaa omalle kulttuurikokemukselle. Tämän tyyppisten tilaisuuksien anniksi laskettiin mahdollisuus esittää kysymyksiä ja saada kontaktia esimerkiksi esiintyjiin, perinteisen melko passiivisen esiintyjä-katsoja-asetelman sijaan. Tämän pohdittiin lisäävän osallistumisen mahdollisuuksia ja kiinnostusta esitykseen. Etenkin luotsattavat, jotka olivat innostuneet ottamaan muutenkin tiedollisesti selvää vierailtavista tapahtumista, olivat halukkaita saamaan tällaisia kokemuksia.

---

¹¹³ Alle 61-vuotiaita.

¹¹⁴ Tieto saatu Jyväskylän kulttuuriluotsikoordinaattori Hanne Laitiselta.

¹¹⁵ Lue lisää s. 54.

¹¹⁶ Tai Kawashiman (2000, 2006) jaottelun mukaan tarkemmin yleisökasvatuksellisessa.

Jos tuolla teatterissa ois vaikka joku näytös, niin se vois tuoda huomattavasti lisäarvoa, että vielä pääsis pintaa syvemmälle siinä, että tulis joku ohjaaja tai esimerkiks näyttelijä sitä avaamaan. Se tois mielenkiintoa ja liittymistä siihen näytelmään. Nyt kun oltiin sellokonsertis, niin siel oli ennen sitä semmonen tilaisuus, jossa se kapellimestari tuli kertoo siitä. Puheltiin siinä ja siinä oli se tulkki ja se kerto sit, mitä kaikkee siinä on. Se oli kans hyvä se. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

Eräältä luotsattavalta nousi myös idea järjestää luotsauksia teattereiden ja konserttien kenraalinäytöksiin.¹¹⁷ Erityisesti teattereiden vastahakoisuuden suhteen tämä voisi olla yksi vaihtoehto, sillä luotsattavat eivät ”veisi” tuolloin lipputuloja maksavilta asiakkailta.

Mua kiinnostais hirveesti sekin, että esimerkiks teattereissa, miks ei jossain muussakin; missä etukäteen valmistellaan kulttuuriesitystä, niin mulle kelpais sekin, että pääsis seuraamaan näitä kenraaliesityksiä ja muihin. Siellähän vois olla osa valmista teosta ja sit voitais kerto, mikä se prosessi siellä esityksen valmistamisen takana on. Oppis näkee siitä kulttuuripalvelusta senkin, mikä työ siellä on takana, jos on se esitys valmistumassa. – – Niin sillonhan se ei tavallaan taas veis niitä lipputuloja. – – Se ois siihen kulttuuriin kasvattamista monipuolisemmin, jos näkis sitäkin, mitä on siellä takana. (mielenterveyskuntoutuja)

Yleisötyömäinen toiminta, jossa on useita luotsattavan kanssa vertaisessa asemassa olevia henkilöitä, tarjoaisi luotsaukseen myös vahvemman sosiaalisen elementin, joka näkyy tällä hetkellä jo ryhmäluotsauksissa. Taideteoksen tai kulttuurikohteen synnyttämien tunnelmien jakaminen yhdessä keskusteluiden kautta muiden kanssa kiinnosti useampaakin haastateltavaa. Yleisötyömäisen tilaisuuden tarjoama vahvempi sosiaalisuus luotsauksessa olisi erään haastateltavan mielestä hyvä siinä mielessä, että ihmisille tarjoutuisi paremmin hetkiä kohdata toisia katsojia tai ryhmäluotsauksessa mukana olevia henkilöitä. Nykyisellään sosiaalisuus oli vaihtelevaa, ryhmän usein hajaantuessa pian esityksen jälkeen.

Kyllä se on, tai olis hyvä, et meilläkin on menny tilanteet sillein, että käydään kattoo joku juttu yhdessä, ja sit hajaannutaan. Siinä jää se vähän vähemmälle. Et jonkun verran, sen mitä siinä kerkee jutella ja Rupertella, niin rupattee. Kyllähän se olis tosi hyvä, jos ois enemmän semmosta. (kuntouttavassa työtoiminnassa)

---

¹¹⁷ Esimerkiksi Helsingin kulttuurikaveripalvelu tekee tätä jo oopperan ja baletin kenraalinäytöksiin. Myös Vantaalla ja Espoossa on hyödytty tästä mahdollisuudesta.

Eräs luotsattava näki isomman joukon tilaisuudet myös suuremmaksi mahdollisuudeksi edistää eri yhteiskuntaryhmien välistä yhdenvertaisuutta, sosiaalista kohtaamista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Mieluummin niin, että niitä luotsattavia vois olla eri-ikäisiä ja erilaisista yhteyksistä koottuja ryhmiä, että tulis sitä ihmisten sosiaalista kanssakäymistä sen ihmisten oman tuttavapiirin ulkopuolellakin. Nuoria, iäkkäitä, vois olla hyvin toimeentulevia luotsattaviakin; jotka ois syrjäytynyt ja sitten taas näitä, jotka tulee tosi niukasti toimeen. Sit sais olla erilaisia terveydellisiä kokemustaustoja ja muuta. Se ois mahdollisimman kattava yhteiskunnan eri kerroksia, niin se ois aina vaan parempi, mitä enemmän ihmiset ois toistensa kanssa tekemisissä. (mielenterveyskuntoutuja)

Tiettyjä ehtoja kuitenkin toivottiin mahdollisille tapahtumille: taide- tai kulttuuriesityksen kanssa tilaisuuksista ei saisi tulla liian pitkiä, sillä oheistapahtuman ja useamman tunnin esityksen jälkeen kesto tapahtumalla olisi jo liikaa. Lisäksi etenkin ikääntyneempien ja kauempana asuvien kohdalla iltaesitykset lisättynä oheistapahtumalla kestäisivät liian myöhään. Eräs luotsattava koki yleisesti myöhäiset esitysajat pelottavina yksin liikkumiseen ja haittaavan hänen kotoa lähtemistään. Tämän vuoksi usein päiväsaikaan pidettävät kenraaliharjoitukset olisivat hyvä idea luotsauskohteeksi.

7 TULOKSET

Tässä luvussa luokiteltua ja tulkittua aineistoa jalostetaan tekemällä tulkintoja jo tehdystä analyysistä. Tämä tapahtuu tarkastelemalla edeltävissä luvuissa analysoituja asioita tutkimuskysymysten ja teoreettisen viitekehyksen kautta. Erittelemällä aineistoa tältä pohjalta pyritään tutkimuksen esimerkkien kautta saavuttamaan yleistettävä luonne tutkimusaiheesta. Edeltäviin lukuihin verrattuna analyysi tiivistyy ja tihenee, kun keskitytään vain tutkimuskysymyksiin vastaamiseen. Luvun rakenne on järjestetty seuraavasti: ensimmäinen alaluku avaa vastauksia, joita saatiin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: millaisia kokemuksia ja merkityksiä kulttuuriluotsitoiminta tuo luotsattaville ja millaisia vaikutuksia sillä on luotsattavien elämään? Se myös lähestyy tutkimukseen päätavoitetta: voiko kulttuuriluotsitoiminta tukea luotsattavien osallisuutta kulttuurissa? Toinen alaluku vastaa toiseen tutkimuskysymykseen: miten kulttuuriluotsitoimintaa voisi kehittää? Tässä yhteydessä summataan asioita, joita kulttuuriluotsipalvelussa olisi mahdollista kehittää, jos halutaan vastata paremmin osallisuuden haasteeseen. Näin ollen myös toisessa alaluvussa vastataan tutkimuksen päätavoitteeseen, mutta enemmänkin sen tiellä olevien esteiden kautta.

7.1 Millaisia kokemuksia ja merkityksiä kulttuuriluotsitoiminta tuo luotsattaville ja millaisia vaikutuksia sillä on luotsattavien elämään?

Haastattelut osoittivat haastateltavien, luotsipalvelun käyttäjien, kokemusten olleen pääosin positiivisia, vaikka myös kehittämistarpeita todettiin. Tarkempi tutkimushaastatteluiden analysointi osoitti, että kokemukset eivät olleet haastateltavien kesken suoraviivaisesti samanlaisia, vaan henkilökohtaisen luonteensa ja luotsattavien erilaisen taustan vuoksi eroavaisuuksiakin löytyi. Asiakkaat saivat kulttuuriluotsauksesta toisinaan hieman erilaisia hyötyjä tai vaikutuksia elämäänsä, eivätkä kaikkien kohdalla osallisuuden kokemuksetkaan olleet yhtä vahvoja tai niitä oli vaikea sanoittaa. Kulttuuriluotsitoiminnasta oli kuitenkin myös yhtäläisiä kokemuksia, merkityksiä ja vaikutuksia ja heijastelemalla käyttäjien kokemuksia teoreettiseen viitekehykseen niistä saatiin muodostettua seuraavia kategorioita:

1) Kulttuuriin osallistumisen lisääntyminen

Luotsaus lisäsi kaikkien vastaajien kertomuksen mukaan heidän kohdallaan kulttuuriin kuluttamista tarjoamalla osallistumisen mahdollisuuksia. Osalla haastateltavista kasvu oli hyvin merkittävää, sillä heidän aikaisempi kävijyytensä oli hyvin vähäistä tai jopa olematonta. Toisilla muutos ei ollut aivan niin suurta, mutta luotsaus joka tapauksessa aktivoi heitä lähtemään kulttuurin pariin huomattavasti useammin kuin aiemmin. Toiminta tarjosi monelle kokonaan uusia, positiivisia kokemuksia joidenkin kulttuurilajien parissa – jopa käyntejä sellaisiinkin kohteisiin, joihin haastateltavat eivät olisi yksinään uskaltaneet lähtemään tai joista he ajattelivat pitävänsä vähemmän.

Luotsaus ennen kaikkea mahdollisti kulttuuritoimintaa ylittämällä esteitä, joita saattoi saavutettavuuden erilaisten dimensioiden näkökulmasta olla useita. Luotsitoiminta oli itsessään tärkeä sosiaalisen saavutettavuuden edistäjä monen haastateltavan kohdalla – se ”sai liikkeelle” sekä vähensi yksinäisyyttä, turvattomuutta (etenkin ikäihmisillä) ja epävarmuutta niiden henkilöiden kohdalla, joilla sosiaalista pääomaa oli vähemmän. Etenkin vanhuksille esteet olivat fyysisiä, sillä ilman luotsin tukea kohteet eivät olisi olleet heille tarpeeksi saavutettavia esteettömyyden tarpeen vuoksi. Usealle haastateltavalle luotsin muodossa ollut sisäinen kulttuurivinkkaaja ylitti myös kulttuuripalveluiden viestinnän saavutettavuuden pullonkauloja. Alueellista saavutettavuutta luotsaus paransi ainakin kolmen haastateltavan kohdalla, jotka eivät olisi päässeet osallistumaan kulttuuritapahtumiin ilman luotsin apua pitkien ja vaikeasti kuljettavien välimatkojen vuoksi.

Osallistumisen mahdollistuminen tapahtui myös taloudellista saavutettavuutta huomioimalla. Kulttuuriluotsitoiminnan puitteissa tuettujen, edullisempien sisäänpääsylippujen saaminen oli kaikille haastateltaville tärkeä kannustin lisätä omaa kulttuuritapahtumissa vierailumääräänsä. Pienituloisemmille se oli jopa erittäin tärkeä etu, sillä normaalitilanteessa kulttuurivierailut olisivat taloudellisen tilanteen vuoksi jääneet tekemättä. Edullisemmat liput mahdollistivat yleisen osallistumiskertojen lisääntymisen lisäksi uusien kulttuurikohteiden testaamisen – monen kohdalla taloudellisesti ulottumattomiin jääneiden kalliiden teatteri- ja konserttilippujen hankkimisen. Elämäntilanteellisesti luotsaus saattoi olla myös ainut tapa saada edullisempia lippuja, sillä syrjäytyneelle ja kaukana keskustasta asuvalle juuri ennen esityksiä vapautettavat ”viime tipan” alennusliput eivät tulleet kysymykseen.

Kulttuuritapahtumiin pääseminen tai sisäänpääsylippujen edullisuus ei ollut kenellekään pääsääntöinen syy käyttää kulttuuriluotsipalvelua, vaan osallistumisen lisääntymistä voidaan katsoa myös luotsin läsnäololla saadun lisäarvon kautta. Kulttuurivierailuun muodostui erityistä merkitystä, joka syntyi yhdessä kokemisesta, läsnäolosta, myötäelämisestä sekä kulttuurin ilon löytämiseen

kannustamisesta. Kulttuurin pariin lähtemisessä luotsin lisäarvoksi nähtiin luotsin tekemä taustatyö ja yleinen ohjaus – luotsin ei toivottu olevan opas, eikä tulkitsevan teoksia valmiiksi, mutta toimivan ”hieman tavallista enemmän taustoja tietävänä” kokemuksen vastinparina. Luotsin tarjoama tuki ja tietous auttoivat myös luotsattavia kulttuurivierailun aiheuttamaan jännitykseen, etenkin tilanteissa, jossa menttiin esimerkiksi ensimmäistä kertaa sinfoniakonserttiin. Jännittynyt (ja bourdieulaisessa mielessä kulttuurista kompetenssia vailla oleva) sai luottaa luotsin apuun ja tukeen ollessaan epävarma, kuinka uudessa sosiaalisessa ympäristössä kuuluu toimia, tai jos jokin asia kulttuurikokemuksessa jäi pohdittumaan. Tukea tarvitseville henkilöille oli myös yksinkertaisesti tärkeää ja kannustavaa tieto siitä, että joku on ottamassa vastaan kulttuurikohteessa.

2) Kulttuurisen pääoman kasvaminen ja maun laajeneminen

Luotsin seurassa kokeilut myös kokonaan uusissa kulttuurikohteissa tulivat mahdollisiksi. Nämä ”silmiä avaavat” kokemukset mursivat ennakkoluuloja, joita monille oli kertynyt tiettyjä taide- tai kulttuurilajeja kohtaan. Näin syntyi myös uusia mielenkiinnonkohteita ja kokemuksellisuutta, joka sai paikoin osallistujien tiedonjanon kasvamaan, niin että he ottivat selvää kulttuurikokemusten taustoista ja syventyivät niihin uudella tavalla. Tätä kuvattiin ”uudelle tasolle pääsemiseksi”. Niin uusilla kokemuksilla kuin luotsauksen innoittamalla tiedon hakemisella luotsattavat kasvattivat omien makumieltymyksiensä kenttää sekä laajensivat omaa tietämystään kulttuurista. Joidenkin kohdalla kyse oli myös oman kulttuurisen pääoman kasvattamisesta – heidän kohdallaan uudet kulttuurikokemukset olivat ”tutkimusretkiä” korkeakulttuuriseksi ja eri yhteiskuntaluokalle kuuluvaksi miellettyjen kohteiden pariin. Kanssakokijana toimivan luotsin kanssa kokeilut syntyivät turvallisesti, matalalla kynnyksellä – vertainen luotsi pienensi oman viiteryhmän puuttuessa jännittyneisyyttä kulttuurin pariin mentäessä. Kulttuurisen pääoman vähyys kytkeytyikin usein sosiaalisen pääoman puutteeseen nostattaen sosiaalisia saavutettavuuden esteitä.

3) Elämänlaatu ja hyvinvointi

Kulttuuriluotsitoiminta on yksi esimerkki kulttuurin ja taiteen soveltamisen mahdollisuuksista hyvinvoinnin kentällä. On totta, että on vaikeaa osoittaa objektiivisesti, aiheutuuko luotsattaville hyvinvoinnin kokemuksia yksinkertaisesti tarjotusta kulttuurikokemuksesta vai esimerkiksi luotsin läsnäolosta, asiantuntemuksesta tai tapahtuman sosiaalisuudesta. Vaikka luotsitoiminnassa hyvinvointia lisääviä asioita olivat toki suuressa määrin itse kulttuurin pariin pääsemisestä syntyneet

”strouksit”, luotsin läsnäolo toi silti luotsattaville kulttuurikokemukseen erillistä lisäarvoa, jota ilman kokemus olisi kokonaisuudessaan ollut erilainen. Vertaisen luotsin merkitys on asia, joka nostaa kulttuuriluotsipalvelun esille muista kulttuurihyvinvoinnin toimintamalleista. Loppujen lopuksi kysymys on ennen kaikkea luotsattavien omasta hyvinvoinnin kokemuksesta, jota ei voi irrottaa toiminnan muusta kokonaisuudesta ja palastella yksittäisiksi tekijöiksi.

Haastateltavien omien luonnehdintojen mukaan luotsauksella oli heidän hyvinvoinnilleen tai elämänlaadulleen positiivisia vaikutuksia muun muassa lisääntyneen kulttuurin kuluttamisen kautta, mikä oli mahdollistunut luotsauksen avulla. Hyvinvoinnin kokemuksia avattiin melko eri tavoin – elämänlaadun ja hyvinvoinnin lisääntyminen luotsauksen kautta koettiin muun muassa hyvää oloa tuovina ”kohottavina kokemuksina”, elämää ilostuttavina, ”fiilisteltävinä” hetkinä tai ”kivana toimintana”. Luotsausta myös keuhuttiin hyväksi rutiinin katkaisijaksi, joka pysäytti normaalin oravanpyörän ja sai pohtimaan taiteen kautta välillä arkea syvällisempiä asioita. Erityistä tukea tarvitseville ja etenkin mielenterveysongelmista kärsineelle luotsauksen tarjoamat hyvinvoinninkokemukset olivat syvempiä. Ne olivat parantaneet sosiaalisia taitoja, auttaneet hyväksymään erilaisuutta, lisänneet avoimuutta ja myötätuntoa. Muutama luotsattava oli päässyt käsittelemään vaikeita kokemuksiaan taiteen kautta, turvallisesti toisen ihmisen läsnäollessa. Mielenterveyskuntoutujalle hyvien, voimaannuttavien, toimijuutta vahvistavien kokemusten saaminen luotsauksen avulla lisäsi uskallusta lähteä ihmisten pariin muihinkin tilaisuuksiin. Hän oli huomannut hyvinvoinnin lisääntymisen myös hyvin konkreettisilla tavoilla: luotsaus laski verenpainetta, sovittu luotsaustapaaminen kiskaisi hetkeksi syrjäytyneen elämästä, mahdollisti kulttuurin harrastamisen ja uusien ihmisten tapaamisen yhdenvertaisesti aivan kuten ”kuka tahansa muukin kansalainen”. Kuntouttavassa toiminnassa oleville luotsauksen tarjoama tuki oli hieman samankaltaista: se oli sosiaalinen linkki itselle vieraisiin ympyröihin ja tuki hyvinvointia tarjoamalla yhdenvertaisuutta suhteessa muihin ihmisiin, joilla oli kompetenssia ja mahdollisuuksien tasa-arvoa harrastaa.

Tiivistetysti vaikuttaisi siltä, että hyvinvoinnin ja elämänlaadun paranemisessa kulttuuriluotsitoiminnan erityinen suhde kulttuuriin hyvinvointivaikutuksiin ilmeni ennen kaikkea kulttuurin saavutettavuuden ja osallisuuden kokemusten lisääntymisenä – tasa-arvoistavana erilaisten esteiden ylittämisenä ja yhdenvertaisuuden kokemisena suhteessa muihin kanssaihmiin. Etenkin voimavarojen ja toimintakyvyn muuttuessa kulttuuriluotsaus tarjoaa mahdollisuuden tasa-arvoisiin kulttuurillisiin oikeuksiin ikääntyneille, laitoksissa asuville ja muille erityistä tukea tarvitseville henkilöille. Näin ollen se huomioi niin osallisuuden sosiaalista kuin poliittistakin dimensiota.

4) Osallisuus – sosiaalisuus ja yhteisöllisyys

Kuten aiemmin mainittiin, osallisuutta kuvattiin hieman hajanaisesti ja yksilöllisesti. Syntyneisiin osallisuuden kokemuksiin vaikutti kuitenkin liittyvän luotsauksen sosiaalinen ja yhteisöllinen vire, jossa hyvinvointia syntyi sosiaalisen pääoman lisääntymisellä sekä tasa-arvoisuutta ja yhteisöllisyyttä rakentamalla.

Sosiaalisuus ilmeni yleisimmin siinä, että palvelun kautta pääsi kohtaamaan eri taustoista tulevia ihmisiä ja jakamaan heidän kanssaan kulttuurikokemuksista syntyneitä ajatuksia ja näkökulmia. Joillekin luotsattaville merkittävää oli se, että he saivat yksinkertaisesti olla muiden ihmisten ympäröimänä ja seurata sosiaalista tilannetta olemalla siinä läsnä. Parhaimmillaan luotsaus avasi erilaisissa kohtaamisissa syntyneiden syvällistenkin keskustelujen avulla uusia näkökulmia luotsatuille heidän omaan elämäänsä ja toisaalta tarjosi avaimia muiden elämän erilaisuuden ymmärtämiseen. Kulttuurikohtaamisissa kynnykset alenivat jopa niin paljon, että keskustelu ei rajoittunut vain taiteeseen, vaan käsittelivät myös elämän muita alueita. Yangin (2015, 128) mukaan taide toimii luotsauksessa erinomaisena ”katalysaattorina”, ihmisten välisen kanssakäymisen, sosiaalisuuden ja yhteisöllisyyden edistäjänä, jolloin erilaisista taustoista tulevat henkilöt kohtaavat toisensa helpommin taideteoksen edessä. Yhteinen taidekokemus ja sen jakamisen ilo luovat uuden sosiaalisen tilan (ibid.). Luotsaus myös yksinkertaisimmillaan tarjosi haastateltaville seuraa, jota kulttuurikokemusten täyttämiseen oli puuttunut. Se vähensi myös hiljaisia hetkiä elämässä sekä yksinäisyyttä – yksinäisyydessä kyse ei ollut kuitenkaan vain ihmissuhteista, vaan laajemmin arjesta ja siihen sisältyvistä mahdollisuuksista kokea osallisuutta sekä mahdollisuudesta kohdata toisia ihmisiä tasa-arvoisesti. Etenkin kuntouttavassa elämänvaiheessa olleiden, niin sanottujen erityistarpeisten luotsattavien, kohdalla luotauksen sosiaalisuuden merkittävyys nousi esiin – se vaikutti olevan samalla tavalla tärkeää ja yhtä mieleenpainuvaa kuin luotsauksen tarjoamat kulttuurikokemuksetkin.

Yhteisöllisyys näyttäytyi porukkaan kuulumisen tunteena, joka syntyi luotsattavien, joskin melko hajanaisen, yhteisön syntymisestä. Etenkin ryhmäluotsauksissa käyneet totesivat saaneensa vähintäänkin hyvänpäiväntuttuja, joiden kanssa aina välillä satuttiin samaan luotsaukseen ja keskusteltiin eri puheenaiheista kulttuurikokemusten ruotimisen lisäksi. Luotsauksen yhteisöllisyys nähtiin myös keinona saattaa eri sosiaali- ja yhteiskuntaryhmiä kanssakäymiseen keskenään ja parantaa yhteiskunnallisesti yhteenkuuluvuuden ja yhdenvertaisuuden tunnetta. Erilaisiin kulttuurikohteisiin luotsaaminen kasvatti yhteisöllistä sidettä ja kiinnitti vahvemmin myös omaan asuinpaikkaan ja paikallisyhteisöön sen kulttuuritarjontaan tutustumisen kautta.

Merkittävää haastattelujen pohjalta on se, että osallisuutta vaikuttivat kokeneen vahvimmin ne henkilöt, jotka olivat itse kulttuurikokemusten lisäksi nimenomaan hakeneet luotsauksesta jonkinlaista sosiaalisuutta ja/tai yhteisöllisyyttä omaan elämäänsä. Vaikka haastateltavien pienen määrän vuoksi suoria yhtäläisyysmerkkejä asioiden välille ei voi vetää, vaikuttaisi siltä, että luotsauksessa osallisuutta kokivat eniten ne henkilöt, joilla taustansa vuoksi oli suurempaa tarvetta päästä kohtaamaan muita ihmisiä ja kokea itsensä osalliseksi kulttuuriin (ja laajemmin yhteiskuntaan). Heillä myös osallisuuden kokemusten ”lähtötaso” oli matalampi. Tässä tapauksessa haastateltavista mielenterveyskuntoutuja ja kuntouttavassa työtoiminnassa olleet etsivät selkeimmin sosiaalisuutta ja yhteisöllisyyttä luotsauksesta. Lisäksi palvelukodissa olevat vanhukset hakivat luotsauksesta sosiaalisuutta elämäänsä.

Vaikka esimerkiksi haastateltu mielenterveyskuntoutuja kutsui itseään syrjäytyneeksi, ei passiivisen mielikuvan antava ”syrjäytynyt” yhteisenä nimittäjänä kuvaa näitä erityistarpeisia haastateltavia kovinkaan hyvin. Vaikka he saivat kulttuuriin osallistumiseensa luotsauksen kautta ulkopuolista tukea, he olivat samaan aikaan myös aktiivisia toimijoita, jotka pyrkivät parantamaan omaa hyvinvointiaan ja tuntemaan itsensä osallisemmaksi. Luotsauksen meriittinä voidaankin pitää sitä, että se tarjoaa syrjäytyneeksikin kategorisoitavalle luotsattavalle toimintavalmiuksia, tilaa toimijuuteen ja mahdollisuutta voimaantua, sillä vertaisuuteen perustuvalla kehyksellä se on melko vapaamuotoista toimintaa, joka muovautuu asiakaan tarpeiden, tilanteen ja oman toiminnan mukaan. Avainsanana erityistarpeisten luotsattavien kohdalla on osallisuuden mahdollistaminen, joka käy hyvin ilmi seuraavasta haastattelusitaatista:

Onhan tää huikee säästö ja huikee panostus yhteiskunnalta, jos tätä kulttuuriluotsitoimintaa kehitetään, siihen panostetaan ja saadaan uusia ihmisiä sen toiminnan kautta huomaamaan, että maailmassa on mahdollisuuksia. (mielenterveyskuntoutuja)

Aikaisemmasta analyysistä voi huomata, että valtaosa syntyneestä osallisuudesta olisi teoriaosiossa käsiteltyjen osallisuuden eri dimensioiden pohjalta enimmäkseen yksilön kokemukseen linkittyvää sosiaalista osallisuutta. Kuitenkin heijastaessa osallisuutta esimerkiksi edelliseen sitaattiin, huomataan, että etenkin erityistarpeisten luotsattavien osallisuudesta puhuttaessa tilanne ei ole niin yksinkertainen. Heidän kohdallaan osallisuus sisältää myös selkeästi poliittisen osallisuuden elementin, onhan kyse yksilöiden oikeuksista ja mahdollisuuksista osallisuuteen – kulttuuriluotsauksen kautta saavutettavaksi muodostuva kulttuuri ja taide pääasiallisina väylinään.

Kaiken kaikkiaan kulttuuriluotsauksessa osallisuutta tulee tarkastella yhdessä toiminnallisena kykenemisenä ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien tavoittelemisena sekä sosiaalisena ja tunteisiin

menevänä kiinnittymisenä syntyneisiin voimavaroihin. Näin ollen pyrittäessä mahdollistamaan tai arvioimaan osallisuutta ja sen vaikutuksia kulttuurin kentällä, olisi huomioitava sosiaalisen osallisuuden lisäksi sen poliittinen dimensio. Taiteen ja kulttuurin arvioinnin painottuminen niiden välineellistävään käyttöön voidaan välttää sillä, että trendinä olevien sosiaalisten ja hyvinvointivaikutusten rinnalle otetaan huomioon myös kulttuurin poliittisen osallisuuden näkökulma. Tätä voidaan edistää huomioimalla yleisön, toiminnan kohteiden; oikeudet ja oma toimijuus. Yleisölle on annettava sanaa ja valtaa siihen, millaista taidetta ja kulttuuria he haluavat nähdä, ja mikä on taidetta ja kulttuuria heidän näkökulmastaan. Lisäksi tasapäistävien, yhtäläisten kulttuurivaikutusten odottamisen sijaan pitäisi huomioida ihmisten yksilölliset näkökulmat kulttuurikokemusten suhteen.

Luotsattavien kannalta kulttuuriluotsauksen anti voidaan tiivistää seuraavasti: kulttuuriluotsauksella oli paljon vaikutuksia luotsattavien elämään. Se lisäsi kulttuurin osallistumista vastaamalla erinäisiin saavutettavuuden haasteisiin, joita kulttuurin kuluttamisesta kiinnostuneet ihmiset kohtasivat. Luotsaus kasvatti osallistujien kulttuurista pääomaa ja laajensi kulttuurimakua. Hyvinvoinnin ja elämänlaadun paraneminen luotsauksessa on nähtävä prosessina, jossa vaikuttavat niin ikään luotsauksen tarjoamat osallisuuden kokemukset kuin kulttuuriin saavutettavuudenkin huomioiminen. Lisäksi erillistä hyvinvoinnista eivät ole mielekkään, aktivoivan tekemisen tarjoaminen; uusien kokemusten synnyttäminen, luotsin tarjoama asiantuntijuudellinen ja vertaistuellinen ”erityisliisä”, yhteisöllisyyden tunteen kasvattaminen, sosiaalisuuden lisääminen ja samalla yksinäisyyden tunteen vähentäminen.

Monet koetut hyödyt olivat kaikille käyttäjille yhteisiä, vaikka osa vaihteli etenkin luotsattavan elämäntilanteen tai taustan vaikutuksesta. Syrjäytyneellä, yksinäisellä, päihde-, kriminaali- tai mielenterveyspotilaalla tarpeet ja samalla myös koetut hyödyt luotsauksen suhteen näyttäytyivät vahvemmin sosiaalisuuden, yhteisöllisyyden ja osallisuuden hakemisena verrattuna luotsattavaan, joka tulee toimintaan luotsina toimivan ystävän kautta etsien palvelusta enemmänkin uusia kulttuurikokemuksia ja luotsin asiantuntijuutta. Erityistarpeisten kohdalla luotsaus mahdollisti myös saavutettavuuden huomioimisen kautta osallisuuden poliittisen – tasa-arvoistavan – dimension huomioimisen. Etenkin ikäihmisten kohdalla taas sosiaalisen turvallisuuden tunteen ja jaksamisen edistäminen olivat tärkeitä toiveita toiminnan suhteen. Näitä hieman eriäviäkään kokemuksia ei ole tarpeen arvottaa, vaan huomiona ne tuovat tietoa siitä, mitä palvelun erilaiset käyttäjät kenties toiminnalta hakevat ja toivovat. Tämän pohjalta voidaan pyrkiä turvaamaan erilaisten käyttäjäkuntien tarpeiden toteutuminen.

7.2 Miten kulttuuriluotsitoimintaa voisi kehittää?

Kulttuuriluotsitoiminnan kehittämistä tarkastellaan niin haastateltavien vastausten kuin taustatutkimuksessa ilmenneiden kehittämistarpeiden kautta. Nämä huomiot nähdään seikkoina, jotka vaikuttavat palvelusta saatavien hyötyjen ja loppujen lopuksi osallisuuden kokemusten mahdollistumiseen. Yleisiä kehittämiskohteita ovat:

1) Tiedottamisen vaihteleva saavutettavuus

Tiedottamisen kehittäminen nousi luotsattavien vastauksissa ehdottomasti eniten mainintoja saaneeksi huomioksi, sillä kaikki luotsattavat nostivat aiheen esiin. Liian vähäinen tiedotus aiheutti palvelun käyttäjille epäselviä tilanteita. Taustalla oli luotsipalvelun viestinnän vaihteleva saavutettavuus, sillä tiedotettavat asiat kulkivat käyttäjilleen vain luotsien kautta. Luotsien yhteydenpito luotsattaviinsa vaihteli hyvinkin runsaasta melko vähäiseen tiedonkulkuun, missä vähimmillään se oli vastaamista lähinnä luotsattavan suunnasta tulleisiin kyselyihin. Haastattelujen pohjalta vaikutti siltä, että keskenään läheisiä tuttavina olevien luotsi-luotsattavaparien yhteydenpito oli sujuvaa. Taas niillä henkilöillä, joilla oli valmiiksi suurin kynnys yhteydenpitoon, luotsin tiedotusta oli vähemmän. Tämän vuoksi joillekin kulttuuriluotsivälityksen numero olisi ollut ensisijainen keino saada ajankohtaista tietoa tulevasta toiminnasta. Luotseilla on yleensä useita luotsattavasuhteita, joten jatkuva yhteydenpito jokaiseen luotsattavaan lienee ollut vaihtelevaa myös tämän vuoksi. Viestinnän pullonkaulat vaikuttivat luotsattavien kokemukseen palvelun käytettävyydestä. Konkreettisesti eniten epä tietoisuutta aiheuttivat luotsauskohteiden tarjonnan sisältö ja etenkin harvemmin tarjolla olevien kohteiden, kuten teatterin tai sinfonian, lippujen saaminen. Suora, kulttuuriluotsikoordinaattorilta tuleva, viestintä voisi vähentää tiedottamisen ongelmia. Käyttäjät toivoivat myös kulttuuriluotsikoordinaattorilta jonkinlaista koostetta kulttuurikohteiden toimintakauden tilaisuuksista, joihin olisi mahdollista lähteä luotsin kanssa.

Haastatellut luotsattavat eivät olleet itse kokeneet toiminnan aloittamisessa kynnystä, sillä he olivat pääasiallisesti kuulleet palvelusta luotsina toimivalta ystävältään tai he olivat tutustuneet luotsiin tilaisuudessa, jossa luotsi oli ollut esittelemässä toimintaa. He kuitenkin tiedostivat mahdollisen kynnysen olemassaolon niiden henkilöiden kohdalla, joilla ei ole minkäänlaista sidettä luotsiin. He nimittäin arvioivat, että luotsitoimintaa ei oltu mainostettu tai siitä uutisoitu tarpeeksi – etenkin huonosti tavoitettavien kaupungin omien kanavien ulkopuolella. Eniten huolta haastateltavat kantoivat

viestinnän esteiden vaikutuksista juuri palvelua eniten tarvitsevien vanhusten, syrjäytyneiden tai yksinäisten kohdalla. Valtakunnallisestikin luotsattavat löytyvät enimmäkseen luotsien kautta, sillä Nousiaisen (2017, 45) kyselyyn vastanneista luotsattavista yli 43 % oli sopinut luotsauksen suoraan luotsin kanssa ja noin 35 %:lle luotsaus oli järjestynyt palvelutalon tai muun laitoksen henkilökunnan kautta. Vain 10 % oli soittanut luotsivälitykseen (ibid.). Valtakunnallisella tasolla luotsitoiminnan tunnettavuuden heikkous ja virallisten kanavien tiedottamisen tavoittamattomuus aiheuttavat toiminnalle jatkuvuuden ongelmia. Luotsauskeikkoja sovitaan yleensä vähemmän kuin innokkaita luotseja olisi valmiita keikkoja tekemään (Nousiainen 2017). Tämän tutkielman yhteydessä luotsipaikkakuntiin tehtyjen yhteydenottojen perusteella ongelma on yleinen ja siitä vaikuttaisivat kärsivän etenkin pienet paikkakunnat, joista osassa toiminta on jopa tyrehtynyt luotsattavien puutteeseen. Resurssit eivät monin paikoin riitä sinänsä tarpeelliseen toiminnan markkinointiin.

Puutteellisen viestinnän ikävimpiä ilmentymiä olivat Tampereen kulttuuriluotsipalvelun sisällä kiertäneet sitkeät huhut toiminnan muuttamisesta. Ainakin yhtä luotsattavaa satuttivat kulttuurikohteiden luotsattaviin kohdistamat epäsuorat syytökset palvelun vääränlaisesta hyödyntämisestä. Vielä enemmän epävarmuutta luotsattaville toi pelko tuttujen luotsiluotsattavasuhteiden menettämisen puolesta. Keskustelunaihe on arka paikka palvelun piirissä valtakunnallisestikin, sillä mikäli käyttäjäkunnalle ei ole asetettu kriteerejä, kohtaavat tuttujaan luotsaavat paikoin epäilyjä palvelun väärinkäyttämisen suhteen (Nousiainen, 2017, 44). Nousiainen (ibid.) ei kuitenkaan näe kyselyssään ongelmaa todellisena, sillä ennestään tututkin ihmiset voivat olla palvelussa samalla lailla avuntarvitsijoita. Myös tämä tutkimus osoittaa, että monet tukea tarvitsevat luotsattavat löytyivät juuri luotsin aktiivisen toiminnan kautta. Mahdollisilla muutoksilla spekulointi oli todennäköisesti tavoittanut luotsattavat luotsien kautta kulkien suusta suuhun – siksi luotsitoiminnan työntekijöiden onkin tärkeää pyrkiä oikaisemaan tiedotuksella epäselvää tai virheellistä tietoa ja katkaista siivet syntyneiltä huhupuheilta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

2) Taloudellisen saavutettavuuden vaillinaisuus

Haastattelujen perustella luotsattavat olivat pääosin tyytyväisiä luotsauksen kautta saatujen pääsylippujen hintoihin. Kuitenkin pienituloisimmille haastateltaville etenkin kalleimmaksi jäävät teatteriliput olivat silti hieman liian kalliita heidän taloudelliseen tilanteeseensa. Vaikka kulttuuriluotsauksella on mahdollista peitota seuranpuute, joka on yksi kulttuuriosallistumisen suurimmista esteistä; jää monen pienituloisen henkilön rajoittavin tekijä osallistumisessa, lippujen hinnat, kokonaan ratkaisematta. Kulttuuriluotsipalvelulla ei onnistuta huomioimaan aina täysin

taloudellista saavutettavuutta, sillä vaikka lippujen hinnat olisivat alennettuja, esimerkiksi 15–25 euron teatterilippu¹¹⁸ voi olla silti pienituloiselle liian kallis hankittavaksi. Vuonna 2017 työttömälle kansalaiselle täysi peruspäiväraha ja työmarkkinatuki olivat yhteensä 32,40 euroa päivässä.¹¹⁹ Tällöin työttömän päivittäisestä tulosta ”parhaimmassakin” (15 euron alennetun teatterilipun) tapauksessa menee pääsylippuun puolet. Kalleimmalla, 25 euron hinnalla, lippuun menee päivän työttömyysturvasta kolmeneljäsosaa. Lisäksi osassa paikkakuntia näyttösten määrä ja ajankohta, joihin alennettuja teatteri- ja konserttilippuja on tarjolla, voi olla hyvinkin rajattu ja lipusta joutuu kilpailemaan. Alueiden erilaiset taloudelliset resurssit ovat vaikuttaneet erilaiseen hinnoittelupolitiikkaan,¹²⁰ jossa lippujen hintojen korkeus rajaa myös palvelun käyttäjäkuntaa. Tampereella lippujen hinnat ovat valtakunnalliseen tilanteeseen verrattuna luotsattaville jopa edulliset – kulttuuriluotsipalvelujen tiedonantojen perusteella jopa 18 paikkakunnalla 23:sta taloudellista saavutettavuutta ei ole huomioitu lainkaan. Kaikkien kulttuuritapahtumien pääsyliput ovat näin ollen normaalihintaisia.

Jatkon kannalta vähintäänkin verkoston sisäinen suositus taloudellisen saavutettavuuden huomioimiselle olisi tärkeää. Kulttuuriluotsipalvelussa osallisuutta voitaisiin tukea myös taloudellista saavutettavuutta edistämällä luomalla valtakunnallisen kulttuuriluotsiverkoston kautta jonkinlaiset yhtenevät suositukset pääsylippujen hinnoille. Hinnoitteluun saattaisi olla mahdollista pyrkiä syventämällä yhteistyötä luotsipalvelun paikallisen koordinoijan ja taide- ja kulttuurilaitosten kesken. Toinen mahdollinen vaihtoehto olisi Kaikukortin¹²¹ levittäminen ainakin kaikille kulttuuriluotsipaikkakunnille, joissa luotsattavien lippujen hinnat ovat pysyneet korkeana. Näin hintoja voisi kompensoida ja samalla varmistaa, että pääsylippujen tukeminen menisi juuri heikoimmassa asemassa olevien hyväksi. Kaikukorttia olisi mahdollista jakaa terveys-, työllisyys- ja sosiaalipalveluiden asiakkaina oleville luotsattaville tai rajata aluksi vain joihinkin kulttuuritapahtumiin – esimerkiksi teatteriin, jossa lippujen hintaa luotsattavalle jää usein eniten. Kahden erillisen palvelun synergiaa olisi järkevää hyödyntää entistä vahvemmin osallisuuden tukemisessa ja syrjäytymisen ehkäisemisessä. Haastateltavien joukosta nousi myös ehdotus tarjota kenraaliharjoituksia luotsauksen kohteeksi entistä enemmän – muutamalla paikkakunnalla tätä jo tehdäänkin. Näin luotsattavat ”veisivät vähemmän lipputuloja” ja edullisten kulttuurielämysten

¹¹⁸ Tampereen kulttuuriluotsipalvelu teki yhteistyötä tamperelaisen teatterin kanssa vuoden 2017 alkupuolelle. Tuolloin luotsatulle lippujen hinnaksi jäi 15–25 euroa. Hintatieto on saatu vuonna 2016 kulttuuriluotsikoordinaattorilta.

¹¹⁹ Työttömyysturvaa maksetaan vain 5 päivältä viikossa, kuukaudessa ilman korotuksia määrä on keskimäärin 697 e/kk. Ks. lisää Kela: <<http://www.kela.fi/paljonko-tyottomyyssetuutta-maksetaan->>. Lisäksi samasta summasta menevät vuokramenot, joihin tosin saa usein yleistä asumistukea.

¹²⁰ Eri paikkakuntien hinnoittelusta luvussa 3.1.

¹²¹ Luku 2.6.1.

tarjoaminen kalliimpiin kohteisiin voisi mahdollisesti lisääntyä. Kenraaliharjoitusten yhteyteen olisi myös mahdollista rakentaa osallistavampia, yleisötyömäisiä osuuksia.

3) Luotsauskohteet suhteessa osallisuuteen

Tutkielman teoriaosiossa tarkasteltiin kriittisesti kulttuuriin osallistamista¹²² nostamalla esiin osallistavan kulttuuritarjonnan normittavuus. Kun puhutaan kulttuurista ja siihen osallistumattomuuden ongelmasta, ”oikeanlaisen kulttuurin” diskurssi dominoi usein kulttuuripoliittisia keskusteluita. Nykyisellään luotsausta tehdään ympäri Suomen melko korkeakulttuurisiksi miellettyihin, enimmäkseen valtionrahoitamiin kulttuuri- ja taidelaitosten kohteisiin. Tarjolla on perinteistä teatteria, klassista musiikkia, taidenäyttelyitä ja vierailuja erityyppisiin museoihin. Toisaalta esimerkiksi Tampereella, Jyväskylässä ja Helsingissä on muun muassa mahdollisuus käydä elokuvissa luotsin kanssa, mikä voidaan lukea korkeakulttuurin ulkopuolelle. Kovinkaan rohkeista avauksista eri kulttuurimuotojen tarjoamisen suhteen ei usein voida puhua. Jotta kulttuuriluotsitoiminnassa voitaisiin laajentaa tarjotun kulttuurin monimuotoisuutta normatiivisen kulttuurikäsitteen ulkopuolelle, olisi vierailukohteissa tärkeää nostaa esiin ei-korkeakulttuurisia ja ei-valtionrahoitteisia¹²³ kulttuurimuotoja sekä tarjota enemmän ”ei-konventionaalisia” tutustumiskohteita. Tämä voitaisiin tehdä ennen kaikkea laajentamalla tarjontaa vaihtoehtoiseen, esimerkiksi pienten kulttuuriyksiköiden tai kansalaisjärjestöjen tekemään teatteriin, tanssiin, sirkukseen ja kevyen musiikin keikkoihin.

Tarjottujen kulttuurielämysten kohdevalikoima rajaa palvelun käyttäjäkuntaa. Jotta esimerkiksi nykyisellään melko yleisesti asiakaskunnasta puuttuvia nuoria saataisiin houkutelua mukaan, olisi vierailtavaksi tarjottava enemmän heitä kiinnostavia vaihtoehtoisia kohteita – myös korkeakulttuurin ulkopuolelta. Lisäksi palvelun muut potentiaaliset tarvitsijat ja eri käyttäjäryhmät eivät välttämättä ole ensisijaisesti kiinnostuneita vahvasti edustetusta perinteisen korkeakulttuurisesta tapahtumatarjonnasta – siksi myös tarjolla olevan kulttuurin monimuotoisuuteen olisi syytä kiinnittää huomiota. Etenkin kulttuurikävijyydessään vasta-alkajalle helpommin lähestyttävässä muodossa oleva populaarikulttuurinen sisältö voi olla matalammalta kynnykseltä tuntuvaa toimintaa.

---

¹²² Alaluvussa 2.3.1.

¹²³ Julkisen rahoituksen osuus kulttuurin kokonaisrahoituksesta on hyvin suuri ja siitä suurin osa menee suppeahkolla määrällä taide- ja kulttuurilaitoksia, jotka edustavat vahvasti perinteisen korkeakulttuurisia tuotteita, kuten näyttämötaidetta (teatterit), klassista musiikkia (orkesterit ja ooppera) ja museotoimintaa (Saukkonen 2014). Kulttuurin valtionosuusjärjestelmän uudistus muuttanee tilannetta lähivuosina.

Haastatelluista luotsattavista puolet oli kiinnostunut populaarimusiikin konserteista luotsauksen puitteissa, jos se olisi käytännössä mahdollista saada järjestymään.

Kyse ei silti ole vain kulttuurista ja taiteesta, jota on tarjolla; vaan myös siitä, missä muodossa näitä tarjotaan. Kulttuuriluotsaaminen sijoittuu osallistuminen kehikossa toisaalta hyvinkin perinteiseen malliin kulttuurikävijyydestä, sillä luotsauksen yhteydessä puhutaan ”kulttuurin pariin lähtemisestä”. Toiminta on luotsattavalle usein hyvin konkreettista johonkin kulttuuri- tai taidetapahtumaan menemistä. Huonoimmassa tapauksessa luotsattavalle on kulttuurikokemuksessa käytännössä vain passiivisen katsojan rooli: esityksen jälkeen luotsi ja luotsattava katoavat tahoillensa – luotsattavan osallistumiseen tähtäävää toimintaa on vähän. Tarjottujen elämysten kenttää monimuotoistamalla on mahdollista tarjota osallisuuden kokemuksia myös käytännön valintojen kautta.

Yksi osallisuutta lisäävä toimintatapa kulttuuriluotsitoiminnassa olisi ottaa luotsaukseen mukaan yleisötyömäinen, tai tarkemmin Kawashiman (2000, 2006) jaottelun mukaan yleisökasvatuksellinen, elementti ainakin niillä luotsipaikkakunnilla, joissa se on resurssien puolesta mahdollista. Tällä hetkellä tällaista toimintaa ei tarjota lainkaan isommassa mittakaavassa nimenomaan luotsattaville.¹²⁴ Ideana Käräyttäjäkaveri-pilotissakin toiminut, kulttuurisen pääoman kasvua tukenut, yleisökasvatuksellinen oheisohjelma toimisi hyvin myös kulttuuriluotsitoiminnassa. Tapahtumia voisi kokeilla joukolle luotsattava-luotsipareja, näin luotsiparit muodostaisivat myös ”vertaistukea” toisilleen sekä pareittain että ryhmänä. Käräyttäjäkaveri-pilotissa oheisohjelmalla saatiin synnytettyä yhteisöllisyyden ja solidaarisuuden tunnetta ihmisten välille pitämällä kävijät yhtenäisenä porukkana (Eskola, 2014, 49–50). Myös luotsitoiminnassa yleisökasvatuksen järjestäminen voisi lisätä yhteenkuuluvuutta ja sosiaalista pääomaa koko luotsausparien joukolle ja luotsattavien hajanaiselle ”yhteisölle”. Samalla tapahtumien kautta osallistujien hyvinvointia ja osallisuutta olisi mahdollista kasvattaa luomalla paikkoja uusien sosiaalisten suhteiden ja verkostojen rakentamiseen.

Vaikka tarjottu luotsauskohteiden valikoima tarjonnaltaan ja luonteeltaan ei tällä hetkellä ole aina osallisuuteen kannustavaa, on huomioitava, että luotsauksessa itsessään on jo olemassa siihen kannustava elementti. Luotsien tekemä matalan kynnyksen työ kulttuurisen osallistumisen ja osallisuuden lisäämisessä palauttaa toimijuutta palvelun käyttäjille. Vaikka kriittisten teorioiden suhteen kulttuuriluotsauksen kohteita voisi tarkastella pääsääntöisesti normatiivisen kulttuurin ilmentymiä ja nähdä osallistamisen sekä uuden hallinnan kaltaista ylhäältä alas suuntautuvaa määrittelyä tavoiteltavien yhteiskunnallisten hyötyjen vuoksi; se ei silti poista luotsitoiminnan

---

¹²⁴ Luotsseille yleisötyötä tarjotaan ainakin muutamilla toimintaa jo kauemman aikaa harjoittaneilla suuremmilla paikkakunnilla, kuten Jyväskylässä ja Tampereella.

mahdollisuuksia yhdenvertaistavana ja osallisuutta vahvistava tuen muotona. Luotsitoiminnassa vahvasti esiin tuodun sosiaalisen osallisuuden lisäksi osallisuuden poliittisen dimension tukemisen kautta luotsauksessa tarjotaan myös heikommassa asemassa oleville mahdollisuuksia toteuttaa kulttuurisia oikeuksiaan sekä päästä kulttuuriin (ja laajemmin yhteiskuntaan) osalliseksi. Tämän lisäksi vertainen kokija, luotsi, myös pehmentää ylhäältä alas suuntautuvia kulttuurin määrittelyjä ja tuo vertaisuusasetelman kautta ihmisläheisemmän asteen kulttuurikokemukseen. Parhaimmillaan luotsausta voidaan tarkastella *osallistavana kulttuurina*¹²⁵ sen laajassa määritelmässä. Tämä kuitenkin toteutuu vain niissä tapauksissa, joissa luotsaus kannustaa kollektiiviseen yhteistoimintaan, vertaisoppimiseen ja vuorovaikutukseen luotsin kanssa kulttuurista parissa. Lähestymistapa tavanomaiseen, suhteellisen passiiviseen kulttuuritapahtumassa kävijyyteen rikotaan esimerkiksi luotsin ja luotsattavan käydessä yhdessä läpi taidekokemusta ja luodessa kokemusta uudelleen jaetussa vuorovaikutuksessa. Tällöin kulttuurikokemuksessa on kyse vastavuoroisesta, merkityksellisestä yhdessä vaikuttamisesta ja vaikuttamisesta – niin luotsille kuin luotsattavalle tarjoutuu tilaa toimia, luoda, jakaa, määritellä, neuvotella ja monimuotoistaa kulttuurikokemus yhdessä uudestaan.

Luotsauksessa osallisuutta tukevaa on myös se, että se mahdollistaa sekä luotsille että luotsattaville palvelujen kehittämiseen osallistumisen. Luotsattavat ovat kokemusasiantuntijoina¹²⁶ auttaneet parantamaan muun muassa kulttuuripalvelujen saavutettavuutta sen eri tasoilla: liikuntarajoitteiset ovat vaikuttaneet rakennetun ympäristön esteettömyyteen ja pienituloiset toisinaan palvelujen taloudellisen saavutettavuuden huomioimiseen. Luotsien näkökulmasta kulttuuriluotsaus myös sisältää joillakin luotsipaikkakunnilla paljon osallistavia, museoiden yleisötyöhön liittyviä elementtejä, kuten kokoelmien työstämiseen ja jopa vaikuttamistyöhön liittyviä toimia. Tämän lisäksi luotsien tekemä palvelujen kehittäminen on usein luotsattavien toiveiden ja viestien viemästä seuraavalle portaalle, kulttuuripalvelujen järjestäjien suuntaan.

Kaiken kaikkiaan tärkeintä osallisuuden mahdollistamisessa kulttuuriluotsitoiminnan piirissä on kulttuuriluotsipalvelun käyttäjien – ja myös potentiaalisten uusien asiakkaiden – mieltymysten ja toiveiden kuuntelu sekä kartoittaminen. *Tuotelähtöisen yleisötyön*¹²⁷ sijaan on tärkeää huomioida asiakaslähtöiset ja osallistavat vaikutusmahdollisuudet palvelun kehittämisessä. Pelkkä osallisuuden tiellä olevien esteiden kosmeettinen poistaminen eri riitä, kuten ei myöskään saavutettavuuden

---

¹²⁵ Esitelty s.15.

¹²⁶ Kokemusasiantuntijat pohjaavat asiantuntemuksensa omakohtaiseen tietoon, näkemykseensä ja pitkäaikaiseen kokemuserustaansa (Jakonen, 2017, 107–108). He ovat yleensä kehittäneet tietonsa yksityishenkilöinä tai yhteisön, joskus organisaation tai järjestön, edustajina (ibid.).

¹²⁷ Kawashima (2006). Lue lisää s. 34.

tekninen huomioiminen kulttuurikohteissa. Todellisella kohdelähtöisellä luotsattavien kuuntelemisella on mahdollista parantaa palveluketjua ja saada laajemmassa mittakaavassa myös kulttuurikohteet tunnistamaan, miten he voisivat tulevaisuudessa vastata ei-kävijöiden tarpeisiin ja osallisuuden haasteeseen. Muotoilemalla palveluja alusta alkaen uudestaan asiakkaiden tarpeiden perusteella voidaan tunnistaa myös paremmin piilevää, latenttia kysyntää kuin vain paikkaamalla vanhaa. Tämä tutkielma toimii toivottavasti avauksena kohdelähtöisyyden huomioimiseen ja luotsattavien kokemusten jatkuvampaan kartoittamiseen laajemmin kulttuuriluotsipalveluiden piirissä.

4) Toiminnan kohderyhmien ja tavoitteiden osittainen jakaantuneisuus valtakunnallisesti

Yang (2015, 97) jakaa kulttuuriluotsitoiminnan tavoitteet neljään eri kategoriaan: aktiivisen osallistumisen ja osallisuuden lisäämiseen kulttuurin ja taiteen parissa vanhusväestön ja erityistarpeisten joukossa, virkistävien kokemusten tuottamiseen luotsattaville sekä luotseille, voimaantumisen tunteiden ja hyvinvoinnin lisäämiseen sekä yhteenkuuluvuuden kasvattamiseen. Yangin kategorisointi rajaa osallistumisen ja osallisuuden lisäämisen pelkästään erityisryhmille, vaikka luotsauksen taustaidea on alun perin ollut tarjota matalalla kynnyksellä kulttuuriosallistumista ja osallisuuden kokemuksia kaikille, jotka kokevat sitä tarvitsevansa. Valtakunnallisesti kulttuuriluotsipaikkakunnat kokoavasta taulukosta¹²⁸ voi huomata, että käytännössä kulttuuriluotsitoiminta on useimmiten suunnattu vanhuksille tai aisti- ja liikuntarajoitteisille. 23 luotsipaikkakunnan joukosta 10 käyttäjäryhmäksi oli rajattu vain vanhukset tai ”huonosti kulkevat”. Tämän lisäksi kolmella paikkakunnalla painopisteeksi oli ilmoitettu erityisryhmät, kuten vanhukset tai aisti- ja liikuntarajoitteiset. Paikkakuntien käyttäjäkuntaa tarkastelemalla osallistumisen ja osallisuuden kasvattaminen näyttäisi näin ollen useimmiten keskittyvän erityisryhmiin.

Toiminnan tavoitteiden rajautuminen käyttäjäkunnan mukana johtuneen pääsääntöisesti luotsipaikkakuntien käytössä olevista, paikoin hyvinkin niukoista resursseista, jotka eivät mahdollista toiminnan laajentamista tai kehittämistä. Toiminta on pitänyt priorisoida sitä eniten tarvitseville – selkeimmin saavutettavuuden katvealueella oleville. Vaikuttaisikin siltä, että luotsitoiminnan käyttäjäkunta on paikoin rajattu käyttämällä pohjana implisiittisesti saavutettavuuden määritelmää, ja siinäkin helpointen määriteltävissä olevan fyysisen saavutettavuuden dimensiota. Tällainen käytännön rajaus kuitenkin jättää ainakin osalla paikkakunnista saavutettavuuden muiden risteävien tasojen huomioimisen, kuten taloudellisen ja sosiaalisen saavutettavuuden, ulkopuolelleen.¹²⁹ Onko

¹²⁸ Sivut 44–47.

¹²⁹ Saavutettavuuden eri dimensioita käsiteltiin tarkemmin alaluvussa 2.4.

näillä paikkakunnilla kulttuuriluotsaus nähty kohderyhmiensä vuoksi turhankin korostuneesti (fyysisen) saavutettavuuden näkökulmasta – eikä niinkään kokonaisuutena, johon myös osallisuuden laajempi tukeminen kuuluisi? Vaikka saavutettavuus ja osallisuus eivät olekaan toisilleen vastakkaisia ilmiöitä, on huomattavaa, että yksittäistä lähestymistapaa seuraamalla rajatut periaatteet korostuvat ja heijastuvat myös suotuun käyttäjäkuntaan. Yhtenä vaikuttimena rajaamiselle voi olla myös joidenkin luotsitoiminnan organisoidijien tausta – kolmannen sektorin toimijoista osa on perinteisesti järjestänyt juuri erityisryhmien tukipalveluja.

Kulttuuriluotsitoiminnan tavoitteiden sisällä kohderyhmän ja saavutettavuuden laajuuden huomioimisen lisäksi vaihtelee se, kuinka paljon toiminta risteää etenkin kulttuurilaitosten tekemän yleisötyön suuntaan, ja kuinka paljon sen kautta keskitytään tuottamaan toimintaa juuri kulttuuriluotseille saavutettavuuteen tähtäävän työn lisäksi. Turpeisen (2012, 8) mukaan Jyväskylässä kulttuuriluotsitoiminta on ennen kaikkea museoiden, kulttuurilaitosten ja -kohteiden tekemää yleisötyötä, jonka keskiössä ovat itse kulttuuriluotsit. Myös Tampereella luotsit osallistuvat melko aktiivisesti esimerkiksi kokoelmien, tapahtumien ja erilaisten yleisötilaisuuksien järjestämiseen. Vaikka koko toiminta luotsien, luotsattavien ja kulttuurilaitoksen välillä voidaan lukea yleisötyöksi, selkeimmin yleisötyö näkyy tällä hetkellä luotseille järjestettävien tilaisuuksien muodossa. Valtakunnallisesti kulttuuriluotsipaikkakuntien välillä onkin eroja siinä, kuinka yleisötyöpainotteista toiminta on. Etenkin isommilla, toiminnaltaan vakiintuneemmilla, paikkakunnilla luotseja koulutetaan aktiivisesti ja heille järjestetään ohjelmaa sekä perehdytyksiä liki kuukausittain. Jatkon kannalta mielenkiintoista on, kuinka paljon kulttuuriluotsitoiminnan sisällä yleisötyönäkökulmaan panostetaan, ja voitaisiinko sitä järjestää tulevaisuudessa kulttuurilaitoksissa myös luotsattaville ja luotseille suunnatun yhteisen toiminnan muodossa.

Luotsitoiminnan hajaantumisen estämiseksi keskustelu toiminnan ydintavoitteista, -sisällöistä sekä kohderyhmistä olisi paikallaan kulttuuriluotsiverkoston piirissä. Vaikka käytössä olevien toimintamallien erilaisuus tekeekin toiminnasta muokkautuvan juuri paikallisiin tarpeisiin, estää hajanaisuus myös toiminnan tunnettavuuden kasvamista sekä luotsauksen yhtenäistä kehittämistä esimerkiksi uusille kohderyhmille. Näistä ainakin maahanmuuttajille, nuorille ja myös laajemmassa mittakaavassa mielenterveys-, päihde- ja kriminaalikutoutujille suunnattu toiminta voisi olla vaikuttavaa. Myös laitoksissa asuvien, kulttuurista kiinnostuneiden vanhusten etsiminen ja luotsauksen jalkauttaminen hoitolaitosten arkeen tulee olemaan edelleen haaste tulevaisuudessa. Loppujen lopuksi kysymys lieneekin, kuinka avoimena luotsaus halutaan pitää laajuudeltaan – niin käyttäjäryhmiä kuin eri paikkakuntien ottamia toimintamalleja katsoen? Tulevaisuus näyttäneen, rakennetaanko toiminnalle pysyvää valtakunnallista koordinaatiota, joka loisi myös yhteiset rajalinjat

luotsitoiminnalle. Ainakin joksikin aikaa tukea on jo tiedossa: elokuussa 2017 opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi Tampereen kaupungin Kulttuurikasvatusyksikkö TAITELLE 25 000 euron erityisavustuksen luotsitoiminnan kansalliseen koordinaatioon ja kehittämiseen.¹³⁰ Hankkeessa levitetään toimivia käytäntöjä, tuotetaan työkaluja, kerätään tietoa, rakennetaan verkostoa ja edistetään kulttuuriluotsitoiminnan näkyvyyttä yhteistyössä eri paikkakuntien vapaaehtoistoiminnan koordinaattoreiden, Kansalaisareena ry:n ja Kulttuuria kaikille -palvelun kanssa (ibid.).

---

¹³⁰ Tampereen kaupunki. *TAITE kehittämään kulttuuriluotsitoimintaa Suomessa.*

8 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa on avattu yleisesti kulttuuriluotsitoimintaa ja sen valtakunnallista mallia. Tutkielman tehtävänä on kuitenkin kartoittaa tarkemmin kulttuuriluotsipalvelun tamperelaisten käyttäjien keskuudessa tehtyjen haastattelujen kautta luotsattavien merkityksiä ja kokemia vaikutuksia. Päätaavoite on selvittää toiminnan mahdollisuuksia luotsattavien osallisuuden tukemisessa kulttuurin kentällä. Kahdeksalla teemahaastattelulla kerätyn ja teoriaohjaavasti analysoidun aineiston pohjalta kävi ilmi, että luotsattavien kokemukset olivat palvelun käyttäjinä hyvin positiivia ja toiminnasta koettiin useita hyviä vaikutuksista. Näitä olivat kulttuuriosallistumisen lisääntyminen muun muassa saavutettavuuden tukemana, maun laajeneminen ja kulttuurisen pääoman kasvaminen, elämänlaadun ja hyvinvoinnin kohoaminen sekä osallisuuden rakentuminen sosiaalisuuden, yhteisöllisyyden ja tasa-arvoisuuden kasvun kautta.

Kulttuuriluotsipalvelu vetää tavoitteensa mukaisesti kulttuurin pariin enimmäkseen henkilöitä, joille kulttuuriosallistuminen olisi eri syistä muuten ollut hankalaa tai jopa mahdotonta. Joillakin haastateltavilla taustalla oli fyysisiä esteitä tai sosiaalista ja taloudellista epävarmuutta, toisilla yksin lähtemisen vaikeus. Yhteistä oli se, että kaikkien kohdalla kulttuurinkuluttaminen oli lisääntynyt ja luotsauskohteet olivat saaneet heistä uusia kävijöitä. Osallisuuden kokeminen riippui luotsattavasta, eivätkä kaikkien kohdalla osallisuuden kokemukset olleet niin vahvoja. Kahdeksasta haastateltavasta ne, jotka olivat osallistuneet enimmäkseen ryhmäluotsaukseen, tai jotka olivat niin sanotusti erityistarpeellisia, kokivat enemmän vaikutuksia osallisuuteensa palvelun käyttämisestä. Luotsauksen elämänlaatua ja hyvinvointia sekä erityisesti sosiaalisuutta, yhteisöllisyyttä ja elämänpiirin laajentumista kuvaavat luonnehdinnat olivat heidän kohdallaan yleisempiä. He huomioivat luotsin ja muiden ihmisten merkityksen hyvinvointia tuovina elementteinä ja vaikuttivat hakevan selvemmin palvelusta kulttuurista ja sosiaalista pääomaa omaan elämäänsä. Eri syistä johtuvien saavutettavuuden esteiden ylittäminen ja kulttuurin pariin pääseminen oli myös tasa-arvoistava kokemus, koska erityistarpeiset luotsattavat pääsivät näin luomaan kulttuuritapahtumiin menemisestä itselleen rutiinia rakentamalla omaa kulttuurista ja sosiaalista pääomaansa luotsauksen kautta. Osalle tapahtumat olivat ensimmäistä kertaa elämässä tarjottu tilaisuus ja toisille elämäntilanteesta johtunut paluu kulttuurin pariin tauon jälkeen. Haastateltavien toinen ryhmä haki palvelusta uusien kokemusten lisäksi erityisesti luotsin erityisasiantuntemusta – he korostivat luotsin tarjoamaa perehtyneisyyttä, asiantuntijuutta ja ”opasmaista” tiedollista kertomistapaa. He arvioivat palvelun elämänlaatua ja hyvinvointia parantavan vaikutuksen johtuvan korostuneemmin kulttuurin

yleisistä hyvinvointia tuovista vaikutuksista. Tämä johtunee osin siitä, että heidän elämänpiirinsä (kertomansa perusteella) oli jo valmiiksi avoimempi verrattuna erityistarpeisiin luotsattaviin, joille toiminta oli selkeästi kulttuurikokemuksen mahdollistaja.

Vaikka haastateltavien kulttuuriluotsauskokemukset näyttäytyivät onnistuneina ja palveluun oltiin pääosin hyvin tyytyväisiä, löydettiin myös muutamia kehittämiskohteita. Käyttäjien näkökulmasta Tampereella ongelmallista oli erityisesti tiedottamisen riittämättömyys useassa eri suhteessa: toiminta ei tavoita tarpeeksi hyvin juuri eniten sitä tarvitsevia eikä nykyiselle käyttäjäkunnalle välity riittävästi tietoa palvelun käyttöön liittyvistä asioista. Lisäksi toiminnan muuttamisesta liikkui epävarmoja puheita, jotka olisi ollut helpointa oikaista riittävällä viestinnällä. Nousiaisen (2017) selvitysraportin pohjalta tiedottamisen riittämättömyys oli ongelma myös muualla kuin Tampereella. Valtakunnallisesti tarkasteltuna toiminta ei pysty läheskään aina vastaamaan taloudellisen saavutettavuuden tarpeeseen. Pienempituloisille, joille kulttuurin pariin pääseminen on taloudellisesti jo valmiiksi hankalaa, taloudellinen esteellisyys säilyy edelleen luotsausalennuksen jälkeenkin osaan kulttuurikohteista. Tästä tuli myös viitteitä tutkimushaastatteluissa Tampereella. Luotsauskohteiden valikoima ei valtakunnallisesti tarkasteltuna kata kiinnostavia vierailukohteita kaikille – niitä monimuotoistamalla voitaisiin saada myös korkeakulttuuriseksi miellettyjä, perinteisiä laituskulttuurin, vierailukohteita karttavat mukaan toimintaan. Etenkin nuoria houkuttelevat kohteet ovat jääneet paitsioon. Koko maan mittakaavassa myös toiminnan kohderyhmät ja tavoitteet ovat jakaantuneita – se keille toimintaa tarjotaan, vaihtelee paikkakunnittain paljon. Yli puolella 23 luotsipaikkakunnasta painopisteeksi oli ilmoitettu fyysiseen saavutettavuuteen tukea tarvitsevat erityisryhmät, kuten vanhukset tai aisti- ja liikuntarajoitteiset. Lisäksi yleisötyön laajempaa hyödyntämistä kulttuuriluotsipalvelussa on tehty valtakunnallisesti tarkasteltuna melko vähäisesti, vaikka sen hyödyntämiselle olisi mahdollisuuksia myös luotsattavien kohdalla jatkossa.

Kehittämismahdollisuuksista huolimatta luotsauksessa on kaiken kaikkiaan paljon potentiaalia – näin ollen siltä myös odotetaan panosta yhteiskunnallisiksi luokiteltavien tavoitteiden tukemiseen, kuten kulttuurin saavutettavuuteen, hyvinvoinnin edistämiseen, yhteisöllisyyden kasvamiseen, osallisuuden ja tasa-arvon lisääntymiseen sekä kulttuuripalvelujen tunnettavuuden parantamiseen. Kulttuuriluotsitoiminnassa keskitytään etenkin osallisuuden ja saavutettavuuden haasteisiin, jotka ovat myös valtionhallinnon kulttuuripolitiikassa kärkikohteiksi nostettuja keskittymispisteitä. Uuden hallinnan teorioiden näkökulmasta – kriittisesti katsoen – luotsitoiminnalla pyritään hyvinkin laajoihin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin kustannustehokkaalla vertaisuusasetelmalla, joka siirtää taakkaa julkisilta palveluilta kolmannelle sektorille ja vapaille toimijoille. Tässä tutkimuksessa selvitettyjen luotsattavien kokemusten perusteella tavoitteisiin voidaan todennäköisesti ainakin osin

vastata. Aina ei kuitenkaan ole selkeää, aiheuttaako hyvinvointia ja osallisuutta enemmän saavutettavaksi muuttuva kulttuurikokemus itsessään vai esimerkiksi luotsauksen sosiaalinen ja yhteisöllinen aspekti – muut ihmiset. Loppujen lopuksi kysymys taitaa kuitenkin olla palvelun tarjoamista yhteishyödyistä kokonaisuudessaan. Kokemusten subjektiivisen luonteen vuoksi myös luotsattavien taustan merkitys hyötyjen kokemisen muodossa ja asteessa vaikuttaisi olevan suuri.

Tutkielmassa onnistuttiin tuomaan lisää tietoa tieteellisesti melko vähäisesti kartoitetusta kulttuuriluotsipalvelusta. Aihepiirin tutkimuksissa ei ole aiemmin keskitytty osallisuusnäkökulmaan. Työn etuna voidaan pitää myös sen rajautumista hyvin vähän tutkittuun ja useammassakin selvityksessä haastavaksi mainittuun kohteeseen, luotsattaviin. Tutkielman laadullinen ote päästi haastateltujen luotsattavien äänen hyvin kuuluviin ja toi ensimmäistä kertaa syvemmin tietoa palvelun käytettävyydestä sekä sen merkityksestä ja vaikutuksista käyttäjäkunnalleen. Näin ollen tutkimus myös osaltaan vastaa tarpeeseen yksilöihin keskittyvistä kulttuurin vaikutustutkimuksista, joista on puuttunut ihmisten yksilöllisten, sanallistettujen taidekokemusten tarkastelu.¹³¹ Lisäksi edeltävissä luotsitoimintaa kartoittaneissa selvityksissä palvelun taloudellisen saavutettavuuden ja yleisötyön näkökulmaa on tuotu esiin vähäisesti. Kerätty ja tulkittu tieto on tutkimuksellisen painoarvon lisäksi tärkeää sen käytäntöön soveltamisen mahdollisuuksien vuoksi. Kulttuuriluotsipalveluiden lisäksi muut osallisuuden, saavutettavuuden ja kulttuurihyvinvoinnin parissa työskentelevät voivat hyötyä kerätystä ja analysoidusta tiedosta.

Työn tutkimuksellisina rajoitteina voidaan pitää haastateltavien suhteellisen pientä määrää, jonka vuoksi tutkimuksesta ei voi tehdä luotettavasti suuria yleistyksiä. Lisäksi haastateltavien erilainen tausta ja luotsauskokemuksen yksilöllisyys ja henkilökohtaisuus rajoittavat yleistettävyyttä palvelun koko käyttäjäkunnalle – tutkimusasetelman vuoksi yksilöllisiä ja kokemuksellisia vaikutuksia on helpompi arvioida kuin laajaa, mitattavaa vaikuttavuutta. Kulttuuriluotsitoiminnan valtakunnallisen laajuuden vuoksi on myös mahdotonta kuvata palvelua tyhjentävästi sen eri ilmenemismuodoissaan ja laajuudessaan, etenkin tämän tutkimuksen mitassa. Haastateltavien hyvin positiivista suhtautumista luotsipalveluun voisi pohtia kriittisesti: onko haastateltaviksi ilmoittautunut helpommin positiivisia kokemuksia omaavia henkilöitä? Onko tämän vuoksi haastateltavaksi valikoitunut vain henkilöitä, joille luotsauksesta koitui myös erinäisiä positiivisia vaikutuksia? Vapaalla, anonymilla kyselyllä tähän olisi ehkä saatu vastaus. Toisaalta Nousiaisen (2017, 47) lomakekyselyssä 48:sta avovastauksesta vain yksi kuvasi kulttuuriluotsitoiminnan kokemuksiin

---

¹³¹ Crossick & Kaszynska (2016).

negatiiviseksi. Tämä antaa suuntaa siihen, että tässä tutkimuksessa ilmennyt luotsattavien positiivinen suhtautuminen palveluun ei ollut vain vastaajajoukosta johtunut poikkeus.

Jotta kulttuuriluotsipalvelu voisi kehittyä myös jatkossa, tulevaisuudessa olisi tarpeen selvittää luotsauskohteiksi tarjottujen kulttuurikohteiden määrän ja niiden moninaisuuden lisäämistä sekä näiden vaikutuksia palvelun käyttäjäkuntaan. Kuten tässä tutkimuksessa aiemmin mainittiin, lisäämällä korkeakulttuurisiksi miellettyjen kohteiden rinnalle moninaisemmin populaarikulttuurin vaihtoehtoja, palvelu voisi kenties houkuttaa laajempaa kävijäkuntaa. Luotsit ovat tarjottujen vierailukohteiden lisäksi kävijäkunnan laajentamisessa avainasemassa. Jos palvelua jatkossa tarjottaisiin enemmän nuoris-, päihde-, kriminaali-, maahanmuuttaja- ja mielenterveystyön tueksi, olisi tarpeen tutkia tarkemmin näiden ryhmien palvelemisen erityistarpeita luotsitoiminnassa sekä luoda myös työkaluja ja ohjeistuksia luotseille siitä, kuinka kohdata näitä erityisryhmiä.

Luotsattavien ja heidän kokemuksensa kartoittamista olisi tarpeen myös jatkaa tätä tutkielmaa laajemmin. Millaisia eri käyttäjäryhmiä palvelulla on? Tämän tutkielman perusteella erottui lähinnä luotsin ohjaavaa- ja opasmaista otetta hakevien joukko sekä erityisryhmiin kuuluvat, joilla oli enemmän tarvetta luotsauksen tarjoamalle sosiaaliselle, yhteisölliselle ja tasa-arvoistavalle tuelle. Jälkimmäinen ryhmä hyötyi myös erityisesti ryhmäluotsauksesta – tätä kannattaisi valottaa myös tarkemmin keskittymällä nimenomaan erityisryhmien näkökulmaan. Lisäksi toiminnalliseen tutkimukseen tai hankkeeseen voisi testata tutkielmassa esiteltyä yleisötyön järjestämistä luotsattavaluotsipareille. Jotta palvelua voitaisiin laajentaa ehdotetuille kohdealueille, olisi myös syytä selvittää ja kehittää kulttuuriluotsipalvelun rahoitustaustaa. Tämä tukisi myös kokonaisuudessaan palvelun kestävyyttä jatkon kannalta tilanteessa, jossa toiminta on valtakunnallisesti melko vakiintumatonta sille allokoitujen pienien resurssien vuoksi – suhteessa siihen, millaista panosta siltä odotetaan.

LÄHTEET

Age & Opportunity. *About*. <<http://www.ageandopportunity.ie/about>>. Luettu 9.3.2017.

Age & Opportunity. *Cultural companions*.

<<http://www.ageandopportunity.ie/what-we-do/arts-culture/cultural-companions>>.

Luettu 9.3.2017.

Age & Opportunity. *News*.

<<http://www.ageandopportunity.ie/news/blog/arts-and-culture-2016-christmas-update-and-plans-for-2017>>. Luettu 9.3.2017.

Aholainen, M. (2016). Jaettu jyvä on kaksinkertainen hyvä. Teoksessa Rissanen, P., Aaltonen, J.,

Aholainen, M., Korpivaara, P., Laitinen, H., Nissilä, P. & Turpeinen, S. (toim.),

Kulttuuri kantaa – 10 vuotta kulttuuriluotsitoimintaa (s.13–16). Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki/ kulttuuriluotsit 2016.

Aijjoos-toiminta. *Aijjoos- kaveritoiminta*. <<http://www.aijjoos.fi/kaveritoiminta.php>>. Luettu

11.1.2017.

Allard, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.

Ansio, H., Furu, P. & Houni P. (2016). *Taide torjuu yksinäisyyttä*. ArtsEqual Policy Brief 2016(2).

Taideyliopisto: Artsequal Research Initiative.

Anttiroiko, A.-V. (2003). Kansalaisten osallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen

tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Bäcklund, P. (toim.), *Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula* (s.11–32). Tutkimuksia 5. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Article 27. <<http://www.article27.be/>>.

Luettu 26.7.2017.

Balling, G. & Kann-Christensen, N. (2013). What is a non-user? An analysis of Danish surveys on cultural habits and participation. *Cultural Trends*, 22(2), 67–76.

Belfiore, E. & Bennett, O. (2007). Rethinking the social impacts of the arts. *International Journal*

of Cultural Policy, 13(2), 135–151.

Bennett, T. & Savage, M. (2004) Introduction: cultural capital and cultural policy. *Cultural Trends*, 13(2), 7–14.

Bourdieu, P. (1980). *Sosiologian kysymyksiä*. Tampere: Vastapaino.

Bourdieu, P. (1989). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.

Alkuteos: Bourdieu, P. (1979). *La distinction: critique sociale du jugement*. Paris: Les Éditions de Minuit.

Bourdieu, P. (toim.) (1999). *The weight of the world: social suffering in contemporary society*. California: Stanford University Press.

Brandenburg von, C. (2008). *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön*. Opetusministeriön julkaisuja 2008(12).

Bundesverband Kulturloge. <http://www.kulturloge.de/index.php?article_id=12>. Luettu 26.7.2017.

Caritas & Du. *Kulturbuddy*.

<<https://freiwillige.caritas-wien.at/aktiv-werden/freiwilligen-projekte/kulturbuddy/>>. Luettu 26.7.2017.

Crossick, G. & Kaszynska, P. (2016). *Understanding the value of arts & culture: the AHRC Cultural Value Project*. Swindon: Arts and Humanities Research Council.

Dewey, J. (2010). *Taide kokemuksena*. Tampere: Niin & Näin.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2005/1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*.

Tampere: Vastapaino.

Eskola, M. (2014). *Kaverille kanssa – uusien kävijöiden osallistaminen Käräyttäjäkaveri-pilotissa*.

Humanistinen ammattikorkeakoulu: kulttuurituotannon koulutusohjelman opinnäytetyö.

Etelä-Pohjanmaan Liitto. *Hyvinvointia kuntiin ilman rajoja*.

<http://www.epliiitto.fi/hyvinvointia_kuntiin_ilman_rajvoja>. Luettu 11.1.2017.

Everitt, A. (1999). *The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies*. Policy Note No.5, September 1999. Belgium: Council of Europe Publishing.

Fink, H. (1988). *Kulturbegrebets kulturhistorie*. Aarhus Universitetsförlag.

Finlex. *Yhdenvertaisuuslaki*. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>>.

Luettu 1.11.2017.

Foddy, W. (1995). *Constructing questions for interviews and questionnaires: theory and practice in social research*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fridberg, T. (2003). Culture and leisure habits 1980-2000. Teoksessa Peter Duelund (toim.), *The nordic cultural model: nordic cultural policy in transition* (s.351–385). Copenhagen: Nordic Cultural Institute.

Glesne, C. & Peshkin, A. (1992). *Becoming qualitative researcher: an introduction*. London: Longman.

Haataja, M. (2016). *Kaikukortti-kysely – kaikukortin haltijoiden ja Kaikukortti-kumppaneiden kokemuksia Kaikukortti-toiminnasta sekä kehittämisisideoita*. Espoon Kaikukortti-kokeilu 1.4.– 31.12.2015. Kulttuurilla kaikille -palvelu/ Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry.

<http://www.cultureforall.info/doc/tutkimukset_ja_raportit/Kyselyraportti_Espoon_Kaikukorttipilotti.pdf>. Luettu 26.10.2016.

Hangon kaupunki. *Kulttuuriluotsitoiminta käynnistyy Hangossa*.

<<http://www.hanko.fi/palvelut/kulttuuri/kulttuuritoimisto/kulttuuriluotsitoiminta>>.

Luettu 20.12.2016.

Hansen, L. E. (2014). Behaviour and attitude: the theatre talks method as audience

development. *International Journal of Cultural Policy*, 21(3), 344–359.

Helne, T. (2003). *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja

kehittämiskeskus.

Helsingin kaupunki, Vapaaehtoistoiminta. *Kulttuurikaveri*.

<<http://www.hel.fi/www/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus%26current=true%26id=3415>>. Luettu 31.10.2016.

Hiltunen, N. (2016). *Kaupungin ja kansalaisyhteiskunnan välisessä kumppanuudessa piilevät mahdollisuudet – case Seinäjoki*. Tampereen yliopisto: Johtamiskorkeakoulun pro gradu -työ.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. (2014). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007/1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2014/1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hokkanen, A. (2011). *Taide vaikuttaa!* Keski-Suomen taidetoimikunta.

<https://www.thl.fi/documents/10531/126775/Taide_vaikuttaa_selvitysraportti.pdf>. Luettu 26.1.2017.

Hunger auf Kunst und Kultur.

<<http://www.hungeraufkunstundkultur.at/jart/prj3/hakuk/main.jart?rel=infos&reserve-mode=active>>. Luettu 26.7.2017.

Huttunen, P. (2015, toukokuu). *Kulttuurikaveri houkuttelee taiteen pariin*. Itä-Suomen ylioppilaslehti Uljas. <<http://www.uljas.net/kulttuurikaveri-houkuttelee-taiteen-pariin/>>. Luettu 4.10.2017.

Hyypä, M. T. (2002). *Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hyypä, M.T. (2004). Kertyykö sosiaalisesta pääomasta kansanterveyttä? *Yhteiskuntapolitiikka* 69(4).

Hyypä M.T. (2010). "How does cultural participation contribute to social capital and well-being?"

Teoksessa Hyypä, M. (toim.), *Healthy Ties* (s.43–54). Dordrecht: Springer.

Hyypä, M.T. (2011). Elinvoimaa yhteisöstä. *Tieteessä tapahtuu* 8/2011.

Hämäläinen, J. (1987). *Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus sosiaalitutkimuksen*

"käsityötaitoon." Tilastot ja selvitykset 1987(2). Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja, Yhteiskuntatieteet.

Häyrynen, S. (2015). *Kulttuuripolitiikan liikkuvat rajat. Kulttuuri suomalaisessa*

yhteiskuntapolitiikassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Häyrynen, S. (2006). *Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka.* Jyväskylä: Minerva Kustannus.

Independent, (2011, kesäkuu). *It's never too late to make new friends.*

<<http://www.independent.ie/lifestyle/its-never-too-late-to-make-new-friends-26741837.html>>. Luettu 9.3.2017.

Isola, A.-M., Turunen, E. & Hiilamo, H. (2016). Miten köyhät selviytyvät Suomessa?

Yhteiskuntapolitiikka, 81(2), 150–160.

Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Ketoi-Tokoi, A.

(2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa.* Työpaperi 33/2017. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Jakonen, M. (2017). *Vastatieto – tulevaisuuden asiantuntijuutta etsimässä.* Eduskunnan

tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2017. Helsinki: Eduskunta.

<https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_1+2017.pdf>. Luettu 3.10.2017.

Jakonen, O. (2015). Kansakunnasta kilpailukykyiseen yhteisöön. Suomen kulttuuripolitiikka

suhteessa globaaleihin ideologioihin ja kulttuuripolitiikan virtauksiin 1800-luvulta nykypäivään. Teoksessa Koitela, J. (toim.), *Suomen taidepoliittinen käsikirja* (s.11–52). Checkpoint Helsinki: Baltic Circle.

- Jansson, S.-M. (2015). *Teatteri ja draama työn oppimismuotoina*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 262. Helsingin yliopisto: Käyttäytymistieteiden laitos.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: where old and new media collide*. New York: New York University Press.
- Jenkins, H., Clinton, K., Purushotma, R., Robison, A. J., & Weigel, M. (2009). *Confronting the challenges of participatory culture: media education for the 21st Century*. Chicago: The John D. and Cathrine T. MacArthur Foundation.
- Juntunen, A.-M. & Myllykoski, R. (2013). *Kotokaveri-toiminnan koulutuksen kehittäminen*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu: sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö.
- Jyväskylän taidemuseo. *Taide tekee hyvää ja kulttuuri kuuluu kaikille!*
 <<http://www.jyvaskyla.fi/taidemuseo/museokasvatus/kulttuuriluotsit>>. Luettu 17.9.2017.
- Jämsén, A. & Pyykkönen, A. (toim.) (2014). *Osallisuuden jäljillä*. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
- Kaita-aho, J. (2014, tammikuu). *Luotsikulttuuri kehittyy Tampereella*. Utain.
 <<http://utain.uta.fi/ilmi%C3%B6t/luotsikulttuuri-kehittyy-tampereella>>. Luettu 27.10.2016.
- Kaitavuori, K. (2009). Museo ja yleisö. Teoksessa Kinanen, P. (toim.), *Museologia tänään* (s.270–294). Helsinki: Suomen museoliiton julkaisuja 57.
- Kalvina, I. (2004). Searching for the impacts of cultural participation. Teoksessa Ahponen, P. & Kangas, A. (toim.), *Construction of cultural policy* (s.41–66). Jyväskylä: Minerva.
- Kangas, A. (1988). *Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 63. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kangas, A. (2012). *Cultural citizenship and local cultural policy*. The 7th International Conference

on Cultural Policy Research (ICCPR), Barcelona, 9–12 June 2012.

Kangas, A., Jakonen O. & Havimäki, S.-M. (2014). *Osallistumista ja aktivointia. KUULTO-toimintakokeilun matkassa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014(11). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

<<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75223>>. Luettu 25.1.2017.

Kantola, A. & Kananen, J. (2013). Seize the moment: financial crisis and the making of the Finnish competition state. *New Political Economy*, 18(6), 811–826.

Kantonen, L. (2005). *Telttä: kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 54. Helsinki: Like.

Karttunen, S. (2012). Uudenlaisilla menetelmillä uutta tietoa kulttuurin saavutettavuudesta.

Hyvinvointikatsaus 2012(2). Helsinki: Tilastokeskus.

Kaukua, L. (2014). *Kulttuuriluotsit merkityksellisen toiminnan mahdollistajina –*

kulttuuripalveluiden hyödyntäminen toimintaterapiassa. Jyväskylän ammattikorkeakoulu: toimintaterapian koulutusohjelman opinäytetyö.

Kawashima, N. (2000). Beyond the division of attenders vs non-attenders: a study into audience development in policy and practice. *Research papers No 6 Series*.

University of Warwick: Centre for Cultural Policy Studies.

Kawashima, N. (2006). Audience development and social inclusion in Britain.

International Journal of Cultural Policy, 12(1), 55–72.

Kela, Työttömät. *Paljonko työttömyysetuutta maksetaan?*

<<http://www.kela.fi/paljonko-tyottomyysetuutta-maksetaan->>. Luettu 28.7.2017.

Kiilakoski, T., Nivala, E., Ryynänen, A., Gretschel, A., Matthies, A.-L., Mäntylä, N., Gellin, M.,

Jokinen, K. & Lundbom, P. (2012). Demokratiaremontin työkaluja. Teoksessa

Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.), *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa* (s. 249–272). Julkaisuja 118. Helsinki:

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Kulovaara, K. & Nousiainen, M. (2016). Johdanto: uuden hallinnan monet kasvot. Teoksessa

Nousiainen & Kulovaara (toim.), *Hallinnan ja osallistamisen politiikat* (s. 7–21).

Jyväskylän yliopisto: SoPHI 132.

KultRinki kulttuuri- ja liikuntaluotsihanke. (2016). *Väliraportti. KultRinki kulttuuri- ja*

liikuntaluotsihankkeen 1. väliraportti ajalta 16.11.2015–31.5.2016.

<<https://kolomonen-net->

[bin.directo.fi/@Bin/e2efb6c71c187e223728133c723f1898/1484134178/application/pdf/189729/KultRinki%20v%C3%A4liraportti%20kev%C3%A4t%202016.pdf](https://kolomonen-net-bin.directo.fi/@Bin/e2efb6c71c187e223728133c723f1898/1484134178/application/pdf/189729/KultRinki%20v%C3%A4liraportti%20kev%C3%A4t%202016.pdf)>. Luettu 11.1.2016.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Kaikukortti*. <<http://www.kulttuuriakaikille.fi/kaikukortti>>. Luettu 26.7.2017.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Kulttuuripassin jatkohanke*.

<http://www.kulttuuriakaikille.fi/kaikukortti/kulttuuripassin_jatkohanke>. Luettu 26.10.2016.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Mitä on moninaisuus?*

<http://www.kulttuuriakaikille.fi/moninaisuus_mita_on_moninaisuus>. Luettu 26.7.2017.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Mitä on saavutettavuus?*

<http://www.kulttuuriakaikille.info/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus>. Luettu 24.2.2017.

Kuokkanen, K. (2016). Hankeperustainen kaupunkipolitiikka ja kansalaisosallistuminen. Teoksessa

Nousiainen, M. & Kulovaara, K. (toim.), *Hallinnan ja osallistamisen politiikat* (s. 125–157). Jyväskylän yliopisto: SoPhi 132.

Kuusi, E. (1931). *Sosiaalipolitiikka 1–2*. Porvoo: WSOY.

Lahden kaupunki. (2015). *Lahden ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2015–2020*.

<<https://www.lahti.fi/PalvelutSite/VanhuspalvelutSite/Documents/Ik%C3%A4ihmisten%20hyvinvointisuunnitelma%202015%20-%202020.pdf>>. Luettu 11.1.2017.

Laine, V. (2013). *Syrjäytyminen-lekseemin diskurssiivisesti rakentuneet merkitykset Helsingin*

Sanomissa. Tampereen yliopisto: suomen kielen pro gradu -tutkielma.

Laitaharju, M. (2012). *”Ihan jäi hyvä mieli pitkäksi aikaa”*. *Kulttuurisesta ryhmätoiminnasta*

hyvinvointia ikääntyville. Mikkelin ammattikorkeakoulu: sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö.

Laitinen, H. & Nissilä, P. (2016). Monimuotoista toimintaa eri puolilla Suomea. Teoksessa

Rissanen, P., Aaltonen, J., Aholainen, M., Korpivaara, P., Laitinen, H., Nissilä, P. & Turpeinen, S. (toim.), *Kulttuuri kantaa. 10 vuotta kulttuuriluotsitoimintaa* (s.18–21). Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki/kulttuuriluotsit.

Laitinen, H., Peltola, J. & Rantanen, M. (2017). ”Oi, minähän koen itseni aivan arvokkaaksi!”.

Taide ulkoilee -blogi. <<http://www.taideulkoilee.fi/2017/taide-ulkoili-ikaihmistenuokse-jyvaskylassa/>>.

Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. (2015). *Sosiaalinen osallisuus*. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

<https://www.thl.fi/documents/10531/2088501/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/52a41c04-c4fa-4cf0-bc6f-0bb06705903b>. Luettu 20.12.2016.

Lehikoinen, K. & Rautiainen, P. (2016). *Kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen osaksi sote-palveluja*. ArtsEqual Policy Brief. 1/2016. Helsinki: ArtsEqual.

Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) (2017). *Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Kokos-julkaisusarja 1/2017. Helsinki: Taideyliopisto.

Liikanen, H-L. (2003). *Arts meet life – The Arts in Hospital initiative and cultural activities in the everyday life and festivities of care units in Eastern Finland*. Helsingin yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos.

Liikanen, H-L. (2010). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014*. Opetusministeriön julkaisuja 2010(1). Helsinki: Opetusministeriö.

Lindholm, A. (toim.). (2015). *Ei-kävijästä osalliseksi – osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Linnapuomi, A. (2016). *Kulttuuripassin pilottihankkeen loppuraportti*. Kulttuuria kaikille –

palvelu/Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry.

<http://www.cultureforall.info/doc/tutkimukset_ja_raportit/kulttuuripassin_pilotointihankkeen_loppuraportti_02052016.pdf>. Luettu 25.10.2016.

Malmberg, T. (2011). *Aktiivipassi – selvitystyö aktiivipassin käyttöönotosta Tampereen kaupungilla. Terveiden ja toimintakyvyn edistämisen tilaajaryhmä*. Tampereen kaupunki. (Julkaisematon selvitys).

Manerus, M. (2009). *Kulttuuriluotsit. Matalan kynnyksen kulttuuritoimintaa Jyväskylässä*.

Humanistinen ammattikorkeakoulu: kulttuurituotannon koulutusohjelman opinnäytetyö.

Mangset, P., Kangas, A., Skot-Hansen, D. & Vestheim, G. (2008). Nordic cultural policy.

International Journal of Cultural Policy, 14(1), 1–5.

Mason, J. (2002). *Qualitative researching*. London: Sage Publications.

Mustonen, P. & Lindblom, T. (2016). *Kulttuuriosallistuminen ja kulttuurimuodoista*

pitäminen Helsingissä. Kvarkki 3/2016.

<<http://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/kulttuuriosallistuminen-ja-kulttuurimuodoista-pitaminen-helsingissa>>. Luettu 21.10.2016.

Nissinen, P. & Laitinen, H. (2016). Monimuotoista toimintaa eri puolilla Suomea. Teoksessa

Rissanen, P., Aaltonen, J., Aholainen, M., Korpivaara, P., Laitinen, H., Nissilä, P. & Turpeinen, S. (toim.), *Kulttuuri kantaa – 10 vuotta kulttuuriluotsitoimintaa* (s.13-16). Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki/ kulttuuriluotsit 2016.

Nousiainen, M. (2017). *Selvitys kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa*.

Tampereen kaupunki/kulttuurikasvatusyksikkö TAITE & Kulttuurisen vanhus- ja seniorityön kansallinen verkosto, AILI.

<http://www.tampere.fi/material/attachments/uutiskeskus/tampere/t/1e6zwnSWZ/Raportti_A4_56_sivua_Web.pdf>. Luettu 8.3.2017.

Nussbaum, M. (2011). *Creating capabilities: the human development approach*. Cambridge:

Belknap Press of Harvard University Press.

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2014). *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014(15). Helsinki.
<http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tutkimukset_ja_raportit/Taiteen_ja_kulttuurin_s_aavutettavuus_loppuraportti.pdf>. Luettu 29.11.2016.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2017). *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017(20). Helsinki.
- Opetusministeriö. (2009). *Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina*. Opetusministeriön julkaisuja 2009(57). Helsinki.
- Paju, P. (2008). *Nuorten valtakunnallinen osallisuushanke*. Helsinki:
Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) (2005). *Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pirnes, E. (2008). *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 327.
- Pirnes, E. & Tiihonen, A. (2010). Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista. Käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. Katsaukset. *Kasvatus & Aika*, 4(2), 203–235.
- Porola, L. (2015). *#VAINMUSEOJUTUT. Tapaustutkimus Instagramista Suomen valokuvataiteen museon osallistavan yleisötyön välineenä*. Aalto-yliopisto: taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman opinnäytetyö.
- Pyökkönen, M. (2010). Yhteisöitä yrityksiksi? Sosiaalinen yritys ja muuttuva kolmas sektori.
Teoksessa Kaisto, J. & Pyökkönen, M. (toim.), *Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä* (s.119–142). Helsinki: Gaudeamus.
- Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden

- rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Era, T. (toim.), *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* (s. 12–34). Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja.
- Rajahonka, M. (2013). *Vuorovaikutuksessa vaikuttamiseen. Hyvinvointipalveluiden vaikuttavuus – caseja ja keinoja*. Selvitys. Helsinki: Aalto-yliopisto, Kauppakorkeakoulu, Pienyrityskeskus. <<https://www.innokyla.fi/documents/859508/99cd497a-e7bc-4c11-bbac-c69200f1caa7>>. Luettu 31.10.2017.
- Rissanen, P., Aaltonen, J., Aholainen, M., Korpivaara, P., Laitinen, H., Nissilä, P. & Turpeinen, S. (toim.) (2016). *Kulttuuri kantaa. 10 vuotta kulttuuriluotsitoimintaa*. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki/kulttuuriluotsit.
- Rose, E. & Lonsdale, S. (2016). Painting place: re-imagining landscapes for older people's subjective wellbeing. *Health & Place*, 40, 58–65.
- Rosenlöf, A-M. (2014). *Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja*. Taiteen edistämiskeskus. <http://www.taike.fi/documents/11580/137239/Rakenteita+ratkomassa_kulttuurisen+seniori-+ja+vanhustyon...2014.pdf>. Luettu 5.12.2016.
- Rovaniemen kaupunki (2015). *Ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma vuoteen 2020*. <<http://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=234325e6-8809-46ed-bb96-70ca7a2c6a05>>. Luettu 20.7.2017.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Luettu 31.01.2017.
- Saukkonen, P. (2014). *Vankka linnake, joustava sopeutuja vai seisova vesi? Suomalaisen kulttuuripolitiikan viimeaikainen kehitys*. Cuporen verkkojulkaisuja 23. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus.
- Savolainen, P. (1991). Kvalitatiiviset tutkimustavat suomalaisessa kasvatustieteessä. *Aikakauskirja Kasvatus*, 22(5–6), 451–458.

- Scott Sørensen, A. (2014). *Danish cultural policies and communication 1961–2014*. Proceeding of the 8th International Conference on Cultural Policy Research (ICCPR), Hildesheim, 9–12 September 2014.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Sivonen, O. (2015). Yleisötyötä julkisesti tuetuissa taide- ja kulttuurilaitoksissa. Teoksessa Sorjonen, H. & Sivonen, O. (toim.), *Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muodot, laajuus ja tuloksellisuus* (s. 25–66). Cuporen verkkojulkaisuja 27. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus. <<http://www.cupore.fi/images/tiedostot/taide-jakulttuurilaitostenyleisotyönmuodot17.4..pdf>>. Luettu 27.10. 2016.
- Strauss, A.L. & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. London: Sage.
- Strauss, A. L. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. London: Sage.
- <<http://www.cupore.fi/images/tiedostot/kulttuuripolitiikankehitys.pdf>>. Luettu 25.1.2017.
- Sokka, S., Kangas, A., Ikonen, M., Matilainen, P. & Räisänen, P. (2014). *Hyvinvointia myös kulttuuri- ja liikuntapalveluista*. Tutkimusjulkaisusarja, nro 77. Kunnallisalan kehittämissäätö: Pole-Kuntatieto.
- Sorjonen, H. & Ruusuvirta, M. (2013). *Teattereiden, orkestereiden ja museoiden valtiosuus uudistus 2008–2010: vaikutus laitosten talouteen ja toimintaan*. Cuporen verkkojulkaisuja 18. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus.
- Sorjonen, H. & Sivonen, O. (2015). *Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muodot, laajuus ja tuloksellisuus*. Cuporen verkkojulkaisuja 27. Helsinki: Kulttuuripoliittinen tutkimussäätiö. <<http://www.cupore.fi/documents/Taide-jakulttuurilaitostenyleisotyönmuodot17.4..pdf>>. Luettu 27.10. 2016.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2015). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015(17).

Sørensen, E., & Torfing, J. (2005). The Democratic Anchorage of Governance Networks.

Scandinavian Political Studies, 28(3), 195–218.

Stevenson, D., Balling, G. & Kann-Rasmussen, N. (2015). Cultural participation in Europe: shared problem or shared problematisation? *International Journal of Cultural Policy*, 23(1), 89–106.

Suomen kansallisooppera ja -baletti. *Stage24*.

<<http://oopperabaletti.fi/stage24/>>. Haettu 22.4.2017.

Särkelä-Kukko, M. (2014). Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsén, A. & Pyykkönen, A. (toim.), *Osallisuuden jäljillä*. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.

Tampereen kaupunki. *Kulttuuri- ja liikuntaluotsitoiminta*.

<<https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/taite/luotsit.html>>. Luettu 19.4.2017.

Tampereen kaupunki. *TAITE kehittämään kulttuuriluotsitoimintaa Suomessa*.

<https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2017/10/04102017_2.html>. Luettu 8.10.2017.

Tomka, G. (2013). Reconceptualizing cultural participation in Europe: grey literature review.

Cultural Trends, 22(3–4), 259–264.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009/2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Turpeinen, S. (2012). Ihmiset luovana voimavarana. Teoksessa Aaltonen, J., Heinänen, S., Laitinen, H., Rissanen, P., Suvikorpi, S. & Tuomainen, P. (toim.), *Kulttuuriluotsien löytöjä. Yhteisöllinen näyttelyprosessi* (s.7–9). Jyväskylä: Jyväskylän taidemuseo.

Turpeinen, S. (2016). Sauvakävelystä se lähti – kulttuuriluotsitoiminnan alku Jyväskylässä.

Teoksessa Rissanen, P., Aaltonen, J., Aholainen, M., Korpivaara, P., Laitinen, H., Nissilä, P. & Turpeinen, S. (toim.), *Kulttuuri kantaa – 10 vuotta kulttuuriluotsitoimintaa* (s.6–9). Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki/ kulttuuriluotsit 2016.

Vantaan kaupunki. (2016). *Vantaan ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma 2016–2017*.

<https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/125778_ikaantyneen_vaeston_hyvinvointisuunnitelma27062016.pdf>.
Luettu 5.12.2016.

Villanen, S. (2014). *Ikäystävällinen Kuopio-ohjelma vuosille 2009–2030*. Kuopio: Kuopion kaupunki.

<<https://www.kuopio.fi/documents/7369547/7505875/Ik%C3%A4yst%C3%A4v%C3%A4llinen+Kuopio+-+ohjelma+vuosille+2009+-+2030.pdf/77df7f1c-f0bc-4889-8f92-eda7fc78c822>>. Luettu 5.12.2016.

Virolainen, J. (2015a). *Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja*

kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Cuporen verkkojulkaisuja 26. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus.

<http://www.cupore.fi/documents/Kulttuuriosallistumisenmuuttuvatmerkitykset_000.pdf>. Luettu 27.10.2016.

Virolainen, J. (2015b). Kulttuuripoliittinen näkökulma osallistumiseen. Teoksessa Lindholm, A.

(toim.), *Ei-kävijästä osalliseksi – Osallistuminen, osallistaminen ja*

osallisuus kulttuurialalla (s.54–61). Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Virolainen, J. (2015c). Näkökulmia osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen taiteen

ja kulttuurin kentällä. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*, 100–107.

Virolainen, J. (2016). Participatory turn in cultural policy? An analysis of the concept of cultural

participation in Finnish cultural policy. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, 1(1), 59–77.

Westerlund, H., Lehikoinen, K., Anttila, E., Houni, P., Karttunen, S., Väkevä, L., Furu, P.,

Heimonen, M., Jansson, S., Juntunen, M-L., Kantonen, L., Laes, T., Laitinen, L., Laukkanen, A. & Pässilä, A. (2016). *ArtsEqual. Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi: Katsaus kansainväliseen tutkimukseen*.

<<http://www.artsequal.fi/documents/14230/0/Katsaus+kansainv%C3%A4liseen+tutkimukseen/9c772fd2-edd5-46ee-9807-f8004590cf52>>. Luettu 23.3.2017.

von Wright, G. H. (1970). *Tieteen filosofian kaksi perinnettä*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja No 1.

Yang, J. (2015). *Benefit-oriented socially engaged art: two cases of social work experiment*. University of Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Humanities 242. Väitöskirja.

Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkisto, Aineistonhallinnan käsikirja. *Kvalitatiivisen datatiedoston käsittely*. <<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/kvalitatiivisen-datan-kasittely.html>>. Luettu 8.3.2017.

Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkisto, Aineistonhallinnan käsikirja. *Tunnisteellisuus ja anonymisointi*. <<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi.html>>. Luettu 8.3.2017.

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Aineistonhallinnan käsikirja. *Tutkittavien informointi. Osa IV: Esimerkkejä informoinneista*. <<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/tutkittavien-informointi.html#osaIV-esimerkkeja-informoinnista>>. Luettu 31.1.2017.

Yussif, G. E. (2012). *Report on peer-led voluntary initiatives in Finnish museums*. Helsinki: KEHYS ry. <http://www.kulttuuriakaikille.info/doc/research_and_reports/Report_on_peer-led_voluntary_initiatives_in_Finnish_museums_.pdf>. Luettu 29.11.2016.

Internetlähteiden toimivuus on testattu 17.9.2017.

Haastattelut

Haastattelut pidetty Tampereella 1.–16.2.2017 välisenä aikana.

Haastattelu 1: luotsattava, eläkeläinen

Haastattelu 2: luotsattava, eläkeläinen

Haastattelu 3: luotsattava, mielenterveyskuntoutuja

Haastattelu 4: luotsattava, kuntouttavassa työtoiminnassa

Haastattelu 5: luotsattava, työtön

Haastattelu 6: luotsattava, kuntouttavassa työtoiminnassa

Haastattelu 7: luotsattava, palvelutalon asukas

Haastattelu 8: luotsattava, palvelutalon asukas

Kulttuuriluotsipaikkakuntien epäviralliset tiedonannot

- Kuortaneen ikätorin palveluohjaaja Terttu Happonen, sähköpostikeskustelu, 5.12.2016.
- Neuvokas Toimintakeskus (Pieksämäki) toiminnanjohtaja Leena Majava, puhelinkeskustelu, 7.12.2016.
- KultRinki-kulttuuri- ja liikuntaluotsihankkeen (Savonlinnan seutu) projektikoordinaattori Riitta Kärkkäinen, sähköpostikeskustelu, 7.12.2016.
- Hangon kaupungin kulttuurisuunnittelija Päivi Melasniemi, puhelinkeskustelu, 19.12.2016.
- Aijjoos-toiminnan (Evijärvi, Lappajärvi ja Kauhava) kehittämispäällikkö Marja-Liisa Nevala, puhelinkeskustelu, 11.1.2017.
- Seinäjoen kulttuuripalveluiden ikääntyneiden kulttuuritoiminnan koordinaattori Satu Kokkonen, puhelinkeskustelu, 11.1.2017.
- Sagalund-museon (Kemiönsaari) johtaja Li Näse, puhelinkeskustelu, 23.1.2017.
- Lahden seurakuntayhtymän vammais- ja vapaaehtoistyön johtava työntekijä Mervi Rossi, puhelinkeskustelu, 23.1.2017.
- Eläkeliiton Sotkamon yhdistyksen Aila Fjölt, sähköpostikeskustelu, 25.1.2017.
- Pohjoisen yhteisöjen tuki – Majakka ry:n (Kemi) järjestökoordinaattori Anne Oikarinen, sähköpostikeskustelu, 30.6.2017.
- Vuolle Setlementin (Oulu) hyvinvointi- ja yhteistyön johtaja Anne Mustakangas-Mäkelä, sähköpostikeskustelu, 3.8.2017.
- Suomen Punaisen Ristin Lappeenrannan osaston Piristäjä-palvelun vetäjä Kyösti Heikkonen, sähköpostikeskustelu, 9.8.2017.
- Porvoon kaupungin vapaaehtoistyön koordinaattori Petra Hämäläinen-Bärlund, sähköpostikeskustelu, 21.9.2017.
- Tampereen kulttuuriluotsikoordinaattori/vapaaehtoistoiminnan koordinaattori Susanna Lundström ja projektityöntekijä Marko Nousiainen, keskustelut, mm. 4.11.2016 ja 3.2.2017.
- Jyväskylän kulttuuriluotsikoordinaattori Hanne Laitinen, keskustelut, mm. 4.4.2017 ja 14.9.2017.

LIITE 1: Haastattelusopimus

Tutkimuksen tekijä on Heidi Jäntti, kulttuuripolitiikan maisteriopiskelija Jyväskylän yliopistosta. Kyseinen tutkimus on pro gradu -tutkielma kulttuuriluotsitoimintaa kokeilleiden asiakkaiden (luotsattavien) kokemuksista Tampereella. Tutkielman tarkoituksena on saada selville luotsattavien kokemuksia kulttuuriluotsauksesta ja sen vaikutuksista osallistujien osallisuuden kokemukseen.

Haastattelut suoritetaan yksilöhaastatteluina, joissa tärkeimmässä roolissa ovat haastateltavien omat henkilökohtaiset kokemukset ja ajatukset kulttuuriluotsauksesta.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltavalla on oikeus keskeyttää milloin vain osallistuminen tutkimukseen tai olla vastaamatta hänelle esitettyyn kysymykseen.

Tutkimushaastattelut ovat täysin luottamuksellisia keskusteluja, jotka nauhoitetaan vain tutkimustyötä varten. Haastattelun jälkeen nauhoite kirjoitetaan tekstitiedostoksi ja siinä yhteydessä haastateltavien ja haastatteluissa esille tulevien muiden henkilöiden nimet poistetaan tai muutetaan peitenimiksi. Tarvittaessa muutetaan tai poistetaan myös paikkatietoja ja muita erisnimiä (työpaikkojen tms. nimet), jotta tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tunnistaminen ei ole enää mahdollista.

Äänitiedosto tuhotaan sen jälkeen, kun haastattelu on kirjoitettu tekstitiedostoksi.

Tutkimusaineistoa tulee tarkastelemaan ainoastaan tutkija ja mahdollisesti ohjaajina toimivat henkilöt. Haastattelussa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisuissa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä ei voida tunnistaa tai yhdistää annettuihin vastauksiin. Tutkimusjulkaisuun voidaan sisällyttää suoria otteita haastatteluista. Niiden yhteydessä mainitaan haastateltavan sukupuoli ja ammatti.

Halutessaan haastateltava voi olla yhteydessä pro gradu -tutkielman ohjaajaan, yliopistolehtori Mikko Jakoseen (puh. XXX).

Tutkijan yhteystiedot:

Heidi Jäntti
sähköposti: XXX
puh. XXX

Olen lukenut yllä olevan tekstin.
Allekirjoitus ja nimenselvennys:

Kirjoitettu Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston *Aineistonhallinnan käsikirjan* perusteella.
<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/tutkittavien-informointi.html#osaIV-esimerkkeja-informoinnista>.

LIITE 2: Haastattelurunko

- Nimi, ikä, ammatti, harrastukset

1) Kokemukset kulttuuriluotsipalvelun käytöstä

- Montako kertaa olet kokeillut luotsausta?
- Milloin kokeilit ensi kerran?
- Mistä kuulit luotsitoiminnasta?
- Miten/miksi lähdit mukaan?
- Miten koit kulttuuriluotsipalvelun avoimuuden? Oliko toimintaan helppo lähteä mukaan? Jos oli, miksi? /Jos ei, miksi?
- Keille palvelu on mielestäsi tarkoitettu? (Millaisia ajattelet muiden luotsattavien olevan?)
- Oletko törmännyt luotsipalvelun mainoksiin? Jos olet, miten koit luotsitoiminnan markkinoinnin/mainostamisen?
- Onko luotsipalvelun kautta tarjolla olevasta kulttuuritarjonnasta tarpeeksi tietoa?
- Millainen on mielestäsi luotsauskohteiden valikoima? Mikä on mielestäsi kiinnostavin luotsauskohde? Mitä kohteita toivoisit lisää?
- Millaiseksi koit lippujen hinnan?
- Mikä on mielestäsi paras asia luotsitoiminnassa?
- Oletko kokenut ongelmia palvelun käyttämisestä? Jos olet, niin mitä?
- Miten kulttuuriluotsitoimintaa voisi mielestäsi kehittää?
- Kiinnostaisivatko sinua luotsauksen yhteydessä tapahtuvat oheistapahtumat (joissa olisi tietoa taiteenlajista tai taitelija-, ohjaaja- tai näyttelijätapaamisista) sekä jossa tapaisi muita luotsipareja (luotsattava ja luotsi)?
- Millainen luotsi sinulla oli?
- Oletko pohtinut itse luotsiksi ryhtymistä?
- Aiotko jatkaa kulttuuriluotsitoiminnan käyttämistä?

- Oletko suositellut kulttuuriluotsausta tuttavillesi?

2) Vaikutukset, merkitykset ja osallisuus

- Mikä on mielestäsi kulttuuria? Mitkä eivät ole mielestäsi kulttuuriaktiviteetteja?
- Mitä vaikutuksia kulttuurilla/kulttuuriin osallistumisella on elämääsi?

- Millaisia kokemuksia olet saanut luotsitoiminnan kautta? Missä olet käynyt (tapahtuma, paikka)? Mitä koit?
- Mikä on paras tai vaikuttavin kokemus luotsauksen kautta?
- Millainen merkitys luotsitoiminnalla on ollut sinulle? /Miten kulttuuriluotsitoiminta on vaikuttanut sinuun/elämääsi?
- Onko kulttuurin kuluttamisesi mielestäsi lisääntynyt luotsipalvelun ansiosta?
- Onko kulttuuriluotsaus vaikuttanut myönteisesti elämänlaatuusi ja hyvinvointiisi?

- Ovatko sosiaaliset kontaktisi lisääntyneet kulttuuriluotsauksen myötä?
- Koetko kuuluvasi vahvemmin johonkin yhteisöön luotsauksen myötä?